

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 3 (48)/2026

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 3 (48)/2026

KOLEGIUM REDAKCYJNE

- » redaktor naczelna, przewodnicząca kolegium redakcyjnego: dr Karolina Rokicka-Murszewska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, radca prawny
- » zastępca przewodniczącej kolegium redakcyjnego: dr hab. Aneta Giedrewicz-Niewińska, prof. Uniwersytetu w Białymstoku, radca prawny
- » sekretarz kolegium redakcyjnego: dr hab. Cezary Błaszczyk, Uniwersytet Warszawski, radca prawny

CZŁONKOWIE KOLEGIUM

- » dr hab. Małgorzata Dumkiewicz, prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, radca prawny
- » dr Jakub Janeta, Uniwersytet Łódzki, radca prawny
- » dr Szymon Krajnik, radca prawny

REDAKTOR TOMU

- » Małgorzata Dumkiewicz
- » Jakub Janeta

REDAKTOR JĘZYKOWY

- » Piotr Brodowski

Kwartalnik „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” znajduje się w ministerialnym wykazie naukowych czasopism punktowanych.

Punkty MEiN: 40

Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Rady Radców Prawnych.

RADCA PRAWNY

Zeszyty Naukowe

nr 3 (48)/2026

Kwartalnik naukowy

Warszawa 2026

RADA NAUKOWA

- » dr hab. Arkadiusz Bereza, prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
- » prof. dr hab. Rafał Blicharz, Uniwersytet Śląski
- » dr hab. Ewelina Cała-Wacinkiewicz, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego
- » dr hab. Monika Całkiewicz, prof. Akademii Leona Koźmińskiego
- » prof. Emilio Castorina, Università degli Studi di Catania, Włochy
- » dr hab. Jarosław Dobkowski, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
- » dr hab. Marcin Dyl, prof. Uniwersytetu Warszawskiego
- » dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego
- » dr hab. Alicja Jagielska-Burduk, prof. Uniwersytetu Opolskiego
- » prof. dr hab. Eryk Kosiński, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- » doc. JUDr. Viktor Križan, PhD, University of Trnava, Słowacja
- » prof. dr hab. Grzegorz Łaszczyca, Uniwersytet Śląski w Katowicach
- » prof. dr hab. Piotr Machnikowski, Uniwersytet Wrocławski
- » prof. Solomon Menabdishvili, PhD, Batumi Shota Rustaveli State University, Gruzja
- » dr hab. Barbara Mielnik, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego
- » dr hab. Vytautas Nekrošius, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, Vilniaus Universiteto, Litwa
- » prof. dr hab. Ewa Nowińska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
- » prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel, Uniwersytet Łódzki
- » dr hab. Mirosław Pawełczyk, prof. Uniwersytetu Śląskiego
- » prof. Vasco Pereira da Silva, Faculdade de Direito da Universidade de Lisboa, Portugalia
- » prof. dr hab. Bronisław Sitek, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie
- » dr hab. Bogusław Sołtys, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego
- » prof. dr hab. Stanisław Sołtysiński, Polska Akademia Umiejętności
- » prof. dr hab. Rafał Stankiewicz, Uniwersytet Warszawski
- » dr hab. Piotr Stec, prof. nadzw. Uniwersytetu Opolskiego
- » prof. dr hab. Janusz Strzępka, Uniwersytet Śląski
- » prof. Miruna Mihaela Tudorașcu, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Rumunia
- » prof. dr hab. Marek Wierzbowski, Uniwersytet Warszawski

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	7
-------------	---

ARTYKUŁY

Ewa Radecka

Dyrektywa AAQD a odpowiedzialność za szkody dla zdrowia ludzkiego – wybrane aspekty prawne i praktyczne	11
--	----

Michał Gornowicz, Jakub Wiktor Żurawlew

Legalność wyboru członków zarządu przez organ kontroli wewnętrznej w świetle postanowień statutu stowarzyszenia rejestrowego	25
---	----

Magdalena Kos

Dopuszczalność ustanowienia członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością pełnomocnikiem spółki	39
--	----

Filip Wszyński

Aksjologia obrotu gospodarczego na poziomie transgranicznym – uwagi na przykładzie obrotu towarami podwójnego zastosowania	51
---	----

Andrzej Torbus

Przymus adwokacki w Niemczech w postępowaniu cywilnym	65
---	----

Mariola Żak

Innowacje deliberatywne w samorządzie zawodowym radców prawnych	79
---	----

Agnieszka Wojcieszak-John

Powierzenie bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi z perspektywy więzi rodzinnych 101

Patrycja Piasecka

Charakter prawny składki na samorząd zawodowy radców prawnych a konstytucyjna zasada wyłączności ustawy 115

Daria Zarzycka

Zasadność wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania z art. 79 pkt 4 ustawy o rachunkowości w sprawach dotyczących niezłożenia dokumentów finansowych do Krajowego Rejestru Sądowego przez spółki kapitałowe 137

GŁOSY**Dawid Trela**

Należyta staranność zawodowa radcy prawnego a procesowe skutki braku konta w Portalu Informacyjnym. Glosa aprobowująca-krytyczna do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25 151

Damian Sowa

Między literalizmem a celowością. Glosa aprobowująca do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lipca 2025 r., II FSK 1425/24 167

INNE**Krystyna Nizioł**

Sprawozdanie z konferencji „Adwokatura i radcowie prawni między niezależnością a wpływami rynkowymi” (Uniwersytet Gdański, Gdańsk, 8 maja 2026 r.) 181

Jakub Janeta

Sprawozdanie z XV Forum Prawa Spółek „Spółki z udziałem Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego” (Uniwersytet Łódzki, Łódź, 14–15 maja 2026 r.) 185

Aleksandra Sikorska-Lewandowska, Anna Moszyńska, Mariusz T. Kłoda, Wiktor Żochowski

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Toruńskie Spotkania z Prawem Handlowym”, spotkanie szóste (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, 6 marca 2026 r.) 187

ORZECZNICTWO**Kacper Milkowski**

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (czerwiec–sierpień 2026) 193

OD REDAKCJI

Szanowne Czytelniczki, Szanowni Czytelnicy, Szanowne Osoby Czytelnicze,

oddajemy w Państwa ręce kolejny numer czasopisma „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe”, który po raz kolejny łączy refleksję dogmatycznoprawną z analizą problemów istotnych dla praktyki stosowania prawa. Zamieszczone w numerze opracowania obejmują szerokie spektrum zagadnień – od prawa ochrony środowiska, prawa handlowego i gospodarczego przez problematykę ustrojową i samorządową po prawo rodzinne, procesowe oraz zagadnienia związane z wykonywaniem zawodów prawniczych. Uzupełnieniem części artykułowej są glosy do najnowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz sprawozdania z wydarzeń naukowych poświęconych aktualnym problemom współczesnego prawa.

Numer otwiera artykuł Ewy Radeckiej poświęcony dyrektywie AAQD oraz odpowiedzialności państwa za szkody dla zdrowia ludzkiego. Autorka podejmuje zagadnienie znajdujące się na styku prawa ochrony środowiska, prawa Unii Europejskiej i odpowiedzialności odszkodowawczej państwa, zwracając uwagę zarówno na aspekty prawne, jak i praktyczne konsekwencje regulacji dotyczących jakości powietrza.

W artykule autorstwa Michała Gornowicza i Jakuba Żurawlewa analizie poddany jest problem legalności wyboru członków zarządu przez organ kontroli wewnętrznej stowarzyszenia w świetle postanowień statutu. Opracowanie wpisuje się w szerszą problematykę autonomii organizacyjnej stowarzyszeń oraz znaczenia regulacji statutowych dla funkcjonowania ich organów.

Zagadnieniu reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością poświęcony jest artykuł Magdaleny Kos, która podejmuje kwestię dopuszczalności ustanowienia członka zarządu spółki pełnomocnikiem spółki. Jest to problem o istotnym znaczeniu praktycznym,

dotyczący relacji między kompetencjami organu osoby prawnej a instytucją pełnomocnictwa.

Artykuł autorstwa Filipa Wyszynskiego przenosi uwagę na problematykę obrotu gospodarczego o charakterze transgranicznym. Przedmiotem jego rozważań jest aksjologia tego obrotu, analizowana na przykładzie towarów podwójnego zastosowania. Opracowanie pozwala spojrzeć na obrót gospodarczy nie tylko przez pryzmat jego efektywności i swobody, lecz także związanych z nim wartości oraz ograniczeń wynikających z potrzeby ochrony interesu publicznego.

W perspektywie prawnoporównawczej pozostaje artykuł autorstwa Andrzeja Torbusa dotyczący przymusu adwokackiego w Niemczech w postępowaniu cywilnym. Analiza rozwiązań niemieckich to interesujący punkt odniesienia dla dyskusji nad udziałem profesjonalnych pełnomocników w postępowaniu sądowym, a także nad zakresem i funkcjami przymusu adwokackiego.

W artykule autorstwa Marioli Żak podjęto natomiast problem innowacji deliberatywnych w samorządzie zawodowym radców prawnych. Artykuł wpisuje się w aktualną refleksję nad sposobami uczestnictwa członków samorządu w procesach decyzyjnych oraz nad możliwościami rozwijania mechanizmów partycypacyjnych w ramach samorządu zawodowego.

Problematyka prawa rodzinnego jest reprezentowana przez opracowanie autorstwa Agnieszki Wojcieszak-John dotyczące powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi z perspektywy więzi rodzinnych. Analiza koncentruje się na relacjach prawnych i faktycznych powstających w rodzinach nieformalnych oraz na znaczeniu istniejących między dzieckiem a osobą sprawującą nad nim pieczę więzi rodzinnych.

Artykuł autorstwa Patrycji Piaseckiej podejmuje z kolei istotne z punktu widzenia funkcjonowania samorządu zawodowego zagadnienie charakteru prawnego składki na samorząd zawodowy radców prawnych. Przedmiotem analizy jest w szczególności relacja tego obowiązku do konstytucyjnej zasady wyłączności ustawy, co pozwala na szersze spojrzenie na podstawy prawne obowiązków finansowych członków samorządów zawodowych.

Z kolei Daria Zarzycka analizuje w swoim artykule zasadność wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania w sprawach dotyczących niezłożenia przez spółki kapitałowe dokumentów finansowych do Krajowego Rejestru Sądowego. Opracowanie odnosi się do praktycznych problemów stosowania art. 79 pkt 4 ustawy o rachunkowości i odpowiedzialności związanej z niewykonaniem obowiązków sprawozdawczych.

Część poświęconą głosom otwiera opracowanie Dawida Treli dotyczące należytej staranności zawodowej radcy prawnego oraz procesowych skutków braku konta w Portalu Informacyjnym. Autor przedstawia głosę aprobująco-krytyczną do postanowienia Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, podejmując zagadnienie szczególnie istotne z perspektywy praktyki wykonywania zawodu radcy prawnego w warunkach postępującej cyfryzacji postępowania sądowego.

Drugą głosę, autorstwa Damiana Sowy, poświęcono natomiast relacji między wykładnią literalną a celowościową. Głosa aprobująca do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 9 lipca 2025 r., II FSK 1425/24, jest punktem wyjścia do rozważań nad

metodami wykładni prawa i ich znaczeniem dla rozstrzygania spraw z zakresu prawa podatkowego.

Numer zamykają sprawozdania z wydarzeń naukowych i środowiskowych. Krystyna Nizioł przedstawia przebieg konferencji „Adwokatura i radcowie prawni między niezależnością a wpływami rynkowymi”, poświęconej jednemu z fundamentalnych problemów współczesnych zawodów zaufania publicznego – zachowaniu ich niezależności w warunkach zmieniającego się otoczenia społecznego i gospodarczego. Jakub Janeta relacjonuje XV, jubileuszowe Forum Prawa Spółek, które skoncentrowane było wokół niezwykle istotnej, a jednocześnie wzbudzającej nieustające kontrowersje problematyki spółek z udziałem Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Aleksandra Sikorska-Lewandowska, wraz ze współautorami, przedstawia zaś sprawozdanie z szóstej edycji „Toruńskich Spotkań z Prawem Handlowym”, które odbyły się 6 marca 2026 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Całość dopełnia przegląd najnowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego (za okres czerwiec–sierpień 2026) autorstwa Kacpra Milkowskiego.

Różnorodność tematyczna niniejszego numeru odzwierciedla wieloaspektowość współczesnej refleksji prawniczej. Obok problemów o ugruntowanej już pozycji w doktrynie pojawiają się zagadnienia będące konsekwencją dynamicznych zmian technologicznych, społecznych i gospodarczych. Szczególne miejsce zajmują przy tym kwestie dotyczące funkcjonowania samorządu zawodowego, wykonywania zawodów prawniczych oraz odpowiedzialności i standardów działania profesjonalnych pełnomocników.

Mamy nadzieję, że zgromadzone w numerze opracowania staną się przyczynkiem do dalszej dyskusji naukowej, a jednocześnie okażą się użyteczne dla praktyki prawniczej.

Życzymy inspirującej lektury, licząc na to, że poruszana problematyka spotka się z Państwem zainteresowaniem i zachęci do dzielenia się własnymi refleksjami na łamach kolejnych wydań.

W imieniu redakcji

*Małgorzata Dumkiewicz
Jakub Janeta*

Ewa Radecka

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0003-4669-3327

DYREKTYWA AAQD A ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY DLA ZDROWIA LUDZKIEGO – WYBRANE ASPEKTY PRAWNE I PRAKTYCZNE

ABSTRACT

The Ambient Air Quality Directive (AAQD) and liability for damage to human health – selected legal and practical aspects

Air pollution constitutes one of the primary threats to public health and the environment in the European Union, generating significant social, healthcare, and economic costs. The adoption of Directive (EU) 2024/2881 (the Ambient Air Quality Directive, AAQD) marks a pivotal milestone in the reform of the EU legal framework governing ambient air quality.

This paper analyses Article 28 of the AAQD, which, for the first time, *expressis verbis* establishes the right of natural persons to claim compensation for damage to human health resulting from breaches of obligations under the Directive by Member States.

The aim of the study is to assess the legal nature of this mechanism as a novel liability instrument within EU air quality law. The paper demonstrates that the effectiveness of Article 28 of the AAQD will largely depend on the model of the Directive's transposition into domestic law, as well as on judicial practice concerning the interpretation of the prerequisites for liability and the causal link. Methodologically, the study employs doctrinal legal research.

Keywords: AAQD, ambient air quality, public health protection, State liability

Słowa kluczowe: Dyrektywa AAQD, jakość powietrza, ochrona zdrowia, odpowiedzialność państwa

Wprowadzenie

Zanieczyszczenie powietrza, mimo zróżnicowania regionalnego, wywiera jednoznacznie negatywny wpływ na zdrowie ludzi oraz środowisko¹. Choć Unia Europejska w ostatnich latach wprowadziła istotne zmiany w swoim prawodawstwie oraz politykach sektorowych, to zanieczyszczenie powietrza nadal jest poważnym problemem środowiskowym, pozostającym w ścisłym związku ze zdrowiem publicznym. Najnowsze dane Europejskiej Agencji Środowiska wskazują, że odpowiada ono za niemal 239 tys. przedwczesnych zgonów rocznie, generując jednocześnie znaczne koszty społeczne i gospodarcze².

Przyjęcie dyrektywy z dnia 23 października 2024 r. w sprawie jakości powietrza i czystszego powietrza dla Europy³ (obowiązującej od dnia 10 grudnia 2024 r.)⁴ to krok na przód w rozwoju ram regulacyjnych dotyczących jakości powietrza⁵ oraz realizacja zapowiedzi określonej w Europejskim Zielonym Ładzie dotyczącej rewizji unijnych norm jakości powietrza⁶.

Dyrektywa AAQD wpisuje się w unijną ambicję osiągnięcia zerowego poziomu zanieczyszczeń powodujących szkody dla zdrowia ludzi i środowiska (art. 1 AAQD). To z kolei jest ściśle powiązane z dokumentem *Zero Pollution Monitoring and Outlook 2025*⁷ tworzącym fundament dla dalszych działań na rzecz minimalizacji presji antropogenicznej na środowisko. Nowa dyrektywa ma na celu nie tylko ograniczenie szkodliwego wpływu na zdrowie ludzi i środowisko jako całość, ale także ochronę ekosystemów i bioróżnorodności.

Państwa członkowskie powinny ją wdrożyć do 11 grudnia 2026 r.⁸ W planie działalności Ministra Klimatu i Środowiska na rok 2026⁹ zakłada się jej implementację poprzez ustawę o poprawie jakości powietrza. Na dzień publikacji artykułu (początek października

1 Zob. szerzej np. E. Radecka, *Prawna ochrona powietrza w Polsce i Czechach – wybrane zagadnienia (cz. I)*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2024, nr 4, s. 143–159 oraz J. Vodička, *Research for PETI Committee – Air Pollution, European Parliament, Policy Department for Citizens, Equality and Culture*, Brussels 2026, s. 8–9, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2026/778840/IUST_STU\(2026\)778840_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2026/778840/IUST_STU(2026)778840_EN.pdf) [dostęp: 4 marca 2026 r.].

2 Straty ekonomiczne szacowane są na poziomie od 231 mld euro do 853 mld euro rocznie. J. Vodička, *Research for PETI Committee*, s. 8.

3 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/2881 z dnia 23 października 2024 r. w sprawie jakości powietrza i czystszego powietrza dla Europy (Dz.U. UE L z 2024 r. poz. 2881, dalej: AAQD lub dyrektywa AAQD). Poprzednia regulująca tę materię to dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszego powietrza dla Europy (Dz.U. L 152 z dnia 11 czerwca 2008 r., s. 1–44, dalej: dyrektywa CAFE).

4 Z wyjątkiem: art. 2, art. 4 pkt 1, 3–6, 8, 10–13, 17, 19, 20, 31, 32 i 35–40, art. 9 ust. 4, art. 13 ust. 4, art. 14, art. 16 ust. 3, art. 17 ust. 1, 2 i 3 oraz art. 22 ust. 4, które stosuje się od dnia 12 grudnia 2026 r. (tak art. 32 AAQD).

5 O historii tych ram zob. J. Vodička, *Research for PETI Committee*, s. 17.

6 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/860361/Eliminating_pollution_pl.pdf [dostęp: 21 grudnia 2025 r.].

7 *Zero Pollution Monitoring and Outlook, 2025*, <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/zero-pollution-monitoring-and-outlook-report/zero-pollution-monitoring-and-outlook.pdf/@download/file> [dostęp: 19 grudnia 2025 r.].

8 Art. 30 ust. 1 AAQD.

9 <https://www.gov.pl/attachment/b1f149ee-a9e3-4a0b-b4c3-bd838ef11d59> [dostęp: 19 grudnia 2025 r.].

2026 r.) na stronach Rządowego Centrum Legislacji nie figuruje projekt takiej ustawy. Brak takowego zwiększa ryzyko opóźnionej transpozycji i potencjalnej odpowiedzialności państwa.

Artykuł wskazuje na zasadnicze założenia dyrektywy AAQD oraz przybliża nowe rozwiązania, ze szczególnym uwzględnieniem roszczenia odszkodowawczego. Zagadnienie to ma doniosłe znaczenie praktyczne w Polsce, gdzie – mimo istnienia rozbudowanego instrumentarium prawnego służącego przeciwdziałaniu złej jakości tego komponentu środowiska¹⁰ – dochodzi do przekraczania¹¹ norm jakości powietrza, co pozostaje w ścisłym związku z negatywnymi skutkami dla zdrowia człowieka¹². Jednocześnie dotychczasowe próby wyegzekwowania od państwa lub jego organów podjęcia odpowiednich działań, a także dochodzenia roszczeń odszkodowawczych, były ponad miarę utrudnione. W przypadku zaś zaskarżania rozmaitych aktów planistycznych związanych z ochroną powietrza działania takie okazują się w praktyce niemożliwe (jak omówiono w dalszej części opracowania).

1. Zasadnicze założenia dyrektywy AAQD

W akcie tym wprowadza się nowe definicje oraz rozszerza niektóre pojęcia już uregulowane w dyrektywie CAFE, przykładowo „normy jakości powietrza”¹³ oraz definicje, takie jak np. „wrażliwe i szczególnie narażone grupy ludności”¹⁴, „zainteresowana społeczność”¹⁵. Zostały one opracowane w oparciu o wcześniejsze doświadczenia związane

10 Zob. np. E. Radecka, *A legal model of air protection in Poland – selected issues*, „Bratislava Law Review” 2021, nr 1, s. 159–166.

11 Konieczne jest zaznaczenie, że zła jakość powietrza w Polsce ma charakter wieloczynnikowy, będąc efektem różnorodnych przyczyn (E. Radecka, *Prawna ochrona powietrza w Polsce i Czechach*, s. 149 i następne). Jednym z elementów sprzyjających utrzymywaniu się przekroczeń norm jakości powietrza jest niedostateczna efektywność mechanizmów represyjnych, tj. niezadowalające praktyczne wykorzystanie sankcji przewidzianych w art. 334 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025 r. poz. 647 ze zm., dalej: u.p.o.ś.). Zob. szerzej: E. Radecka, *The inspection of natural persons who are not entrepreneurs in the field of air quality protection in Poland and the Czech Republic*, „Mezinárodní a srovnávací právní revue” 2024, nr 2, s. 202–213; K. Jędrzejek, *Praktyczne aspekty stosowania uchwały antysmogowej dla województwa śląskiego*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2024, nr 1, s. 1–32.

12 Zob. np.: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/harm-to-human-health-from-air-pollution-2024> [dostęp: 19 grudnia 2025 r.]; <https://americanpregnancy.org/healthy-pregnancy/pregnancy-health-wellness/how-air-pollution-impacts-pregnancy/> [dostęp: 21 grudnia 2025 r.]; G. Liu i in., *The Gender-Based Differences in Vulnerability to Ambient Air Pollution and Cerebrovascular Disease Mortality: Evidence Based on 26781 Deaths*, „Global Heart” 2020, nr 15, s. 1–12.

13 Zgodnie z art. 4 pkt 2 AAQD normy jakości powietrza oznaczają wartości dopuszczalne, wartości docelowe, wymogi redukcji średniego narażenia, cele średniego stężenia ekspozycji, poziomy krytyczne, progi alarmowe, progi informowania i cele długoterminowe.

14 Jak stanowi art. 4 pkt 44 AAQD, wrażliwe i szczególnie narażone grupy ludności to te grupy ludności, które są w sposób stały lub czasowy bardziej wrażliwe lub bardziej narażone na skutki zanieczyszczenia powietrza niż przeciętni członkowie społeczeństwa, ze względu na szczególne cechy, które sprawiają, że skutki zdrowotne narażenia są poważniejsze, lub ponieważ mają wyższą wrażliwość lub niższy próg wystąpienia skutków dla zdrowia lub mają ograniczoną zdolność chronienia się przed nimi.

15 Oznacza co najmniej jedną osobę fizyczną lub prawną, która odczuwa lub może odczuć skutki procedur decyzyjnych związanych z realizacją art. 9, 19 lub 20 lub która jest zainteresowana tymi procedurami;

z wdrażaniem dyrektywy CAFE. Choć niektóre z nich mają charakter techniczny, mają na celu wyeliminowanie niejasności, które utrudniały stosowanie przepisów¹⁶.

Dyrektywa AAQD zastrzega normy jakości powietrza¹⁷ i zbliża je do poziomów rekomendowanych przez Światową Organizację Zdrowia¹⁸ (WHO)¹⁹. Doszło do obniżenia poziomów dopuszczalnych i docelowych zwłaszcza dla PM_{2.5}, co oznacza, że państwa, które wcześniej były bliskie spełnienia uprzednich norm wynikających z dyrektywy CAFE lub spełniały je, obecnie nie będą w stanie dotrzymać tych standardów. Dyrektywa AAQD, podkreślając powiązanie z wytycznymi WHO, zobowiązuje Komisję Europejską do regularnego przeglądu co pięć lat lub częściej, jeśli WHO wprowadzi nowe wytyczne dotyczące jakości powietrza (art. 3).

Akt ten wzmacnia system monitorowania jakości powietrza, zwiększając rolę modelowania i rozszerzając zakres monitorowanych zanieczyszczeń²⁰. Kontynuuje trend regulacyjny i wprowadza obowiązki związane z monitorowaniem cząstek ultradrobnych, jednak nie ustanawia dla nich wartości granicznych²¹.

Ponadto w sposób bardziej kompleksowy ujmuje obowiązki informowania społeczeństwa, wprowadzając m.in. wymóg komunikacji w czasie rzeczywistym oraz obowiązków oceny ryzyka dla grup wrażliwych. Celem tych rozwiązań jest zapewnienie terminowej informacji o jakości powietrza interesariuszom, którzy mogą następnie przekazywać ją pacjentom, klientom, członkom społeczności oraz ogółowi społeczeństwa, w szczególności w zakresie potencjalnych zagrożeń zdrowotnych związanych z pogorszeniem jakości powietrza oraz planów ochrony powietrza. Dane te powinny być łatwo dostępne i – w przypadku ich publicznego udostępniania – przekazywane nieodpłatnie (art. 22 AAQD).

Ponadto akt ten ujął w swojej treści istotne prawa w artykułach 27 i 28. Pierwszy z nich dotyczy uszczegółowionego prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla zainteresowanej społeczności do kwestionowania merytorycznej lub proceduralnej legalności

na użytek niniejszej definicji organizacje pozarządowe promujące ochronę zdrowia ludzkiego lub środowiska i spełniające wszelkie wymogi prawa krajowego uznaje się za mające interes w tym zakresie (tak art. 4 pkt 45 AAQD). Warto zaakcentować, że pojęcie zainteresowanej społeczności występuje w polskim porządku prawnym chociażby w ustawie z dnia 10 lipca 2008 r. o odpadach wydobywczych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2336). Zob. również pomocniczo uwagi A. Haładyj w odniesieniu do różnic w rozumieniu pojęć „społeczeństwo” i „zainteresowana społeczność” na tle konwencji z Aarhus, [w:] A. Haładyj, *Udział społeczeństwa w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko jako instytucja prawa ochrony środowiska*, 2015, LEX.

16 J. Vodička, *Research for PETI Committee*, s. 23 i następn.

17 Zob. załącznik I do dyrektywy AAQD – Normy jakości powietrza.

18 C. Bertaux, *Exploring the links between the World Health Organization guidelines and the EU Air Quality Law: Scientific Authority and the lawmaking*, [w:] *Rethinking Environmental Law: Connectivity, Intersections and Conflicts in the Global Environmental Crisis*, red. E. Cocciolo, J. Jaria-Manzano, A. De la Varga-Pastor, M. Marques-Banque, Cambridge–Antwerp–Chicago 2024, s. 63–84.

19 Zob. porównanie dotyczące norm z 2005 i 2021 r. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/who-global-air-quality-guidelines> [dostęp: 21 grudnia 2025 r.].

20 Zgodnie z art. 4 pkt 24 AAQD modelowanie to stosowanie systemu modelowania rozumiane jako łańcuch modeli i podmodeli, łącznie z wszystkimi niezbędnymi danymi wejściowymi, oraz wszelkie dalsze przetwarzanie.

21 W świetle art. 4 pkt 15 AAQD cząstki ultradrobne lub UFP to cząstki o średnicy mniejszej lub równej 100 nm, gdzie UFP są mierzone jako stężenia cząstek stałych na centymetr sześcienny dla zakresu wielkości o dolnej granicy 10 nm i bez ograniczenia dotyczącego górnej granicy.

wszelkich decyzji, działań lub zaniechań państw członkowskich dotyczących lokalizacji i liczby punktów pomiarowych, planów jakości powietrza, planów działania na rzecz jakości powietrza, planów działań krótkoterminowych²².

Z kolei we wspomnianym art. 28 AAQD przewidziano regulacje dotyczące prawa do rekompensaty za szkody dla zdrowia ludzkiego²³. Zaznaczyć wypada, że w preambule (pkt 49) podnosi się, że „przepisy dotyczące odszkodowania [...] w niniejszej dyrektywie mają na celu unikanie szkodliwych skutków zanieczyszczenia powietrza dla zdrowia ludzkiego i środowiska, zapobieganie im i ich ograniczanie, zgodnie z art. 191 ust. 1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej²⁴. Celem tych przepisów jest więc zintegrowanie z politykami Unii wysokiego poziomu ochrony środowiska i poprawy jego jakości zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, o czym mowa w art. 37 Karty Praw

22 W kontekście sytuacji w Polsce przepis ten staje się istotnym elementem systemu ochrony prawnej, gdyż często zaskarżanie instrumentów związanych z ochroną powietrza okazuje się niemożliwe. Sądy administracyjne wielokrotnie uznawały, że ani osoby fizyczne, ani organizacje ekologiczne nie mają interesu prawnego w zaskarżaniu np. planów działań krótkoterminowych – zob. np.: postanowienie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (dalej: WSA) w Warszawie z dnia 28 stycznia 2022 r., IV SA/Wa 1587/21, LEX nr 3331057, wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (dalej: NSA) z dnia 14 stycznia 2025 r., III OSK 6048/21, LEX nr 3821577 i poczyniona tam analiza dotycząca interesu prawnego. Szerzej np.: M. Bar, *Access to justice regarding plans and programmes related to the environment – Polish law in the light of Article 9.3 of the Aarhus Convention*, „The Opole Studies in Administration and Law” 2023, nr 21 (1), s. 33–50; K. Karpus, *Not easy to ‘green’ old ways: National courts and rights-based smog cases in Poland*, „Review of European, Comparative and International Environmental Law” 2023, t. 32, nr 1, s. 149–157; A. Warso-Buchanan, M. Jakubowski, *Programy ochrony powietrza – prawo do sądu (w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości oraz sądów krajowych)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 10, s. 45–51. Tak restrykcyjne podejście doprowadziło do skierowania do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej sprawy przeciwko Polsce w czerwcu 2025 r. (sprawa zarejestrowana pod nr C-771/25). Komisja zarzuca Polsce, że nie zapewnia ona skutecznej ochrony sądowej uprawnień wywodzonych z przepisów dyrektywy CAFE. Zastrzeżenia w tym zakresie formułował również Komitet ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus, wskazując na istniejące w Polsce bariery proceduralne w zaskarżaniu programów ochrony powietrza (https://unece.org/sites/default/files/2025-07/C151_Poland_DraftFindings_for_comment.docx [dostęp: 21 grudnia 2025 r.]). Niezależnie od tego przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka toczy się obecnie kilka spraw dotyczących złej jakości powietrza w Polsce, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-243216%22%5D%7D> [dostęp: 21 grudnia 2025 r.]. Uzupełniając warto nadmienić o procedowanym projekcie nowelizacji ustawy – Prawo ochrony środowiska (projekt UC112, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12401350> [dostęp: 21 grudnia 2025 r.]), w ramach którego dodany miałby zostać art. 96b. Miałby on umożliwić wnoszenie skarg do sądu administracyjnego na uchwały w sprawie programów ochrony powietrza oraz planów działań krótkoterminowych przez określony katalog podmiotów, w tym osoby fizyczne zamieszkujące na obszarze objętym danym aktem oraz organizacje ekologiczne. Projekt wprowadza jednak termin na wniesienie skargi: tylko sześć miesięcy od ogłoszenia uchwały. Rozwiązania takie należy jednak ocenić krytycznie, gdyż, po pierwsze, katalog podmiotów został ujęty w sposób zawężający (np. wyklucza osoby dojeżdżające do pracy albo mieszkające tuż poza granicą strefy). Po wtóre, na aprobatę nie zasługuje ustalenie momentu rozpoczęcia biegu przedawnienia „od ogłoszenia uchwały” i ograniczenie go tylko do sześciu miesięcy.

23 W ślad za Justyną Bazylińską-Nagler wskazać można, że w niektórych jurysdykcjach istnieją co prawda instrumenty podobnego rodzaju, ale wcale nie są skuteczne w egzekwowaniu przestrzegania norm jakości powietrza i zapobieganiu szkodom dla zdrowia, np.: w Holandii, Niemczech, Czechach, Słowacji i Austrii – J. Bazylińska-Nagler, *Individual right to clean air including compensation for health damage – comment on JP v Ministre de la Transition écologique*, C-61/21, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics” 2024, t. 14, nr 1, s. 123–140.

24 Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 ze zm., dalej: TFUE).

Podstawowych Unii Europejskiej, oraz skonkretyzowanie obowiązku ochrony prawa do życia i prawa człowieka do integralności oraz prawa do opieki zdrowotnej, o których mowa w art. 2, 3 i 35 Karty”.

Artykuły 27 i 28 dyrektywy AAQD należy postrzegać jako komplementarne elementy mechanizmu ochrony praw jednostek, łączącego proceduralny dostęp do wymiaru sprawiedliwości z materialnym prawem do rekompensaty.

2. Prawo do rekompensaty w świetle dyrektywy AAQD

Dyrektywa ta po raz pierwszy w unijnym prawie ochrony powietrza wprost ustanawia obowiązek zapewnienia osobom fizycznym rekompensaty za szkody dla zdrowia ludzkiego, co może potencjalnie prowadzić do znacznej zmiany dotychczasowej praktyki.

Analiza tego zagadnienia – jak już wskazywano – nabiera szczególnego znaczenia w polskich realiach, gdzie przekroczenia norm jakości powietrza występują często, nierzadko już przy „łagodniejszych” progach niż te przewidziane w nowej dyrektywie AAQD. Co znamienne, dotychczas dochodzenie roszczeń związanych ze złą jakością powietrza w Polsce było nie tylko znacząco utrudnione, lecz także – z perspektywy efektywnej ochrony prawnej – nadmiernie długotrwałe²⁵. Jak dotąd podstawą prawną żądań formułowanych w pozwach były art. 23 w związku z art. 24 i art. 448 Kodeksu cywilnego²⁶ oraz art. 417 k.c.

Zgodnie z art. 28 ust. 1 AAQD państwa członkowskie zapewniają, aby osoby fizyczne, które poniosły szkodę dla zdrowia ludzkiego (*damage to human health*) w wyniku naruszenia przepisów krajowych transponujących art. 19 ust. 1–5 oraz art. 20 ust. 1 i 2 tej dyrektywy, będącego wynikiem działania umyślnego lub zaniedbania (*intentionally or negligently*) przez właściwe organy, miały prawo do dochodzenia i uzyskania rekompensaty za taką szkodę lub krzywdę (*have the right to claim and obtain compensation for that damage* – art. 28 ust. 1 AAQD *in fine*).

Już na tym etapie warto odnotować, że przed polskim prawodawcą staje konieczność uspołnienia siatki pojęciowej, gdyż dyrektywa posługuje się pojęciem szkody dla zdrowia ludzkiego, a nie – charakterystycznymi dla polskiego prawa cywilnego – kategoriami

²⁵ Zob. sprawę z powództwa Oliwiera Palacza rozpoczętą w 2015 r.; kolejno wyrok Sądu Rejonowego (dalej: SR) w Rybniku z dnia 30 maja 2018 r., II C 1259/15, LEX nr 2579727 (oddalający powództwo), wyrok Sądu Okręgowego (dalej: SO) w Gliwicach z dnia 9 grudnia 2021 r., III Ca 1548/18, LEX nr 3307532 (zmieniający wyrok SR w Rybniku i m.in. zasądzający od pozwanego Skarbu Państwa Ministra Klimatu i Środowiska na rzecz powoda 30 tys. zł) oraz wyrok Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 21 stycznia 2025 r., II NSNc 247–23, LEX nr 3819173 (oddalający skargę nadzwyczajną Prokuratora Generalnego Zbigniewa Ziobry). Zob. także: A. Sakson-Boulet, *Holding Central Public Authorities Accountable for Air Pollution in Poland*, „Przegląd Politologiczny” 2025, nr 4, s. 263–275.

²⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm., dalej: k.c.). Zob. również uchwałę SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 72 oraz opracowania dotyczące dóbr osobistych w kontekście powietrza odpowiedniej jakości, np. K. Karpus, „Zazielenianie” prawa cywilnego – ochrona dóbr osobistych a zielony konstytucjonalizm i prawa środowiskowe, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2024, nr 1, s. 1–28, a także licznie podane przez autorkę glosy w przypisie nr 52 oraz E. Radecka, *Is the Right to Live in an Environment with Clean Air a Personal Interest? Selected Issues*, „Acta Universitatis Carolinae Iuridica” 2022, t. 68, nr 1, s. 107–114.

szkody na osobie czy szkody na mieniu, wyodrębnianymi według kryterium naruszonego dobra prawnego²⁷. „Szkoda dla zdrowia ludzkiego” (*damage to human health*) nie może być zawężana wyłącznie do instytucji znanych prawu krajowemu, jeżeli prowadziłoby to do ograniczenia zakresu ochrony przewidzianej w dyrektywie²⁸. Otwarte pozostaje natomiast pytanie, jaki model transpozycji wybierze Polska: czy będzie to modyfikacja Kodeksu cywilnego, czy też wprowadzenie odrębnych unormowań w ustawie sektorowej.

Zakres szkody objętej prawem do rekompensaty został przy tym ograniczony do przypadków, w których powstała ona w wyniku naruszenia przepisów krajowych transponujących konkretne regulacje dyrektywy. Mowa bowiem o:

- » art. 19 ust. 1–5 AAQD – który dotyczy obowiązku państw członkowskich do ustanawiania planów ochrony powietrza oraz planów działania na rzecz jakości powietrza w przypadku stwierdzenia przekroczeń wartości dopuszczalnych lub wartości docelowych zanieczyszczeń w powietrzu;
- » art. 20 ust. 1 i 2 AAQD – dotyczącym planów działań krótkoterminowych, które mają na celu przeciwdziałanie wystąpieniu lub ograniczenie czasu trwania przekroczeń progów alarmowych.

Podstawą dochodzenia roszczeń mogłyby być następujące przykładowe sytuacje wynikające z działania umyślnego lub zaniedbania właściwego organu:

- » brak ustanowienia planu ochrony powietrza w sytuacji stwierdzonego przekroczenia wartości dopuszczalnej lub docelowej czy też nieosiągnięcia wymogu redukcji średniego narażenia;
- » niewłaściwe/opóźnione wdrożenie środków przewidzianych w planie;
- » brak przyjęcia planu działania na rzecz jakości powietrza;
- » brak aktualizacji planu ochrony powietrza lub planu działania na rzecz jakości powietrza w przypadku utrzymującego się zanieczyszczenia.

Poza tym zakresem pozostają natomiast tzw. uchwały antysmogowe²⁹, będące specyficznym, niejako „autonomicznym” instrumentem prawa krajowego, właściwym wyłącznie polskiemu porządkowi, nieprzewidzianym ani w dyrektywie CAFE, ani w dyrektywie AAQD – choć bez wątpienia służącym realizacji ich celów³⁰.

²⁷ Zob. szerzej o podziale szkód np.: P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis.

²⁸ Trybunał konsekwentnie podkreśla w swoim utrwalonym orzecznictwie, że pojęcia prawa UE, które nie zawierają wyraźnego odesłania do prawa krajowego, powinny być interpretowane w sposób autonomiczny i jednolity we wszystkich państwach członkowskich, z uwzględnieniem brzmienia przepisu, jego kontekstu oraz celu regulacji. Zob. np. wyrok TSUE z dnia 3 września 2014 r., *Deckmyn i Vrijheidsfonds VZW v Helena Vandersteen i in.*, C-201/13 (ECLI:EU:C:2014:2132); wyrok TSUE z dnia 26 kwietnia 2017 r., *Stichting Brein v J.F. Willems*, C-527/15 (ECLI:EU:C:2017:300).

²⁹ Zob. szerzej np. M. Szalewska, *Uchwała „antysmogowa” jako narzędzie ograniczenia zanieczyszczenia powietrza*, [w:] *Prawne aspekty ochrony powietrza*, red. B. Rakoczy, Toruń 2018, s. 21–32; A. Kaźmierska-Patryczna, *Realizacja uprawnień sejmiku województwa w zakresie ochrony jakości powietrza, związanych z przyjmowaniem uchwał antysmogowych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 57, s. 245–262.

³⁰ E. Radecka, *Prawna ochrona powietrza w Polsce i Czechach – wybrane zagadnienia (przeciwdziałanie i kontrola niskiej emisji pochodzącej z sektora bytowo-komunalnego)*, „Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem” 2025, nr 1, s. 257–275; I. Przybojewska, *Problem niskiej emisji i dostępne rozwiązania prawne*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 7, s. 39–49.

Oznacza to, że samo przekroczenie wartości dopuszczalnych lub docelowych nie będzie *a priori* wystarczające dla dochodzenia tego rodzaju roszczeń, choć okoliczność ta z pewnością będzie podlegać ocenie w toku postępowania o przyznanie rekompensat³¹.

Z powyższego wynika zatem, że roszczenie takie mogłoby być uznane za zasadne wówczas, gdy:

- » doszło do naruszenia przepisów krajowych implementujących art. 19 ust. 1–5 oraz art. 20 ust. 1 i 2 dyrektywy AAQD;
- » wskazano działanie umyślne lub zaniedbanie właściwego organu;
- » doszło do szkody dla zdrowia ludzkiego.

Tak ukształtowany model odpowiedzialności przesuwając ciężar z samego faktu przekroczenia norm jakości powietrza na ocenę legalności i adekwatności działań (lub zaniechań) organów publicznych. Co istotne, art. 28 AAQD nie kreuje autonomicznego reżimu odpowiedzialności odszkodowawczej; odsyła wprost do prawa krajowego, pozostawiając państwom znaczną swobodę implementacyjną.

Z art. 28 ust. 2 AAQD wynika obowiązek zapewnienia skutecznego mechanizmu dochodzenia rekompensaty. Państwa członkowskie powinny stworzyć takie ramy prawa krajowego, aby przepisy i procedury dotyczące tych roszczeń były opracowywane i stosowane w taki sposób, aby nie uniemożliwiały ani nie utrudniały nadmiernie wykonywania prawa do rekompensaty. Jednocześnie nie można przyjąć, że przesądza się tu o obowiązku wprowadzenia w prawie krajowym domniemania istnienia związku przyczynowego między naruszeniem a powstaniem szkody.

Z kolei art. 28 ust. 3 AAQD odnosi się do kwestii przedawnienia roszczeń o rekompensatę. W sposób ramowy ustanawia się zasadę, zgodnie z którą bieg terminów przedawnienia nie może rozpocząć się przed ustaniem naruszenia ani zanim osoba wnosząca o rekompensatę dowie się, że poniosła szkodę lub krzywdę w wyniku naruszenia, lub zanim zaistnieją uzasadnione powody, by przypuszczać, że o tym wie.

3. Odpowiedzialność państwa za szkody wynikające z opóźnienia we wdrożeniu dyrektywy AAQD

Można zasadnie przyjąć, że transpozycja tej dyrektywy do prawa krajowego nie nastąpi w terminie przewidzianym w art. 30 AAQD³², co może rodzić pytania o odpowiedzialność państwa za szkody jednostek wynikające z opóźnień we wdrażaniu przepisów.

31 Wyrok TSUE z dnia 22 grudnia 2022 r., *JP v Ministre de la Transition écologique i Premier ministre*, C-61/21 (ECLI:EU:C:2022:1015, dalej: wyrok w sprawie C-61/21); zob. także opinia Rzecznik Generalnej J. Kott z dnia 5 maja 2022 r., w której wskazano, że naruszenie limitów jakości powietrza może – przy spełnieniu przesłanek odpowiedzialności państwa za naruszenie prawa Unii (zasada *Francovich*) – być podstawą dochodzenia odszkodowania przez jednostki.

32 Zob. np. J.K. Sokołowski, D. Stolicki, *Przyczyny opóźnień w transpozycji dyrektyw europejskich do polskiego porządku prawnego w świetle analizy ilościowej krajowego procesu legislacyjnego*, „Przegląd Politologiczny” 2017, nr 2, s. 40–54. Autorzy podają następujące hipotezy dotyczące opóźnień w transpozycji dyrektyw. Są to m.in.: celowe opóźnianie procesu transpozycji przez rząd z powodów politycznych (brak

Kwestia odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszenia prawa Unii³³ jest dobrze ugruntowana w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE)³⁴. Przyjmuje się, że powstaje ona wówczas, gdy spełnione są trzy przesłanki:

- » po pierwsze, dana norma prawna ma na celu przyznanie praw jednostkom;
- » po drugie, naruszenie ma charakter wystarczająco poważny;
- » po trzecie, istnieje bezpośredni związek przyczynowy między działaniem lub zaniechaniem państwa a poniesioną przez jednostkę szkodą.

Zasady te zostały ukształtowane w szczególności w orzeczeniach *Francovich*, *Brasserie du pêcheur* i *Factortame*.

Niezależnie od mechanizmu odpowiedzialności odszkodowawczej należy zauważyć, że w określonych sytuacjach jednostki mogą powoływać się przed sądami krajowymi bezpośrednio na przepisy dyrektywy, o ile spełniają one przesłanki skutku bezpośredniego, tj. są wystarczająco jasne, precyzyjne i bezwarunkowe. Orzecznictwo trybunału dotyczące dyrektywy CAFE wskazuje, że niektóre obowiązki państw członkowskich w zakresie jakości powietrza mogą mieć właśnie taki charakter. W szczególności w wyroku z dnia 19 listopada 2014 r. w sprawie *ClientEarth*³⁵ trybunał podkreślił, że w sytuacji, gdy państwo członkowskie nie spełnia obowiązków wynikających z dyrektywy CAFE, jednostki mogą powoływać się na te obowiązki przed sądami krajowymi, a sąd ten jest zobowiązany do podjęcia wszelkich koniecznych środków – w tym wydania odpowiedniego nakazu wobec organu publicznego – w celu zapewnienia sporządzenia planu jakości powietrza.

Istotne znaczenie dla problematyki odpowiedzialności państwa w sprawach dotyczących jakości powietrza ma również wyrok w sprawie C-61/21³⁶, wydany na tle stosowania dyrektywy CAFE. Sprawa została skierowana do trybunału w trybie pytania prejudycjalnego

akceptacji dla rozwiązań narzucanych przez dyrektywę); wzrost skomplikowania materii podlegającej regulacji; niewydolność organizacyjna.

33 Zob. także Ł. Augustyniak, *Konwencja z Aarhus a egzekwowanie przez podmioty prywatne środków walki UE z kryzysem klimatycznym*, „Prawo i Więź” 2024, t. 53, nr 6, s. 665–684.

34 Można tu sygnalizacyjnie odnieść się przykładowo do spraw: *Francovich* (wyrok TSUE z dnia 19 listopada 1991 r. *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i inni v Republika Włosa*, sprawy połączone C-6/90 oraz C-9/90, ECLI:EU:C:1991:428); *Brasserie du Pêcheur i Factortame* (wyrok TSUE z dnia 5 marca 1996 r. *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland*; *The Queen v Secretary of State for Transport*, sprawy połączone C-46/93 oraz C-8/93, ECLI:EU:C:1996:79).

35 Wyrok trybunału z dnia 19 listopada 2014 r., *ClientEarth v Secretary of State for the Environment, Food and Rural Affairs*, C-404/13 (ECLI:EU:C:2014:2382).

36 Z powodu negatywnej odpowiedzi na pierwszy warunek („nadanie praw jednostkom”) TSUE nie analizował drugiego ani trzeciego kryterium zasady odpowiedzialności państwa. W ocenie TSUE: choć dyrektywa ustanawia jasne i precyzyjne obowiązki dotyczące wyników, które państwa muszą osiągnąć, obowiązki te, jak stwierdził TSUE, służą ogólnemu celowi ochrony zdrowia ludzkiego i środowiska jako całości. Nie zawierają one żadnego wyraźnego przypisania praw jednostkom. Nie pozwalają również na wniosek, że w tym przypadku jednostce lub grupie jednostek przyznano pośrednio prawa, których naruszenie czyniłoby państwo odpowiedzialnym za szkody zdrowotne. Wyrok ten został oceniony w literaturze jako zbyt konserwatywny, prawdopodobnie w celu uniknięcia daleko idących konsekwencji prawnych i finansowych dla krajowych systemów prawnych. J. Bazylińska-Nagler, *Individual right to clean air including compensation for health damage*, s. 131 i następne.

i dotyczyła w szczególności możliwości dochodzenia przez jednostkę odszkodowania od państwa członkowskiego w związku z naruszeniem obowiązków wynikających z prawa Unii w zakresie jakości powietrza. Trybunał wyjaśnił, że odpowiedzialność tego rodzaju podlega wspomnianym już przesłankom wypracowanym w sprawie *Francovich i Brasseur du Pêcheur*.

Warto również pomocniczo odwołać się do opinii rzecznika generalnego Julianne Kokott przedstawionej w toku postępowania w sprawie C-61/21. Zwróciła ona uwagę na istotne trudności dowodowe związane z dochodzeniem roszczeń odszkodowawczych w sprawach dotyczących jakości powietrza, w szczególności w zakresie wykazania bezpośredniego związku przyczynowego między istotnym naruszeniem norm jakości powietrza a konkretnym uszczerbkiem na zdrowiu jednostki. Sam fakt przekroczenia wartości dopuszczalnych nie jest wystarczający do przypisania odpowiedzialności państwa, jednak ciężar dowodu nie powinien być kształtowany w sposób prowadzący do iluzoryczności ochrony, co wynika z zasady skuteczności prawa Unii³⁷.

W odniesieniu do środków dowodowych Rzecznik Generalny zaznaczył, że główną rolę będą odgrywać opinie medyczne, uwzględniające naukowe podstawy dla ustalenia wartości dopuszczalnych. Sugerował również, że ciężar dowodu można złagodzić poprzez zastosowanie domniemania *iuris tantum*, tj. w tej sprawie typowe szkody zdrowotne wynikają z ekspozycji na zanieczyszczone powietrze.

Postulat ten koresponduje z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w którym wyprowadzono domniemanie wyrządzenia szkody z przekroczenia wartości dopuszczalnych w długotrwałej ekspozycji, nawet jeśli nie wystąpiły mierzalne szkody³⁸. Rzecznik Generalny w swojej opinii w sprawie C-61/21 podkreślił, że w prawie Unii ciężar dowodu powinien zostać odpowiednio złagodzony ze względu na zasadę skuteczności, gdyż wymóg przeprowadzenia „pełnego dowodu”, wykluczającego ponad wszelką rozsądną wątpliwość, mógłby nadmiernie utrudniać dochodzenie roszczeń odszkodowawczych.

Zaznaczono również, że państwo może zwolnić się z odpowiedzialności, udowadniając, że przekroczenie nastąpiłoby także wtedy, gdyby we właściwym czasie opracowało plany ochrony jakości powietrza odpowiadające wymogom dyrektywy³⁹.

Dla praktyki oznacza to, że opóźnienie transpozycji dyrektywy AAQD może być samodzielną podstawą odpowiedzialności państwa. W szczególności w sytuacji, gdy naruszenie prawa Unii zostało uprzednio stwierdzone przez Trybunał Sprawiedliwości w postępowaniu z art. 258 TFUE, okoliczność ta może dodatkowo wzmacniać argumentację jednostki w postępowaniu przed sądem krajowym dotyczącym odpowiedzialności odszkodowawczej państwa.

37 Zob. opinie rzecznika generalnego Julianne Kokott (w sprawie C-61/21) pkt 126, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=79078815076C93EC9C5AD24C707B2C24?text=&docid=258884&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9574599> [dostęp: 22 grudnia 2025], dalej: opinia Rzecznika Generalnego.

38 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 czerwca 2005 r. w sprawie *Fadeyeve v Rosja* (skarga nr 55723/00, CE:ECHR:2005:0609JUD005572300, pkt 87, 88).

39 Zob. opinie Rzecznika Generalnego w pkt 141.

Wnioski

Dyrektywa AAQD wprowadza istotne wzmocnienie ochrony praw jednostek w związku z jakością powietrza, ustanawiając prawo do dochodzenia rekompensaty za szkody dla zdrowia ludzkiego wynikające z naruszenia określonych obowiązków państw członkowskich.

Zakres zastosowania prawa do rekompensaty został celowo ograniczony do szkód wynikających z naruszenia konkretnych obowiązków transpozycyjnych, co oznacza, że samo przekroczenie norm jakości powietrza nie jest samodzielną podstawą odpowiedzialności. Skuteczność tego mechanizmu będzie w szczególności od sposobu ukształtowania przesłanek odpowiedzialności oraz zasad dowodzenia związku przyczynowego w prawie krajowym.

Dotychczasowe orzecznictwo TSUE wskazuje na trwałe trudności dowodowe związane z wykazaniem związku między naruszeniami obowiązków w zakresie jakości powietrza a uszczerbkiem na zdrowiu jednostki, co może w praktyce ograniczać efektywność nowego instrumentu odpowiedzialności, niezależnie od jego normatywnej doniosłości.

Implementacja art. 28 AAQD w Polsce będzie wymagała kluczowych decyzji legislacyjnych, w szczególności takiego ukształtowania procedur dochodzenia roszczeń, aby prawo do rekompensaty nie miało charakteru iluzorycznego. Opóźnienia w transpozycji dyrektywy mogą ponadto rodzić odpowiedzialność państwa za naruszenie prawa Unii, co podkreśla znaczenie terminowego i rzetelnego wdrożenia tych regulacji.

Artykuł 28 AAQD to instrument o istotnym potencjale, wzmacniający pozycję procesową jednostek, lecz nieeliminujący podstawowych barier dowodowych. O jego rzeczywistej skuteczności przesądzą sposób implementacji oraz praktyka stosowania prawa.

Bibliografia

- Augustyniak Ł., *Konwencja z Aarhus a egzekwowanie przez podmioty prywatne środków walki UE z kryzysem klimatycznym*, „Prawo i Więź” 2024, t. 53, nr 6.
- Bar M., *Access to justice regarding plans and programmes related to the environment – Polish law in the light of Article 9.3 of the Aarhus Convention*, „The Opole Studies in Administration and Law” 2023, t. 21, nr 1.
- Bazylińska-Nagler J., *Individual right to clean air including compensation for health damage – comment on JP v Ministre de la Transition écologique, C-61/21*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics” 2024, t. 14, nr 1.
- Bertaux C., *Exploring the links between the World Health Organization guidelines and the EU Air Quality Law: Scientific Authority and the lawmaking*, [w:] *Rethinking Environmental Law: Connectivity, Intersections and Conflicts in the Global Environmental Crisis*, red. E. Cocciolo, J. Jaria-Manzano, A. De la Varga-Pastor, M. Marques-Banque, Cambridge–Antwerp–Chicago 2024.
- Haładyj A., *Udział społeczeństwa w strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko jako instytucja prawa ochrony środowiska*, 2015, LEX.
- Jędrzejek K., *Praktyczne aspekty stosowania uchwały antysmogowej dla województwa śląskiego*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2024, nr 1.
- Karpus K., *„Zazielenianie” prawa cywilnego – ochrona dóbr osobistych a zielony konstytucjonalizm i prawa środowiskowe*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2024, nr 1.
- Karpus K., *Not easy to ‘green’ old ways: National courts and rights-based smog cases in Poland*, „Review of European, Comparative and International Environmental Law” 2023, t. 32, nr 1.
- Liu G. i in., *The Gender-Based Differences in Vulnerability to Ambient Air Pollution and Cerebrovascular Disease Mortality: Evidences Based on 26781 Deaths*, „Global Heart” 2020, nr 15.
- Kaźmierska-Patrzychna A., *Realizacja uprawnień sejmiku województwa w zakresie ochrony jakości powietrza, związanych z przyjmowaniem uchwał antysmogowych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 57.
- Pérez E.M., *State liability for damage caused to individuals for breach of EU air quality law*, „Spanish Yearbook of International Law” 2024, nr 27.
- Przybojewska I., *Problem niskiej emisji i dostępne rozwiązania prawne*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 7.
- Radecka E., *A legal model of air protection in Poland – selected issues*, „Bratislava Law Review” 2021, nr 1.
- Radecka E., *Is the Right to Live in an Environment with Clean Air a Personal Interest? Selected Issues*, „Acta Universitatis Carolinae Iuridica” 2022, t. 68, nr 1.
- Radecka E., *Prawna ochrona powietrza w Polsce i Czechach – wybrane zagadnienia (cz. I)*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2024, nr 4.
- Radecka E., *Prawna ochrona powietrza w Polsce i Czechach – wybrane zagadnienia (przeciwdziałanie i kontrola niskiej emisji pochodzącej z sektora bytowo-komunalnego)*, „Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem” 2025, nr 1.

- Radecka E., *The inspection of natural persons who are not entrepreneurs in the field of air quality protection in Poland and the Czech Republic*, „Mezinárodní a srovnávací právní revue” 2024, nr 2.
- Radecka E., Radecki G., *Rights of vulnerable groups in Eu Environmental Law*, [w:] *Institutional Vulnerability in Law*, red. M. Jagielska, B. Mikołajczyk, P. Pinior, Peter Lang 2025.
- Sakson-Boulet A., *Holding Central Public Authorities Accountable for Air Pollution in Poland*, „Przegląd Politologiczny” 2025, nr 4.
- Sobolewski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis.
- Sokołowski J.K., Stolicki D., *Przyczyny opóźnień w transpozycji dyrektyw europejskich do polskiego porządku prawnego w świetle analizy ilościowej krajowego procesu legislacyjnego*, „Przegląd Politologiczny” 2017, nr 2.
- Szalewska M., *Uchwała „antysmogowa” jako narzędzie ograniczenia zanieczyszczenia powietrza*, [w:] *Prawne aspekty ochrony powietrza*, red. B. Rakoczy, Toruń 2018.
- Vodička J., *Research for PETI Committee – Air Pollution, European Parliament, Policy Department for Citizens, Equality and Culture*, Brussels 2026.
- Warso-Buchanan A., Jakubowski M., *Programy ochrony powietrza – prawo do sądu (w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości oraz sądów krajowych)*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 10.

Michał Gornowicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: 0000-0002-1391-0623

Jakub Wiktor Żurawlew

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: 0009-0005-4013-5852

LEGALNOŚĆ WYBORU CZŁONKÓW ZARZĄDU PRZEZ ORGAN KONTROLI WEWNĘTRZNEJ W ŚWIEŁLE POSTANOWIEŃ STATUTU STOWARZYSZENIA REJESTROWEGO¹

ABSTRACT

**The legality of electing management board members
by an internal control body in light of the statute of a registered association**

The article addresses a practical legal issue concerning the extent to which the statutorily established organizational structure of the governing bodies of a registered association may be modified.

The purpose of the article is to examine whether it is legally permissible to include provisions in an association's statute that transfer the competence to elect, appoint, and dismiss members of the management board from the general meeting of members to an internal control body in a registered association.

Using the dogmatic-legal method, the authors analyze legal doctrine and case law regarding: 1) the principle of the division of competences among the bodies of a legal person, 2) the basis and scope of permissible modifications to the statutorily defined model of the governing bodies

¹ Przez pojęcie wyboru członków zarządu rozumie się także ich powoływanie i odwoływanie.

of an association, and 3) the admissibility of transferring the competence to elect, appoint, and dismiss members of the management board from the general meeting of members to an internal control body.

Authors reach a conclusion consistent with the established doctrinal view that a registered association constitutes a corporate (obligational-organizational) legal relationship. As a result of the legal analysis, it is determined that granting the internal control body the competence to elect the management board falls within the boundaries of the principle of freedom of contract, since it neither distorts the nature of the association as a private-law relationship nor undermines the functions of its individual bodies.

Keywords: association, statute, governing bodies, legal personality, competences

Słowa kluczowe: stowarzyszenie, statut, organy, osobowość prawna, kompetencje

Wprowadzenie

Stowarzyszenie jest prawnym związkiem osób, służącym realizacji konstytucyjnego prawa zrzeszania się², będąc dobrowolną, samorządną i trwałą formą działalności jego członków powołaną do celów niezarobkowych³. Ustawa przewiduje funkcjonowanie dwóch rodzajów stowarzyszenia – tzw. stowarzyszenia rejestrowego, posiadającego osobowość prawną⁴, a także stowarzyszenia zwykłego, nieposiadającego osobowości prawnej⁵. Stowarzyszenie rejestrowe, będące przedmiotem zainteresowania niniejszego opracowania, jest osobą prawną typu korporacyjnego⁶. W ramach stosunku korporacyjnego występują „zarówno elementy stosunków prawnych obligacyjnych, jak i mających charakter organizacyjny”⁷. Stowarzyszenie rejestrowe zgodnie z art. 11 p.s. jako osoba prawna działa za pośrednictwem organów. Każda osoba wchodząca w skład stowarzyszenia rejestrowego jest członkiem co najmniej jednego z jego organów – walnego zebrania – na podstawie korporacyjnego stosunku członkostwa w tego rodzaju stowarzyszeniu⁸. Oprócz walnego zebrania bądź zebrania delegatów ustawodawca przewiduje obligatoryjność powołania zarządu i organu kontroli wewnętrznej. Struktura organizacyjna organów stowarzyszenia rejestrowego została ukształtowana przez ustawodawcę inaczej niż w wypadku pozostałych osób prawnych, jak np. spółek kapitałowych czy spółdzielni. Zakres kompetencji

2 Art. 1 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2261), dalej: p.s. lub prawo o stowarzyszeniach.

3 K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Istota korporacji*, [w:] *Korporacja. Elementy konstrukcji prawnej*, Warszawa 2019, podrozdział 1.

4 Art. 17 p.s.

5 Art. 40 ust. 1. p.s.

6 Zob. A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Warszawa 2022, komentarz do art. 17; A. Herbet, [w:] *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC*, t. 1. Komentarz, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, komentarz do art. 38.

7 K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Istota korporacji, passim*; por. K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Majątkowe prawa i obowiązki wspólnika spółki jawnej*, [w:] *Pozycja prawna wspólnika spółki jawnej*, Warszawa 2013, podrozdział 5.

8 Por. P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Warszawa 2024, komentarz do art. 38.

poszczególnych organów stowarzyszenia rejestrowego jest niedookreślony, jeśli punktem odniesienia miałyby być regulacje dotyczące innych rodzajów osób prawnych. Z wyżej wymienionej niedookreśloności regulacji nasuwa się pytanie o zakres swobody przysługującej założycielom w kształtowaniu struktury organizacyjnej stowarzyszenia rejestrowego w drodze postanowień statutu. Niedookreśloność regulacji może stwarzać problemy w wewnętrznej sferze organizacyjnej tego typu stowarzyszenia polegające na przekraczaniu kompetencji przez jego poszczególne organy.

Wybór tematu niniejszych rozważań prawnych umotywowany jest praktycznym problemem prawnym wynikającym z woli precyzyjnego ukształtowania struktury organizacyjnej stowarzyszenia rejestrowego w taki sposób, by członków zarządu wybierał, powoływał i odwoływał organ kontroli wewnętrznej, ewentualnie wyposażony dodatkowo w elementy kompetencji nadzorczych. Konieczność ukształtowania struktury stowarzyszenia rejestrowego w ten sposób może wynikać ze specyfiki konkretnych stowarzyszeń, w których wśród członków zaobserwować można chociażby zróżnicowany poziom doświadczenia życiowego, jak i znajomości uwarunkowań faktycznych wewnątrz korporacji. Z woli powierzenia zadania wyboru władz stowarzyszenia osobom bardziej doświadczonym może wynikać konieczność uczynienia demokratycznego procesu wyboru zarządu procesem o charakterze demokracji pośredniej. Ustawowo przewidziana możliwość utworzenia zebrania delegatów nie zawsze rozwiązuje problem, ponieważ aktywność tego rodzaju organu ogranicza się z założenia do przeprowadzenia procesu obsadzenia składu zarządu. W przykładowym stanie faktycznym zasadniejsze byłoby funkcjonowanie organu, który oprócz wyboru zarządu czuwa nad zgodnością działalności powołanego zarządu z prawem, statutem i dokumentami wewnętrznymi podczas trwania kadencji.

Celem niniejszego opracowania jest udzielenie odpowiedzi na pytanie badawcze: czy sformułowanie postanowień statutu stowarzyszenia rejestrowego przewidujących przeniesienie kompetencji wyboru, powołania i odwołania członków zarządu z walnego zebrania na organ kontroli wewnętrznej w stowarzyszeniu rejestrowym jest zgodne z przepisami. Realizacja tego celu nastąpi przy wykorzystaniu metody dogmatycznoprawnej polegającej na analizie poglądów przedstawicieli doktryny i judykatury na temat zasady rozdzielenia kompetencji organów osoby prawnej, podstaw i zakresu zmiany ustawowo ukształtowanej struktury organizacyjnej stowarzyszenia, a także dopuszczalności przeniesienia kompetencji między organami stowarzyszenia ze szczególnym uwzględnieniem wyboru, powołania i odwołania członków zarządu. Z uwagi na fakt, iż struktura organizacyjna stowarzyszenia zwykłego w porównaniu ze stowarzyszeniem rejestrowym jest uproszczona, niniejsze rozważania prawne dotyczą wyłącznie stowarzyszenia rejestrowego – posiadającego osobowość prawną i podlegającego ujawnieniu w Krajowym Rejestrze Sądowym.

1. Stosunek prawny stowarzyszenia rejestrowego w świetle zasady swobody umów

W pierwszej kolejności odniesienia wymaga problematyka charakteru prawnego statutu stowarzyszenia rejestrowego czy też charakteru stosunku prawnego wynikającego z uczestnictwa

w tego rodzaju stowarzyszeniu. Rozpatrzenie tej kwestii może implikować możliwość prowadzenia dalszej argumentacji odnośnie do możliwości czy też braku możliwości przeniesienia kompetencji wyboru zarządu na organ kontrolny. Jak wskazuje Agnieszka Rzetecka-Gil, statut stowarzyszenia rejestrowego „stanowi umowę zawartą pomiędzy członkami założycielami stowarzyszenia, do której to umowy następnie przystępują kolejni członkowie stowarzyszenia”⁹. Jak podkreśla autorka, pogląd ten znajduje poparcie zarówno w doktrynie, jak i judykaturze¹⁰. Stanowisko to przedstawił również Paweł Suski¹¹. Choć ta koncepcja cywilistyczna charakteru prawnego statutu stowarzyszenia rejestrowego dominuje obecnie w doktrynie i orzecznictwie, Paweł Suski przywołuje również koncepcję aktu normatywnego prawa przedmiotowego oraz koncepcję pozaprawnego aktu normatywnego organizacji społecznej¹². Jeśli przyjąć tzw. koncepcję cywilistyczną za słuszną, to wówczas zakres regulacji, normujących treść postanowień statutu, znacznie rozszerza się – chociażby o przepisy Kodeksu cywilnego, m.in. art. 353¹. Z kolei Katarzyna Kopaczyńska-Pieczniak twierdzi, iż stosunek prawny, w którym uczestniczą członkowie stowarzyszenia rejestrowego, jest stosunkiem korporacyjnym, tj. „stanowi on odrębny typ stosunku prywatnoprawnego, w szczególności cywilnoprawnego, który należy określić mianem »korporacyjnego«”¹³. Zarówno koncepcja cywilistyczna statutu stowarzyszenia rejestrowego, jak i koncepcja stosunku korporacyjnego zdają się nie przeczyć sobie, lecz pozostawać w relacji komplementarności. W razie przyjęcia w odniesieniu do charakteru prawnego statutu stowarzyszenia rejestrowego, iż jest to umowa, granice zasady swobody umów w łączności z regulacjami prawa o stowarzyszeniach stałyby się jednocześnie granicami dopuszczalności statutowej modyfikacji ustawowo ukształtowanego modelu struktury organizacyjnej organów tego typu stowarzyszenia. Owe granice to: 1) właściwość czy też natura stosunku prawnego; 2) przepisy ustawy; 3) zasady współżycia społecznego¹⁴. W świetle tej koncepcji możliwe by było przyjęcie, iż przeniesienie kompetencji wyboru członków zarządu z walnego zebrania na organ kontrolny jest prawnie dopuszczalne, gdyż mieści się w granicach swobody umów. Zasadność przyjęcia tego założenia zależy jednak od przyjętego poglądu na temat ustawowego „upoważnienia” założycieli stowarzyszenia rejestrowego do modyfikacji przewidzianego ustawą modelu organizacyjnego organów.

⁹ A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 10 p.s.

¹⁰ *Ibidem*, przywołane tam: wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej: SA) w Szczecinie z dnia 30 kwietnia 2015 r., I ACa 214/15, LEX nr 1782041; uchwała Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 6 stycznia 2005 r., III CZP 75/04, OSNC 2005, nr 11, poz. 188; wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2015 r., II CSK 392/14, LEX nr 1729688; wyrok SN z dnia 30 września 2009 r., V CSK 86/09, niepubl.

¹¹ Zob. P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, [w:] *Stowarzyszenia i fundacje. Komentarz*, red. P. Suski, Warszawa 2011, komentarz do art. 11 p.s.

¹² *Ibidem*.

¹³ Zob. K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Korporacja jako stosunek prawny*, [w:] K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Korporacja. Elementy konstrukcji prawnej*.

¹⁴ Zob. m.in.: K. Czub, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2025, komentarz do art. 353¹ k.c.; J. Guść, *O właściwości (naturze) stosunku prawnego*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 4, s. 16–25; P. Nazaruk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, Warszawa 2024, komentarz do art. 38 k.c.; B. Fuchs, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3. *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018, komentarz do art. 353¹ k.c.

Prawidłowo skonstruowany statut stowarzyszenia umożliwia rozwiązywanie potencjalnych konfliktów wewnętrznych. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera potrzeba uregulowania w statucie tych kwestii organizacyjnych i kompetencyjnych, które nie zostały wprost rozstrzygnięte w treści przepisów bezwzględnie obowiązujących.

2. Zasada rozdzielania kompetencji między organami osoby prawnej na przykładzie stowarzyszenia rejestrowego

Działanie organu osoby prawnej zgodnie z przyjętą przez k.c. tzw. teorią organów jest działaniem samej osoby prawnej¹⁵. Z powyższego wywodzi się szeroki zakres kompetencji organów osoby prawnej, którego granice utożsamia się niekiedy z ogółem uprawnień, wynikających z faktu posiadania osobowości prawnej przez daną jednostkę organizacyjną. Jak wskazuje Andrzej Kidyba, zakres umocowania organów do działania odpowiada zdolności prawnej osoby prawnej¹⁶. Nie zawsze jednak organ będzie posiadał tzw. kompetencję pełną, gdyż taka kompetencja przysługuje organowi jedynie wówczas, gdy jest on jedynym organem danej osoby prawnej¹⁷. Obligatoryjna mnogość organów przewidziana przez ustawodawcę dla znacznej części typów osób prawnych implikuje konieczność rozdzielania kompetencji pomiędzy te organy i zakresienia granic ich działania. Z powyższego wynika również konieczność przyporządkowania danemu rodzajowi organów określonego zakresu kompetencji w strukturze organizacyjnej osoby prawnej. Odniesienia wymaga konstrukcja prawna monistycznego modelu zarządzania, wykorzystywana w prostej spółce akcyjnej¹⁸ oraz spółce europejskiej¹⁹, przewidująca odmienną strukturę organizacyjną organów osoby prawnej. Tego rodzaju model zarządzania charakteryzuje się funkcjonowaniem rady dyrektorów – organu mającego zarówno kompetencje zarządcze, jak i nadzorcze, przy czym wśród członków tego organu możliwy jest podział dyrektorów na dyrektorów wykonawczych (mających kompetencję wykonywania czynności prowadzenia przedsiębiorstwa) oraz dyrektorów niewykonawczych (mających kompetencje nadzorcze – w szczególności kompetencję oceny sprawozdań zarządu z działalności spółki i sprawozdań finansowych oraz kompetencję sporządzania tzw. sprawozdania dyrektorów niewykonawczych)²⁰.

15 Zob. m.in.: P. Nazaruk, [w:] *Kodeks cywilny*, komentarz do art. 353(1) k.c.; J. Szmit, *Statut a stosunki wewnętrzne związku zawodowego*, [w:] *Charakter prawny statutu związku zawodowego*, Warszawa 2014, podrozdział 4.

16 Zob. A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2021, s. 103; przywołany tam: J. Kosik, *Zdolność państwowych osób prawnych w zakresie prawa cywilnego*, Warszawa 1963, s. 31–32.

17 Zob. A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2021.

18 Art. 300⁵² ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 18 z późn. zm.), dalej: k.s.h.

19 Zob. rozporządzenie Rady z dnia 8 października 2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz.Urz. WE L 294 z dnia 10 listopada 2001 r.); dyrektywa Rady z dnia 8 października 2001 r. uzupełniająca statut spółki europejskiej w odniesieniu do zaangażowania pracowników (Dz.Urz. WE L 294 z dnia 10 listopada 2001 r.).

20 Zob. art. 300⁷⁶ k.s.h.

Agnieszka Kubiak-Cyrul wskazuje, że „istnieją co do zasady tylko takie organy, które przewidział ustawodawca”. Cytowana autorka formułuje podział organów osoby prawnej ze względu na zakres kompetencji – organy zarządzające, kontrolne i uchwałodawcze²¹. Podkreśla również w ślad za Bronisławem Ziemianinem, że niekiedy przewidziany jest ustawowy obowiązek współdziałania poszczególnych organów w procesie dokonywania czynności prawnej przez osobę prawną²².

Z zasadą rozdzielenia kompetencji organów osoby prawnej wiąże się zasada *numerus clausus* organów osoby prawnej. Ta zasada określa rodzaje przewidzianych ustawowo organów i przypisanego im określonego zakresu kompetencji. Jak podkreśla Filip Czuchwicky, ustawodawca ogranicza swobodę w kreowaniu rodzajów organów, kompleksowo precyzując ich katalog w danych rodzajach osób prawnych, z zastrzeżeniem, iż niekiedy konstrukcja organu może być oparta również na aktach o charakterze wewnętrznym²³. Podobnie twierdzi Przemysław Sobolewski²⁴. Andrzej Herbet podkreśla, iż „przepisy regulujące rodzaje i kompetencje organów występujących w poszczególnych typach osób prawnych mają co do zasady charakter *iuris cogentis*”. Cytowany autor uważa, że nie należy domniemywać dyspozytywności przepisów, które dotyczą rodzajów i kompetencji organów poszczególnych typów osób prawnych²⁵. Andrzej Herbet wskazuje również, iż w przypadku typów osób prawnych, „których celem nie jest prowadzenie działalności gospodarczej, zakres przedmiotowy kompetencji do reprezentowania należy oceniać *in casu*, biorąc pod uwagę również istnienie lub brak domniemania kompetencji na rzecz organu zarządzająco-wykonawczego”²⁶.

Edyta Hadrowicz odnosi zasadę rozdzielenia kompetencji organów do ustawowo ukształtowanej struktury organizacyjnej stowarzyszenia rejestrowego. Przytaczana autorka formułuje stanowisko, iż tworzenie organów tego typu stowarzyszenia o kompetencjach hybrydowych, np. zarządzająco-nadzorczych, jest niedopuszczalne. Zdaniem autorki powyższy pogląd uzasadniają zasada ścisłości statutu (zapewne wywnioskowana *per analogiam* z unormowań k.s.h.²⁷) oraz dyspozycja art. 11 p.s.²⁸ Andrzej Kidyba wskazuje, że wobec walnego zebrania członków stowarzyszenia ustawa przewiduje zasadę domniemania kompetencji, ale „odwrotną w stosunku do klasycznych rozwiązań przyjmowanych w innych osobach prawnych”, w których to domniemanie kompetencji dotyczy organu zarządzającego²⁹. Cytowany autor wskazuje również, iż mimo braku stosownych przepisów należy przyjąć, że to zarząd ma kompetencję prowadzenia spraw

21 A. Kubiak-Cyrul, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, 2024, komentarz do art. 38.

22 *Ibidem*.

23 Zob. F. Czuchwicky, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2025, komentarz do art. 38.

24 Zob. P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny*, komentarz do art. 38; przywołany tam: A. Opalski, *Pojęcie organu osoby prawnej*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 1, s. 25.

25 A. Herbet, [w:] *Zobowiązania. Przepisy ogólne*, komentarz do art. 38 k.c.

26 *Ibidem*.

27 Art. 304 § 3 i § 4 k.s.h.

28 Zob. E. Hadrowicz, *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Warszawa 2025, komentarz do art. 11.

29 A. Kidyba, [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, [w:] *Komentarz do ustaw o fundacjach i o stowarzyszeniach*, red. A. Kidyba, Warszawa 1997, komentarz do art. 11.

i reprezentacji, a także zarządzania i kierowania stowarzyszeniem, co wynika z ogólnych zasad działania organów osoby prawnej³⁰.

Odmienne twierdzi Agnieszka Rzetecka-Gil, wskazując, że „prawo o stowarzyszeniach nie przyznaje jednak zarządowi kompetencji do reprezentowania stowarzyszenia i prowadzenia jego spraw, pozostawiając w tym zakresie pełną swobodę założycielom”³¹. Problematykę zasady rozdzielenia kompetencji organów stowarzyszenia rejestrowego porusza także Paweł Suski, przytaczając postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie (I ACa 17/98)³². We wskazanym orzeczeniu sąd rozstrzygnął o niezgodności z prawem postanowień statutu stowarzyszenia rejestrowego, które przewidywały funkcjonowanie organu, którego zakres kompetencji obejmował zarówno kompetencje tzw. organu właścicielskiego, kompetencje uchwałodawcze, jak i niektóre kompetencje dotyczące zarządzania i kierowania stowarzyszeniem. Ponadto ten organ miał być sytuowany wyżej w strukturze organizacyjnej stowarzyszenia niż walne zebranie członków. Taki stan rzeczy sąd uznał za niedopuszczalny m.in. z uwagi na zasadę nadrzędności walnego zebrania członków stowarzyszenia rejestrowego wobec pozostałych władz stowarzyszenia³³. Jak wskazuje Jakub Szmit, „szczególnie przydatnym i często stosowanym w praktyce sposobem określenia struktury organów (ich wydzielenia i podziału) jest posłużenie się kryterium pełnionej funkcji”. Cytowany autor podkreśla, iż wyodrębnienie funkcji wykonawczej, uchwałodawczej i kontrolnej pozwala na „zamknięcie w tym trójpodziale całej aktywności wewnętrznej” osoby prawnej³⁴.

W odniesieniu do zasady rozdzielenia kompetencji Jakub Stelina wskazuje, że osoba prawna „nawet jeśli posiada więcej organów, to wszystkie mają wyraźnie rozgraniczone sfery kompetencyjne, tak aby w stosunkach zewnętrznych nie były wyrażane w tej samej sprawie oświadczenia pochodzące od więcej niż jednego organu. A zatem wielość organów odpowiada przyporządkowanie im różnorodzajowych i niekrzyżujących się kompetencji”³⁵.

3. Podstawy i zakres zmiany ukształtowanego ustawowo modelu organów stowarzyszenia rejestrowego

Zgodnie z art. 11 p.s. struktura organizacyjna stowarzyszenia rejestrowego składa się z: 1) walnego zebrania członków, ewentualnie zebrania delegatów; 2) zarządu; 3) organu kontroli wewnętrznej³⁶. W literaturze przedmiotu eksponowane są poglądy, zgodnie

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 10.

³² Zob. postanowienie SA w Warszawie z dnia 24 kwietnia 1998 r., I ACa 17/98, „Apelacja Warszawska” 1999, nr 1, poz. 8.

³³ Zob. P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

³⁴ J. Szmit, *Statut a stosunki wewnętrzne związku zawodowego*, podrozdział 4.

³⁵ J. Stelina, *Pojęcie i konstrukcja prawna organu państwa*, [w:] *Stosunki pracy osób pełniących funkcje organów państwa*, Warszawa 2016, podrozdział 1.3.

³⁶ Por. m.in.: E. Hadrowicz, *Prawo o stowarzyszeniach*; A. Kidyba, [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*; P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*;

z którymi ten model może ulegać modyfikacji, granice i zakres tej zmiany zakreślane są zaś przez przedstawicieli doktryny w sposób różny.

Jak wskazuje Agnieszka Rzetecka-Gil, zgodnie z art. 10 p.s. statut stowarzyszenia rejestrowego obligatoryjnie musi określać: jego władze, tryb dokonywania ich wyboru i uzupełniania ich składu, kompetencje władz, sposób reprezentacji oraz warunki ważności uchwał organów. Ponadto wskazuje, iż skoro ustawa nie określa kompetencji poszczególnych organów stowarzyszenia rejestrowego (poza domniemaną tzw. pełną kompetencją walnego zebrania), to istnieje konieczność określenia tych kompetencji w statucie. Również pogląd autorki, przytaczany we wcześniejszej części niniejszego artykułu, dotyczący możliwości statutowego przyznania kompetencji prowadzenia spraw i reprezentacji stowarzyszenia rejestrowego organowi innemu niż zarząd, wskazuje na dopuszczanie przez cytowaną autorkę szerokiego zakresu modyfikacji ustawowego modelu organów tego typu stowarzyszenia³⁷. Arkadiusz Radwan akcentuje dyspozytywny charakter przepisu art. 11 ust. 1 p.s., co jego zdaniem objawia się faktem, iż „możliwy jest inny podział kompetencji, w szczególności wprowadzenie generalnego domniemania kompetencji zarządu we wszystkich sprawach związanych z reprezentacją i prowadzeniem spraw stowarzyszenia”³⁸.

Zakres dopuszczalności zmiany ukształtowanej ustawowo struktury organów stowarzyszenia rejestrowego Paweł Suski utożsamia z możliwością tworzenia obok organów obligatoryjnych (walne zebranie, zarząd, organ kontroli wewnętrznej) organów fakultatywnych. Jak wskazuje przytaczany autor, „określenie ich nazw i kompetencji zależy od uznania członków, a granicę ich stanowienia wyznaczają rzeczywiste potrzeby i przepisy prawa”, jako podstawę prawną zaś podaje art. 2 ust. 2 i art. 10 ust. 1 pkt 5 p.s.³⁹ Podobnie uważa Filip Czuchwicki, który podkreśla, że „konstrukcja organu osoby prawnej jest określana zarówno przez przepisy powszechnie obowiązującego prawa, jak i akty o charakterze wewnętrznym (statut, umowę, regulamin)”⁴⁰. Podobne stanowisko zajął Paweł Sarnecki⁴¹. Edyta Hadrowicz także opowiada się za możliwością tworzenia w stowarzyszeniu rejestrowym tzw. organów fakultatywnych⁴².

Na węższy zakres możliwej modyfikacji ustawowego modelu organów osoby prawnej wskazuje Agnieszka Kubiak-Cyrul. Autorka uważa, że określenie zasad funkcjonowania poszczególnych organów przez statut możliwe jest wyłącznie w zakresie nieunormowanym ustawowo bądź „na podstawie wyraźnej »delegacji« ustawowej”⁴³. Również Przemysław Sobolewski wskazuje, że „co do zasady katalog organów osób prawnych określonego typu oraz kompetencje poszczególnych organów regulują przepisy bezwzględnie

A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 10 i 11; P. Sarnecki, [w:] *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2007, komentarz do art. 11.

37 Zob. A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 10 i 11.

38 A. Radwan, *Kilka uwag o stosowaniu i niedostosowaniu ustawy z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach*, „Radca Prawny” 2005, nr 4, s. 104.

39 P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

40 F. Czuchwicki, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, komentarz do art. 38.

41 Zob. P. Sarnecki, [w:] *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

42 Zob. E. Hadrowicz, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

43 A. Kubiak-Cyrul, [w:] *Kodeks cywilny*, komentarz do art. 38.

wiązące”, a także dodaje, że jedynie w sprawach nieuregulowanych owymi przepisami bezwzględnie wiążącymi możliwe jest kształtowanie sposobu działania i kompetencji poszczególnych organów przez założycieli⁴⁴.

Elastyczność ta sprzyja efektywnemu wykonywaniu celów statutowych oraz zwiększa atrakcyjność stowarzyszenia jako formy prawnej służącej ich realizacji.

4. Dopuszczalny zakres przeniesienia kompetencji między organami stowarzyszenia rejestrowego

W świetle poczynionych dotychczas rozważań prawnych zasadne jest założenie, że ukształtowanie struktury organizacyjnej organów osoby prawnej w sposób odmienny, niż przewiduje model ustawowy, jest niekiedy dopuszczalne, choć w ograniczonym zakresie. Choć zakres ten przez różnych przedstawicieli doktryny rozumiany jest odmiennie, zaobserwować można wspólny pogląd, iż statut osoby prawnej, w szczególności stowarzyszenia rejestrowego, może niekiedy przewidywać inną strukturę organizacyjną organów, niż przewiduje (bądź milczy na ten temat) ustawa. Na gruncie prawa o stowarzyszeniach wątpliwości może budzić pytanie, czy przeniesienie kompetencji wyboru członków zarządu z walnego zgromadzenia na organ kontroli wewnętrznej mieści się w zakresie prawnej dopuszczalności.

Paweł Suski wśród wyłącznych kompetencji walnego zebrania wymienia wybór członków zarządu. Wskazuje, że „wymienione kompetencje przysługują wyłącznie walnemu zebraniu członków (zebraniu delegatów) i nie mogą być wykonywane przez inne władze (organy)”. Powyższy pogląd Paweł Suski wywodzi z treści art. 30 ust. 2 p.s.⁴⁵ Przepis ten wskazuje walne zebranie bądź zebranie delegatów jako organ, który kurator stowarzyszenia jest obowiązany zwołać w celu wyboru zarządu. Podobnie uważa Agnieszka Rzetecka-Gil, wskazując, że to walne zebranie wybiera członków zarządu, statut zaś powinien określać tryb wyboru⁴⁶. Wyłączność kompetencji wyboru zarządu, przysługującą walnemu zebraniu, uznaje także Natalia Podraza-Majewska⁴⁷. Monika Augustyniak wśród kompetencji walnego zebrania wymienia m.in. kwestię wyboru i odwołania zarządu⁴⁸.

Postanowienia statutu stowarzyszenia rejestrowego, przewidujące możliwość powołania i odwołania członków zarządu przez organ inny niż walne zebranie, dopuszcza Edyta Hadrowicz. Autorka podkreśla, że „członek zarządu może sprawować swą funkcję wyłącznie na podstawie samego aktu powołania (uchwała członków stowarzyszenia albo w inny sposób określony w statucie stowarzyszenia)”. Twierdzi również, że w braku

⁴⁴ P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny*, komentarz do art. 38.

⁴⁵ P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

⁴⁶ A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 10 i 11.

⁴⁷ Zob. N. Podraza-Majewska, *Procedura wyboru członków zarządu oraz wyłaniania delegatów polskich związków sportowych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2023, nr 1, s. 297–306.

⁴⁸ Zob. M. Augustyniak, *Formy współdziałania J.S.T. i obszary metropolitarne*, [w:] *System Prawa Samorządu Terytorialnego*, t. 2. *Ustrój samorządu terytorialnego*, red. I. Lipowicz, Warszawa 2022, podrozdział 5.4.4.

wyraźnego określenia w statucie sposobu wyboru zarządu „kompetencja do odwołania członków zarządu będzie należała do walnego zebrania członków (delegatów)”⁴⁹. Tym samym stanowisko cytowanej autorki polega na dopuszczeniu możliwości statutowego ukształtowania zakresu kompetencji organu kontroli w ten sposób, by to właśnie on powoływał i odwoływał członków zarządu, w braku regulacji tej kwestii w statucie domniemanie kompetencji przysługiwało zaś walnemu zebraniu.

Stanowisko pośrednie co do dopuszczalnego zakresu przenoszenia kompetencji między organami stowarzyszenia rejestrowego zajął Andrzej Kidyba, który stwierdził, że „przenoszenie akcentów w zakresie kompetencji poszczególnych organów jest dopuszczalne”. Pogląd ten zakłada dyspozytywny charakter przepisów normujących kompetencje poszczególnych organów i przewiduje dopuszczalność przeniesienia kompetencji między poszczególnymi organami, lecz w zakresie znacznie ograniczonym. Jednak w odniesieniu do regulacji prawa o stowarzyszeniach Andrzej Kidyba wyraża pogląd, zgodnie z którym wyłącznie kompetencja nadzorcza uprawnia organ do wydawania innemu, nadzorowanemu, organowi wiążących dyspozycji, w odróżnieniu od kontroli, utożsamianej z prawem do wglądu w działalność organu⁵⁰. Można by uznać, że w sytuacji odwołania członka zarządu przez organ kontrolny przed upływem kadencji z powodu niezadowolenia organu z działalności tego członka zachodzi tak naprawdę akt nadzoru i ustawowo przewidziana funkcja organu kontrolnego zostaje rozszerzona bądź wypaczona – w zależności od przyjętych poglądów. Zdaniem Andrzeja Kidyby ustawa wyraźnie przyznaje organowi kontroli wewnętrznej wyłącznie kompetencję kontroli⁵¹. Cytowany autor stwierdza jednak, iż „istotne z punktu widzenia działania stowarzyszenia jest określenie wzajemnych relacji i kompetencji między organem kontroli a pozostałymi organami”⁵². W literaturze przedmiotu większościowy jest pogląd, iż organ kontrolny może mieć kompetencję kontrolną, kompetencji nadzorczej tego rodzaju organowi stowarzyszenia rejestrowego zaś nie przypisuje się⁵³. Można znaleźć też stanowiska odmienne, jak chociażby pogląd Edyty Hadrowicz, która postulując podział organów stowarzyszenia rejestrowego ze względu na pełnione funkcje, w grupie możliwych podtypów organów kontrolnych wymienia również radę nadzorczą⁵⁴. Jeśli przyjąć za dopuszczalne rozszerzenie kompetencji organu kontroli wewnętrznej również o choćby ograniczony zakres kompetencji nadzorczych, wówczas w świetle stanowiska Andrzeja Kidyby przeniesienie kompetencji wyboru zarządu na organ kontrolny mogłoby być uznane za dopuszczalne, o ile taka modyfikacja mieści się w zakresie znaczeniowym sformułowania o dopuszczalności przenoszenia „akcentów w zakresie kompetencji poszczególnych organów”, którym posłużył się cytowany autor.

49 Zob. E. Hadrowicz, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

50 A. Kidyba, [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

51 *Ibidem*.

52 *Ibidem*.

53 Zob. m.in.: A. Rzetecka-Gil, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11; P. Suski, *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

54 E. Hadrowicz, *Prawo o stowarzyszeniach*, komentarz do art. 11.

Podsumowanie

W ocenie autorów w stowarzyszeniu rejestrowym zasada rozdzielania kompetencji organów ma charakter dyspozytywny. Regulacje ustawowe dotyczące kompetencji poszczególnych organów stowarzyszenia rejestrowego pozostają niedookreślone, zadanie ich dookreślenia powierza się zaś założycielom, kształtującym treść statutu. Wyjątek od zasady *numerus clausus* osoby prawnej, polegający na możliwości tworzenia tzw. organów fakultatywnych, w przypadku stowarzyszenia rejestrowego jest szczególnie widoczny. Do tworzenia zbyt dużej liczby organów fakultatywnych należy jednak podchodzić z ostrożnością ze względów praktycznych. Domniemanie kompetencji walnego zebrania jest zasadą, która może być derogowana, ponieważ statut stowarzyszenia rejestrowego może przyznawać określoną kompetencję innemu organowi, a granice tego rodzaju modyfikacji struktury organizacyjnej wyznaczają: 1) bezwzględnie obowiązujące przepisy ustawy; 2) natura stosunku prawnego; 3) zasady współżycia społecznego, tj. granice zasady swobody umów, ujętej w art. 353¹ k.c. Zgodnie z tą normą niedopuszczalne jest takie ukształtowanie struktury, które prowadziłoby do iluzoryczności kontroli, wyłączenia realnego wpływu członków lub nadmiernej koncentracji uprawnień. Przeniesienie kompetencji wyboru, powołania i odwołania członków zarządu na organ kontroli wewnętrznej nie sprzeciwia się naturze stosunku prawnego stowarzyszenia rejestrowego, o ile zachowany zostaje realny, choćby pośredni wpływ członków tego stowarzyszenia na skład zarządu oraz mechanizmy jego odpowiedzialności. Zarówno możliwość utworzenia zebrania delegatów, jak i systemowa wykładnia pozwalają przyjąć, iż dokonanie wyboru zarządu na zasadach demokracji pośredniej nie sprzeciwia się naturze stosunku stowarzyszeniowego. Rozwiązanie takie nie narusza przepisów bezwzględnie obowiązujących, ponieważ ustawodawca nie przypisuje kompetencji powołania zarządu wyłącznie walnemu zebraniu, pozostawiając możliwość jej odmiennego ukształtowania. Nie dochodzi również do naruszenia zasad współżycia społecznego, jeżeli model ten nie prowadzi do pokrzywdzenia członków stowarzyszenia ani do wytworzenia arbitralnej dominacji jednego organu w strukturze organizacyjnej stowarzyszenia rejestrowego.

Na uwzględnienie zasługuje najpopularniejsza koncepcja charakteru prawnego statutu stowarzyszenia rejestrowego, zakładająca, iż jest to umowa. Łącznie z wyżej wymienioną koncepcją na poparcie zasługuje pogląd, iż stosunek uczestnictwa w tego rodzaju stowarzyszeniu jest stosunkiem prawnym, określanym jako stosunek korporacyjny, i mają do niego zastosowanie nie tylko przepisy prawa o stowarzyszeniach, lecz również m.in. k.c. Koncepcja Katarzyny Kopaczyńskiej-Pieczniak, ujmująca stowarzyszenie rejestrowe jako stosunek korporacyjny, jest poglądem najbardziej trafnym, ponieważ jest to ujęcie kompleksowe, a ponadto najdokładniej opisujące charakter prawny osoby prawnej typu korporacyjnego, jak np. stowarzyszenie rejestrowe. Przytaczana autorka trafnie podkreśla dualizm stosunku prawnego stowarzyszenia rejestrowego, łączącego w sobie elementy obligacyjne z elementami organizacyjnymi, przy czym obie wskazane sfery mieszczą się w zakresie regulacji prawa cywilnego. Powyższe implikuje wniosek, iż możliwość statutowego ukształtowania struktury organizacyjnej organów stowarzyszenia rejestrowego jest realizacją cywilnoprawnej zasady swobody umów.

Dopuszczalne jest rozszerzenie kompetencji organu kontroli wewnętrznej o uprawnienia nadzorcze, jak chociażby przyznanie temu organowi uprawnienia do wyboru,

powoływania, jak i odwoływania członków zarządu. Powyższe nie sprzeciwia się właściwości (naturze) stosunku uczestnictwa w stowarzyszeniu, nie jest sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami zarówno prawa o stowarzyszeniach, jak i k.c. ani nie godzi w zasady współżycia społecznego. Rozszerzenie kompetencji organu kontroli wewnętrznej o uprawnienia nadzorcze w postaci możliwości wyboru, powołania i odwołania członków zarządu nie sprawia, że nie można rozpoznać w danym stosunku prawnym stosunku stowarzyszenia rejestrowego. Skoro możliwe jest tworzenie tzw. organów fakultatywnych i przekazywanie im niektórych kompetencji walnego zebrania, to możliwe jest także przekazanie kompetencji już istniejącemu organowi, pod warunkiem że takie przekazanie nie sprzeciwia się ustawowo określonej funkcji tego organu. Przyjęcie dyspozytywnego charakteru przepisów, regulujących strukturę organizacyjną organów stowarzyszenia rejestrowego, jest poglądem trafnym, ponieważ sprzyja funkcjonowaniu tego rodzaju stowarzyszeń, będących podmiotami różniącymi się od siebie. Zapewnienie swobody w tym zakresie umożliwia dostosowanie struktury stowarzyszenia do potrzeb jego członków, ułatwiając przy tym realizację celów statutowych. Nie zmienia to faktu, iż konkretne i jasne sformułowanie postanowień statutu, normujących kompetencje poszczególnych organów, zapewnia stabilność funkcjonowania stowarzyszenia rejestrowego. W praktyce obrotu cywilnoprawnego kontrola jako kompetencja organu bardzo często łączy się z nadzorem i choć pojęcia te są pod względem semantycznym różne, nie sposób nie dostrzec ich funkcjonalnego pokrewieństwa. Należy przyznać, iż uprawnienie organu do powołania i odwołania członka zarządu jest bardziej kompetencją nadzorczą niż jedynie kontrolną, lecz przyznanie organowi kontroli wewnętrznej stowarzyszenia rejestrowego pewnego zakresu uprawnień nadzorczych jest dopuszczalne. Choć ustawa stanowi jedynie o kompetencji kontrolnej organu kontroli wewnętrznej, to nie zabrania przyznawania mu również niektórych uprawnień nadzorczych w granicach właściwości stosunku prawnego stowarzyszenia rejestrowego. Przepis art. 30 ust. 2 p.s., który wskazuje walne zebranie bądź zebranie delegatów jako organ, którego posiedzenie kurator stowarzyszenia jest obowiązany zwołać w celu wyboru zarządu, nie przesądza o tym, że jedynie te dwa organy mogą być uprawnione do wyboru członków zarządu. Powyższe uzasadnia fakt, iż art. 30 ust. 2 p.s. jest przepisem szczególnym, stosowanym jedynie w razie konieczności ustanowienia kuratora dla stowarzyszenia rejestrowego.

Mając na uwadze wskazane ustalenia, możliwe jest udzielenie odpowiedzi na określony we wstępie problem badawczy. Sformułowanie postanowień statutu, które zakładają przeniesienie kompetencji wyboru, powołania i odwołania członków zarządu z walnego zebrania na organ kontroli wewnętrznej, jest prawnie dopuszczalne.

Bibliografia

- Augustyniak M., *Formy współdziałania J.S.T. i obszary metropolitarne*, [w:] *System Prawa Samorządu Terytorialnego*, t. 2. *Ustrój samorządu terytorialnego*, red. I. Lipowicz, Warszawa 2022.
- Czuchwicki F., Czub K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2025.
- Fuchs B., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3. *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Guś J., *O właściwości (naturze) stosunku prawnego*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 4.
- Hadrowicz E., *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Herbet A., [w:] *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC*, t. 1. *Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022.
- Kidyba A., *Prawo handlowe*, Warszawa 2021.
- Kidyba A., [w:] *Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, [w:] *Komentarz do ustaw o fundacjach i o stowarzyszeniach*, red. A. Kidyba, Warszawa 1997.
- Kidyba A., *Ustawa o fundacjach. Prawo o stowarzyszeniach*, Warszawa 1997.
- Kopaczyńska-Pieczniak K., *Korporacja. Elementy konstrukcji prawnej*, Warszawa 2019.
- Kopaczyńska-Pieczniak K., *Pozycja prawna współnika spółki jawnej*, Warszawa 2013.
- Kubiak-Cyrul A., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2024.
- Nazaruk P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. P. Nazaruk, Warszawa 2024.
- Podraza-Majewska N., *Procedura wyboru członków zarządu oraz wyłaniania delegatów polskich związków sportowych*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2023, nr 1.
- Radwan A., *Kilka uwag o stosowaniu i niedostosowaniu ustawy z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach*, „Radca Prawny” 2005, nr 4.
- Rzetecka-Gil A., *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Sarnecki P., [w:] *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2007.
- Sobolewski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Warszawa 2024.
- Stelina J., *Stosunki pracy osób pełniących funkcje organów państwa*, Warszawa 2016.
- Suski P., *Komentarz do ustawy – Prawo o stowarzyszeniach*, [w:] *Stowarzyszenia i fundacje. Komentarz*, red. P. Suski, Warszawa 2011.
- Szmit J., *Statut a stosunki wewnętrzne związku zawodowego*, [w:] *Charakter prawny statutu związku zawodowego*, Warszawa 2014.
- Ziemiański B., *Charakter prawny uchwał kolegialnych osób prawnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.

Magdalena Kos

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0009-0005-6378-7853

DOPUSZCZALNOŚĆ USTANOWIENIA CZŁONKA ZARZĄDU SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ PEŁNOMOCNIKIEM SPÓŁKI

ABSTRACT

The admissibility of appointing a management board member of a limited liability company as its attorney-in-fact

The admissibility of appointing a member of the management board as an attorney-in-fact of a limited liability company, along with the impact of this legal construct on the company's model of representation, remains a subject of considerable legal controversy. Under Article 38 of the Polish Civil Code, a legal person may act both through its statutory organs and through representatives authorised under a power of attorney (including a commercial proxy [Polish: *prokura*]), with each constituting a distinct source of authority. The absence of an explicit statutory provision addressing the permissibility of granting a power of attorney to a management board member, combined with divergent views in legal scholarship, has resulted in ongoing interpretative disputes.

Particular importance attaches to the arguments supporting the admissibility of the concept of dual authorisation, notably the need to ensure organisational flexibility and continuity in the company's representation. Conversely, opposing arguments warrant consideration, particularly those highlighting the risk of circumventing joint representation rules, threats to the certainty of commercial transactions, and concerns regarding self-dealing. Accepting that combining the capacities of a management board member and an attorney-in-fact does not, in principle, undermine the statutory structure of corporate representation leads to the recognition of the parallel operation of

two distinct regimes of authorisation. Consequently, formulating *de lege ferenda* proposals aimed at enhancing regulatory clarity and mitigating interpretative uncertainties appears fully justified.

Keywords: power of attorney in a limited liability company, commercial proxy (*prokura*), representation of a limited liability company, member of the management board, dual authorisation.

Słowa kluczowe: pełnomocnictwo w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, prokura, reprezentacja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, członek zarządu, podwójne umocowanie.

Wprowadzenie

Kwestia granic dopuszczalności posługiwania się konstrukcją pełnomocnictwa w strukturze organizacyjnej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nabiera szczególnego znaczenia w realiach współczesnego obrotu gospodarczego, cechującego się znaczną złożonością oraz rosnącą potrzebą elastycznego i efektywnego zarządzania. Współczesny model reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością opiera się na możliwym strukturalnym dualizmie: z jednej strony, w przypadku zarządu, na teorii organów wywodzonej z art. 38 Kodeksu cywilnego¹, zgodnie z którą działanie piastuna jest bezpośrednim działaniem samej osoby prawnej², a z drugiej – na instytucji pełnomocnictwa (w tym prokury), gdzie pełnomocnik (prokurent) składa własne oświadczenie woli, które wywołuje skutki dla mocodawcy³. Zarząd spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jako obligatoryjny organ wykonawczy korzysta z domniemania kompetencji w zakresie prowadzenia spraw i reprezentacji spółki. Jednocześnie system prawa cywilnego dopuszcza możliwość szerokiego posługiwania się pełnomocnictwem.

Brak wyraźnej regulacji ustawowej wprost odnoszącej się do możliwości udzielenia pełnomocnictwa członkowi zarządu, przy jednoczesnych rozbieżnościach w poglądach doktryny, powoduje, że zagadnienie to budzi kontrowersje. Wymaga ono szerszego spojrzenia, obejmującego zarówno dogmatyczną analizę konstrukcji pełnomocnictwa (w tym prokury) w polskim prawie cywilnym, jak i ocenę systemową rozwiązań przyjętych w Kodeksie spółek handlowych⁴.

Celem niniejszego opracowania jest zrekonstruowanie modelu funkcjonowania pełnomocnictwa w kontekście reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a następnie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie dopuszczalne jest ustanowienie członka zarządu pełnomocnikiem tej spółki. Analizie poddane zostaną zarówno argumenty systemowe, jak i funkcjonalne przemawiające za dopuszczalnością „podwójnego umocowania”. Rozważania te prowadzą w dalszej kolejności do sformułowania postulatów *de lege ferenda* zmierzających do zwiększenia przejrzystości i pewności prawa w tym obszarze.

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.), dalej: k.c.

² Zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bieniak *et al.*, 2024, Legalis, komentarz do art. 201, nb 2.

³ Zob. P. Sobolewski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 38, nb II.

⁴ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.), dalej: k.s.h.

1. Istota pełnomocnictwa

Pełnomocnictwo jest jedną z dwóch, obok przedstawicielstwa ustawowego, form przedstawicielstwa uregulowanych w polskim Kodeksie cywilnym. Jego istotą jest umocowanie do działania w imieniu i na rzecz reprezentowanego, które opiera się na oświadczeniu woli mocodawcy⁵. Czynność prawna dokonana przez pełnomocnika w granicach jego umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego, co określa się mianem zastępstwa bezpośredniego⁶. Ponadto pełnomocnictwo jest jednostronną czynnością prawną⁷. Choć relacja między mocodawcą a pełnomocnikiem opiera się na szczególnym elemencie zaufania, samo udzielenie pełnomocnictwa nie wymaga dla swojego powstania przyjęcia go przez pełnomocnika.

W polskim systemie prawnym obowiązuje zakaz udzielania tzw. pełnomocnictwa globalnego (nieograniczonego), które upoważniałoby do dokonywania wszelkich czynności prawnych⁸. Z tego względu zakres umocowania musi być zawsze określony. Podstawowa klasyfikacja pełnomocnictw w prawie cywilnym opiera się na kryterium zakresu umocowania, wyróżniając cztery rodzaje pełnomocnictwa: (1) pełnomocnictwo ogólne, (2) pełnomocnictwo rodzajowe, (3) pełnomocnictwo szczególne oraz (4) prokurę.

Pełnomocnictwo ogólne obejmuje umocowanie wyłącznie do dokonywania czynności zwykłego zarządu. Ustawodawca nie zdefiniował pojęcia „zwykłego zarządu”, co sprawia, że ma ono charakter niedookreślony i musi być interpretowane *ad casum*. Przy ocenie, czy dana czynność prawna mieści się w tym zakresie, bierze się pod uwagę m.in. charakter i cel czynności prawnej, rozmiar prowadzonej działalności oraz prawne i ekonomiczne skutki dla majątku mocodawcy⁹.

Do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu niezbędne jest pełnomocnictwo rodzajowe lub szczególne. Pełnomocnictwo rodzajowe powinno określać rodzaj czynności prawnej objętej umocowaniem oraz jej przedmiot¹⁰. Z kolei pełnomocnictwo szczególne umocowuje do dokonania konkretnie zindywidualizowanej czynności prawnej. Wymóg posłużenia się pełnomocnictwem szczególnym może wynikać bezpośrednio z ustawy (np. art. 109³ k.c.) lub (zgodnie z poglądami niektórych przedstawicieli doktryny) z istoty samej czynności prawnej¹¹.

Szczególną postacią pełnomocnictwa jest prokura, będąca klasyczną instytucją prawa handlowego zarezerwowaną wyłącznie dla obrotu profesjonalnego¹². Może jej udzielić

⁵ Zob. K. Osajda, P. Popardowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 109¹, nb 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Zob. R. Strugała, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2025, Legalis, komentarz do art. 99, nb 7.

⁸ Zob. P. Sobolewski, D. Wybrańczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 98, nb I; R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 98, nb 4–5.

⁹ Zob. R. Uliasz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, 2024, Legalis, komentarz do art. 98, nb 2.

¹⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 4 listopada 1998 r., II KKN 866/97, OSNC 1999, nr 3, poz. 66.

¹¹ Zob. R. Uliasz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 98, nb 7.

¹² Zob. K. Osajda, P. Popardowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 109¹, nb I–II.

jedynie przedsiębiorca podlegający wpisowi do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) lub do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG). Cechą konstytutywną prokury jest jej ustawowo określony i szeroki zakres umocowania, który obejmuje ogół czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa. W przeciwieństwie do innych rodzajów pełnomocnictwa w szczególności przedsiębiorca nie może ograniczyć zakresu prokury ze skutkiem wobec osób trzecich, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (np. w przypadku prokury oddziałowej).

Kwestia formy pełnomocnictwa jest ściśle powiązana z rodzajem umocowania oraz charakterem czynności, której ma dokonać pełnomocnik. Obowiązuje tu zasada swobody formy (art. 60 k.c.), co dopuszcza nawet udzielenie pełnomocnictwa w sposób dorozumiany (*per facta concludentia*)¹³, jednak doznaje ona istotnych ograniczeń. Pełnomocnictwo ogólne oraz prokura muszą być, pod rygorem nieważności, udzielone na piśmie. W przypadku pełnomocnictw rodzajowych i szczególnych obowiązuje zasada tożsamości formy – jeżeli do ważności czynności prawnej wymagana jest forma szczególna (np. akt notarialny), pełnomocnictwo do jej dokonania musi być udzielone w tej samej formie. Wyjątkiem jest tu prokura, gdzie ustawodawca wprost wyłączył stosowanie zasady formy tożsamej z formą czynności, dla której dokonania jest udzielona (art. 109² k.c.).

Do istotnych cech pełnomocnictwa należy także m.in. jego odwołalność. Mocodawca może odwołać pełnomocnictwo w każdym czasie, chyba że zrzekł się tego uprawnienia z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku podstawowego¹⁴. Prokura natomiast jest zawsze odwołalna.

Podsumowując, istotą pełnomocnictwa jest stworzenie mechanizmu prawnego pozwalającego na sprawne zastępstwo w obrocie prawnym, gdzie granice działania przedstawiciela są wyznaczone wolą mocodawcy lub – w przypadku pełnomocnictwa ogólnego oraz prokury – ustawą, przy zachowaniu bezpośredniej skuteczności tych działań dla sfery prawnej reprezentowanego podmiotu. Analogia między organem osoby prawnej a pełnomocnikiem staje się szczególnie widoczna w przypadku spółek kapitałowych, gdzie pełnomocnictwo (zwłaszcza prokura) służy usprawnieniu reprezentacji i zapewnieniu ciągłości działania spółki w relacjach zewnętrznych.

2. Reprezentacja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

Zgodnie z art. 201 § 1 k.s.h. zarząd prowadzi sprawy spółki i reprezentuje spółkę. W strukturze organów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zarząd pełni rolę obligatoryjnego organu wykonawczego, którego powołanie jest warunkiem rejestracji spółki¹⁵. Konstrukcja ta opiera się na teorii organów, wywodzonej z art. 38 k.c., zgodnie

¹³ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej: SA) w Gdańsku z dnia 21 września 2021 r., I ACa 437/21, Legalis; P. Sobolewski, D. Wybrańczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 96, nb 9.

¹⁴ Zob. P. Sobolewski, D. Wybrańczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 101, nb 4.

¹⁵ Zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 8.

z którą działanie piastuna uznawane jest bezpośrednio za działanie samej spółki¹⁶, co konstytuuje istotną różnicę względem instytucji pełnomocnictwa, gdzie przedstawiciel występuje jedynie w imieniu i na rzecz mocodawcy. Reprezentacja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością ujmowana jest w znaczeniu szerokim, rozumianym jako obejmująca wszelkie czynności prawne podejmowane przez spółkę w sferze zewnętrznej, w tym jej występowanie we wszystkich stosunkach prawnych z zakresu prawa cywilnego, administracyjnego oraz prawa pracy. Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem doktryny zarządowi przysługuje domniemanie kompetencji, co oznacza uprawnienie do reprezentowania spółki we wszystkich sprawach niezastrzeżonych wyraźnie przez ustawę lub umowę spółki dla innych organów, takich jak zgromadzenie wspólników czy rada nadzorcza¹⁷.

Kompetencja reprezentacyjna zarządu ma charakter niemal wyłączny i dotyczy wszelkich czynności sądowych oraz pozasądowych, przy czym prawo to nie może zostać ograniczone ze skutkiem prawnym wobec osób trzecich. Ważność składania oświadczeń woli, określana mianem reprezentacji czynnej, jest bezpośrednio uzależniona od składu liczebnego organu oraz postanowień umowy spółki. W przypadku zarządu jednoosobowego jedyny piastun posiada pełną, samodzielną kompetencję do występowania w imieniu i na rzecz podmiotu, a próby wprowadzania umownych wymogów współdziałania z prokurentem uznaje się za sprzeczne z naturą organu i art. 201 § 1 k.s.h.¹⁸ Przy zarządzie wieloosobowym priorytet mają postanowienia umowy spółki, która może dowolnie kształtować zasady reprezentacji, na przykład poprzez przyznanie każdemu członkowi zarządu prawa do samodzielnego działania lub wprowadzenie wymogu współdziałania określonej liczby członków zarządu.

Jeżeli umowa spółki nie zawiera odrębnych regulacji, zastosowanie znajduje ustawowy model reprezentacji, wymagający współdziałania dwóch członków zarządu albo jednego członka zarządu łącznie z prokurentem. Warto zaznaczyć, że oświadczenia woli przy reprezentacji łącznej nie muszą być składane jednocześnie, a czynność dochodzi do skutku z chwilą złożenia ostatniego z wymaganych oświadczeń¹⁹.

Odmienne ukształtowano zasady reprezentacji biernej, czyli przyjmowania oświadczeń woli oraz doręczeń pism kierowanych do spółki. Zgodnie z art. 205 § 2 k.s.h. mogą być one dokonywane wobec jednego członka zarządu lub prokurenta, co jest normą o charakterze *ius cogens*, mającą na celu ochronę interesów osób trzecich i zapewnienie pewności obrotu poprzez uniemożliwienie spółce podnoszenia zarzutów o nieskutecznym doręczeniu²⁰.

¹⁶ *Ibidem*, komentarz do art. 201, nb 2; D. Kupryjańczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, 2025, Legalis, komentarz do art. 201, nb 1.

¹⁷ Zob. D. Kupryjańczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 3; A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2A. *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz*. Art. 151–226, red. A. Opalski, 2018, komentarz do art. 201, nb 3; A. Szumański, [w:] *Prawo spółek kapitałowych. System Prawa Prywatnego*, t. 17A, red. S. Sołtysiński, 2015, Legalis, s. 505; J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. P. Pinior, J.A. Strzępka, 2024, Legalis, komentarz do art. 201, nb 4; R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 5.

¹⁸ Zob. A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 205, nb 1.

¹⁹ Zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 205, nb 12.

²⁰ Zob. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 205, nb 15.

Istotnym problemem w nauce prawa pozostaje status tzw. zarządu kadłubowego, powstającego w sytuacji, gdy liczba piastunów spadnie poniżej umownego minimum. Dominujący pogląd doktryny wskazuje, że niepełny skład osobowy przestaje być organem w rozumieniu art. 38 k.c., co powinno skutkować utratą zdolności do prowadzenia spraw i reprezentowania spółki²¹.

Szerokie uprawnienia zarządu do reprezentacji doznają ustawowych ograniczeń w sytuacjach konfliktu interesów, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji art. 210 § 1 k.s.h. Zgodnie z tym przepisem w umowach oraz sporach między spółką a członkiem zarządu spółka musi być reprezentowana przez radę nadzorczą lub pełnomocnika powołanego uchwałą zgromadzenia wspólników. Naruszenie tych zasad, podobnie jak niedopełnienie wymogów reprezentacji łącznej, skutkuje wadliwością czynności prawnej.

Podsumowując, ustawowy model reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością konstituuje ramy o znacznym stopniu dyspozytywności, co umożliwia wspólnikom autonomiczne kształtowanie sposobu reprezentacji spółki w obrocie w sposób adekwatny do uwarunkowań gospodarczych.

3. Status prawny członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

Status prawny członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością definiuje przede wszystkim jego rola jako piastuna obligatoryjnego organu wykonawczego osoby prawnej. W przeciwieństwie do pełnomocnika, którego umocowanie opiera się na oświadczeniu woli mocodawcy (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością), pozycja członka zarządu wynika z aktu powołania²². Powołanie to, dokonywane co do zasady uchwałą wspólników na podstawie art. 201 § 4 k.s.h., inicjuje trwałą więź prawną określaną w doktrynie jako stosunek organizacyjny (korporacyjny)²³. Mandat członka zarządu jest zatem umocowaniem wynikającym bezpośrednio z piastowania funkcji w strukturze organów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a nie z cywilnoprawnego stosunku prawnego, choć stosunek ten może być uzupełniony odrębną umową o pracę lub kontraktem menedżerskim.

Najistotniejszym fundamentem statusu piastuna jest teoria organów, wyrażona w art. 38 k.c., zgodnie z którą osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i statucie. W świetle tej konstrukcji działanie zarządu (a w przypadku jednoosobowej reprezentacji – członka zarządu) nie jest traktowane jako działanie przedstawiciela występującego w imieniu i na rzecz spółki, lecz jest uznawane bezpośrednio za działanie samej spółki. To zespolenie piastuna z podmiotem korporacyjnym pociąga za sobą istotne skutki: dobra lub zła wiara, wina czy brak winy zarządu są wprost atrybuowane

21 Zob. D. Kupryjańczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 5; M. Rodzyńkiewicz, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. M. Rodzyńkiewicz, 2018, LEX, komentarz do art. 201, nb 2; R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 17.

22 Zob. D. Kupryjańczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 10.

23 Zob. A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 201, nb 15; zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 31; J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 11.

spółce jako jej własne przymioty²⁴. Organ bowiem, będąc częścią struktury osoby prawnej, nie posiada odrębnej podmiotowości w relacji z nią, lecz przejawia jej wolę.

W sferze obowiązków członka zarządu, oprócz reprezentacji spółki, centralne miejsce zajmuje prowadzenie spraw spółki, o którym stanowi art. 201 § 1 k.s.h. Pojęcie to obejmuje szerokie spektrum aktów zarządzania: od podejmowania bieżących decyzji gospodarczych i organizacyjnych po czynności personalne służące realizacji celów spółki. Z tak szerokim zakresem kompetencji nierozdzielnie związany jest surowy reżim odpowiedzialności. Na płaszczyźnie wewnętrznej członek zarządu odpowiada wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki, chyba że nie ponosi winy (art. 293 § 1 k.s.h.). Status piastuna dopełnia m.in. ustawowy obowiązek wyłączenia się z podejmowania decyzji w sytuacjach konfliktu interesów (art. 209 k.s.h.), obowiązek lojalności wobec spółki (art. 209¹ k.s.h.) oraz zakaz zajmowania się interesami konkurencyjnymi bez zgody spółki (art. 211 k.s.h.)²⁵.

Niezależnie od odpowiedzialności wewnątrz korporacyjnej status członka zarządu wiąże się z rygorystyczną odpowiedzialnością zewnętrzną wobec wierzycieli na podstawie art. 299 k.s.h. Członkowie zarządu odpowiadają solidarnie za zobowiązania spółki w przypadku bezskuteczności egzekucji z jej majątku, co jest swoistą sankcją za nienależyte prowadzenie spraw spółki.

Ciągłość piastowania funkcji wyznaczają ramy czasowe mandatu. Jego początek wiąże się z momentem powołania i wyrażenia zgody przez nominata. Ustanie statusu członka zarządu następuje natomiast wskutek wygaśnięcia mandatu, co może być wynikiem odwołania, rezygnacji, śmierci piastuna lub upływu kadencji. Należy podkreślić, że wpis członka zarządu do Krajowego Rejestru Sądowego ma charakter deklaratoryjny²⁶. Oznacza to, że uzyskanie bądź utrata statusu piastuna następuje z chwilą ziszczenia się odpowiedniego zdarzenia korporacyjnego (np. podjęcia uchwały o powołaniu), a nie w momencie rejestracji. Rejestr pełni jedynie funkcję informacyjną i służy ochronie bezpieczeństwa obrotu poprzez mechanizm jawności materialnej.

4. Dopuszczalność kumulacji roli członka zarządu i pełnomocnika spółki

Uzasadnione jest sformułowanie tezy, zgodnie z którą status prawny członka zarządu jako piastuna organu nie wyklucza możliwości wyposażenia tej samej osoby fizycznej w dodatkowe umocowanie do działania w imieniu i na rzecz spółki, oparty na cywilnoprawnym pełnomocnictwie (w tym prokurze)²⁷. Zjawisko to, określane w literaturze jako „podwójne umocowanie”, opiera się na założeniu, że organ osoby prawnej oraz jej przedstawiciel to dwie odrębne instytucje prawne, których nie należy utożsamiać²⁸.

²⁴ Zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 201, nb 2.

²⁵ Zob. A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 201, nb 4.

²⁶ *Ibidem*, komentarz do art. 201, nb 14.

²⁷ Zob. R. Uliasz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 109², nb 6.

²⁸ Zob. Z. Jara, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, 2025, Legalis, komentarz do art. 210, nb 70.

Choć koncepcja ta wciąż budzi kontrowersje, współczesna doktryna i orzecznictwo Sądu Najwyższego opowiadają się za jej dopuszczalnością, wskazując na brak ustawowego zakazu łączenia tych funkcji²⁹. Jeżeli w odniesieniu do niektórych podmiotów ustawodawca wprowadził wyraźną zasadę *incompatibilitas* (jak przykładowo w art. 214 k.s.h.), to brak analogicznego ograniczenia w odniesieniu do spółek kapitałowych należy interpretować jako świadome pozostawienie tej możliwości. Ponadto w określonych regulacjach ustawodawca wprost dopuszcza możliwość udzielenia pełnomocnictwa jednemu z członków zarządu dla prowadzenia bieżącej działalności podmiotu (np. art. 55 prawa spółdzielczego³⁰)³¹. Argument ten ma znaczenie systemowe – skoro ustawodawca akceptuje tego rodzaju konstrukcję w ramach innych osób prawnych, brak podstaw do jej generalnego kwestionowania w spółkach handlowych.

Głównym *ratio legis* dopuszczalności ustanawiania członków zarządu pełnomocnikami (w tym prokurentami) jest potrzeba zapewnienia elastyczności i sprawności zarządzania³². W praktyce obrotu często dochodzi do sytuacji, w których łączne działanie członków zarządu jest utrudnione z przyczyn takich, jak choroba czy wyjazd służbowy. Wyposażenie jednego z członków zarządu w pełnomocnictwo pozwala na zachowanie ciągłości reprezentacji bez konieczności każdorazowego angażowania całego składu organu. Należy jednak podkreślić, że pełnomocnik działający w tej roli występuje poza strukturą organizacyjną osoby prawnej, a jego kompetencje są ściśle wyznaczone treścią oświadczenia o umocowaniu.

Przeciwnicy tej konstrukcji podnoszą argumenty o obejściu przepisów o reprezentacji łącznej oraz ryzyku naruszenia zakazu dokonywania czynności „z samym sobą” (art. 108 k.c.)³³. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 23 sierpnia 2006 r.³⁴ uznał jednak te obawy za nieuzasadnione, wskazując, że pełnomocnictwa udziela spółka jako osoba prawna przez swój organ, a nie członek zarządu samemu sobie. Co więcej, bezpieczeństwo obrotu chronione jest przez praktykę wyraźnego określenia przez reprezentanta, w jakim charakterze w danym momencie występuje. W przypadku prokury dodatkową gwarancją jest obowiązek jej ujawnienia w rejestrze przedsiębiorców, co pozwala kontrahentom na weryfikację sposobu umocowania.

Wskazane stanowisko o dopuszczalności „podwójnego umocowania” znajduje szerokie potwierdzenie w kolejnych orzeczeniach sądów. W wyroku z dnia 27 listopada 2007 r.³⁵ Sąd Najwyższy wyraźnie stwierdził, że wadliwe jest założenie, iż oświadczenia woli

29 Zob. R. Uliasz, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 109², nb 6; uchwała SN – Izba Cywilna z dnia 24 kwietnia 2014 r., III CZP 17/14, Legalis – dotyczy ustanowienia pełnomocnictwa do czynności określonego rodzaju lub poszczególnych czynności; uchwała SN – Izba Cywilna z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 68/06, Legalis – dotyczy ustanowienia pełnomocnictwa do poszczególnych czynności; K. Osajda, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 109², nb 20; A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 205, nb 38.

30 Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U.2024.593).

31 Zob. K. Osajda, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 109², nb 16.

32 *Ibidem*, komentarz do art. 109², nb 17.

33 Zob. R. Pabis, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 205, nb 6.

34 Uchwała SN – Izba Cywilna z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 68/06, Legalis.

35 Wyrok SN z dnia 27 listopada 2007 r., IV CSK 263/07, LEX nr 537047.

w imieniu spółki mogą składać wyłącznie osoby wymienione w art. 205 § 1 k.s.h., przepis ten nie wyklucza bowiem możliwości działania w imieniu spółki przez pełnomocnika, w tym przez pełnomocnika będącego jednocześnie członkiem zarządu. Stanowisko to zostało podtrzymane w wyroku z dnia 6 listopada 2008 r.³⁶, w którym Sąd Najwyższy potwierdził, że członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, uprawniony umową spółki do jej reprezentowania łącznie z drugim członkiem zarządu, może być ustanowiony pełnomocnikiem do poszczególnych czynności, a co więcej, może skutecznie, wraz z drugim członkiem zarządu, udzielić pełnomocnictwa samemu sobie do reprezentowania spółki. Z kolei w wyroku z dnia 4 lutego 2010 r.³⁷ Sąd Najwyższy podkreślił, że z zasady reprezentacji łącznej nie wynika konieczność udzielenia pełnomocnictwa łącznie kilku osobom, a działanie jednego, skutecznie umocowanego pełnomocnika nie podważa wymogu reprezentacji łącznej, wobec czego właściwie reprezentowana spółka może udzielić pełnomocnictwa do dokonania czynności prawnej osobie pełniącej funkcję prezesa zarządu. Warto odnotować, że pogląd ten przyjął również Naczelny Sąd Administracyjny, który w postanowieniu z dnia 28 lipca 2010 r.³⁸ podzielił stanowisko wyrażone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2006 r.³⁹, uznając za dopuszczalne udzielenie pełnomocnictwa do poszczególnych czynności przez jednego członka zarządu drużyny. Recepja tego stanowiska przez sądy administracyjne jest dodatkowym potwierdzeniem, że omawiana konstrukcja jest powszechnie akceptowana w polskim systemie prawnym i nie budzi zastrzeżeń.

5. Relacja „podwójnego umocowania” do zasad reprezentacji spółki oraz mechanizmy kontrolne

Analiza relacji między pełnomocnictwem a ustawowym modelem reprezentacji z art. 205 k.s.h. prowadzi do wniosku, że instytucje te funkcjonują na odrębnych, równoległych płaszczyznach⁴⁰. Zasady reprezentacji łącznej piastunów nie ograniczają zdolności spółki do ustanawiania pełnomocników (w tym prokurentów) jednoosobowych. Potwierdza to wprost art. 205 § 3 k.s.h., stanowiący, że przepisy o reprezentacji łącznej zarządu nie ograniczają praw prokurentów wynikających z przepisów o prokurze. Oznacza to, że członek zarządu zobligowany do współdziałania z inną osobą w ramach reprezentacji „organicznej” może skutecznie działać samodzielnie, o ile legitymuje się prokurą samodzielną lub pełnomocnictwem.

W orzecznictwie sądów powszechnych wyrażono pogląd, że dopuszczalność udzielenia pełnomocnictwa członkowi zarządu dotyczy wyłącznie pełnomocnictw szczególnych

³⁶ Wyrok SN z dnia 6 listopada 2008 r., III CSK 209/08, LEX nr 560576.

³⁷ Wyrok SN z dnia 4 lutego 2010 r., IV CSK 416/09, LEX nr 577698.

³⁸ Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego (dalej: NSA) z dnia 28 lipca 2010 r., I FSK 723/10, LEX nr 658308.

³⁹ Uchwała SN z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 68/06, OSNC 2007, nr 6, poz. 82.

⁴⁰ Zob. K. Osajda, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 109², nb 18.2.

i rodzajowych, z wyłączeniem pełnomocnictwa ogólnego. Stanowisko takie zajął Sąd Okręgowy w Gliwicach⁴¹, stwierdzając, że pełnomocnictwo o bardzo szerokim zakresie, uprawniające praktycznie do podejmowania wszelkich czynności koniecznych do prowadzenia i reprezentacji spółki, zmierza do obejścia przepisów o reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i jest nieważne na podstawie art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 2 k.s.h. Zbieżne zapatrywanie wyraża Małgorzata Dumkiewicz, wskazując, że dopuszczalność udzielania pełnomocnictw rodzajowych członkom zarządu może prowadzić do faktycznego obejścia przyjętego przez wspólników sposobu reprezentacji łącznej, a w razie dwuosobowego zarządu do sytuacji, w której każdy z jego członków staje się de facto jednoosobowym reprezentantem spółki⁴². Poglądy te, choć warte odnotowania, nie zasługują na aprobatę. Żaden przepis k.s.h. ani k.c. nie różnicuje bowiem dopuszczalności pełnomocnictwa udzielanego członkowi zarządu w zależności od jego rodzaju, a brak wyraźnego zakazu ustawowego przemawia za dopuszczalnością wszystkich rodzajów pełnomocnictwa przewidzianych w art. 98 k.c. Pełnomocnictwo udzielane jest przez spółkę jako osobę prawną działającą przez swój właściwie obsadzony zarząd, a to sam mocodawca, dysponując pełną autonomią woli, decyduje o zakresie i rodzaju umocowania, czego przepisy prawa spółek w omawianym zakresie nie ograniczają. Istotne przy tym pozostaje, że pełnomocnik, choćby był jednocześnie piastunem organu, w zakresie dokonywanych czynności na podstawie pełnomocnictwa działa jako odrębny podmiot, składający własne oświadczenie woli wywołujące skutki bezpośrednio dla mocodawcy, nie zaś jako element struktury organizacyjnej osoby prawnej. Obie role funkcjonują zatem na oddzielnych płaszczyznach konstrukcyjnych⁴³, co wyklucza ich automatyczne utożsamianie na gruncie reżimu odpowiedzialności⁴⁴.

Szczególny reżim prawny znajduje zastosowanie w sytuacjach konfliktu interesów, uregulowanych w art. 210 § 1 k.s.h. Zgodnie z tym przepisem w umowach oraz sporach między spółką a członkiem zarządu spółka musi być reprezentowana przez radę nadzorczą lub pełnomocnika powołanego uchwałą zgromadzenia wspólników. Wyłącznie w tym specyficznym zakresie zarząd nie może udzielić pełnomocnictwa żadnemu ze swoich członków ani innej osobie, kompetencja ta przysługuje zgromadzeniu wspólników. Czynność dokonana przez piastunów spółki z naruszeniem omawianego przepisu jest czynnością niezupełną i nowsze orzecznictwo dopuszcza możliwość jej następnie potwierdzenia przy odpowiednim zastosowaniu art. 103 k.c.⁴⁵

Mimo szerokiej autonomii zarządu w udzielaniu pełnomocnictw wspólnicy zachowują prawo do umownego ograniczenia tego uprawnienia. Umowa spółki może zawierać postanowienia o charakterze wewnętrznym (*pro foro interno*), które nakazują zarządowi udzielania pełnomocnictw określonego rodzaju członkom zarządu bądź ich zakazują⁴⁶.

41 Postanowienie Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 27 lutego 2018 r., VIII Pz 34/17, LEX nr 2468487.

42 Zob. M. Dumkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz aktualizowany*, 2026, LEX, komentarz do art. 205, nb 4.

43 Zob. Z. Jara, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 210, nb 70.

44 Por. odmiennie: M. Dumkiewicz, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, komentarz do art. 205, nb 4.

45 Zob. A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 210, nb 47.

46 *Ibidem*, komentarz do art. 205, nb 19.

Podsumowanie i wnioski *de lege ferenda*

Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, że instytucja pełnomocnictwa oraz ustawowy model reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością współtworzą spójny system kreowania woli osoby prawnej w obrocie, choć funkcjonują na odmiennych płaszczyznach konstrukcyjnych. Pełnomocnictwo zapewnia elastyczność działania i umożliwia sprawne delegowanie czynności. Rola piastuna bazuje natomiast na charakterze mandatu członka zarządu, będącego częścią struktury osoby prawnej. Dopuszczalność wyposażenia członka zarządu w dodatkowy tytuł umocowania do działania w imieniu i na rzecz spółki to konsekwencja dualistycznego ujęcia źródeł umocowania, co znajduje potwierdzenie w orzecznictwie. Przy czym potrzebę taką wymusza praktyka obrotu. Jednocześnie analiza wskazuje, że konstrukcja „podwójnego umocowania” wiąże się z potencjalnymi trudnościami interpretacyjnymi, zwłaszcza w sytuacjach wymagających jednoznacznego ustalenia, w jakim charakterze działa osoba składająca oświadczenie w imieniu i na rzecz spółki.

Z perspektywy *de lege ferenda* uzasadnione wydaje się rozważenie doprecyzowania relacji między umocowaniem „organicznym” a pełnomocnictwem bez ingerowania w istotę konstrukcji. W szczególności postulować można wyraźne ustawowe przesądzenie dopuszczalności łączenia funkcji członka zarządu i pełnomocnika. Skutkowałoby to zapobieżeniem prowadzenia dyskusji bazujących na argumentacji systemowej.

Wreszcie, podjęcia dyskusji wymaga dostosowanie treści art. 210 k.s.h. do praktyki obrotu poprzez doprecyzowanie relacji między zakazem reprezentacji a możliwością późniejszego potwierdzenia czynności przy odpowiednim zastosowaniu art. 103 k.c., tak aby wyeliminować odmienne linie interpretacyjne i zwiększyć przewidywalność skutków prawnych. W literaturze podnosi się, że obecny rygoryzm art. 210 § 1 k.s.h. bywa dysfunkcyjny, zwłaszcza w odniesieniu do tzw. transakcji dnia codziennego, gdzie ryzyko naruszenia interesu spółki jest znikome, a wymóg szczególnej reprezentacji to jedynie nadmierny formalizm⁴⁷.

⁴⁷ Zob. A. Nowacki, [w:] *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, t. 1–2. *Komentarz. Art. 151–226 KSH*, red. A. Nowacki, 2018, Legalis, komentarz do art. 210, nb 24; A. Opalski, [w:] *Kodeks spółek handlowych*, komentarz do art. 210, nb 19.

Bibliografia

- Dumkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz aktualizowany*, 2026, LEX, komentarz do art. 205.
- Jara Z., [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, 2025, Legalis, komentarz do art. 210.
- Kupryjańczyk D., [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, 2025, Legalis, komentarz do art. 201.
- Nowacki A., [w:] *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, t. 1–2. *Komentarz. Art. 151–226 KSH*, red. A. Nowacki, 2018, Legalis, komentarz do art. 210.
- Opalski A., [w:] *Kodeks spółek handlowych*, t. 2A. *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz. Art. 151–226*, red. A. Opalski, 2018, komentarz do art. 201, 205, 210.
- Osajda K., Popardowski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, komentarz do art. 109¹.
- Osajda K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 109².
- Pabis R., [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bieniak, M. Bieniak, G. Nita-Jagielski, K. Oplustil, R. Pabis, A. Rachwał, M. Spyra, G. Suliński, M. Tofel, M. Wawer, R. Zawłocki, 2024, Legalis, komentarz do art. 201, 205.
- Rodzinkiewicz M., [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. M. Rodzinkiewicz, 2018, LEX, komentarz do art. 201.
- Sobolewski P., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 38.
- Sobolewski P., Wybrańczyk D., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, 2025, Legalis, komentarz do art. 96, 98, 101.
- Strugała R., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2025, Legalis, komentarz do art. 98, 99.
- Strzępka J.A., Zielińska E., [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. P. Pinior, J.A. Strzępka, 2024, Legalis, komentarz do art. 201.
- Szumański A., [w:] *Prawo spółek kapitałowych. System Prawa Prywatnego*, t. 17A, red. S. Sołtysiński, 2015, Legalis.
- Uliasz R., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, 2024, Legalis, komentarz do art. 98, 109².

Filip Wyszyński

Okręgowa Izba Radców Prawnych w Warszawie

ORCID: 0000-0002-0792-5730

AKSJOLOGIA OBROTU GOSPODARCZEGO NA POZIOMIE TRANSGRANICZNYM –

UWAGI NA PRZYKŁADZIE OBROTU TOWARAMI PODWÓJNEGO ZASTOSOWANIA

ABSTRACT

The axiology of cross-border trade: remarks as exemplified by trade in dual-use goods

The subject of this study is the role of axiology in economic law from a cross-border perspective. The analysis focuses on a specific regulatory issue—cross-border trade in dual-use goods. The primary impetus for this research stems from the observed rise in state interventionism and protectionism, coupled with the heightened threat of armed conflict and the resulting strategic significance of dual-use goods. The main objective of the article is to verify the axiological coherence of international commerce, as exemplified by the interstate trade in dual-use goods, and to determine the legislature's stance toward this sector of the economy, operating under the initial assumption that commercial intercourse is, in principle, axiologically neutral (non-protectionist). Applying the doctrinal legal research method, the study refutes the feasibility of maintaining an axiologically neutral, unmarked regulatory approach. Furthermore, the findings identify an emerging paradigm characterized by the growing significance of axiological considerations within the economic sphere.

Keywords: economic law, axiology, commercial intercourse, cross-border trade, dual-use goods

Słowa kluczowe: prawo gospodarcze, aksjologia, obrót gospodarczy, obrót transgraniczny, towary podwójnego zastosowania

Wprowadzenie

Przedmiotem analizy jest aksjologia obrotu gospodarczego (a jako proces: „aksjologizacja”) w ujęciu opozycyjnym do reguły neutralności obrotu (ew. neutralności kontraktowej). Problemem badawczym staje się wobec tego zagadnienie aksjonormatywnego wymiaru obrotu gospodarczego na konkretnym przykładzie – obrotu towarami podwójnego zastosowania (dalej: TPZ).

Przyjmuje się przy tym następujące hipotezy badawcze, które zostaną zweryfikowane przy użyciu metody dogmatycznoprawnej: po pierwsze, w ramach swobody umów i wolności gospodarczej jako punkt wyjścia obrać należy regułę neutralności obrotu, nie tylko wobec stron kontraktujących, ale także względem państwa a stron umowy w sferze prawa prywatnego; po drugie, na przecięciu prawodawstwa (krajowego i ponadkrajowego) dochodzi do zbiegu systemów aksjologicznych (systemy te nie są w pełni spójne)¹; po trzecie, aksjologizacja obrotu gospodarczego (opartego na swobodzie umów i wolności działalności gospodarczej) dokonuje się w modelu *à la carte* na gruncie kapitałowych przewag komparatywnych, które ujawniają się w sektorze obrotu TPZ; po czwarte, polityki bezpieczeństwa wpływają na rozwój gospodarczych umów *deep and comprehensive* zamiast tzw. umów płytkich, co powiązane jest z trendem (czy też paradygmatem) aksjologizowania obrotu na poziomie ładu konstytucyjno-ustrojowego państwa wywozu towarów (w tym TPZ); po piąte, dostrzegać należy *noodle bowl effect* względem transnarodowej aksjologii kontraktowej, który prowadzi do reglamentacji, regionalizacji oraz restrykcyjności obrotu mimo umów o wolnym handlu; po szóste, zidentyfikować można zjawisko wypierania umów plurilateralnych i blokowych kosztem porozumień dwustronnych.

Wobec powyższego celem artykułu jest zbadanie granic neutralności obrotu na wybranym przykładzie (TPZ) i zweryfikowanie szczegółowych założeń badawczych.

1. Neutralność obrotu a neutralność kontraktu

W czasach globalizacji i liberalnych reguł handlu zasada swobody umów oraz wolność działalności gospodarczej tworzą podstawowe filary obrotu². Z jednej strony, zasada swobody

¹ Spójność jest podstawową wartością dla systemu prawa. Zob. M. Kordela, *Systemowość aksjologiczna prawa*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2016, t. 104, s. 92. Jak pisze A. Powalowski: „Traktowanie o wartościach należy łączyć z ustaleniami dotyczącymi tego, czy zostały one odpowiednio określone (nazwane) przez ustawodawcę, a zatem czy istnieje możliwość ich identyfikacji w kontekście nie tylko całej dyscypliny, ale przede wszystkim konkretnych aktów prawnych”. Zob. A. Powalowski, *Wprowadzenie do aksjologii prawa gospodarczego publicznego*, „Prawo” 2019, nr 329, s. 225. Jak wskazuje J. Zajadło – wartości mogą być związane z samym prawem (spójnością prawa), a także z tym, czemu prawo powinno służyć (bezpieczeństwo państwa, pewność obrotu gospodarczego). Zob. J. Zajadło, *Aksjologia prawa – od ogólnej filozofii do konkretnej filozofii prawa*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego*, red. A. Powalowski, Warszawa 2022, s. 23.

² W piśmiennictwie mówi się niekiedy także o „globalizacji” samej „swobody umów”. Zob. M. Shapiro, *Globalization of Freedom of Contract*, [w:] *The State and Freedom of Contract*, red. H.N. Scheiber, Stanford 1998, s. 269–270. Por. M. Shapiro, *Globalization of Freedom of Contract*, [w:] *On Law, Politics, and*

umów, wprost wyrażana w wielu ustawodawstwach i wynoszona do rangi kodeksowej (*codex civili* jako „pień normatywny”)³, to podstawowy paradygmat dla funkcjonowania wymiany towarowo-pieniężnej⁴; z drugiej strony, wolność działalności gospodarczej zapewnia ugruntowanie „neutralności kontraktowej” na szczeblu konstytucyjno-ustrojowym⁵. Mimo systemowego podziału prawa na prawo gospodarcze publiczne i prywatne⁶ aksjologia swobody działania na wolnym rynku wydaje się dla nich wspólna i jako wartość-cel ma charakter normotwórczy⁷.

Pojęcia obrotu gospodarczego oraz kontraktu (umowy) pozostają we wzajemnej zależności – wskazuje się, że obrót gospodarczy wykształcił się w ramach wymiany dóbr i usług za pośrednictwem pieniądza, gdzie cechą tych stosunków było „użycie cywilistycznej metody regulacji stosunków prawnych, co oznaczało posługiwanie się przez uczestników obrotu umową”⁸.

Przez „neutralność kontraktową” rozumieć można reguły swobodnego obrotu, które są niejako punktem wyjścia i stanem pierwotnym. Reguły te doznają jednak ograniczeń. Dlatego też zasadne wydaje się mówienie o „neutralności” aksjologicznej kontraktu w przypadku braku interwencji prawodawczej, która limitowałaby reguły wolnego handlu. Swoboda obrotu gospodarczego nie jest stanem „dodatnim” aksjologicznie, lecz jest

Judicialization, M. Shapiro, A. Stone-Sweet, Oksford 2002, s. 322. W literaturze anglojęzycznej przyjmuje się pojęcia bliższe znaczeniowo i semantycznie (*economic freedom* oraz *freedom of contract*). Zob. J. Reszczyński, *O pojęciu wolności gospodarczej w ekonomii i naukach prawnych*, „Studia Ekonomiczne. Gospodarka. Społeczeństwo. Środowisko” 2018, nr 1 (2), s. 8. Por. R. Stone, *The Modern Law of Contract*, Londyn 2005, s. 2.

3 Określenie za: A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2018, s. 75.

4 Jak wywodzi Andrzej Herman, „dążenia do utowarowienia (komodyfikacji) wszystkiego, a także chęć uczynienia z gospodarki światowej i życia społecznego jednego wielkiego »supermarketu«, prowadzą do innego spojrzenia na istotę kreowanych wartości ekonomicznych i związanych z nimi procesów akumulacji kapitału”. Obrót gospodarczy zyskuje wówczas praktyczny wymiar aksjologiczny. Zob. A. Herman, *Aksjologiczne aspekty teorii i praktyki zarządzania wartością*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2015, nr 2, s. 20, 25–30.

5 L. Bielecki, *Zasada wolności gospodarczej w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2003, nr 1, s. 62. Ograniczenie wolności gospodarczej może dokonywać się w drodze ustawy w związku z art. 22 Konstytucji RP, podobnie jak na mocy ustawy prawodawca może dokonać ingerencji w zasadę swobody umów. Zob. P. Tuleja, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 92–93; B. Glinka, S. Gudkova, *Przedsiębiorczość*, Warszawa 2011, s. 251.

6 Początkowo prawo gospodarcze publiczne było „syntezą elementów prawa publicznego i prywatnego, dokonaną w zakresie przedmiotowym gospodarki ujmowanej (i postrzeganej) w pryzmacie norm regulujących aktywność ekonomiczną różnych podmiotów”. Zob. A. Powołowski, *Wprowadzenie do aksjologii prawa gospodarczego publicznego*, s. 221. Nie można wytyczyć linii demarkacyjnej między wartościami chronionymi przez różne gałęzie prawa. Prawo publiczne gospodarcze zyskuje niekiedy ochronę dla wartości poprzez prawo cywilne. Zob. R. Blicharz, *Ważenie wartości w publicznym prawie gospodarczym*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego...*, red. A. Powołowski, Warszawa 2022, s. 30.

7 O wartościach-celach zob. K. Pałeck, *Aksjologia prawa*, [w:] *Leksykon socjologii prawa*, red. A. Kociołek-Pęksa, M. Stępień, Warszawa 2013, s. 4–5. Jest to oddziaływanie pośrednie (dające uzasadnienie normom). Zob. M. Kordela, *Systemowość aksjologiczna prawa*, s. 91. Wartości wprowadzane są do systemu poprzez normatywizację. Zob. H. Wolska, *Źródła i podstawy normatywne wartości w prawie gospodarczym publicznym*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego...*, red. A. Powołowski, Warszawa 2022, s. 54.

8 A. Malarewicz-Jakubów, *Zasada słuszności w prawie handlowym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 30, s. 5.

stanem „zerowym”, wyjściowym⁹. Konstatację tę warto sformułować w oparciu o istnienie w przestrzeni prawnej zarówno regulacji dotyczących wspierania inwestycji¹⁰, jak i prawodawstwa ograniczającego swobodny obrót¹¹. W konsekwencji zawieranie umów i korzystanie z wolności działalności gospodarczej poza sferą interwencjonizmu państwowego – ujemnego (limitującego), bądź dodatniego (wspierającego), wydaje się neutralne aksjologicznie¹².

Problematyka „neutralności aksjologicznej” obrotu nie należy do wyklarowanych w piśmiennictwie¹³. W prawie zobowiązań funkcję aksjologiczną spełniają klauzule generalne i zasady słuszności¹⁴, które znajdują oparcie w przepisach. Szersze kategorie wartościujące zdają się być wpisane konstrukcyjnie (genetycznie) w system prawa prywatnego jako taki (*in toto*).

Jak słusznie zauważył Andrzej Bierć, w europejskiej kulturze prawnej już od czasów antycznych egzystuje idea sprawiedliwej kooperacji podmiotów prywatnych, ukierunkowanych na realizację „prywatnych interesów”, co przejawia się w wymianie dóbr w ramach systemu kapitalistycznego (rynkowego)¹⁵. Jednak na znaczeniu zyskuje metoda ekonomicznej analizy prawa, która propagując koncepcje technokratyczne, marginalizuje

⁹ Wolność gospodarcza podlega kwantyfikacji – od stanu zero (braku wolności) do wolności pełnej. Zob. A. Rabushka, *Philosophical Aspects of Economic Freedom*, [w:] *Economic Freedom. Toward a Theory of Measurement*, red. W.E. Block, Vancouver 1991, s. 23.

¹⁰ Jak stanowi art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji (dalej: u.w.n.i.), zarządzający obszarem wspiera rozwój nowych inwestycji na danym obszarze, biorąc pod uwagę potrzeby rozwojowe regionu i cele gospodarcze określone w dokumentach strategicznych, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Przyjęto, że branżami priorytetowymi będą m.in. elektronika profesjonalna, sektor specjalistycznych technologii teleinformatycznych czy sektor lotniczo-kosmiczny; zob. NIK, *Informacja o wynikach kontroli. Wspieranie inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki*, s. 53.

¹¹ Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o kontroli niektórych inwestycji (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 973, dalej: u.k.n.i.), gdzie działalnościami gospodarczymi, w których obrót może być chroniony przez państwo, według art. 4 ust. 1 u.k.n.i. mogą być m.in.: wytwarzanie i obrót materiałami wybuchowymi, bronią i amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym, a także wydobywanie i przerób rud metali wykorzystywanych do wytwarzania materiałów wybuchowych, broni i amunicji oraz wyrobów i technologii o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym.

¹² „Zakładając bowiem aksjologiczną racjonalność prawodawcy, należy przyjąć, że każdy przedmiot jego bezpośredniego bądź pośredniego nakazu ma charakter wartości dodatniej, zaś każdy przedmiot zakazu – wartości ujemne”. Zob. M. Kordela, *Systemowość aksjologiczna prawa*, s. 98.

¹³ Należy przyjąć założenie, że związek prawa i wartości tworzy continuum – od stanu całkowitej niezależności prawa od wartości do stanu całkowitej zależności; tj. od idealnego stanu, czyli prawa „wyzwolonego od wartości”, aż do pełnego, aksjologicznego określenia prawa. Zob. K. Pałeczki, *Neutralization of Values in Law – Main Concepts*, [w:] *Neutralization of Values in Law*, red. K. Pałeczki, Warszawa 2013, s. 23. Prawodawca, czyniąc wartość przedmiotem regulacji – do tej pory neutralną aksjologicznie – nakazuje traktować ją jako obowiązującą w systemie prawa oraz formułuje obowiązek jej realizacji. Zob. M. Kordela, *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, z. 1, s. 53.

¹⁴ Przyjąć należy, iż klauzule generalne spełniają funkcję uzupełniającą i definiującą w stosunku do przepisów prawa; zasady słuszności pozwalają przyjąć w orzeczeniu rozwiązanie, które jest słuszne, sprawiedliwe. Zob. A. Malarewicz-Jakubów, *Klauzule generalne i zasady słuszności*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 145. „Niezaprzeczalnie wartości przyczyniają się do kierunkowej interpretacji pojęć niedookreślonych oraz klauzul generalnych”. Zob. A. Powałowski, *Wprowadzenie do aksjologii prawa gospodarczego publicznego*, s. 226.

¹⁵ A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego*, s. 46.

pozytywizm prawniczy i prawo naturalne, co objawia się w „neutralności aksjologicznej prawa”¹⁶. Kategoria „neutralności” nie była jednak wprost wskazywana jako kategoria określająca aksjologię kontraktu. Dotychczas o „neutralności” była mowa jedynie pośrednio – jako o nastawieniu, np. „neutralności mediatora”¹⁷ czy „neutralności arbitra”, również w ujęciu prawnomiędzynarodowym¹⁸, gdzie dodatkowo wyróżnia się „neutralność miejsca” arbitrażu¹⁹. Dotyczy to także prawa handlowego jako części prawa prywatnego, np. w kontekście „neutralności zarządu” względem transakcji przejęcia spółki²⁰.

Skoro zwrócono już uwagę na antyczną tradycję prawa europejskiego, zauważyć trzeba, że zasady słusznosciowe, szczególnie w ramach wykształconej w starożytności *aequitas*, miały łagodzić surowość i sztywność prawa dawnego (*ius civile*) i jako jego „korektura” oddawać „ducha prawa”, który tworzy „odbłask idealnego prawa natury”, wyraźnie ponad prawem pozytywnym²¹. Zasady te były wytycznymi przy wykładni²². Podstawowym pytaniem może być to, „czy proces interpretacji zakłada oddziaływanie względów moralnych (kryteriów wartościujących) na ustalaną treść umowy, czy też za jego atrybut uznać należy »neutralność aksjologiczną« w kontekście „korygowania przez interpretatora treści umów według poczucia słusznosci czy uczciwości”²³. Wywodzić należy, że strony kontraktu „nie kierują się racjonalnością aksjologiczną, ale instrumentalną”, z poszanowaniem „zasady uczciwości kontraktowej uznawanej za metazasadę prawa umów i wraz z jego aksjologią”²⁴. Na zasadę swobody umów (art. 353¹ k.c.) nałożone zostaje ograniczenie „ustawą” (oraz „zasadami współżycia społecznego”), choć przez ustawę rozumie się także ratyfikowaną umowę międzynarodową jako część krajowego porządku prawnego²⁵.

Na poziomie Unii Europejskiej (dalej: UE) zasada swobody umów jest jedną z podstawowych zasad prawa. Jak stwierdza Marcin Łolik, „paradygmatem współczesnego prawa prywatnego jest szeroko rozumiana autonomia podmiotów uczestniczących w wymianie gospodarczej”, a Unia pozostaje gwarantem wolności ekonomicznych opartych

16 *Ibidem*, s. 46–47. Wartościom zagraża nadmierna ekonomizacja prawa. Zob. A. Powałowski, *Wprowadzenie do aksjologii prawa gospodarczego publicznego*, s. 230.

17 M. Bialecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 51.

18 J. Krzemiński, *Arbiter jednostronnie mianowany przez stronę w arbitrażu międzynarodowym*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2013, nr 12, s. 152.

19 M. Orecki, *Sądownictwo polubowne a sądy państwowe wobec zasady nieingerencji sądu państwowego w działalność sądu polubownego i jego skład*, Warszawa 2019, s. 130.

20 R. Stefanicki, *Należyta staranność zawodowa członka zarządu spółki kapitałowej*, Warszawa 2020, s. 106.

21 S. Prutis, „Korzenie” słusznosci jako zasady wiodącej prawa prywatnego, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 208, 210–211. Zasada słusznosci wyraża powiązanie między porządkiem prawnym a wartościami powszechnie akceptowanymi w kulturze europejskiej. Zasada może być rekonstruowana z treści norm prawnych – zawartych w prawie cywilnym, konstytucyjnym, ale też w aktach prawa międzynarodowego. Zob. A. Doliwa, *O rozumieniu i znaczeniu słusznosci w prawie prywatnym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 84.

22 S. Prutis, „Korzenie” słusznosci jako zasady wiodącej prawa prywatnego, s. 211.

23 B. Kaczorowska, *Aksjologiczne uwarunkowania doboru kryteriów interpretacyjnych we współczesnych modelach wykładni umów zobowiązaniowych*, „Forum Prawnicze” 2021, nr 64, s. 51.

24 *Ibidem*, s. 57.

25 S. Prutis, *Instytucje podstawowe prawa prywatnego (w opozycji do regulacji prawa publicznego)*, Białystok 2018, s. 99.

na autonomii dla podmiotów prawa prywatnego²⁶. Wiele podstawowych wolności chronionych prawem unijnym wiąże się z zasadą autonomii i funkcjonalnie związanej z nią swobody umów, co określać można mianem „autonomii kontraktowej”²⁷. Nie można przy tym abstrahować, że treść i funkcje klauzul generalnych *ipso iure* ulegają zmianie, sądy i inne organy powołane do stosowania prawa powinny zaś dokonywać oceny zgodności określonych zachowań według systemu aksjologicznego demokratycznego państwa prawnego²⁸. Jak wskazuje Adam Doliwa, chodzi o konieczność „przepuszczania” takich konstrukcji normatywnych, jak zasady współżycia społecznego, przez „filtr aksjologiczny”, przy czym „rozpatrując ogólne rozumienie cywilnoprawnej klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego, należy zwłaszcza brać pod uwagę art. 2 konstytucji, który formułuje nadrzędną i całościową konstrukcję ustrojową państwa demokratycznego, prawnego i sprawiedliwego”²⁹. O kryterium „demokratyczności” będzie mowa w dalszej części rozważań.

2. TPZ a „znaczenie strategiczne”

Odwołanie do TPZ odnaleźć można w art. 3 pkt 3 u.o.z.³⁰, gdzie jako towary o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, określa się produkty podwójnego zastosowania lub uzbrojenie. W tym miejscu ujawnia się różnica terminologiczna związana z rzeczownikami „towary” bądź „produkty”. W art. 2 pkt 1 rozporządzenia PE i Rady (UE) 2021/821 z dnia 20 maja 2021 r.³¹ wprost zdefiniowano, że „produkty podwójnego zastosowania” oznaczają produkty,

26 M. Łolik, *Kilka uwag o zasadzie swobody umów w świetle zasad ogólnych prawa unijnego*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2022, nr 3, s. 17–18.

27 *Ibidem*, s. 18.

28 A. Doliwa, *Przeszłość i przyszłość klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego w polskim prawie cywilnym*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2024, nr 23 (2), s. 452–453. Jak wskazuje W.J. Katner, warto pamiętać, że spore grono teoretyków prawa, w tym zajmujących się prawem cywilnym, z powodzeniem tłumaczyło w czasie PRL klauzulę zasad współżycia społecznego w sposób racjonalny, pozbawiony zabarwień ideologicznych. Zob. W.J. Katner, *Słuszność jako klauzula generalna w kodeksie cywilnym (z perspektywy orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 120. Szerzej o aksjologii w kontekście zmian zob. L. Leszczyński, *Zmiana społeczna a „otwieranie” aksjologii wykładni prawa. Szkic podstawowych zależności*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, nr 3, s. 511–522.

29 *Ibidem*, s. 457. „W obecnym stanie prawa w Polsce, w kontekście jego tożsamości konstytucyjnej, należy również podkreślić, że aksjologiczną i ideologiczną podstawę polskiego systemu prawnego stanowią zasada demokratycznego państwa, rządów prawa i zasada sprawiedliwości społecznej”. Z kolei „sprawiedliwość i słuszność prawa to dążenie do równowagi między indywidualizmem a rozumem społecznym oraz narzędzie korekty prywatnego egoizmu w kierunku solidarności społecznej”. Zob. A. Doliwa, K. Doliwa, *Axiological and philosophical perspectives of distinguishing private law (against the back-ground of public law)*, „Eastern European Journal of Transnational Relations” 2023, nr 7, s. 55. Zob. szerzej T. Zieliński, *Klauzule generalne w nowym porządku konstytucyjnym*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12, s. 134–147.

30 Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1582), dalej: u.o.z.

31 Dz. Urz. UE L 206 z dnia 11 czerwca 2021 r., s. 1.

włącznie z oprogramowaniem i technologią, które mogą być stosowane zarówno w celach cywilnych, jak i wojskowych, oraz obejmują produkty, które mogą być wykorzystane do projektowania, rozwijania, produkcji lub stosowania broni jądrowej, chemicznej lub biologicznej bądź środków jej przenoszenia, w tym wszystkie produkty, które mogą być użyte zarówno w zastosowaniach niewybuchowych, jak i w jakikolwiek sposób do wspomagania wytwarzania broni jądrowej lub innych urządzeń do wybuchu jądrowego”. Rozporządzenie unijne dotyczy „produktów podwójnego zastosowania”, „kontroli” podlega zaś przepływ „towarów” (*vide* w szczególności załącznik nr I, część I).

Na tym tle zauważyć trzeba, że po pierwsze, w u.w.n.i. nie istnieje odwołanie do powyższych kategorii aksjologicznych (ani do towarów wyszczególnionych w u.o.z.). Po drugie, obrót towarowy o najbardziej zbliżonej podstawie aksjologicznej znajduje się pod reżimem u.r.s., gdzie wprost wskazano na materiały wybuchowe, broń, amunicję oraz ich istotne części, ładunki miotające oraz wyroby i technologie o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (art. 4)³², i gdzie interwencjonizm państwa związany jest z celem m.in. zapewnienia bezpieczeństwa, porządku i zdrowia publicznego czy wsparcia wykonywania zadań w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa, ochrony ludności i obrony cywilnej. Jest to jednak przykład interwencjonizmu państwa jako alokatora dóbr, który nabywa określone towary w sferze *dominium*.

Podobnie w u.z.r.n., gdzie mowa o „bezpieczeństwie paliwowym” oraz „bezpieczeństwie gazowym” państwa³³ (art. 1 pkt 3 w związku z art. 2 ust. 1 pkt 1 i 1a). W u.z.r.n. dodatkowo wprowadzono kategorię „funkcjonowania państwa lub gospodarki, ochrony życia, zdrowia lub bezpieczeństwa obywateli” (art. 35 ust. 3, art. 37 pkt 3, art. 41 ust. 1, art. 44 pkt 4 u.z.r.n.). Na gruncie prawa korporacyjnego warto zwrócić uwagę na zatartą aksjologię w kontekście wykonywania uprawnień przez SP (MAP) w spółkach strategicznych – ustawa z dnia 3 czerwca 2005 r. o szczególnych uprawnieniach Skarbu Państwa oraz ich wykonywaniu w spółkach kapitałowych o istotnym znaczeniu dla porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego³⁴ została zastąpiona przez ustawę z dnia 18 marca 2010 r. o szczególnych uprawnieniach ministra właściwego do spraw aktywów państwowych oraz ich wykonywaniu w niektórych spółkach kapitałowych lub grupach kapitałowych prowadzących działalność w sektorach energii elektrycznej, ropy naftowej oraz paliw gazowych³⁵.

Jeszcze inną aksjologię narzuca reżim infrastruktury krytycznej, gdzie chronione są systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi najistotniejsze dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli (art. 3 pkt 2 u.z.k.)³⁶.

W ujęciu transgranicznym kontrolę inwestycji reguluje u.k.n.i., gdzie wskazuje się na „ochronę porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego” (art. 2 u.k.n.i.). W tym

³² Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 187).

³³ Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 415), dalej: u.z.r.n.

³⁴ T.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1108 i 2258.

³⁵ T.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 470.

³⁶ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1795), dalej: u.z.k.

wypadku odnaleźć można bezpośrednią kontrolę obrotu TPZ, gdyż w art. 4 ust. 1 pkt 7 oraz art. 12d ust. 3 pkt 7 u.k.n.i. ochroną objęte zostały sektory „wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią i amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym”.

Podstawowym kryterium aksjologizującym staje się jednak „bezpieczeństwo”. Pod tym kątem należy powiedzieć, że rację ma Marta Bucholec, wskazując, że „czynnikiem sprzyjającym zachowaniu neutralności (a zatem i pacyfikacji) jest więc poczucie bezpieczeństwa”, przez co system kapitalizmu (jako bezpiecznej przystani) nie jest spójny z neutralnością zakładającą kapitalistyczny indywidualizm, atomizację społeczeństwa, a nawet rozpad zbiorowości typu *Gemeinschaft*³⁷. Co więcej, globalizacja pod kątem bezpieczeństwa podważa założenia systemu kapitalistycznego – „ryzyko podminowuje bowiem neutralność, bez której nie może się ostać kapitalizm”³⁸.

3. Model *à la carte*

Na tym tle wykazywać można, że na płaszczyźnie transgranicznej nie istnieje jednolity system aksjonormatywny. Przejawia się to w sferze kontroli obrotu z zagranicą. Przykładowo w prawie niemieckim wywóz TPZ kontrolowany jest na podstawie ustawy oraz rozporządzenia o obrocie z zagranicą (*Außenwirtschaftsgesetz*, dalej: AWG³⁹, oraz *Außenwirtschaftsverordnung*, dalej: AWV⁴⁰), a więc odpowiednikach polskiej u.k.n.i.⁴¹ W tych aktach normatywnych odnaleźć można bezpośrednie wskazanie TPZ; inaczej niż w prawie polskim (u.k.n.i.), gdzie dokonano wskazania sektorowego. Jednak koncentrując się na wymiarze aksjologii prawa, należy uwypuklić, że według § 1 ust. 1 i 2 pkt 2 AWG przepływ towarów i inne transakcje gospodarcze (handel zagraniczny) jest zasadniczo swobodny, przy czym podlega on ograniczeniom zawartym w niniejszej ustawie lub przewidzianym w rozporządzeniu wydanym na podstawie niniejszej ustawy, przy niezmiennych postanowieniach ratyfikowanych umów bilateralnych.

Prawo polskie (u.k.n.i.) nie przewiduje aksjologii związanej wprost z obrotem z zagranicą – ustawa dotyczy kontroli „niektórych” inwestycji, a ich doprecyzowanie wiąże się z aksjologią „bezpieczeństwa i porządku”. Istnieje w tym wymiarze rozpoznana „neutralność” w stosunku do obrotu zagranicznego – celem jest ochrona określonych wartości, a ich zagrożenie nie jest przypisane automatycznie podmiotom zagranicznym, lecz także podmiotom krajowym. Z kolei w niemieckiej AWG już w tytule wprost wyrażony został

37 M. Bucholc, *Pacyfikacja, ryzyko i zaangażowanie w późnym kapitalizmie*, „Studia Socjologiczne” 2016, nr 2 (221), s. 49.

38 *Ibidem*, s. 51.

39 *Außenwirtschaftsgesetz* vom 6. Juni 2013 (BGBl. I S. 1482).

40 *Außenwirtschaftsverordnung* vom 2. August 2013 (BGBl. I S. 2865).

41 M. Saczywko, [w:] *Ustawa o kontroli niektórych inwestycji. Komentarz*, red. M. Mataczyński, Warszawa 2016, s. 19. Por. P.M. Wiórek, *Ochrona giełdowych spółek Skarbu Państwa i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej poprzez kontrolę inwestycji zagranicznych*, [w:] *Spółki Skarbu Państwa na rynku kapitałowym*, red. A. Kidyba, M. Michalski, Warszawa 2017, s. 208.

wymiar „zagraniczny”. Neutralność zostaje wprowadzona przez zasadę, że obrót ten jest „wolny” (*frei*) z definicji.

Niezmienione mają być przy tym postanowienia ratyfikowanych umów. Jednak mimo rozporządzenia unijnego dotyczącego kontroli inwestycji prawo polskie i prawo niemieckie wprowadzają odmienne kryteria aksjologizujące – prawo polskie głównie poprzez „bezpieczeństwo i porządek publiczny”, prawo niemieckie zaś dużo szerzej – przykładowo „zapobieganie znacznemu zakłóceniu stosunków zagranicznych RFN” (§ 4 ust. 1 pkt 3 AWG). Kontrola kontraktów dotyczących TPZ jest znacznie szersza przedmiotowo (wprost zostają wskazane komponenty TPZ, zwłaszcza w AWW), a także aksjologicznie, mimo istnienia na obu poziomach rozporządzeń unijnych, zarówno dotyczących TPZ, jak i kontroli inwestycji⁴².

Należy stwierdzić, że państwa UE stosują własne mechanizmy protekcjonizmu. Niewątpliwie brak jednolitych kryteriów nie służy kontroli umów sprzedaży TPZ poza granicę Unii. TPZ łatwiej można nabywać w określonym państwie Unii i przewieźć do innego w celu przewozu poza granicę UE, co pozwala podmiotom z państw trzecich zawierać kontrakty w tzw. modelu *à la carte*, tj. z doborem najłagodniejszych ram prawnych kontraktowania ze względu na ustawodawstwo danego państwa. Z kolei podmioty zarejestrowane w Unii Europejskiej, korzystając ze swobody umów, napotykały ograniczenia kontraktowania. Jak dodaje Marcin Łolik, „pewne ograniczenia wprowadzane przez poszczególne państwa nie mogą być jednak – pomimo powyższych zasad – [swobody umów – przyp. FW] obchodzone nawet poprzez wybór innego prawa”⁴³.

4. *Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTA)*

Strony kontraktu zyskują większą swobodę gospodarczą nie tylko w obszarze Unii Europejskiej, lecz także w obszarach objętych preferencyjnymi umowami bilateralnymi, pomiędzy UE a państwem trzecim (Gruzją, Mołdawią, Ukrainą). Zgodnie z układem DCFTA z Ukrainą⁴⁴ strony zobowiązują się do poszanowania zasad demokratycznych, praworządności, dobrego sprawowania rządów, przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności, a także zasad wolnej gospodarki rynkowej, pragnąc osiągnąć integrację gospodarczą, między innymi poprzez pogłębioną i kompleksową strefę wolnego handlu (DCFTA) (preambuła). Zgodnie zaś z art. 11 ust. 2 lit. b układu strony będą współpracować w celu dalszego udoskonalania krajowych systemów kontroli wywozu w celu skutecznego kontrolowania wywozu, a także tranzytu towarów mających związek z bronią masowego rażenia, w tym kontrolowania ostatecznego przeznaczenia technologii i TPZ, a także ustanowienia skutecznych sankcji w przypadku naruszenia kontroli wywozu. W paradygmacie globalizacji i liberalizmu umowa ma walor przede wszystkim zdynamizowania handlu

⁴² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/452 z dnia 19 marca 2019 r. ustanawiające ramy monitorowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Unii (Dz.U. UE L 79/1 z dnia 21 marca 2019 r.).

⁴³ M. Łolik, *Kilka uwag o zasadzie swobody umów...*, s. 20.

⁴⁴ Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony (Dz.U. UE z dnia 29 maja 2014 r., L 161/3).

poprzez rozszerzanie ram prawnych w ujęciu geograficznym⁴⁵, jednak w czasie protekcjonizmu i zagrożeń na plan pierwszy wysuwają się elementy kontroli, w tym kontroli przepływu towarów (TPZ). Państwa zyskują przy tym zbliżenie aksjologiczne. Wymiana towarów ma odbywać się w sferze wolnego rynku w otoczeniu prawnym demokracji partycypacyjnej. Obrót gospodarczy zyskuje więc podłoże aksjologiczne silnie zakorzenione w ramach konstytucyjno-ustrojowych, a nie rynkowych (a więc w kierunku wolności gospodarczej, a nie jej szczególnego wycinka, jakim może być zasada swobody umów).

5. *Noodle bowl effect*

Jak dowodzi Jong Woo Kang, co do zasady rozprzestrzenianie się umów o wolnym handlu między poszczególnymi państwami, znane jako *noodle bowl effect*, wywiera negatywny wpływ na obrót towarami⁴⁶. W ujęciu globalnym istnieje kilkadziesiąt regionalnych i bilateralnych umów o preferencyjnych regułach handlu między podmiotami z państw stron, konkurencyjną politykę handlową pod względem rywalizowania regułami preferencyjnymi Unia Europejska prowadzi zaś choćby względem Stanów Zjednoczonych⁴⁷. Splot umów na poziomie istniejących reżimów prowadzi do *noodle bowl effect* (czy też *spaghetti bowl effect*)⁴⁸.

Teoretycznie obrót TPZ jako szczególnego rodzaju dobrami zakłada konieczność powiązania państw regułami multilateralnymi, jak ma to miejsce w przypadku porozumienia z Wassenaar⁴⁹, tak aby obrót w wymiarze transgranicznym mógł być skutecznie kontrolowany. Jednak wskazuje się, że wielostronny reżim handlowy uwzględnia wyjątki bezpieczeństwa, które elastycznie pozwalają każdemu członkowi na własne praktyki kontroli eksportu⁵⁰, a zatem prowadzi do znacznego osłabienia regulacji, a wręcz do konkurencyjności w sposobie jej egzekwowania między państwami stronami. Cypr to jedyne państwo Unii, które nie jest członkiem porozumienia z Wassenaar, Komisja Europejska nie ma zaś żadnego statusu w ramach porozumienia, chociaż może ona uczestniczyć w posiedzeniach jako członek delegacji prezydencji UE⁵¹. Pod względem aksjologicznym porozumienie z Wassenaar zostało ustanowione w celu przyczynienia się do regionalnego i międzynarodowego bezpieczeństwa i stabilności poprzez promowanie przejrzystości

45 A. Bongardt, F. Torres, *EU Trade and Regulation. Economic and Political Dynamics*, „Notas Económicas” 2019, nr 49 (7–9), s. 49.

46 J.W. Kang, *The Noodle Bowl Effect: Stumbling or Building Block?*, „Asian Development Bank Economics Working Paper Series” 2015, nr 446.

47 M. Herdegen, *Principles of International Economic Law*, Oksford 2024, s. 225.

48 *Ibidem*.

49 Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, WA-DOC (19) PUB 007.

50 M. Kanetake, *Dual-Use Export Control: Security and Human Rights Challenges to Multilateralism*, „European Yearbook of International Economic Law” 2020, nr 11, s. 265–266.

51 Komunikat Komisji w sprawie przeglądu wspólnotowego systemu kontroli eksportu produktów i technologii podwójnego zastosowania [KOM(2006) 829 wersja ostateczna], <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52006DC0828> [dostęp: 12 stycznia 2026 r.].

i większej odpowiedzialności w obrocie TPZ (preambuła, pkt 1)⁵². Pojawia się w tym miejscu kryterium „bezpieczeństwa”, ale w powiązaniu z przejrzystością czy odpowiedzialnością w obrocie, bez odwołania do wartości konstytucyjno-ustrojowych państw. Istnieje jednak wymóg zachowania „neutralności” poprzez wskazanie, że porozumienie nie będzie skierowane przeciwko żadnemu państwu lub grupie państw i nie będzie utrudniać prowadzenia uczciwych transakcji cywilnych (preambuła, pkt 4).

6. Porozumienia dwustronne

Wskazano już, że państwa Unii Europejskiej ratyfikują bilateralne umowy gospodarcze, które osłabiają spójność systemu prawnego Unii. Państwa trzecie podobnie dążą w tym wymiarze do umów bilateralnych, gdyż członkowie Unii odznaczają się pojedynczo słabszą pozycją negocjacyjną bądź samodzielnie dążą do kreowania przewag komparatywnych wewnątrz rywalizacji między innymi państwami UE (wymiar horyzontalny). Kwestię tę widać na przykładzie umów dotyczących zaawansowanych układów scalonych, niezbędnych do rozwoju AI. Aksjologizacja dokonuje się w tym miejscu na poziomie określenia bliskości sojuszniczej czy gospodarczej z danym państwem. Unia Europejska oraz państwa do niej należące zawierają umowy preferencyjne dotyczące wolnego handlu m.in. z państwami BRIC (BRICS)⁵³, przez co w procesie *noodle bowl* dochodzi do kreowania „piramid kontraktowych” i różnicowania zobowiązań międzynarodowych, w których wybrane państwa korzystają z preferencji na podstawie umów bilateralnych⁵⁴. Zjawisko to może być dostrzegalne właśnie na przykładzie obrotu układami scalonymi, które znajdują swoje zastosowanie w wojskowości⁵⁵.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy wynika, że obrót gospodarczy pozostaje w polu silnego oddziaływania aksjologii (aksjologizacji). Innymi słowy, możliwości zawierania umów w obrocie TPZ obwarowane są założeniami aksjologicznymi.

⁵² <https://www.wassenaar.org/app/uploads/2021/12/Public-Docs-Vol-I-Founding-Documents.pdf> [dostęp: 12 stycznia 2026 r.].

⁵³ B. Hooijmaaijers, S. Keukeleire, *The BRICS Countries and the European Union*, <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1475?p=emailAGVeXXklM.PvM&d=/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1475> [dostęp: 12 stycznia 2026 r.].

⁵⁴ R. Leal-Arcas, *International Trade and Investment Law. Multilateral, Regional, and Bilateral Governance*, Cheltenham 2010, s. 76. Z „interregionalizmu” ku „bilateralizmowi”. Zob. A. van Loon, *From Interregionalism to Bilateralism: Power and Interests in EU-Brazil Trade Cooperation*, [w:] *The European Union and the BRICS Complex Relations in the Era of Global Governance*, red. M. Rewizorski, Cham 2015, s. 141 i następne. Por. O. Stuenkel, *The BRICS and the Future of Global Order*, Lanham 2015, s. 20.

⁵⁵ I. Sheridan, *Semiconductors: Law, Strategy and Tax*, Cheltenham 2025, s. 116.

Na poziomie krajowym prawodawca używa klauzul generalnych czy zasad słusnościowych (w prawie prywatnym), w prawie gospodarczym publicznym kryteria wychodzące z interesu publicznego i bezpieczeństwa wyraźnie się zaś różnią i nie są stosowane w sposób spójny. „Bezpieczeństwo” pojawia się w kontekście działalności gospodarczej w konkretnych sektorach rynku, a nie na poziomie bezpieczeństwa obrotu. Ustawodawca zwraca się do wewnątrz mechanizmu rynkowego (sektorów), a nie do mechanizmu *per se* (obrotu gospodarczego).

Z kolei na poziomie transgranicznym – zarówno w paradygmacie globalizacji, jak i deglobalizacji i protekcyjizmu – aksjologia obrotu wynoszona jest na poziom umów bilateralnych czy pozaunijnych traktatów. Wymiar aksjonormatywny wydaje się jeszcze silniej dostrzegalny – kontraktowanie jest stopniowalne w oparciu o reglamentację, a także regionalizację, ale z zachowaniem komponentów aksjologicznych, związanych już nie tylko z bezpieczeństwem gospodarczym państwa, ale także z demokratycznością i pozycją ustrojową państwa strony. Neutralność kontraktowa jako punkt wyjścia ma charakter postulatywny, a regulacje uwidaczniają napięcie między liberalizmem gospodarczym a interwencjonizmem państwowym.

Bibliografia

- Bialecki M., *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Bielecki L., *Zasada wolności gospodarczej w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2003, nr 1.
- Bierć A., *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2018.
- Blicharz R., *Ważenie wartości w publicznym prawie gospodarczym*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego*, red. A. Powąłowski, Warszawa 2022.
- Bongardt A., Torres F., *EU Trade and Regulation. Economic and Political Dynamics*, „*Notas Económicas*” 2019, nr 49 (7–9).
- Bucholc M., *Pacyfikacja, ryzyko i zaangażowanie w późnym kapitalizmie*, „*Studia Socjologiczne*” 2016, nr 2 (221).
- Doliwa A., Doliwa K., *Axiological and philosophical perspectives of distinguishing private law (against the back-ground of public law)*, „*Eastern European Journal of Transnational Relations*” 2023, nr 7 (2).
- Doliwa A., *O rozumieniu i znaczeniu słuszności w prawie prywatnym*, „*Białostockie Studia Prawnicze*” 2014, nr 17.
- Doliwa A., *Przeszłość i przyszłość klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego w polskim prawie cywilnym*, „*Miscellanea Historico-Iuridica*” 2024, nr 23 (2).
- Glinka B., Gudkova S., *Przedsiębiorczość*, Warszawa 2011.
- Herdegen M., *Principles of International Economic Law*, Oksford 2024.
- Herman A., *Aksjologiczne aspekty teorii i praktyki zarządzania wartością*, „*Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie*” 2015, nr 2.
- Kaczorowska B., *Aksjologiczne uwarunkowania doboru kryteriów interpretacyjnych we współczesnych modelach wykładni umów zobowiązaniowych*, „*Forum Prawnicze*” 2021, nr 64 (2).
- Kanetake M., *Dual-Use Export Control: Security and Human Rights Challenges to Multilateralism*, „*European Yearbook of International Economic Law*” 2020, nr 11.
- Kang J.W., *The Noodle Bowl Effect: Stumbling or Building Block?*, „*Asian Development Bank Economics Working Paper Series*” 2015, nr 446.
- Katner W.J., *Słuszność jako klauzula generalna w kodeksie cywilnym (z perspektywy orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „*Białostockie Studia Prawnicze*” 2014, nr 17.
- Kordela M., *Systemowość aksjologiczna prawa*, „*Przegląd Prawa i Administracji*” 2016, t. 104.
- Kordela M., *Zasady prawa jako normatywna postać wartości*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 2006, z. 1.
- Krzemiński J., *Arbiter jednostronnie mianowany przez stronę w arbitrażu międzynarodowym*, „*Studia Iuridica Toruniensia*” 2013, nr 12.
- Leal-Arcas R., *International Trade and Investment Law. Multilateral, Regional, and Bilateral Governance*, Cheltenham 2010.
- Leszczyński L., *Zmiana społeczna a „otwieranie” aksjologii wykładni prawa. Szkic podstawowych zależności*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, nr 3.
- Łolik M., *Kilka uwag o zasadzie swobody umów w świetle zasad ogólnych prawa unijnego*, „*Europejski Przegląd Sądowy*” 2022, nr 3.
- Malarewicz-Jakubów A., *Klauzule generalne i zasady słuszności*, „*Białostockie Studia Prawnicze*” 2014, nr 17.

- Malarewicz-Jakubów A., *Zasada słuszności w prawie handlowym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 30.
- Orecki M., *Sądownictwo polubowne a sądy państwowe wobec zasady nieingerencji sądu państwowego w działalność sądu polubownego i jego skład*, Warszawa 2019.
- Pałecki K., *Aksjologia prawa*, [w:] *Leksykon socjologii prawa*, red. A. Kociołek-Pęksa, M. Stępień, Warszawa 2013.
- Pałecki K., *Neutralization of Values in Law – Main Concepts*, [w:] *Neutralization of Values in Law*, red. K. Pałecki, Warszawa 2013.
- Powałowski A., *Wprowadzenie do aksjologii prawa gospodarczego publicznego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 2019, nr 329.
- Prutis S., „Korzenie” słuszności jako zasady wiodącej prawa prywatnego, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17.
- Prutis S., *Instytucje podstawowe prawa prywatnego (w opozycji do regulacji prawa publicznego)*, Białystok 2018.
- Rabushka A., *Philosophical Aspects of Economic Freedom*, [w:] *Economic Freedom. Toward a Theory of Measurement*, red. W.E. Block, Vancouver 1991.
- Reszczyński J., *O pojęciu wolności gospodarczej w ekonomii i naukach prawnych*, „Studia Ekonomiczne. Gospodarka. Społeczeństwo. Środowisko” 2018, nr 1.
- Saczywko M., [w:] *Ustawa o kontroli niektórych inwestycji. Komentarz*, red. M. Mataczyński, Warszawa 2016.
- Shapiro M., *Globalization of Freedom of Contract*, [w:] *The State and Freedom of Contract*, red. H.N. Scheiber, Stanford 1998.
- Shapiro M., *Globalization of Freedom of Contract*, [w:] *On Law, Politics, and Judicialization*, M. Shapiro, A. Stone-Sweet, Oksford 2002.
- Sheridan I., *Semiconductors: Law, Strategy and Tax*, Cheltenham 2025.
- Stefanicki R., *Należyta staranność zawodowa członka zarządu spółki kapitałowej*, Warszawa 2020.
- Stone R., *The Modern Law of Contract*, Londyn 2005.
- Stuenkel O., *The BRICS and the Future of Global Order*, Lanham 2015.
- Tuleja P., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Van Loon A., *From Interregionalism to Bilateralism: Power and Interests in EU-Brazil Trade Cooperation*, [w:] *The European Union and the BRICS Complex Relations in the Era of Global Governance*, red. M. Rewizorski, Cham 2015.
- Wiórek P.M., *Ochrona giełdowych spółek Skarbu Państwa i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej poprzez kontrolę inwestycji zagranicznych*, [w:] *Spółki Skarbu Państwa na rynku kapitałowym*, red. A. Kidyba, M. Michalski, Warszawa 2017.
- Wolska H., *Źródła i podstawy normatywne wartości w prawie gospodarczym publicznym*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego*, red. A. Powałowski, Warszawa 2022.
- Zajadło J., *Aksjologia prawa – od ogólnej filozofii do konkretnej filozofii prawa*, [w:] *Aksjologia publicznego prawa gospodarczego*, red. A. Powałowski, Warszawa 2022.
- Zieliński T., *Klauzule generalne w nowym porządku konstytucyjnym*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12.

Andrzej Torbus

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0003-3930-2658

PRZYMUS ADWOKACKI W NIEMCZECH W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Der Kampf ums Recht ist die Poesie des Charakters

(Walka o sprawiedliwość jest poezją charakteru)

Rudolf von Jhering, *Der Kampf um's Recht*, Manz 1886¹

ABSTRACT

Mandatory legal representation in civil proceedings in Germany

Mandatory legal representation in Germany is an institution deeply rooted in the country's legal tradition. It should be emphasized that introducing mandatory legal representation into the Polish legal system does not constitute a mere replication of foreign legal models, but rather a direct reference to the concept adopted in the Polish Code of Civil Procedure of 1930. The German experience leads to the conclusion that mandatory legal representation ensures that the parties and participants in the proceedings can effectively exercise their right of access to a court. Furthermore, it contributes to the streamlining of civil proceedings. Increasing procedural formalism in order to expedite civil proceedings is justifiable only provided that the parties to the dispute are afforded professional legal representation. At the same time, it is evident that mandatory legal representation must be coupled with adequate regulations on exemption from court costs,

¹ M.B. Fontana, *Der Anwaltszwang im Zivilprozess – Grundlagen und Probleme*, „Juristische Arbeitsblätter” 2023, z. 5, s. 409.

accounting for the actual market costs of legal representation in civil cases. A separate issue is the advisability of admitting only a select group of advocates and attorneys-at-law to practice before the Polish Supreme Court. The German experience indicates that such a regulatory model merits adoption.

Keywords: civil proceedings, advocate, attorney-at-law, mandatory legal representation, right of access to a court, principle of localization, postulatory capacity

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, adwokat, radca prawny, przymus adwokacki, prawo do sądu, zasada lokalizacyjna, zdolność postulacyjna

Uwagi wstępne

W polskim postępowaniu cywilnym przymus adwokacko-radcowski *de lege lata* ma ograniczony zakres zastosowania (art. 87¹, art. 87² k.p.c.). W naszej doktrynie z uwagą analizuje się systemy prawne państw obcych, w których nakaz zastępstwa przez profesjonalnych prawników obejmuje większość spraw sądowych². Z perspektywy historycznej nie byłoby nowością wprowadzenie przymusu do naszego porządku prawnego w możliwe szerokim spektrum spraw. W okresie przedwojennym na mocy art. 86 k.p.c. z 1930 r.³ obowiązkowe zastępstwo stron przez adwokatów było wymagane w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, sądami apelacyjnymi i sądami okręgowymi jako pierwszą instancją⁴. Do czasu wejścia w życie Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. obowiązywały przepisy niemieckie i austriackie o przymusowym zastępstwie⁵. Nieco retorycznie wskazywał Stanisław Gołąb jeszcze w latach 30. ubiegłego wieku, że z punktu widzenia sprawności postępowania i orzekania na podstawie prawidłowo ustalonego stanu faktycznego ustawodawca stoi przed wyborem preferowania modelu inkwizycyjno-śledczego albo modelu przymusu adwokackiego⁶. Niniejsze opracowanie dotyczy węzłowych zagadnień

2 Zob. m.in. T. Ereciński, *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim*, [w:] *XX lat samorządu radców prawnych 1982–2002. Księga jubileuszowa*, red. J. Żuławski, Warszawa 2002, s. 57; K. Markiewicz, *Zastępstwo procesowe w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 59 i następne; M. Pilich, *Pełnomocnicy procesowi dopuszczeni do działania przed sądami najwyższymi (analiza problemu na tle prawnoporównawczym)*, [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. 6, red. K. Ślębźak, Warszawa 2012, s. 201; T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 256.

3 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. R.P. z dnia 3 grudnia 1930 r. Nr 83, poz. 651).

4 M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932, s. 103. Zob. także K. Guziak, *Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackim na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wybrane zagadnienia*, „Studia i Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. 13, s. 88 i następne; T. Zembrzusi, *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 1, s. 124.

5 Zob. M. Allerhand, *Międzydzielnicowe prawo procesowe w państwie polskim*, Dz.Urz. M.S. Dodatek Nieurzędowy, nr 7, 8, 9, Warszawa 1920, s. 376–377.

6 S. Gołąb, *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, Warszawa 1938 (odbitka z „Palestry” 1938, nr 8), s. 5.

przymusu adwokackiego w Niemczech w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym i wpisuje się w dyskusję o zasadności nowelizacji przepisów o zastępstwie procesowym w celu wprowadzenia w szerokim zakresie przymusu adwokacko-radcowskiego⁷.

1. Pojęcie i zakres przymusu adwokackiego (zdolność postulacyjna)

Zgodnie z § 78 ust. 1 Zivilprozessordnung⁸ (dalej: ZPO) oraz § 114 FamFG⁹ (sprawy nieprocesowe i rodzinne) strona lub uczestnik postępowania (interwenient uboczny) muszą być reprezentowani przez adwokata (*Anwaltszwang*, *Anwaltspflicht*). Postępowania z koniecznym udziałem adwokata określa się jako *Anwaltsprozess* (proces adwokacki)¹⁰, a jego przeciwieństwem jest tzw. *Parteiprozess* (proces nieadwokacki). W doktrynie zwraca się uwagę na współczesne zjawisko zwiększania uprawnień sądu w zakresie ustalania stanu faktycznego, aktywizmu sędziowskiego, które prowadzi do wykreowania swoistej hybrydy w postaci tzw. *Richterprozess* (proces z dominującą rolą sędziego mimo przymusowego zastępstwa)¹¹.

Regulację przymusu adwokackiego klasyfikuje się jako tzw. przepisy z zakresu formalizmu proceduralnego. To oznacza, że nieistotne jest, czy *in casu* niezbędna jest pomoc adwokata lub czy taka potrzeba zachodzi w zależności od rodzaju czynności procesowej (prostej, skomplikowanej). Wyłączona również zostaje dyskrejonalna ocena sądu dla decyzji o zasadności występowania adwokata w sprawie¹².

Obowiązek procesowy ustanowienia adwokata klasyfikuje się jako bezwzględny lub względny. Bezwzględny przymus adwokacji występuje wówczas, kiedy przepisy procesowe wyłączają zdolność postulacyjną strony do samodzielnego działania w procesie. Względny przymus adwokacki polega z kolei na tym, że strona wedle własnego uznania decyduje, czy chce być zastępowana przez pełnomocnika; jeżeli jednak ustanawia tego rodzaju zastępcę, to pełnomocnikiem musi być adwokat¹³.

Trafnie zwraca uwagę S. Godlewski, że przymus adwokacki nie wyklucza zarówno unormowania zezwalającego sądowi na własną inicjatywę odnośnie do ustalania faktów, jak również dopuszczalności dokonywania przez strony samodzielnie określonych czynności stron procesowych. Od woli ustawodawcy zależy wprowadzenie modyfikacji do „czystego modelu” przymusu adwokackiego – S. Godlewski, *O czynnościach stron w procesie z przymusem adwokackim*, „Głos Sądownictwa” 1938, nr 4, s. 306–307.

7 J. Bodio, *Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2015, nr 1, s. 83 i następn.

8 Zivilprozessordnung z 1877 r., kodeks postępowania cywilnego.

9 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit z 2008 r., ustawa o postępowaniu w sprawach rodzinnych i postępowaniu nieprocesowym.

10 Takie tłumaczenie proponuje S. Gołąb, *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, s. 5. Inny autor posługuje się terminem „proces obrończy” – B. Stelmachowski, *Zarys procedury cywilnej obowiązującej na ziemiach byłego zaboru pruskiego i na Górnym Śląsku*, Poznań 1923, s. 78.

11 R. Stürner, *Die Stellung des Anwalts im Zivilprozeß*, „Juristen Zeitung” 1986, z. 23, s. 1094.

12 R. Bendsen, [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, red. I. Saenger, Baden-Baden 2023, komentarz do § 78 nb 2.

13 BGH, Beschluss vom 18.09.1991, XII ZB 51/91 (orzeczenia niemieckich sądów powołane w opracowaniu pochodzą z bazy <https://beck-2online-1beck-1de>).

Bezwzględny przymus adwokacki podlega ograniczeniom podmiotowym lub rzeczowym. W tym pierwszym zakresie określone osoby mogą występować samodzielnie mimo braku statusu adwokata (np. profesor prawa¹⁴), w tym drugim mimo ustanowienia adwokata określone czynności procesowe mogą być dokonywane osobiście (np. cofnięcie pozwu rozwodowego). Przymus adwokacki jest obowiązkowy przed sądami krajowymi (*Landgericht*) i wszystkimi sądami wyższej instancji¹⁵. Zakres dotyczy wszelkich czynności procesowych (pisemnych, ustnych) przy jednoczesnym założeniu nakazu wykładni zawężającej w zakresie istnienia zdolności postulacyjnej strony¹⁶. Czynności dokonywane przez stronę bez udziału adwokata traktuje się jako niedopuszczalne. W wypadku obecności strony na rozprawie i jednoczesnej informacji, że nie udzielono pełnomocnictwa, uzasadnia to wydanie wyroku zaocznego (§ 333 ZPO)¹⁷. Przymus adwokacki nie obejmuje umów procesowych zawieranych przed wszczęciem postępowania (np. umowa o właściwość sądu, umowa jurysdykcyjna, *pactum de non petendo*, zrzeczenie się środka zaskarżenia, umowa o ograniczenie egzekucji, umowa dowodowa) lub innych czynności przedprocesowych (np. wezwanie do zapłaty).

Odróżnia się zwykły i kwalifikowany przymus adwokacki. Wspomniany podział wynika z wymogu dopuszczenia do zastępstwa procesowego przed Federalnym Sądem Najwyższym (kwalifikowany przymus adwokacji), w postępowaniu przed innymi sądami ma miejsce zwykły przymus¹⁸.

Przymus adwokacji, identycznie jak w Polsce, identyfikuje się z ujęciem negatywnym – utratą zdolności postulacyjnej strony. W Niemczech wskazuje się nie tylko na aspekt negatywny, lecz również pozytywny w postaci uzyskania przez adwokata w procesie adwokackim samodzielnej procesowej zdolności postulacyjnej. Jej znaczenie nie jest jednolite. Wedle dawnej reguły lokalizacyjnej przed sądem mógł występować adwokat, który praktykował w okręgu siedziby tego sądu. Niemożność występowania przed innymi sądami określano jako ograniczoną terytorialnie (miejscowo) zdolność postulacyjną¹⁹. *De lege lata* ograniczona zdolność postulacyjna ma miejsce w postępowaniu przed niemieckim Federalnym Sądem Najwyższym (*Bundesgerichtshof*, dalej: BGH), w którym

14 P. Meier, *Professoren als Prozessvertreter – auch im Zivilprozess?*, „Zeitschrift für die gesamte Privatrechtswissenschaft” 2022, z. 4, s. 482 i następne.

15 Sądami wyższej instancji są oprócz sądów krajowych jako sądów drugiej instancji: Oberlandesgericht (wyższy sąd krajowy), Bayerisches Oberstes Landesgericht (bawarski sąd najwyższy, z siedzibą w Monachium), Bundesarbeitsgericht (Federalny Najwyższy Sąd Pracy), Bundesgerichtshof (Federalny Sąd Najwyższy). S. Weth, [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, red. H.-J. Musielak, W. Voit, München 2025, komentarz do § 78 nb 6. W postępowaniu przed wyższym sądem pracy (Landesarbeitsgericht) i Federalnym Sądem Pracy (Bundesarbeitsgericht) również obowiązuje przymus adwokacki, ale zakresowo względny, jako że stronę może reprezentować zamiast adwokata przedstawiciel związku zawodowego, związku pracodawców lub organizacji o tożsamym profilu (zob. § 11 ust. 2 i ust. 4 Arbeitsgerichtsgesetz).

16 BGH, Beschluß vom 18.9.2003, V ZB 9/03. Istnieją na zasadzie wyjątków od reguły czynności, które z mocy ustawy strona może dokonywać samodzielnie (np. § 44 ZPO – wniosek o wyłączenie sędziego, § 73 ZPO – przypozwanie, zarzut braku właściwości lub jurysdykcji krajowej, § 134 FamFG – zgoda na rozwód i cofnięcie pozwu rozwodowego oraz odwołanie zgody na rozwód) – D. Büte, *Verfahrenskostenhilfe, Anwaltszwang und Ausnahmen*, „Zeitschrift Familie, Partnerschaft, Recht” 2009, z. 1, s. 15.

17 S. Weth, [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, komentarz do § 78, nb 12.

18 M. Vollkommer, [w:] *Zöller Zivilprozessordnung. Kommentar*, Köln 2009, s. 322.

19 R. Bendtsen, [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, komentarz do § 78, nb 4–5.

kompetencje do reprezentacji mają tylko adwokaci indywidualnie dopuszczeni do zastępstwa przed tym sądem i jednocześnie niemogący występować przed innymi sądami²⁰. Zdolność postulacyjna nie jest bezwzględną przesłanką procesową, lecz jedynie wymogiem dotyczącym podejmowania konkretnych czynności procesowych (decyduje o ich dopuszczalności), a zatem musi istnieć tylko w chwili dokonania tych czynności, a nie w chwili wydania rozstrzygnięcia. Wypowiedzenie pełnomocnictwa i nieustanowienie kolejnego pełnomocnika *per se* nie wpływa na ważność procesu²¹.

2. Uzasadnienie przymusu adwokackiego

W doktrynie i orzecznictwie od lat niemal niezmiennie pozostają argumenty za utrzymaniem przymusu adwokackiego. Uogólniając, można wskazać na dwie podstawy uzasadniające przymus. Po pierwsze, przymus adwokacki służy interesom wymiaru sprawiedliwości, sprawności postępowania procesowego. Po drugie, jest korzystny dla efektywnej ochrony praw stron i uczestników postępowania cywilnego. Przymus adwokacki sprzyja obiektywnemu podejściu do sporu prawnego, szybkiemu i sprawnemu przebiegowi postępowania. Z tego względu uzasadnione jest ograniczenie praw stron do osobistego działania w procesie, zwłaszcza jeżeli funkcjonuje efektywny system wsparcia podmiotów niezamożnych i ustanowienia adwokata z urzędu²².

Wskazuje się, że rolą adwokata jest rzetelna ocena zasadności dokonania czynności procesowej niezależnie od oczekiwań strony reprezentowanej. Odmowa dokonania czynności procesowej wbrew życzeniu mandanta mieści się w zakresie obowiązków zawodowego pełnomocnika i jest argumentem *ratio legis* regulacji przymusu adwokackiego. Brak akceptacji strony wobec opinii pełnomocnika nie uzasadnia dopuszczalności jej osobistego działania ze względu na argument dokonania przez adwokata wadliwej oceny stanu prawnego i faktycznego. W tym kontekście, jak wskazuje Federalny Sąd Najwyższy, wymóg reprezentacji prawnej zgodnie z § 78 ust. 1 ZPO nie narusza żadnego prawa rangi konstytucyjnej. Służy on jakości udzielanej ochrony prawnej, a tym samym porządkowi konstytucyjnemu. Zaangażowanie adwokatów przyczynia się do gruntownego zbadania materiału sprawy i obiektywnej oceny sporu prawnego, co korzystnie wpływa na przebieg postępowania. Ograniczenie praw stron przez obowiązkową reprezentację prawną jest obiektywnie uzasadnione i rozsądne, w szczególności ze względu na możliwość skorzystania z pomocy prawnej i ustanowienia adwokata z urzędu (§ 78b i § 78c ZPO)²³.

Proces z udziałem adwokata zwalnia sąd z obowiązków informacyjnych, wspierania nieporadnej strony procesowej, badania oryginalności dokumentów (poświadczenie za zgodność). Usprawnienie postępowania jest dostrzegalne *prima facie* w zakresie zgodnego z wymogami postępowania składania pism procesowych, zwłaszcza za pośrednictwem

²⁰ BVerfG, Beschluß vom 31.10.2002, 1 BvR 819/02.

²¹ S. Weth, [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, komentarz do § 78, nb 8.

²² *Ibidem*, komentarz do § 78, nb 2.

²³ BGH, Beschluss vom 12.11.2014, IX ZB 61/14. BGH, Beschluss vom 30.07.2015, ZA 17/15.

systemu teleinformatycznego. Podwyższony rygoryzm formalizmu procesowego w sprawach z udziałem profesjonalnego pełnomocnika wpływa na szybkość postępowania wobec zbędności inicjowania czynności konwalidacyjnych. Przykładem może być kwestia badania udzielonego pełnomocnictwa z urzędu (prawidłowość udzielenia pełnomocnictwa, jego zakresu). W wypadku „procesu adwokackiego” weryfikacja następuje wyłącznie na zarzut pełnomocnika, w powstałych sprawach natomiast sąd bada tę okoliczność z urzędu²⁴. Nie bez znaczenia jest również ograniczenie procesów pieniacych czy pozbawionych szans na uwzględnienie żądania wobec uprawnienia adwokata do odmowy reprezentacji²⁵.

Z punktu widzenia efektywnej ochrony praw i interesów stron procesowych istotne znaczenie ma urzeczywistnienie prawa do sądu, którego elementem jest prawo do wysłuchania (*Anspruch auf rechtliches Gehör*, art. 103 ust. 1 konstytucji – Grundgesetz, dalej: GG). Koncept „prawa do wysłuchania” (*audi alteram partem*) nie jest oczywiście obcy polskiej judykaturze i doktrynie procesu i prawa konstytucyjnego. Jak wskazuje Aneta Łazarska w oparciu o niemiecką literaturę, gwarancja wysłuchania nie sprowadza się do formalnego unormowania uprawnienia do ustosunkowania się co do faktów i prawa czy wypowiedzenia własnego stanowiska. Poprzestanie na poziomie czysto formalnym może prowadzić do iluzji rzetelnego procesu²⁶. Nieistotne jest przy tym, czy wysłuchanie przybiera postać werbalnej wypowiedzi. Wzrastająca rola pisemności, wymagająca stosownej biegłości i znajomości prawa oraz języka prawniczego, w pełni potwierdza powyższą tezę, zwłaszcza że prawo do wysłuchania obejmuje również „prawo do pisemnego wysłuchania” (*schriftliche Anhörung*)²⁷. Obecnie można by wskazać na rosnące znaczenie „elektronicznego prawa do wysłuchania” w związku z obowiązkiem elektronicznej komunikacji z sądem nałożonym na profesjonalnych pełnomocników²⁸. Należy przy tym odnotować, że fundamentalne znaczenie konstytucyjnego prawa do wysłuchania w pewien sposób uelastycznia rygoryzm przymusu adwokackiego. W myśl § 137 ust. 4 ZPO w procesie adwokackim na żądanie strony sąd umożliwia jej zabranie głosu (możliwość składania wniosków, oświadczeń do protokołu na posiedzeniu) w obecności adwokata²⁹.

Kolejnym argumentem rangi konstytucyjnej i oczywiście procesowej jest zasada równości broni (*Waffengleichheit*, ang. *Equality of arms*, fr. *Égalité des armes*). Zasada równości broni jest nieodłączną przesłanką rzetelnego procesu³⁰. Jak stwierdził Federalny Sąd Najwyższy, nawet w sprawach prostych, niewymagających wyrafinowanej wiedzy prawniczej (postępowanie nakazowe), ustanowienie adwokata jest *in casu* niezbędne do

24 R. Hüßtege, [w:] *Thomas/Putzo Zivilprozessordnung. Kommentar*, München 2025, komentarz do § 80, nb 2, 3.

25 S. Smid, [w:] *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar*, t. 1, Berlin, red. S. Hartmann, B. Wieczorek, R.A. Schütze, Boston 2015, komentarz do § 78, nb 1.

26 A. Łazarska, *Proces sądowego wymierzania sprawiedliwości*, Warszawa 2025, s. 206 i następne.

27 N. Stackmann, *Die Rolle der Partei im Anwaltsprozess*, „Juristische Schulung” 2008, z. 6, s. 509.

28 BGH, Beschluss vom 27.03.2025, Az. V ZB 27/24.

29 OLG München, Urteil vom 14.03.2014 – 10 U 4774/13.

30 Zob. orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 29 maja 1986 r. w sprawie *Feldbrugge przeciwko Holandii*, nr 8562/79, nb 44.

zapewnienia równości broni³¹. A *priori* można przyjąć, że wsparcie zawodowego pełnomocnika zrównuje szanse w sporze między stronami (*Chancengleichheit*), o ile rzecz jasna sprawnie funkcjonuje system wsparcia stron niezamożnych ze środków publicznych. Tu należy podkreślić, że model szerokiego przymusu adwokackiego nie jest sprzeczny z wartościami konstytucyjnymi (prawo do sądu), regulacja zakładająca nierealny niski próg „zamożności” i tym samym brak podstaw do zwolnienia od kosztów lub ustanowienia adwokata z urzędu może natomiast obezwładniać efektywność przymusu adwokackiego, aczkolwiek mówimy o dwóch różnych regulacjach powiązanych funkcjonalnie³².

Przymus adwokacki nie oznacza *per se* obowiązku państwa pokrycia kosztów przymusowego zastępstwa. Strona, która ze względu na swoją sytuację osobistą i finansową nie może sobie pozwolić na pokrycie kosztów w całości lub w części albo w ratach, ma prawo do żądania ustanowienia adwokata z urzędu zgodnie z § 114 ust. 1 zdanie 1 ZPO, pod warunkiem że zamierzone powództwo lub obrona mają realne szanse powodzenia i nie wydają się błahe³³.

3. Zasada lokalizacyjna (*Lokalisierungsprinzip*)

Obecnie nie obowiązuje tzw. zasada lokalizacyjna, zgodnie z którą w postępowaniu przed określonym sądem mógł występować lokalny adwokat dysponujący odpowiednim zezwoleniem (§ 18 ust. 1 w związku z § 27 i § 28 ust. 1 BRAO)³⁴. Wymóg takiego zezwolenia utrzymano w postępowaniu przed Federalnym Sądem Najwyższym, zapewniając tym samym wysoki poziom reprezentacji przez wybitnych prawników. Za ich szczególnym, elitarnym statusem przemawia okoliczność, iż nie reprezentują oni stron przed innymi sądami (§ 172 BRAO³⁵)³⁶. Zasadę lokalizacyjną należy wyjaśniać z uwzględnieniem kontekstu historycznego. Wskazywano na znajomość prawa lokalnego, bliskość do sądu, ułatwiony bezpośredni kontakt z mandantami, przyporządkowanie do tej samej izby adwokackiej „lokalnych” adwokatów³⁷. Nie bez znaczenia był argument ekonomiczny.

31 BGH, Beschluss vom 11.02.2010, IX ZB 175/07.

32 S. Smid, [w:] *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, komentarz do § 78, nb 2.

33 Kwestie szczegółowe reguluje ustawa o wsparciu w kosztach procesowych (Gesetz über die Prozesskostenhilfe z 13 czerwca 1980 r. Zob. *Kurzinformation Einzelaspekte des Anwaltszwangs im Falle der Revision in Zivilsachen*, [w:] Deutscher Bundestag. WD 7 – 3000 – 059/21 (07.Juni 2021), s. 2.

34 Nowa regulacja obowiązuje od dnia 1 stycznia 2000 r. w zakresie reprezentacji przed Landgericht i została wprowadzona Gesetz zur Änderung des Gesetzes zur Neuordnung des Berufsrechts der Rechtsanwälte und der Patentanwälte Vom 17. Dezember 1999, 2448 Bundesgesetzblatt Jahrgang 1999 Teil I Nr. 56. Od dnia 1 sierpnia 2002 r. zniesiono nakaz lokalizacji w postępowaniu przed Oberlandesgericht. Gesetz zur Änderung des Rechts der Vertretung durch Rechtsanwälte vor den Oberlandesgerichten (OLG-Vertretungsänderungsgesetz – OLGVertrÄndG) Vom 23. Juli 2002, Bundesgesetzblatt Jahrgang 2002 Teil I Nr. 53.

35 Bundesrechtsanwaltsordnung – federalne prawo o adwokaturze z dnia 1 sierpnia 1959 r.

36 M. Vollkommer, [w:] *Zöller Zivilprozessordnung. Kommentar*, s. 322.

37 H.-J. Papier, *Die überörtliche Anwaltssozietät aus der Sicht des Verfassungs- und Gemeinschaftsrechts*, „Juristen Zeitung” 1990, z. 6, s. 258.

Podział spraw sądowych według lokalizacji okręgów sądowych miał zapewnić uniknięcie ponadregionalnej konkurencji i zabezpieczał finansowe interesy adwokatów³⁸. Współcześnie problem komunikacyjny ma znaczenie marginalne, zarówno ze względu na eliminację barier transportowych, jak i rozwój technicznych możliwości komunikacji na odległość. Co więcej, zasada lokalizacyjna nie była dostosowana do dynamicznego rozwoju dużych kancelarii³⁹. Niemożność reprezentacji w procesach prowadziła do fikcyjnego tworzenia doraźnych kancelarii lub tymczasowej współpracy z lokalnym adwokatem, przy czym przygotowanie i realne prowadzenie sprawy było ściśle powiązane z siedzibą wieloosobowej kancelarii, niejednokrotnie prowadzonej w formule spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

4. Adwokat jako „przymusowy” zastępca procesowy

4.1. Adwokat

Oczywiście *de nomine* przymus adwokacki z punktu widzenia kompetencyjnego jest podmiotowo ograniczony wyłącznie do osób, którym przysługuje przymiot adwokata (*Rechtsanwalt*). Podkreśla się znaczenie obowiązków adwokata zakorzenionych w tradycji i koncepcji wolnego zawodu i służbie w interesie mandanta⁴⁰.

W nomenklaturze niemieckiej wyróżnia się termin „prawnik” (*Jurist, Diplombjurist*). Jest to odpowiednik naszego magistra prawa; w nomenklaturze angielskiej z kolei występuje *Master of Law, LL.M.*⁴¹, który oznacza osobę po pozytywnym zaliczeniu egzaminu państwowego pierwszego stopnia. Jeżeli *Jurist* pracuje w przedsiębiorstwie, banku, urzędzie, to wówczas określa się go jako *Justiziar* (doradca, radca, konsultant prawny)⁴². Prawnika, który zdał egzamin państwowy drugiego stopnia (po odbyciu aplikacji), określany jest jako *Volljurist*. Zdanie egzaminu drugiego stopnia upoważnia do ubiegania się o wpis na listę adwokatów. Nie wystarczy wpis na listę adwokatów, wymagane jest także oddzielne zezwolenie wydawane przez organ samorządu adwokackiego (§ 12 ust. 1 BRAO)⁴³.

38 R. Stürner, *Die Stellung des Anwalts...*, s. 1091.

39 Jeszcze w 1989 r. 20 izb adwokackich na 23 oddziały wyraziło zakaz tworzenia ogólnoniemieckich (skupiających adwokatów z różnych okręgów sądowych). H.-J. Papier, *Die überörtliche Anwaltssozietät...*, s. 253.

40 H.-J. Hellwig, *Der Syndikusanwalt – neue Denkansätze*, „Anwaltsblatt” 2015, z. 1, s. 10. Na marginesie jedynie wskazuję, że każdy system opresyjny i totalitarny zmierza do ograniczenia efektywnego zastępstwa pod pozorem dbania interesu publicznego. Zob. kuriozalne i demagogiczne wywody skierowane do adwokatów o konieczności prowadzenia spraw klientów z ideologiczną świadomością nadrzędnych idei narodowych, G. Staeger, *Anwaltliche Ehrengerichtbarkeit*, „Deutsches Recht” 1941, z. 10, s. 521.

41 Osoby, które nie zdały pierwszego egzaminu państwowego (skończyły studia prawnicze, dopuszczalne dwa podejścia do egzaminu), nie mogą się posługiwać tytułem prawnika, aczkolwiek mogą wykonywać niektóre usługi prawnicze.

42 <https://www.juraforum.de/lexikon/justiziar> [dostęp: 15 stycznia 2026 r.].

43 Oczywiście osoba po drugim egzaminie może również objąć posadę *Justitiara*.

Obecnie (według danych na 2025 r.) w Niemczech praktykuje 138 715 adwokatów⁴⁴. Oczywiście ich liczba w poszczególnych krajach związkowych i miastach jest różna, uzależniona od liczby mieszkańców, rozwoju gospodarczego (np. w monachijskiej izbie adwokackiej *Anwaltskammer* wpisanych jest 18 550 adwokatów). Na przestrzeni ostatniego półwiecza (w 1975 r. 26 854 adwokatów) liczba adwokatów znacznie wzrosła, co związane jest m.in. z postępującą jurydyzacją stosunków społecznych, zjednoczeniem Niemiec (wzrost liczby obywateli RFN), liczbą uniwersyteckich wydziałów prawa.

4.2. *Syndikusanwalt*

Szczególnym rodzajem adwokata jest *Syndikusanwalt*, zwany również *Inhouse Jurist* (prawnik wewnętrzny) lub *Unternehmensjurist* (prawnik korporacyjny)⁴⁵. Zgodnie z § 46 BRAO pracownicy podmiotów prawnych lub przedsiębiorstw wykonują zawód adwokata, jeżeli w zakresie stosunku pracy występują w charakterze *Syndikusanwalta*. Aby wykonywać zawód *Syndikusanwalta*, należy uzyskać wpis na listę adwokatów zgodnie z § 46a BRAO. W zakresie wykonywanych zadań prawnych ten adwokat nie jest związany wewnętrznymi instrukcjami czy poleceniami jak na przykład urzędnik⁴⁶. Nie jest jednocześnie wykluczone wpisanie się na odrębną listę adwokatów i *Syndikusanwaltów* (tzw. podwójne dopuszczenie). Oznacza to możliwość równoległego wykonywania dwóch rodzajów postaci usług prawnych⁴⁷. Formuła podwójnego wpisu jest nader popularna. Adwokat nie musi wpisać się na listę *Syndikusanwaltów*, jeżeli jest zatrudniony u pracodawcy, który wykonuje zawód adwokata lub rzecznika patentowego, albo w ramach spółki zawodowej adwokatów lub rzeczników patentowych (§ 46 ust. 1 BRAO)⁴⁸.

⁴⁴ Podana liczba nie obejmuje osób wpisanych na listę *Syndikusanwaltów* oraz osób mających równoczesne dopuszczenie do wykonywania zawodu adwokata i *Syndikusanwalta* (osobna lista prowadzona przez izby adwokackie). Łączna liczba adwokatów na dzień 1 stycznia 2025 r. wynosi 166 504 osoby, w tym 62 514 pań *Rechtsanwältinnen*. Każdy z adwokatów może zgłosić określone prawem specjalizacje, o ile wykaże stosowne doświadczenie. Najpopularniejszymi specjalizacjami prawniczymi w 2025 r. były: prawo pracy (11 314; rok poprzedni: 11 163), następnie prawo rodzinne (8528; rok poprzedni: 8759) i prawo podatkowe (4641; rok poprzedni: 4695). Największy wzrost odnotowano w przypadku kwalifikacji prawniczych specjalistów z zakresu prawa zamówień publicznych (+7,1%), prawa imigracyjnego (+6,77%) i międzynarodowego prawa handlowego (+6,5%); <https://www.brak.de/presse/presseerklarungen/der-brak-2025/mitglieder-und-fachanwaltsstatistik-zum-01012025/> [dostęp: 15 stycznia 2026 r.].

⁴⁵ Regulacja tego rodzaju zawodu została wprowadzona przepisami Gesetz zur Neuordnung des Rechts der Syndikusanwälte und zur Änderung der Finanzgerichtsordnung vom 21.12. 2015, Bundesgesetzblatt Jahrgang 2015, S. 2517.

⁴⁶ Terminy w przepisie (§ 46 ust. 3 BRAO) „samoodpowiedzialny” i „niezależny zawodowo” podkreślają, że *Syndikusanwälte* zatrudnieni w firmie działają niezależnie i na własną odpowiedzialność, a w kontekście doradztwa prawnego i reprezentacji prawnej podlegają przede wszystkim obowiązkowi wynikającemu z niemieckiej federalnej ustawy o adwokaturze (BRAO). I. Jähne, *Bundesrechtsanwaltsordnung. Kommentar*, red. W.E. Feuerich, D. Weyland, München 2024, komentarz do § 46, nb 7, 11.

⁴⁷ Entwurf eines Gesetzes zur Neuordnung des Rechts der Syndikusanwälte. Deutscher Bundestag – Drucksache 18/5201 v. 16.06.2015, s. 27.

⁴⁸ I. Jähne, *Bundesrechtsanwaltsordnung. Kommentar*, komentarz do § 46, nb 2–5.

Tacy pracownicy jednakże nie mają co do zasady prawa reprezentowania w sądach (LG, OLG) swojego pracodawcy ze względu na brak pełnej niezależności⁴⁹.

Obecnie (dane na 2025 r.) 7585 osób wpisanych jest tylko na listę *Syndikusanwältów*, a 20 204 osoby są wpisane na listę z tzw. podwójnym dopuszczaniem (adwokat i *Syndikusanwalt*)⁵⁰.

4.3. *Notanwalt* (§ 78b ZPO), czyli „adwokat doraźny”

Z oczywistych względów wobec trudnej i konkurencyjnej sytuacji adwokatów, zwłaszcza prowadzących jednoosobowe kancelarie, przymus adwokacki umożliwia uzyskanie istotnej części dochodów. Zdarza się, że w sprawach skomplikowanych lub długotrwałych albo ze względu na wysokość oczekiwanego honorarium strona nie może znaleźć adwokata, a jej względnie dobra sytuacja majątkowa wyklucza pomoc adwokata z urzędu. Odmowa przyjęcia sprawy może być spowodowana oceną, że roszczenie jest bezzasadne albo klient sprawia wrażenie pieniaacza.

Powszechność takich sytuacji skłoniła niemieckiego ustawodawcę do wprowadzenia przepisu z § 78b ZPO, który określa zasady przymusowego wskazania przez sąd adwokata. Zgodnie z § 78b ust. 1 ZPO sąd pierwszej instancji na wniosek strony wyznacza adwokata do reprezentowania jej praw w postępowaniu, jeżeli nie może znaleźć adwokata, który byłby skłonny ją reprezentować, a dochodzenie roszczenia prawnego lub podjęcia obrony swych praw nie wydają się błahе lub beznadziejne. Taki adwokat jest określany jako *Notanwalt* [sens tego pojęcia oddaje tłumaczenie adwokat „doraźny” lub „ratunkowy” – przyp. odautorski]. Strona musi wykazać starania w celu znalezienia adwokata⁵¹, w tym również niemożność poniesienia kosztów, które zarządził adwokat w zakresie przekraczającym stawki normatywne (§ 78c ust. 2 ZPO). W orzecznictwie twierdzi się, że jeżeli adwokat uzależnia przyjęcie sprawy od zawarcia umowy o honorarium przekraczające wysokość najniższego wynagrodzenia ustawowego, nie uzasadnia to konieczności udzielenia pomocy w nagłych wypadkach, ponieważ taka umowa jest prawnie dopuszczalna, a § 78b i 78c niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego nie mają na celu zagwarantowania reprezentacji za minimalne wynagrodzenie ustawowe⁵², aczkolwiek nie mogą przekraczać maksymalnych kosztów określonych przez ustawę RVG⁵³.

4.4. Adwokat przy Federalnym Sądzie Najwyższym

Koncept elitarności adwokatów dopuszczonych do występowania przed Federalnym Sądem Najwyższym jest założeniem od początku ukształtowania zawodu adwokata w Niemczech.

⁴⁹ Mogą występować przed m.in. sądami rejonowymi (*Amtsgericht*), rejonowymi sądami pracy. Wykluczone jest zastępstwo procesowe w sprawach objętych przymusem adwokackim. O. Szerkus, D. Ferrazini, *Grundzüge des Anwaltlichen Berufsrechts*, „Zeitschrift für das Juristische Studium” 2017, z. 3, s. 268.

⁵⁰ <https://www.brak.de/presse/zahlen-und-statistiken/statistiken/anzahl-rae-nach-zulassungsarten/> [dostęp: 15 stycznia 2026 r.].

⁵¹ OVG Nordrhein-Westfalen, Beschluss vom 30.04.2020 – 13 B 539/20.

⁵² OVG Nordrhein-Westfalen, Beschluss vom 30.01.2024 – 6 A 59/24.

⁵³ Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte z 5 maja 2004 r. (dalej: RVG).

Znamienne jest, że projekt ustawy o adwokaturze, która miała obowiązywać w nowej NRF, wprost odwoływał się do uzasadnienia regulacji z 1878 r. W jej myśl konieczne jest utworzenie odrębnej adwokatury, której członkowie wyróżniają się w szczególności sposobem dzięki pracy naukowej i doświadczeniu praktycznemu na tle innych zawodów prawniczych⁵⁴.

W myśl § 172a BRAO adwokaci dopuszczeni do zastępstwa w postępowaniu przed BGH mogą tworzyć spółki osobowe wyłącznie między sobą i wyłącznie w parach. Adwokaci przy Federalnym Sądzie Najwyższym muszą otwierać i prowadzić swoje kancelarie w siedzibie tego sądu. Mają ograniczone prawo do występowania przed innymi sądami. Zgodnie z § 172 BRAO mogą również reprezentować strony przed innymi Federalnymi Sądami Najwyższymi, połączonym senatem sądów najwyższych oraz Federalnym Trybunałem Konstytucyjnym. Każdy adwokat ubiegający się o przyjęcie do izby adwokackiej przy BGH musi najpierw zgłosić swoją kandydaturę do izby adwokackiej. Za ułożenie list nominacyjnych odpowiada federalna izba adwokacka (§ 166 ust. 2 BRAO) na podstawie propozycji izb adwokackich oraz izby adwokackiej przy Federalnym Sądzie Najwyższym. Na drugim etapie procesu komisja kwalifikacyjna (§ 168 ust. 2 BRAO) wskazuje dwukrotnie więcej adwokatów, niż uznaje za odpowiednich do przyjęcia do izby adwokackiej przy Federalnym Sądzie Najwyższym. Ostatecznie – w trzecim etapie – decyzję w sprawie wniosku o przyjęcie podejmuje Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów⁵⁵. Obecnie dopuszczonych jest 43 adwokatów. Wszyscy prowadzą kancelarie w mieście lub okręgu Karlsruhe (siedziba BGH).

Od dawna kwestionuje się przyjęty model reprezentacji przy BGH. Wskazuje się na powstanie prominentnej, uprzywilejowanej grupy prawników kosztem innych adwokatów⁵⁶. Niemiecki trybunał konstytucyjny jednoznacznie opowiedział się za obecną regulacją, powołując się na pragmatyczne argumenty. Stwierdził, że celem ustawodawcy jest przyznanie w interesie publicznym adwokatom przy BGH funkcji filtrującej (*Filterfunktion*) w celu eliminacji skarg i zażaleń bez wystarczających szans na powodzenie. Rozszerzenie dopuszczalności reprezentacji dla ogółu adwokatów doprowadziłoby do zgubnej konkurencji i wnoszenia do sądu skarg pozbawionych większych szans, głównie ze względu na motyw ekonomiczny. W uzasadnieniu wskazano na argument niemal socjalny, że „adwokaci przy Federalnym Sądzie Najwyższym powinni mieć zapewniony odpowiedni wpływ spraw i tym samym zagwarantowany poziom dochodów adekwatny do ich szczególnych kwalifikacji”⁵⁷. W innym orzeczeniu stwierdzono, że „każda roztropna strona będzie [...] przywiązywać dużą wagę do tego, aby w ostatniej instancji reprezentował ją adwokat szczególnie biegły w zakresie postępowania rewizyjnego”⁵⁸.

54 Entwurf einer Bundesrechtsanwaltsordnung. Deutscher Bundestag 3. Wahlperiode – Drucksache 120. Bonn, den 8. Januar 1958, s. 109.

55 C. Deckenbrock, *BGH-Anwaltschaft – notwendige Filterfunktion oder überkommene Tradition?*, „Zeitschrift für Rechtspolitik” 2018, z. 4, s. 107.

56 Zob. A.J. Baumert, *Revisionsinstanz: Keine originäre Filterfunktion der BGH-Anwaltschaft*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2016, z. 10, s. 405–406.

57 BVerfG, Beschluss vom 27.02.2008, 1 BvR 1295/07. Zob. również BGH. Beschluss. vom 10.01.2023, II ZR 145/22.

58 BGH, Beschluss vom 4.03.2002, AnwZ 1/01.

Nie wdając się w nadmiernie pogłębione analizy, bez trudu jednak należy przyznać rację tym wypowiedziom, w których podkreśla się wysoki poziom tej grupy adwokatów. Uzasadnieniem dla tej opinii są dane statystyczne. Jeżeli sprawa została przedstawiona adwokatowi przy BGH, spoczywa na nim obowiązek oceny celowości złożenia skargi. W wypadku oceny braku wystarczających podstaw do wszczęcia postępowania i odmowy wniesienia rewizji stronie przysługuje rodzaj odwołania do Federalnego Sądu Najwyższego. Według danych na 2023 r. zaledwie 4,33% wszystkich odwołań od decyzji adwokatów o odmowie wniesienia skargi rewizyjnej uznano za uzasadnione⁵⁹.

⁵⁹ <https://www.rak-bgh.de/statistik-und-materialien/> [dostęp: 15 stycznia 2026 r.].

Bibliografia

- Allerhand M., *Międzydzielnicowe prawo procesowe w państwie polskim*, Dz.Urz. M.S. Dodatek Nieurzędowy, nr 7, 8, 9, Warszawa 1920.
- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932.
- Baumert A.J., *Revisionsinstanz: Keine originäre Filterfunktion der BGH-Anwaltschaft*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2016, z. 10.
- Bendtsen R., [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, red. I. Saenger, Baden-Baden 2023.
- Bodio J., *Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2015, nr 1.
- Büte D., *Verfahrenskostenhilfe, Anwaltszwang und Ausnahmen*, „Zeitschrift Familie, Partnerschaft, Recht” 2009, z. 1.
- Deckenbrock C., *BGH-Anwaltschaft – notwendige Filterfunktion oder überkommene Tradition?*, „Zeitschrift für Rechtspolitik” 2018, z. 4.
- Ereciński T., *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim*, [w:] *XX lat samorządu radców prawnych 1982–2002. Księga jubileuszowa*, red. J. Żuławski, Warszawa 2002.
- Fontana M.B., *Der Anwaltszwang im Zivilprozess – Grundlagen und Probleme*, „Juristische Arbeitsblätter” 2023, z. 5.
- Godlewski S., *O czynnościach stron w procesie z przymusem adwokackim*, „Głos Sądowictwa” 1938, nr 4.
- Gołąb S., *O pełnomocnikach w procesie cywilnym*, Warszawa 1938 (odbitka z „Palestry” 1938, nr 8).
- Guziak K., *Adwokat w postępowaniu cywilnym w sprawach objętych przymusem adwokackim na terenie b. zaboru austriackiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wybrane zagadnienia*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. 13.
- Hellwig H.-J., *Der Syndikusanwalt – neue Denksätze*, „Anwaltsblatt” 2015, z. 1.
- Hüßtege R., [w:] *Thomas/Putzo Zivilprozessordnung. Kommentar*, München 2025.
- Jähne I., *Bundesrechtsanwaltsordnung. Kommentar*, red. W.E. Feuerich, D. Weyland, München 2024.
- Łazarska A., *Proces sądowego wymierzania sprawiedliwości*, Warszawa 2025.
- Markiewicz K., *Zastępstwo procesowe w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Meier P., *Professoren als Prozessvertreter – auch im Zivilprozess?*, „Zeitschrift für die gesamte Privatrechtswissenschaft” 2022, z. 4.
- Papier H.-J., *Die überörtliche Anwaltssozietät aus der Sicht des Verfassungs- und Gemeinschaftsrechts*, „Juristen Zeitung” 1990, z. 6.
- Pilich M., *Pełnomocnicy procesowi dopuszczeni do działania przed sądami najwyższymi (analiza problemu na tle prawnoporównawczym)*, [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. 6, red. K. Ślebzak, Warszawa 2012.
- Smid S., [w:] *Zivilprozessordnung und Nebengesetze. Großkommentar*, t. I, Berlin, red. S. Hartmann, B. Wieczorek, R.A. Schütze, Boston 2015.
- Stackmann N., *Die Rolle der Partei im Anwaltsprozess*, „Juristische Schulung” 2008, z. 6.
- Staeger G., *Anwaltliche Ehrengerichtbarkeit*, „Deutsches Recht” 1941, z. 10.

- Stelmachowski B., *Zarys procedury cywilnej obowiązującej na ziemiach byłego zaboru pruskiego i na Górnym Śląsku*, Poznań 1923.
- Stürner R., *Die Stellung des Anwalts im Zivilprozeß*, „Juristen Zeitung” 1986, z. 23.
- Szerkus O., Ferrazini D., *Grundzüge des Anwaltlichen Berufsrechts*, „Zeitschrift für das Juristische Studium” 2017, z. 3.
- Vollkommer M., [w:] *Zöller Zivilprozessordnung. Kommentar*, Köln 2009, s. 322.
- Weth S., [w:] *Zivilprozessordnung. Kommentar*, red. H.-J. Musielak, W. Voit, München 2025.
- Zembrzusi T., *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 1.
- Zembrzusi T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.

Mariola Żak

Uniwersytet Warszawski

Okręgowa Izba Radców Prawnych w Warszawie

ORCID: 0000-0003-1349-2246

INNOWACJE DELIBERATYWNE W SAMORZĄDZIE ZAWODOWYM RADCÓW PRAWNYCH

ABSTRACT

Deliberative innovations in the professional self-government of attorneys-at-law

This paper posits that the professional self-government of attorneys-at-law can serve as a paradigmatic model for transferring democratic (deliberative) innovations beyond the traditional domain of local governance, thereby enhancing the influence of the Bar on public policy-making and the shaping of regulations governing professional practice. Deliberative innovations – such as mini-publics, citizens’ panels, deliberative polls, and hybrid (online-offline) frameworks supporting professional deliberation – introduce mechanisms into decision-making processes that facilitate an in-depth exchange of arguments, a systematic analysis of values and the consequences of decisions, and the integration of expert knowledge with practitioners’ experience. The article examines existing and potential deliberative mechanisms within the professional self-government of attorneys-at-law, encompassing internal regulatory practices, the co-creation of and legislative consultation on draft normative acts, strategic decision-making, and the election of governing bodies. The analysis highlights a qualitative shift in deliberation within the National Bar of Attorneys-at-Law, characterized by greater consistency, transparency, and legitimacy of decisions within the professional community, while fully preserving the autonomy of its statutory governing bodies. The proposed institutional mechanisms, including the Deliberative Panel at the National Bar Council of Attorneys-at-Law (KRRP), supported by the expert infrastructure of the KRRP Centre for Research, Studies and Legislation, demonstrate the practical viability of

integrating deliberation into the operations of the professional self-government, thereby fostering a space for reflexive, pluralistic, and accountable decision-making practices.

Keywords: self-government of attorneys-at-law, democratic innovations, deliberative panel, law-making, professional self-government

Słowa kluczowe: samorząd radców prawnych, innowacje demokratyczne, panel deliberatywny, tworzenie prawa, samorząd zawodowy

Wprowadzenie

Samorząd zawodowy radców prawnych odgrywa istotną rolę w ochronie standardów wykonywania zawodu, nadzorze nad przestrzeganiem zasad etyki zawodowej oraz w procesach normotwórczych, obejmujących zarówno tworzenie wewnętrznych regulaminów i kodeksów deontologicznych, jak i przygotowywanie projektów aktów prawnych¹. Dotychczasowe mechanizmy decyzyjne uwidaczniają ograniczenia wynikające z instytucjonalnych ram funkcjonowania samorządu radcowskiego oraz specyfiki jego uczestników w warunkach rzeczywistości cyfrowej i transgranicznej.

Badania teoretyczne oraz doświadczenia praktyczne wskazują na rosnące zainteresowanie innowacjami demokratycznymi, rozumianymi jako mechanizmy współdecydowania wykraczające poza standardowe procedury opiniowania. Są to formy uczestnictwa łączące reprezentatywny dobór uczestników, komponent edukacyjny, dialog i wpływ na politykę publiczną². Wśród nich szczególne miejsce zajmują innowacje deliberatywne, których istotą jest stworzenie warunków do negocjacji problemowych, pogłębionej wymiany argumentów i doświadczeń oraz refleksyjnego kształtowania opinii poprzez rozważenie informacji, wartości oraz skutków możliwych rozstrzygnięć³. W odróżnieniu od tradycyjnej debaty deliberacja pełni funkcję kulturotwórczą, współtworzy trwałe wzorce komunikacji i systematyzuje proces refleksyjnego uzasadniania stanowisk, wykraczając poza samo generowanie rekomendacji⁴. Nie zakłada przy tym osiągnięcia pełnego konsensu, lecz akcentuje raczej kreatywność grupową oraz rozważanie różnorodnych perspektyw⁵.

1 M. Wieczorek, *The Role of Attorneys-at-Law in a Democratic State Ruled by Law*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31), s. 287–295.

2 S. Elstub, O. Escobar, *A Typology of Democratic Innovations*, „Political Studies” 2017, nr 1 (65), s. 2–20; R. Levy, *Democratic Innovation in Constitutional Reform*, [w:] *Handbook of Democratic Innovation and Governance*, red. S. Elstub, O. Escobar, Cheltenham–Northampton 2019, s. 339–353; B. Geissel, S. Gherghina, *Constitutional Deliberative Democracy and Democratic Innovations*, [w:] *Constitutional Deliberative Democracy in Europe*, red. M. Reuchamps, J. Suiter, Colchester 2016, s. 75–92.

3 J. Podgórska-Rykała, *Deliberative Mini-Publics as a Response to the Crisis of Representative Democracy: First Attempts at Institutionalization in European Cities*, „Przegląd Politologiczny” 2023, nr 4 (28), s. 149–167; M. Zabdyr-Jamróz, *Innowacje demokratyczne w systemie deliberatywnym. Synteza stanu wiedzy i praktyki w Polsce*, [w:] *Innowacje deliberatywne. Inspiracje dla praktyków i teoretyków*, red. J. Podgórska-Rykała, P. Pospieszna, Warszawa 2024, s. 251–273.

4 G. Smith, *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*, Cambridge 2009, s. 17–28.

5 *Ibidem*, s. 25–30.

W samorządach zawodowych często obserwuje się stan, w którym instytucjonalne mechanizmy reprezentacji zapewniają wysoką legitymizację formalną decyzji, ograniczona inkluzywność i niewystarczająca przejrzystość procesów argumentacyjnych prowadzą natomiast do osłabienia ich legitymizacji komunikacyjnej. W literaturze prawniczej szeroko omawia się zagadnienia związane m.in. z deliberatywnym modelem legitymizacji sądownictwa konstytucyjnego⁶. Wciąż jednak brak systematycznych analiz poświęconych innowacjom deliberatywnym w obrębie samorządów specjalnych, w szczególności samorządów zawodowych i gospodarczych. Zauważalna jest wyraźna dominacja ujęć normatywnych, koncentrujących się na określaniu warunków możliwości wzorcowej debaty o wartościach zawodowych oraz badaniu, jak rzeczywiste procesy decyzyjne powinny przebiegać w świetle ideałów deliberacji, takich jak otwartość na możliwie szeroką panoramę stanowisk, wzajemny szacunek, zdolność do akomodacji własnych przekonań i transdyscyplinarność⁷. W ramach tych podejść teoretycznych elementy empiryczne i opisowe są obecne, jednak pozostają podporządkowane analizom normatywno-rekonstrukcyjnym, pełniąc funkcję ilustracyjną oraz uzasadniającą modele idealne i kryteria oceny praktyk społecznych. Techniki deliberatywne pozostają przy tym często poza głównym zakresem zainteresowania podejść idealizacyjnych⁸.

W odróżnieniu od tego niniejszy artykuł ma charakter krytyczny, opisowy i analityczny, a jego element projektujący służy zastosowaniu wyników analizy, nie zaś konstruowaniu idealnego wzorca normatywnego. Jego nowością jest przejście do perspektywy operacyjnej i aplikacyjno-praktycznej przez wskazanie wdrażalnych ram procedur deliberatywnych w samorządzie radcowskim. Zachowując teoretyczną i filozoficzną perspektywę deliberacji, badanie jest zarazem zorientowane na praktykę. Stawiam tezę, że samorząd zawodowy radców prawnych – ze względu na swoją autonomię ustrojową, funkcje normotwórcze oraz strukturę wielopoziomowej reprezentacji – jest szczególnie podatnym środowiskiem dla instytucjonalizacji innowacji deliberatywnych jako procedur pomocniczych wobec decyzji organów samorządu. W tym ujęciu samorząd radcowski może być postrzegany jako przykład środowiska zawodowego, w którym procedury deliberatywne znajdują relatywnie dogodne warunki implementacji, a zarazem jako przypadek umożliwiający obserwację procesu przenoszenia innowacji deliberatywnych poza tradycyjny obszar samorządu terytorialnego⁹. Artykuł ma na celu: (i) zrekonstruowanie podstaw teoretycznych innowacji deliberatywnych, (ii) wykazanie ich dopuszczalności w obowiązujących ramach prawno-etycznych samorządu radców prawnych,

⁶ Zob. *Deliberative Constitution-Making. Opportunities and Challenges*, red. M. Reuchamps, Y. Welp, Abingdon–New York 2024.

⁷ Zob. J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 1. *Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, tłum. M.J. Siemek, Warszawa 2015; J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 2. *Przyczynek do krytyki rozumu funkcjonalnego*, tłum. M.J. Siemek, Warszawa 2002; *Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*, red. J. Parkinson, J. Mansbridge, New York 2012; *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, red. J. Bohman, W. Rehg, Cambridge (Mass.)–London 1997; J.S. Dryzek, *Democratization as Deliberative Capacity Building*, „Comparative Political Studies” 2009, nr 11 (42), s. 1379–1402.

⁸ Zob. A. Krzewińska, *Deliberacja. Idea – metodologia – praktyka*, Łódź 2016, *passim*.

⁹ Por. J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 1–2, s. 62–74.

(iii) wskazanie obszarów zastosowania (legislacja wewnętrzna, współtworzenie i opinowanie projektów aktów prawnych, decyzje strategiczne, w tym wybory organów) oraz (iv) przedstawienie projektu Panelu Deliberatywnego przy Krajowej Radzie Radców Prawnych (dalej: KRRP) wraz z ryzykami wdrożeniowymi. Przedstawiam również rolę Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji (dalej: OBSiL, Ośrodek) w tych procesach. W badaniu wykorzystuję metody charakterystyczne dla analiz polityk publicznych i politologicznych ujęć procesów decyzyjnych, uzupełnione narzędziami właściwymi dla krytycznych studiów nad prawem¹⁰.

1. Podstawy teoretyczne demokracji deliberatywnej i innowacji deliberatywnych

Deliberacja to dyskursywno-argumentacyjny proces, w którym równoprawni uczestnicy wspólnie analizują swoje preferencje, wartości i interesy, dążąc do uzyskania wniosków uzasadnianych w toku wymiany argumentów oraz decyzji postrzeganych przez uczestników jako akceptowalne. W odróżnieniu od modeli czysto proceduralnych czy demokracji większościowej deliberacja zakłada, że legitymizacja decyzji wynika nie tylko z faktu ich podjęcia przez uprawniony organ lub większość, lecz również z jakości procesu poprzedzającego rozstrzygnięcie¹¹. Na fenomen deliberacji składają się powiązane z sobą trzy jej filary: partycypacja, uzgadnianie interesów partykularnych w imię dobra wspólnego oraz współdecydowanie¹².

Celem deliberacji jest wspólne rozważanie racji, wartości i konsekwencji decyzji, przy założeniu gotowości do rewizji własnych poglądów. W świetle teorii demokracji deliberatywnej władza kształtuje się przez interakcje, w których najistotniejsze znaczenie mają akty komunikacji regulowane wymogami etycznymi¹³. Interakcje te wzmacniają rozumienie problemów (efekt epistemiczny), ograniczają konflikty interesów (efekt etyczny) i poszerzają udział różnych perspektyw (efekt inkluzyjny)¹⁴. Funkcje legitymizacyjne deliberacji są łączone z występowaniem określonych warunków proceduralnych, w tym równości uczestników, braku przymusu oraz dostępu do relewantnej informacji.

Na tym tle istotne jest odróżnienie konsultacji standardowych od konsultacji deliberatywnych. Konsultacje standardowe polegają głównie na zbieraniu opinii i informacji.

¹⁰ Zob. J. Podgórska-Rykała, *Panele obywatelskie jako metoda deliberacji decyzyjnej*, Warszawa 2020.

¹¹ Por. M. Hammond, *Deliberative Democracy Without Deliberation*, „Journal of Deliberative Democracy” 2025, nr 1 (21), s. 1–10. Autorka kwestionuje utożsamianie demokracji deliberatywnej ze sformalizowanymi procedurami oraz przypisywanie im automatycznych efektów epistemicznych i legitymizacyjnych.

¹² J. Sroka, *Deliberative empowered democracy – systemowa pozycja aktora i składniki rozstrzygania publicznego. Próba rozszerzenia i reinterpretacji modelowej propozycji Luigię Bobbia*, „Teoria Polityki” 2023, nr 11, s. 124.

¹³ K.J. Kaleta, *Deliberatywny model legitymizacji sądownictwa konstytucyjnego*, [w:] *Konwergencja czy dywergencja kultur i systemów prawnych?*, red. O. Nawrot, S. Sykuna, J. Zajdło, Warszawa 2012, s. 206.

¹⁴ W. Ufel, *I Wrocławski Panel Obywatelski jako przykład zastosowania praktyki deliberacyjnej*, „Studia z Polityki Publicznej” 2022, nr 4 (9), s. 93, 100 i 103.

Natomiast konsultacje deliberatywne angażują we wspólne analizowanie argumentów, dyskusję i wypracowywanie rekomendacji¹⁵.

W kontekście innowacji deliberatywnych istotną rolę odgrywa słuchanie apofatyczne, czyli najgłębszy poziom zaangażowania w dialog¹⁶. Polega ono na tym, że uczestnik czasowo zawiesza swoje własne kategorie, uprzedzenia i wstępne sądy, aby otworzyć się na nowe znaczenia i doświadczenia prezentowane przez innych.

Do najczęściej spotykanych innowacji demokratycznych należą minipubliki (w szczególności panele obywatelskie), narady deliberatywne oraz konsultacje deliberatywne¹⁷. Skuteczność deliberacji zależy od kilku kluczowych czynników: określonego sposobu doboru uczestników, odpowiedniego rozwiązania problemu skali, oczekiwań formułowanych przez uczestników wobec procesu, przełamania apatii oraz rutyny codziennych praktyk, a także zapewnienia informacji o zróżnicowanym zakresie i poziomie szczególności¹⁸. Akcentuje się przy tym równoprawny udział wiedzy eksperckiej, emocji oraz interesów własnych uczestników, co pozwala formułować decyzje bardziej przemyślane i społecznie legitymizowane¹⁹. Rezygnuje się z podziału na informacje obiektywne i subiektywne, uznając, że różnorodne typy wiedzy (np. ekspercka, potoczna, środowiskowa) i doświadczeń mają wartość równorzędną²⁰. O jakość i merytoryczność debaty dbają profesjonalni moderatorzy i facylitatorzy²¹. Moderacja skupia się na sprawnym przebiegu sesji (porządek obrad, czas, kolejność wypowiedzi). Facylitacja natomiast rozumiana jest jako forma wspierania procesu grupowego (z uwzględnieniem metod deliberatywnych), obejmująca organizację udziału uczestników, uwzględnianie różnych perspektyw oraz dokumentowanie argumentów bez oceny ich treści merytorycznej.

2. Dopuszczalność procedur deliberatywnych w obowiązujących ramach prawno-etycznych

Działalność samorządu radcowskiego znajduje umocowanie w art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.²², który przewiduje istnienie samorządów zawodowych sprawujących pieczę nad wykonywaniem zawodów zaufania publicznego w granicach interesu publicznego, postrzeganego przez pryzmat aksjologii

¹⁵ W praktyce jednak ideał ten bywa osłabiany przez przewagę strategii retorycznych, nierówności komunikacyjne lub presję większości.

¹⁶ I. Grancea, V. Țuțui, *Scaling Up Good Listening: An Assessment Framework for AI-Powered Mass Deliberation Models*, „Media and Communication” 2025, nr 9961 (13), s. 1–18.

¹⁷ Minipublika nie oznacza jedynie niewielkiej grupy uczestników, lecz zespół wyłoniony w sposób losowy lub losowo-warstwowy, którego skład ma możliwie wiernie odzwierciedlać strukturę całej wspólnoty. Narady i konsultacje mogą obejmować podobną liczbę uczestników, jednak ze względu na otwarty lub samoselekcyjny charakter udziału nie zawsze są uznawane za minipubliki w ścisłym znaczeniu tego pojęcia.

¹⁸ J. Podgórska-Rykała, *Panele obywatelskie jako metoda deliberacji decyzyjnej*.

¹⁹ M. Zabdyr-Jamróz, *Innowacje demokratyczne w systemie deliberatywnym*, s. 251–273.

²⁰ J. Podgórska-Rykała, *Panele obywatelskie jako metoda deliberacji decyzyjnej*.

²¹ *Ibidem*.

²² T.j. Dz.U. Nr 78 poz. 483, ze zm.

demokratycznego państwa prawa²³. Skoro samorząd zawodowy sprawuje władztwo publiczne nad osobami wykonującymi określony zawód, opierając swoją aktywność na czynniku władzy, zasadne jest rozpatrywanie innowacji deliberatywnych w kontekście procesów komunikacji i wzajemnej argumentacji, w których władza ta się przejawia i kształtuje²⁴. Konstytucyjna zasada samorządności uzasadnia wprowadzanie wewnętrznych mechanizmów deliberatywnych jako wsparcia tej pieczy, a obowiązkowe członkostwo zapewnia powszechność i równe prawo do udziału w takich procesach.

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych²⁵ nie zawiera przepisów zakazujących stosowania procedur deliberatywnych w ramach działalności samorządu. Deliberacja, ujmowana w perspektywie prawa do dobrego samorządu, wspiera wykonywanie konstytucyjnej funkcji samorządu zawodowego. Wpływa bowiem na postawy jej uczestników w dwóch wymiarach: (a) zwiększania obywatelskiego zaangażowania w podtrzymywanie i rozwijanie praktyki oraz (b) promowania bardziej empatycznych postaw²⁶. Standardy deliberacji pozostają zgodne z ustawowym i konstytucyjnym modelem samorządu zawodowego. Nie ingerują ani w zakres kompetencji organów, ani w tryb podejmowania uchwał, lecz mają charakter pomocniczy i rekomendacyjny. Samorząd radców prawnych działa przede wszystkim w modelu samoregulacyjnym, tworząc kodeksy etyczne czy regulaminy. Jednocześnie jego działania mieszczą się w obszarze współregulacji, gdyż nadzoruje je państwo poprzez ustawowe ramy i wymogi konstytucyjne, co umożliwia łączenie autonomii zawodowej z zapewnieniem standardów ochrony interesu publicznego²⁷. W tym ujęciu samorządność zawodową (*self-governance*) należy rozumieć jako zdolność grupy zawodowej do samodzielnego wykonywania funkcji normotwórczych, organizacyjnych i dyscyplinarnych, przy zachowaniu ustawowych ram nadzoru publicznego.

Co istotne, niezależność samorządu jest warunkiem realnej niezależności samego radcy prawnego jako przedstawiciela zawodu zaufania publicznego²⁸. Innowacje deliberatywne są ujmowane jako jedno z możliwych rozwinięć konstytucyjnie i ustawowo gwarantowanej niezależności samorządu zawodowego, ponieważ nie zmieniają jego ustrojowej pozycji ani kompetencji, lecz pogłębiają sposób korzystania z już posiadanej autonomii.

Z kolei Kodeks Etyki Radcy Prawnego²⁹ kładzie nacisk na rzetelność i uczciwość (art. 6), lojalność i koleżeństwo (art. 50) oraz troskę o samorząd (art. 60, art. 61, art. 62,

23 S. Patyra, *Zadania samorządu radców prawnych w świetle art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31), s. 51.

24 Por. M. Chmaj, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2026, LEX/el., komentarz do art. 17, pkt 2.

25 T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499, ze zm.; dalej: u.r.p.

26 K. Elias, *Demokracja deliberatywna a prawo do dobrego samorządu*, [w:] *Prawo do dobrego samorządu w perspektywie konstytucyjno-instytucjonalnej*, red. K. Małyś-Sulińska, M. Stec, Warszawa 2021.

27 L. Haller, *Regulating the Professions*, [w:] *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*, red. P. Cane, H.M. Kritzer, New York 2010, s. 216–234.

28 M. Wasylkowska-Michór, *Prawne gwarancje niezależności samorządu zawodowego radców prawnych*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość – Teraźniejszość – Przyszłość*, red. K. Mularczyk, M. Pyrz, T. Scheffler, A. Zalesińska, Warszawa 2022.

29 Załącznik do uchwały nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, którego tekst jednolity stanowi załącznik do uchwały nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r.,

art. 64, art. 66). Zasady te znajdują praktyczne odzwierciedlenie w innowacjach deliberatywnych, które sprzyjają kulturze dialogu i rzeczowej, uzasadnionej krytyki, wzmacniają partycypacyjny charakter samorządu oraz są opisywane jako narzędzia wykorzystywane do analizy możliwych skutków, co służy ochronie interesu klienta. Regulacje wewnętrzne samorządu, w szczególności Regulamin działalności samorządu radców prawnych i jego organów³⁰ oraz Regulamin wykonywania zawodu radcy prawnego, będący załącznikiem do uchwały nr 124/XI/2022 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 3 grudnia 2022 r., nie przewidują szczegółowych ograniczeń dotyczących sposobu działania organów w zakresie projektowania mechanizmów deliberatywnych, przy jednoczesnym utrzymaniu wymogu nienaruszania tajemnicy zawodowej oraz innych podstawowych zasad wykonywania zawodu.

3. Architektura instytucjonalna samorządu radców prawnych a możliwości implementacji innowacji deliberatywnych

3.1. Struktura samorządu zawodowego radców prawnych jako ramy instytucjonalne innowacji demokratycznych

Struktura samorządu radcowskiego obejmuje organy ogólnokrajowe i regionalne, w tym: Krajowy Zjazd Radców Prawnych, Krajową Radę Radców Prawnych (dalej: KRRP), Wyższą Komisję Rewizyjną, Wyższy Sąd Dyscyplinarny, Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego, zgromadzenie okręgowej izby radców prawnych, radę okręgowej izby radców prawnych, okręgową komisję rewizyjną, okręgowy sąd dyscyplinarny oraz rzecznika dyscyplinarnego (art. 42 u.r.p.). Delegaci izb okręgowych biorą udział w pracach Krajowego Zjazdu Radców Prawnych, a zasady ich wyboru określa KRRP (art. 56 u.r.p.). Funkcjonowanie samorządu łączy autonomię poszczególnych organów z demokratycznym mechanizmem wyboru członków. Taka struktura prawno-organizacyjna może zatem tworzyć podstawę do włączania innowacji deliberatywnych, które pełniłyby funkcję uzupełniającą w procesie formułowania stanowisk.

Na tym tle uchwała nr 6/XII/2024 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 29 listopada 2024 r. w sprawie powołania oraz zakresu działania komisji stałych Krajowej Rady Radców Prawnych XII kadencji³¹ jest przykładem dostosowywania struktury instytucjonalnej

<https://kirp.pl/wp-content/uploads/2023/02/kodeks-etyki-radczy-prawnego-i-regulamin-wykonywania-zawodu.pdf> [dostęp: 23 stycznia 2026 r.].

30 Załącznik do uchwały nr 34/VII/2008 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 26 września 2008 r. w sprawie uchwalenia Regulaminu działalności samorządu radców prawnych i jego organów, którego tekst jednolity stanowi załącznik do uchwały nr 1197/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 21 listopada 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Regulaminu działalności samorządu radców prawnych i jego organów, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/akty-korporacyjne/ogloszenie-tekstu-jednolitego-regulaminu-dzialalnosci-samorzadu-radcow-290481565> [dostęp: 8 czerwca 2026 r.].

31 <https://sip.lex.pl/akty-prawne/akty-korporacyjne/powolanie-oraz-zakres-dzialania-komisji-stalych-krajowej-rady-radcow-290555367> [dostęp: 8 czerwca 2026 r.]. Zob. także uchwałę nr 8/XII/2024 Krajowej

samorządu do potrzeb koordynacji, wymiany informacji i uzgadniania stanowisk. Zgodnie z § 10 tej uchwały komisje stałe współpracują między sobą, z komitetami stałymi oraz z przedstawicielami okręgowych izb radców prawnych, co nadaje komitetom stałym trwałe miejsce w systemie współdziałania samorządowego. Komitety te, złożone z przedstawicieli wszystkich okręgowych izb radców prawnych i kierowane przez wiceprezesów KRRP, pełnią funkcję ogniwa łączącego poziom krajowy z poziomem regionalnym, umożliwiając przepływ informacji, wymianę doświadczeń oraz identyfikację problemów wymagających wspólnego rozstrzygnięcia. W tym znaczeniu komitety stałe KRRP można postrzegać jako instytucjonalny odpowiednik *deliberative infrastructure*, czyli trwałej infrastruktury organizacyjnej umożliwiającej systematyczne włączanie procedur deliberatywnych do procesu podejmowania decyzji. Dzięki swojej reprezentatywnej strukturze, ciągłości funkcjonowania oraz powiązaniu z organami samorządu mogą one pełnić funkcję pośredniczącą między potencjalnymi panelami deliberatywnymi a organami decyzyjnymi, zwiększając zarówno efektywność deliberacji, jak i prawdopodobieństwo wykorzystania jej rezultatów. Komitety mogą bowiem uczestniczyć w identyfikowaniu zagadnień wymagających deliberacji, wspierać organizację procesów konsultacyjnych, upowszechniać ich wyniki w środowisku samorządowym oraz monitorować sposób uwzględniania rekomendacji przez właściwe organy. Tym samym komitety stałe tworzą istotny komponent infrastruktury instytucjonalnej samorządu, kształtujący strukturalne warunki sprzyjające implementacji, rozwojowi i instytucjonalizacji innowacji deliberatywnych. W praktyce oznacza to tworzenie sieci organizacyjnych między organami samorządu i ośrodkami eksperckimi, w ramach których wymiana informacji i argumentów prowadzi do wykształcania wspólnych ram rozumienia problemów zawodowych, a w konsekwencji do powstawania wspólnot epistemicznych uczestników tych procesów i ich relacji z otoczeniem instytucjonalnym, w tym organami państwa³².

Dobór innowacji deliberatywnych analizowanych w niniejszym artykule opiera się na kryterium instytucjonalnej transferowalności, rozumianej jako możliwość adaptacji danej innowacji demokratycznej do struktury ustrojowej, funkcji publicznych oraz kultury decyzyjnej samorządu zawodowego radców prawnych. W literaturze wskazuje się, że samorządy zawodowe funkcjonują jako korporacje prawa publicznego, osadzone w ramach konstytucji społecznej i wyposażone w normatywnie chronioną autonomię, ale zarazem poddane określonym oczekiwaniom co do sposobu realizacji zadań publicznych³³. Są one formą decentralizacji rzeczowej władzy publicznej oraz wyrazem zasad pomocniczości, samorządności i proporcjonalności³⁴. W tej perspektywie innowacje deliberatywne mogą być rozważane co do zasady wówczas, gdy dają się przełożyć na relację

Rady Radców Prawnych z dnia 29 listopada 2024 r. w sprawie utworzenia komitetów stałych Krajowej Rady Radców Prawnych XII kadencji, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/akty-korporacyjne/utworzenie-komitetow-stalych-krajowej-rady-radcow-prawnych-xii-290555369> [dostęp: 8 czerwca 2026 r.].

32 K. Muszyński, P. Skuczyński, *Rozwój i kryzys konstytucji społecznej. Przypadek samorządów zawodowych*, Warszawa 2020, s. 109, 144, 146, 147, 330, 333, 334, 336.

33 *Ibidem*, *passim*.

34 R. Stankiewicz, *W imię realizacji interesu publicznego. Kilka uwag o wykonywaniu zadania samorządu zawodowego radców prawnych w zakresie współdziałania przy stanowieniu i stosowaniu prawa*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość – Teraźniejszość –*

członkowie korporacji–organy samorządu, typową dla samorządów zawodowych³⁵. Istotnym kryterium jest również ich zgodność z aksjologicznymi i funkcjonalnymi założeniami polityki prawa wobec samorządów zawodowych, zasadą autonomii decyzyjnej organów oraz ich odpowiedzialności za wykonywanie zadań publicznych³⁶. Tak rozumiana transferowalność pozwala traktować innowacje deliberatywne jako uzupełnienie demokracji reprezentatywnej, mieszczące się w ramach struktury samorządu zawodowego.

W kontekście samorządu zawodowego radców prawnych do potencjalnie aplikowalnych innowacji deliberacyjnych należą panele deliberatywne, moderowane konsultacje oraz rozwiązania hybrydowe, tj. cyfrowo-analogowe (np. głosowania online, networking) wspierające proces deliberacji zawodowej³⁷. Łączą one elementy reprezentatywnego doboru uczestników, dostępu do wiedzy eksperckiej oraz wyraźnie określonej relacji między wynikami deliberacji a decyzją organu samorządowego, co czyni je funkcjonalnie zgodnymi z charakterem samorządu zawodowego.

Panele deliberatywne umożliwiają pogłębioną analizę zagadnień o wysokiej złożoności normatywnej i aksjologicznej (np. zasad reklamy usług prawniczych, łączenia mandatów i funkcji w samorządzie radcowskim, właściwej regulacji zasad prawa wyborczego do organów samorządu zawodowego, korzystania z narzędzi generatywnej sztucznej inteligencji w pracy prawniczej, zarządzania reformami) oraz kończą się wypracowaniem rekomendacji dla właściwych organów samorządu. Moderowane konsultacje odróżniają się od klasycznych form konsultacji tym, że opierają się na ustrukturyzowanej wymianie argumentów i refleksji nad konsekwencjami proponowanych rozwiązań. Z kolei rozwiązania hybrydowe umożliwiają skalowanie deliberacji, tj. jej stosowanie na różnych poziomach rządzenia. W przypadku stosowania rozwiązań hybrydowych konieczne jest zapewnienie ich zgodności z zasadami ochrony tajemnicy zawodowej oraz przepisami o ochronie danych osobowych, a także zagwarantowanie poufności wypowiedzi uczestników, w tym stosowanie zasady nieprzypisywania autorstwa wypowiedzi poza

Przyszłość, red. K. Mularczyk, M. Pyrz, T. Scheffler, A. Zalesińska, Warszawa 2022; J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, s. 65.

35 Tytułem przykładu w kształtowaniu polityki samorządu dotyczącej dostępu obywateli do prawa czy nieodpłatnej pomocy prawnej można rozważyć minipublikę z udziałem „laickich” uczestników, poprzedzoną krótkim modulem wspólnego ustalania faktów (*joint fact-finding*) jako punktu odniesienia dla dalszej dyskusji. W razie dużych asymetrii głosów lub wątków wrażliwych facylitator może wyjątkowo, na jasno określonych zasadach, przeprowadzić krótkie rozmowy indywidualne, a do plenum wracają wyłącznie zagregowane tematy bez przypisywania wypowiedzi osobom. Skuteczność takiego rozwiązania wymaga jednak starannego przygotowania uczestników do zrozumienia wagi problemu oraz odpowiedniej facylitacji procesu, tak aby różnice wiedzy i interesy branżowe nie zdominowały debaty, a decyzje mogły być kompromisowe i społecznie legitymizowane. Analogia do wieloletnich prób uregulowania zawodu psychologa w Polsce pokazuje, że spory dotyczące *prima facie* zasad etycznych czy dobra klienta często obejmują także istotny wymiar interesów grupowych oraz mechanizmy *gatekeepingu*, takie jak szkolenia, supervizja czy certyfikacja. W tym kontekście dobrze zaprojektowana deliberacja z udziałem „zewnątrznej” minipublikacji mogłaby potencjalnie ułatwić wypracowanie kompromisowych rozwiązań. Bardzo dziękuję Wojciechowi Ufłowi za zwrócenie mojej uwagi na tę kwestię.

36 M. Kępa, *Zgromadzenie Okręgowej Izby Radców Prawnych – Zgromadzenie Delegatów Okręgowej Izby Radców Prawnych*, „Prawo i Wiąż” 2025, nr 5 (58), s. 268–269.

37 A. Mikhaylovskaya, *Enhancing Deliberation with Digital Democratic Innovations*, „Philosophy & Technology” 2024, nr 1 (37), s. 3–24.

przebiegiem obrad (tzw. *Chatham House Rule*). Zarządzanie konfliktami interesów (COI) realizowane jest przez pozyskiwanie od uczestników i moderatorów oświadczeń o ich istnieniu bądź braku, stosowanie procedury wyłączenia w zakresach kolizyjnych oraz transparentne ujęcie sposobu ich obsługi w raporcie końcowym, z zachowaniem pełnej anonimizacji.

3.2. Projektowanie i wdrażanie innowacji deliberatywnych w samorządzie radców prawnych

3.2.1. Praktyka legislacji wewnętrznej

Legislacja wewnętrzna samorządu radcowskiego obejmuje tworzenie uchwał, regulaminów, kodeksów etycznych oraz innych aktów o charakterze generalnym, które wpływają na sposób wykonywania zawodu radcy prawnego. Tradycyjny proces tworzenia takich aktów opiera się przede wszystkim na pracach komisji specjalistycznych (np. Komisji Praw Człowieka KRRP), konsultacjach prowadzonych w ramach organów okręgowych i krajowych oraz głosowaniach w organach kolegialnych. Włączenie narzędzi deliberatywnych do procesu legislacji wewnętrznej pozwala transformować procedury normotwórcze, wprowadzając etap pogłębionej refleksji i dialogu.

W innowacjach deliberatywnych stosuje się narzędzia kognitywno-strukturyzujące (ramujące), takie jak storytelling i metafory, będące alternatywą dla tradycyjnej argumentacji. Odpowiada to dwóm głównym ujęciom deliberacji: typu I – racjonalnemu i proceduralnemu, oraz typu II – bardziej pragmatycznemu, dopuszczającemu myślenie figuratywne, emocje, gry fabularne, narracje i retorykę³⁸. Storytelling w deliberacji wprowadza momenty dialogiczne, pozwala uczestnikom dzielić się doświadczeniami i wartościami, sprzyjając włączaniu zasobów biograficznych i refleksji nad własnymi stanowiskami³⁹. Metafory natomiast kształtują percepcję przyczyn i skutków zjawisk, selekcionują fundamentalne aspekty problemu i minimalizują mniej istotne oraz wpływają na sposób rozumienia ryzyk i wartości⁴⁰. Realizacja deliberatywnych efektów epistemicznych, etycznych i inkluzywnych bywa wspierana także przez elementy niedeliberatywne – takie jak symbole, rytuały czy doświadczenie życiowe – które kształtują warunki wstępne dla refleksyjnej wymiany racji. Narzędzia te pobudzają wyobraźnię uczestników dyskursu etycznozawodowego prawników, sprzyjając generowaniu nowych pomysłów, uczeniu się od innych, rozwijaniu empatii oraz budowaniu poczucia więzi wspólnotowej. Z perspektywy aplikacyjnej włączenie różnych form wypowiedzi należy jednak odróżnić od ich przydatności decyzyjnej, która wymaga możliwości identyfikacji, porównania i powiązania przedstawianych racji z rozważanymi wariantami regulacyjnymi, czemu

38 A. Bächtiger et al., *Disentangling Diversity in Deliberative Democracy: Competing Theories, Their Blind Spots and Complementarities*, „Journal of Political Philosophy” 2010, nr 1 (18), s. 32–63.

39 Zob. L.W. Black, *Deliberation, Storytelling, and Dialogic Moments*, „Communication Theory” 2008, nr 1 (18), s. 93–116.

40 Zob. C. Burgers, E.A. Konijn, G.J. Steen, *Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony*, „Communication Theory” 2016, nr 4 (26), s. 410–430.

może służyć facylitowane mapowanie argumentów⁴¹. Deliberacja sprzyja uzgadnianiu interpretacji problemów zawodowych i wartości samorządowych, wzmacniając komunikacyjne podstawy procesu normotwórczego.

Włączenie innowacji deliberatywnych do praktyki legislacji wewnętrznej może przyczyniać się do bardziej pogłębionego i uporządkowanego rozważenia różnych wariantów regulacyjnych. Sprzyja rozwojowi kultury pogłębionej refleksyjności, przyzwyczajając uczestników do stosowania różnorodnych środków komunikowania wartości zawodowych i odpowiedzialnego podejmowania decyzji. W rezultacie praktyka legislacji wewnętrznej oparta na narzędziach deliberatywnych nie tylko wspiera proces normotwórczy, lecz również wzmacnia spójność działań samorządu, wzmacnia środowiskową (postrzeganą) legitymizację regulacji i pozwala lepiej przygotować organy do podejmowania decyzji strategicznych. Deliberacja jest elementem procesów decyzyjnych o charakterze przeddecyzyjnym, funkcjonującym równolegle do wykonywania kompetencji organów samorządowych. W regulacjach wewnętrznych może zostać przewidziana zasada, zgodnie z którą w sprawach o istotnym znaczeniu normatywnym organy korzystają z procedur deliberatywnych określonych np. w regulaminie panelu deliberatywnego⁴².

3.2.2. Praktyka tworzenia i opiniowania projektów aktów prawnych

Jednym z najważniejszych zadań samorządu radców prawnych jest współdziałanie w kształtowaniu prawa (art. 41 pkt 3 u.r.p.), które przybiera postać m.in. aktywności opiniodawczej realizowanej w ramach konsultacji publicznych, uczestnictwa w pracach parlamentarnych, w tym w posiedzeniach komisji sejmowych oraz senackich, a także opiniowania projektów rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości w przypadkach przewidzianych ustawowo, nierzadko o charakterze obligatoryjnym⁴³. Samorząd zawodowy reprezentuje interesy swoich członków, m.in. przedstawiając projekty zmian ustawowych dotyczących zarówno wykonywania zawodu radcy prawnego – w tym rozwiązań pośrednio na niego wpływających, jak zmiany procedur sądowych – jak również funkcjonowania samorządu⁴⁴. Stanowiska przygotowywane przez samorząd mają formalnie charakter opiniodawczy, lecz odgrywają rzeczywistą rolę w procesie legislacyjnym, umożliwiając ochronę interesów zawodu, zapewnienie bezpieczeństwa prawnego klientów oraz wzmacnianie pozycji samorządu w kształtowaniu prawa. Istotną barierą w procesie tworzenia prawa jest nieuwzględnianie głosu samorządowego na etapie podejmowania decyzji o potrzebie wprowadzenia bądź zmiany regulacji. Stanowiska legislacyjne samorządów prawniczych bywają przy tym pomijane przez projektodawcę, co wynika zarówno ze skracania terminów na zgłaszanie uwag, jak i z nadmiaru rozbieżnych opinii pojawiających się w toku konsultacji⁴⁵.

41 Z. Khoban et al., *Equality in Online Deliberation: Can Argument Mapping Facilitation Make Every Voice Count?*, „Information Polity” 2026, s. 9–10.

42 Por. P. Pospieszna, M. Hoffmann, *Institutionalizing Democratic Innovations in Poland: Mapping the Evolution of Citizens' Assemblies Through Rules of Procedure*, „Politics and Governance” 2026, t. 14, s. 1–14.

43 A. Bereza, *Participation of Legal Profession Self-Government Organizations in the Process of Law-Making*, „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy” 2018, nr 5 (16), s. 54–56.

44 R. Stankiewicz, *W imię realizacji interesu publicznego*.

45 K. Muszyński, P. Skuczyński, *Rozwój i kryzys konstytucji społecznej*, s. 231, 251–253.

Choć włączenie innowacji deliberatywnych nie wpływa bezpośrednio na postępowanie projektodawcy, pomaga inicjować transformację roli samorządów zawodowych – z grup interesów w aktywnych uczestników instytucjonalnej współpracy z rządem, zdolnych wносить refleksyjne zasoby epistemiczne do procesu legislacyjnego. Wdrożenie mechanizmów deliberatywnych w procesie przygotowania projektów aktów prawnych, w szczególności z zakresu wymiaru sprawiedliwości, rynku pomocy prawnej oraz wykonywania zawodu radcy prawnego, przynosi wiele istotnych korzyści. Po pierwsze, umożliwia systematyczne i pogłębione rozważenie konsekwencji regulacji, ujawnienie ryzyk prawnych oraz długofalowych skutków proponowanych rozwiązań. Po drugie, wzmacnia identyfikowanie się członków korporacji zawodowej z samorządem, ponieważ rekomendacje wynikają z transparentnego i ustrukturyzowanego procesu dyskusyjnego, a nie jedynie z agregacji opinii czy większościowego głosowania. Po trzecie, sprzyja identyfikacji konfliktów aksjologicznych, pozwalając dostrzec napięcia między interesami różnych grup członków samorządu, wartościami etycznymi a wymogami prawa. Po czwarte, rozwija kulturę deliberacji w samorządzie. Dzięki temu samorząd przedstawia opinie o większej spójności i szerszym poziomie akceptacji, co bywa łączone ze wzrostem ich wiarygodności oraz znaczenia w tworzeniu prawa i polityk publicznych, a także z większą skłonnością władz publicznych do uwzględniania ich jako rezultatu uporządkowanego namysłu środowiskowego, a nie wyłącznie stanowiska partykularnej grupy interesu.

3.2.3. Praktyka podejmowania decyzji strategicznych – wybory organów samorządu radców prawnych
Wybory organów samorządu radcowskiego są regulowane ustawą o radcach prawnych. Szczegółowe zasady przeprowadzania wyborów, liczby członków organów i tryb odwoływania określa uchwała nr 10/2010 IX Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 6 listopada 2010 r. w sprawie zasad przeprowadzania wyborów do organów samorządu radców prawnych, liczby członków tych organów oraz trybu ich odwoływania, a także podejmowania uchwał przez organy samorządu⁴⁶.

Wybory organów samorządowych są decyzjami strategicznymi, które wyznaczają kierunek działania samorządu oraz jego zdolność do reagowania na wyzwania, np. digitalizację usług prawniczych czy współpracę między zawodami prawniczymi. W literaturze podkreśla się istnienie luk i niespójności procedury wyborczej w samorządzie radcowskim (m.in. kolizje delegacji ustawowych, praktykę modyfikacji reguł tuż przed głosowaniami, niedostateczne mechanizmy kontroli), co uzasadnia poszukiwanie rozwiązań zwiększających przejrzystość i legitymizację procesu⁴⁷. Proces wyborczy można wzmocnić innowacjami deliberatywnymi na kilku poziomach. Po pierwsze, panele deliberatywne przed głosowaniem mogą obejmować reprezentatywną grupę radców prawnych losowo wybraną pod względem regionu, doświadczenia zawodowego i specjalizacji. Uczestnicy analizują założenia programowe kandydatów oraz potencjalne skutki różnych kierunków dla strategicznych decyzji samorządu, a następnie przygotowują raport wariantowy

⁴⁶ Tekst jednolity tej uchwały został ogłoszony uchwałą Prezydium KRRP nr 885/XI/2023 z dnia 7 lutego 2023 r.

⁴⁷ K. Dąbrowski, P. Mijał, *Dylematy procedury wyborczej do organów samorządu radcowskiego*, [w:] *Dylematy polskiego prawa wyborczego*, red. J. Ciapała, A. Pyrzyńska, Warszawa 2021.

prezentujący argumenty, ryzyka i pola konsensu – bez rekomendacji personalnych. Po drugie, moderowane konsultacje wyborcze umożliwiają szerokiej grupie członków interakcję z kandydatami w formie ustrukturyzowanych dyskusji, z zachowaniem równej ekspozycji i jednolitego zestawu pytań, kładąc nacisk na uzasadnianie stanowisk. Po trzecie, warsztaty symulacyjne pozwalają przetestować, jak alternatywne warianty programowe mogą przełożyć się na przyszłe decyzje strategiczne i ich konsekwencje. Zastosowanie takich narzędzi wspiera refleksję członków oraz analizę potencjalnych skutków decyzji wyborczych. Procesy deliberatywne pozostają odrębne od czynności komisji wyborczych i nie naruszają zasady tajności oraz osobistego głosowania.

4. Propozycja innowacji deliberatywnej: Panel Deliberatywny przy Krajowej Radzie Radców Prawnych

Analiza literatury i praktyki wskazuje na możliwość wprowadzenia Panelu Deliberatywnego Samorządu Radców Prawnych jako ciała konsultacyjno-analitycznego *ad hoc*, przygotowującego analizy i argumenty dla KRRP. Rozwiązanie to jest procedurą konsultacyjno-analityczną wspierającą proces decyzyjny. Panel może obejmować 30–45 uczestników wybranych w sposób losowo-warstwowy, z uwzględnieniem różnorodności demograficznej, regionu, formy wykonywania zawodu i stażu pracy. W składzie przewidziano udział aplikantów radcowskich na poziomie 20–25%, co pozwala obserwować, jak młodszy uczestnicy wnoszą nowe perspektywy w analizę regulacji i opracowywanie raportów wariantowych. Udział aplikantów obejmuje fazę analityczną, moderowaną deliberację oraz przygotowanie raportów wariantowych opisujących możliwe rozwiązania i ich konsekwencje. Dla zapewnienia perspektywy transgranicznej przewidziano udział prawników zagranicznych wpisanych na odpowiednie listy i wykonujących w Polsce stałą praktykę zgodnie z ustawą z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁸, z co najmniej jednym miejscem rotacyjnym.

W analizowanym wariantcie operacyjnym praca panelu mogłaby przebiegać w kilku etapach. W fazie informacyjnej uczestnicy zapoznawaliby się z materiałami OBSiL obejmującymi różne stanowiska, przykłady z innych jurysdykcji i raporty o trendach; aplikanci wspomagaliby zestawienia argumentów za i przeciw i analizy porównawcze. Faza informacyjna nie ograniczałaby się do samodzielnej analizy materiałów, lecz obejmowałaby również sesje eksperckie poświęcone prezentacji problemu, głównych stanowisk występujących w debacie oraz potencjalnych konsekwencji rozważanych rozwiązań. Istotnym elementem tej fazy byłyby moderowane sesje pytań i odpowiedzi (Q&A), umożliwiające bezpośrednią interakcję uczestników z ekspertami oraz doprecyzowanie kwestii spornych i wymagających wyjaśnienia. W zależności od tematyki panelu funkcję ekspertów mogliby pełnić przedstawiciele OBSiL, członkowie samorządu zawodowego dysponujący wiedzą specjalistyczną, przedstawiciele środowiska akademickiego, a także – w szczególności

⁴⁸ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 823.

uzasadnionych przypadkach – eksperci spoza struktury samorządowej. Uwzględnienie ekspertów reprezentujących odmienne perspektywy interpretacyjne i praktyczne sprzyjałoby zapewnieniu pluralizmu oraz równowagi informacyjnej. W celu zwiększenia inkluzywności, reprezentatywności oraz jakości tego etapu można rozważyć jego uzupełnienie o środowiskowe wysłuchania publiczne, wzorowane na panelu obywatelskim dotyczącym reformy prawa wyborczego w Kolumbii Brytyjskiej w 2004 r.⁴⁹

W fazie deliberacyjnej, obejmującej sesje plenarne i grupy robocze, uczestnicy analizowaliby argumenty i skutki proponowanych rozwiązań; aplikanci wnosiliby dodatkowe perspektywy i dokumentowali przebieg dyskusji. W fazie rekomendacyjnej panel opracowywałby wariantowy raport z punktami konsensu, argumentami za i przeciw oraz rekomendacjami.

Facylitacja Panelu Deliberatywnego odgrywałaby kluczową rolę w zapewnieniu jakości deliberacji oraz równoprawnego udziału wszystkich uczestników⁵⁰. W każdej grupie roboczej byłby obecny doświadczony facylitator, który wprowadzałby uczestników w tematykę i procedury, czuwałby nad przestrzeganiem zasad argumentacji opartej na faktach i dowodach oraz zapewniałby równowagę w udzielaniu głosu, przeciwdziałając dominacji retorycznej osób o dłuższym doświadczeniu zawodowym. Facylitator dokumentowałby przebieg dyskusji oraz wszystkie zgłoszone argumenty za i przeciw, w tym spostrzeżenia aplikantów i uczestników zagranicznych. W fazie podsumowującej grupy robocze opracowywałyby krótkie raporty, które w fazie ewaluacyjnej integrowane byłyby w raporcie końcowym panelu.

Elementy sondażu deliberatywnego mogłyby pełnić funkcję odrębnego modułu ewaluacyjnego, służącego ocenie efektów deliberacji i odbioru wariantowych rekomendacji panelu. Moduł ten nie byłby klasycznym sondażem deliberatywnym w rozumieniu Jamesa Fishkina⁵¹, lecz adaptacją tego mechanizmu do warunków samorządu zawodowego, umożliwiając analizę opinii i zmian stanowisk po zapoznaniu się z materiałami i udziale w moderowanej dyskusji.

Realizacja modułu ewaluacyjnego wymagałaby zapewnienia odpowiednich kompetencji metodologicznych oraz organizacyjnego rozdzielenia funkcji badawczych od funkcji facylitacyjnych. OBSiL mógłby pełnić funkcję koordynatora procesu, odpowiadając za przygotowanie materiałów, organizację badania i komunikację z uczestnikami. Z kolei opracowanie projektu badawczego, konstrukcja narzędzi pomiarowych, dobór próby oraz analiza wyników powinny być powierzone osobom mającym kompetencje w zakresie metodologii badań społecznych i technik deliberatywnych, w szczególności badaczom współpracującym z OBSiL, pracownikom naukowym lub wyspecjalizowanym podmiotom badawczym.

49 Zagadnienie to wykracza poza zakres niniejszego artykułu i może być przedmiotem odrębnych badań.

50 Do standardów facylitacji zalicza się równość udziału (rundy, *time-boxing*), poufność, dokumentację w macierzach „argumenty za/przeciw/warunki realizacji działania/braki informacji”, oświadczenia COI oraz ewaluację pre/post.

51 Zob. J. Fishkin, *Deliberative Polling*, [w:] *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*, red. A. Bächtiger et al., Oxford 2018, s. 315–328. Nazwa „*Deliberative Polling*” to zarejestrowany znak towarowy. Proponowana metoda to inspiracja podejściem J. Fishkina, lecz występuje pod własną nazwą i z odmienną metodologią.

Celem pomiaru opinii przed deliberacją i po niej byłaby przede wszystkim ewaluacja wpływu procesu deliberatywnego na poziom poinformowania uczestników, strukturę ich opinii oraz sposób postrzegania analizowanych problemów. Uzyskane wyniki mogłyby być wskaźnikiem efektów epistemicznych deliberacji, pozwalając ocenić, w jakim stopniu wymiana argumentów, dostęp do wiedzy eksperckiej i konfrontacja różnych perspektyw wpływają na refleksyjność formułowanych stanowisk. Moduł ten miałby zatem charakter pomocniczy i badawczy, wspierając ocenę jakości procedury deliberatywnej, a nie proces podejmowania decyzji przez organy samorządu.

Badanie realizowane byłoby w losowo-warstwowej próbie członków (60–120 osób w skali kraju lub 40–80 w izbie⁵²). Pierwszy pomiar („sondaż zerowy”) przeprowadzany przed sesją deliberacyjną byłby punktem odniesienia i podstawą do wyłonienia podpróby. Następnie odbywałaby się krótka, moderowana sesja w małych grupach, po której przeprowadzano by drugi pomiar opinii, oceniający zmiany stanowisk. Możliwy byłby też pomiar końcowy w całej próbie wyjściowej dla porównania opinii uczestników i osób nieuczestniczących w deliberacji.

Raport Panelu Deliberatywnego pełniłby funkcję doradczą i byłby punktem odniesienia dla KRRP w procesie decyzyjnym. Byłby prezentowany na posiedzeniach Rady, gdzie omawiane byłyby warianty rozwiązań, argumenty konsensualne oraz kwestie sporne. Rekomendacje panelu mogłyby być następnie uwzględniane w projektach uchwał samorządu lub przy opiniowaniu projektów aktów normatywnych. Jednocześnie raport służyłby jako narzędzie wspierające debatę samorządową, pozwalając uwzględnić perspektywę różnych grup (kohort), co zwiększałoby różnorodność dyskusji i legitymizację podejmowanych decyzji. Organ właściwy do podjęcia decyzji publikowałby w określonym terminie (np. 30 dni) od otrzymania raportu Panelu Deliberatywnego krótką odpowiedź, wskazując, które rekomendacje zostaną wdrożone, które odrzucone (wraz z uzasadnieniem), a także w przypadku wdrożeń – z orientacyjnym harmonogramem działań.

W perspektywie wdrożeniowej jako rozwiązanie testujące można rozważyć pilotaż jednego tematu w horyzoncie 8–10 tygodni, po którym następuje ewaluacja (mniej więcej dwóch tygodni) oraz – w razie pozytywnej oceny – skalowanie rozwiązań, obejmujące ocenę jakości komunikacji, zmian stanowisk uczestników, stopnia wykorzystania rekomendacji przez organ, reprezentatywności, akceptacji środowiskowej, konsekwencji decyzji i przejrzystości procesu. Wdrożenie panelu może być eksperymentalną podstawą reinterpretacji konstytucyjnych ram samorządności zawodowej w kierunku deliberatywnych innowacji, otwierając nowe możliwości integracji samoregulacji zawodowej z demokratycznym procesem decyzyjnym, przy jednoczesnym podkreśleniu roli samorządów zawodowych jako istotnego elementu społeczeństwa obywatelskiego.

⁵² Proponowane liczebności panelu i sondażu deliberatywnego odpowiadają standardom stosowanym w badaniach deliberatywnych. Zob. J. Gastil, *Survey Methods*, [w:] *Research Methods in Deliberative Democracy*, red. S.A. Ercan et al., Oxford 2022, s. 204–217; A. Przybylska, *Adaptacyjność metod deliberatywnych konsultacji na przykładzie sondażu deliberatywnego*, [w:] *Innowacje deliberatywne. Inspiracje dla praktyków i teoretyków*, red. J. Podgórska-Rykała, P. Pospieszna, Warszawa 2024, s. 197–214.

5. OBSiL jako zaplecze eksperckie procesów deliberatywnych

Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych funkcjonuje jako wyspecjalizowana agenda przy KRRP, pełniąc funkcję analityczno-badawczą. Podstawowym obszarem działalności OBSiL jest opiniowanie projektów aktów prawnych przesyłanych w ramach konsultacji do KRRP, przygotowywanie projektów aktów prawnych w ramach tzw. prainicjatywy ustawodawczej, prace legislacyjne związane z projektami ustawowymi dotyczącymi wykonywania zawodu radcy prawnego, analizę stanu prawa samorządowego, przeprowadzanie badań i sondaży związanych m.in. ze stanem pomocy prawnej w Polsce, a także interpretację przepisów związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego⁵³. Działalność opiniodawcza OBSiL ukierunkowana jest nie tylko na interes samorządu radcowskiego, lecz także na ochronę interesów podmiotów reprezentowanych, szeroko rozumianego interesu obywatelskiego.

OBSiL mógłby pełnić funkcję eksperckiej i moderacyjnej zaplecza dla innowacji deliberatywnych w samorządzie radców prawnych. W świetle proponowanego modelu Ośrodek dostarczałby uczestnikom paneli deliberatywnych, moderowanych konsultacji oraz warsztatów eksperckich rzetelne analizy prawne, porównania legislacyjne i scenariusze konsekwencji przyjętych rozwiązań. Materiały przygotowywane przez OBSiL mogłyby obejmować zestawienia empirycznych argumentów za i przeciw, analizy ryzyk, potencjalne skutki praktyczne i etyczne oraz przykłady rozwiązań stosowanych w innych jurysdykcjach lub samorządach zawodowych, ułatwiając uczestnikom pogłębioną wymianę racji i refleksję nad wartościami zawodowymi. Ośrodek mógłby także wspierać standaryzację procedur deliberatywnych poprzez opracowanie szablonów materiałów i instrukcji moderacyjnych, a w ramach rozwiązań hybrydowych umożliwiać transparentne śledzenie procesu deliberacji od analizy problemu przez debatę po formułowanie rekomendacji. Działania te mogłyby mieć także charakter edukacyjny, obejmując sesje informacyjne i szkolenia dla członków paneli deliberatywnych oraz moderatorów. Takie potencjalne włączenie OBSiL w innowacje deliberatywne pozwoliłoby na rozwój kultury refleksyjnego współdecydowania w samorządzie radców prawnych.

Rozszerzenie perspektywy na dialog międzysamorządowy pokazuje, że OBSiL może współpracować z innymi ośrodkami eksperckimi, np. Instytutem Legislacji i Prac Parlamentarnych przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, w ramach międzysamorządowych paneli, narad deliberatywnych lub warsztatów eksperckich. Wspólne inicjatywy pozwalają obserwować sieciowe powiązania działań oraz dialog przedstawicieli różnych środowisk – samorządów zawodowych, sądownictwa czy organizacji pozarządowych – nad zagadnieniami legislacyjnymi dotyczącymi standardów świadczenia pomocy prawnej przez pełnomocników profesjonalnych. Dialog jest w literaturze przedstawiany jako zjawisko towarzyszące przekształcaniu różnic i napięć między uczestnikami w potencjalne źródło wiedzy i innowacji zamiast ich łączenia z rywalizacją lub fragmentacją komunikacji⁵⁴.

⁵³ R. Stankiewicz, *W imię realizacji interesu publicznego*.

⁵⁴ L.B. Black, *Deliberation, Storytelling, and Dialogic Moments*, s. 104.

6. Ryzyka wdrożeniowe

W procesach wdrażania innowacji deliberatywnych można zaobserwować ryzyka strukturalne, związane z napięciami między aspiracjami partycypacyjnymi a praktyką deliberacyjną oraz z próbami ich wkomponowania w istniejące struktury instytucjonalne⁵⁵. Pierwszym ryzykiem jest rozmycie odpowiedzialności decyzyjnej, gdy procedury deliberatywne pełnią funkcję symbolicznego współdecydowania. W praktyce ograniczenie tego ryzyka wymaga jasnego określenia roli deliberacji jako etapu rekomendacyjnego, ustalenia ram czasowych oraz procedur monitorujących sposób uwzględniania rekomendacji przez organy decyzyjne. Drugim ryzykiem jest dominacja głosów uczestników o większym wpływie, wynikająca z niedeliberacyjnego przebiegu debat i utrwalania istniejących nierówności. Polityczność interesów i ograniczenia procesu decyzyjnego utrudniają pełną refleksję krytyczną. Można temu przeciwdziałać poprzez neutralną facylitację i uwzględnianie głosów mniejszości (np. radców prawnych zrzeszonych w mniejszych izbach). Skuteczność paneli deliberatywnych zależy nie tylko od reprezentatywności uczestników, lecz także od sposobu uwzględniania różnych form wiedzy i doświadczenia. W praktyce ograniczaniu ryzyka dominacji epistemicznej uczestników zajmujących wyższe pozycje w strukturze samorządu lub dysponujących większym kapitałem symbolicznym służą mechanizmy facylitacyjne, pluralizm ekspercki oraz uwzględnianie perspektyw grup słabiej reprezentowanych. Trzecim ryzykiem jest niedostateczna reprezentatywność. W praktyce można ją łagodzić przez losowo-warstwowy dobór uczestników, transparentne kryteria rekrutacji oraz rotację składu paneli. Czwartym wyzwaniem jest realna wykonalność rekomendacji. W samorządzie zawodowym, podobnie jak w samorządach lokalnych, nie da się całkowicie zmitygować ryzyka braku wdrożenia rekomendacji, ponieważ mają one charakter doradczy, a ich implementacja zależy od woli organów decyzyjnych. Ryzyko to można jednak ograniczać poprzez odpowiednią facylitację procesu oraz staranny, zróżnicowany dobór uczestników, wspierany narzędziami ilościowymi (np. skale Likerta) i jakościowymi (np. analiza transkrypcji, obserwacje, wywiady). Wreszcie, wyzwaniem pozostają kwestie organizacyjne, takie jak czasochłonność i koszty procedur, które mogą prowadzić do ograniczonego lub fasadowego stosowania deliberacji. Ich skutki można łagodzić przez tworzenie trwałych sieci współpracy i instytucjonalizowanie mechanizmów wymiany doświadczeń oraz wsparcia logistycznego dla paneli.

Konkluzje

W świetle przeprowadzonych analiz stosowanie innowacji deliberatywnych w samorządzie radców prawnych nie napotyka formalnych przeszkód w obowiązujących regulacjach i może wzmocnić rolę samorządu w kształtowaniu zasad wykonywania zawodu

⁵⁵ J. Grygieńć, *Innowacje demokratyczne – między deliberacją i partycypacją obywatelską*, „Sensus Historiae” 2022, nr 1 (46), s. 175–176.

oraz środowiskową akceptację decyzji. Rozwiązania te wprowadzają element refleksji krytycznej nad procesami profesjonalizacji i doskonalenia zawodowego. Mają one przy tym charakter procedur pomocniczych, odnoszących się do niewładczej sfery działalności samorządu, bez zastępowania ustawowych kompetencji jego organów ani właściwych procedur wyborczych i dyscyplinarnych. Zastosowanie paneli deliberatywnych, narad i moderowanych konsultacji dotyczy sfery niewładczej samorządu, w szczególności działalności reprezentacyjno-opiniotwórczej. Innowacje deliberatywne wzmacniają samorządność korporacyjną, ponieważ – nie naruszając modelu pieczy jako władztwa publicznego – poszerzają zaplecze argumentacyjne i zwiększają wrażliwość samorządu na uwarunkowania społeczne. Wdrażając innowacje deliberatywne, samorząd radców prawnych mógłby stać się prekursorem wśród samorządów zawodowych, pokazując, że wspólnota zawodowa, świadoma swojej odpowiedzialności i wysokich standardów etycznych, potrafi łączyć tradycję z nowoczesną refleksją deliberatywną. Środowisko radców prawnych może wykorzystać transformacyjny potencjał owych innowacji, co pogłębiłoby poczucie wspólnej misji zawodowej i sprzyjałoby kształtowaniu pozytywnych wzorców kultury prawnej.

Bibliografia

- Bächtiger A., Niemeyer S., Neblo M., Steenbergen M.R., Steiner J., *Disentangling Diversity in Deliberative Democracy: Competing Theories, Their Blind Spots and Complementarities*, „Journal of Political Philosophy” 2010, nr 1 (18).
- Bereza A., *Participation of Legal Profession Self-Government Organizations in the Process of Law-Making*, „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy” 2018, nr 5 (16).
- Black L.W., *Deliberation, Storytelling, and Dialogic Moments*, „Communication Theory” 2008, nr 1 (18).
- Burgers C., Konijn E.A., Steen G.J., *Figurative Framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole, and Irony*, „Communication Theory” 2016, nr 4 (26).
- Chmaj M., *Komentarz do art. 17*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2026, LEX/el.
- Dąbrowski K., Mijał P., *Dylematy procedury wyborczej do organów samorządu radcowskiego*, [w:] *Dylematy polskiego prawa wyborczego*, red. J. Ciapała, A. Pyrzyńska, Warszawa 2021.
- Deliberative Constitution-Making. Opportunities and Challenges*, red. M. Reuchamps, Y. Welp, Abingdon–New York 2024.
- Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, red. J. Bohman, W. Rehg, Cambridge (Mass.)–London 1997.
- Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*, red. J. Parkinson, J. Mansbridge, New York 2012.
- Dryzek J.S., *Democratization as Deliberative Capacity Building*, „Comparative Political Studies” 2009, nr 11 (42).
- Elias K., *Demokracja deliberatywna a prawo do dobrego samorządu*, [w:] *Prawo do dobrego samorządu w perspektywie konstytucyjno-instytucjonalnej*, red. K. Małysa-Sulińska, M. Stec, Warszawa 2021.
- Elstub S., Escobar O., *A Typology of Democratic Innovations*, „Political Studies” 2017, nr 1 (65).
- Fishkin J., *Deliberative Polling*, [w:] *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*, red. A. Bächtiger, J.S. Dryzek, J. Mansbridge, M.E. Warren, Oxford 2018.
- Gastil J., *Survey Methods*, [w:] *Research Methods in Deliberative Democracy*, red. S.A. Ercan, H. Asenbaum, N. Curato, R.F. Mendonça, Oxford 2022.
- Geissel B., Gherghina S., *Constitutional Deliberative Democracy and Democratic Innovations*, [w:] *Constitutional Deliberative Democracy in Europe*, red. M. Reuchamps, J. Suiter, Colchester 2016.
- Grancea I., Țuțui V., *Scaling Up Good Listening: An Assessment Framework for AI-Powered Mass Deliberation Models*, „Media and Communication” 2025, nr 9961 (13).
- Grygień J., *Innowacje demokratyczne – między deliberacją i partycypacją obywatelską*, „Sensus Historiae” 2022, nr 1 (46).
- Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 1. *Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, tłum. M.J. Siemek, Warszawa 2015.
- Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego*, t. 2. *Przyczynek do krytyki rozumu funkcjonalnego*, tłum. M.J. Siemek, Warszawa 2002.

- Haller L., *Regulating the Professions*, [w:] *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*, red. P. Cane, H.M. Kritzer, New York 2010.
- Hammond M., *Deliberative Democracy Without Deliberation*, „Journal of Deliberative Democracy” 2025, nr 1 (21).
- Kaleta K.J., *Deliberatywny model legitymizacji sądownictwa konstytucyjnego*, [w:] *Konwergencja czy dywergencja kultur i systemów prawnych?*, red. O. Nawrot, S. Sykuna, J. Zajdło, Warszawa 2012.
- Kępa M., *Zgromadzenie Okręgowej Izby Radców Prawnych – Zgromadzenie Delegatów Okręgowej Izby Radców Prawnych*, „Prawo i Więź” 2025, nr 5 (58).
- Khoban Z., Meloni M., Mestre R., Ryan M., Spada P., *Equality in Online Deliberation: Can Argument Mapping Facilitation Make Every Voice Count?*, „Information Polity” 2026.
- Krzewińska A., *Deliberacja. Idea – metodologia – praktyka*, Łódź 2016.
- Levy R., *Democratic Innovation in Constitutional Reform*, [w:] *Handbook of Democratic Innovation and Governance*, red. S. Elstub, O. Escobar, Cheltenham–Northampton 2019.
- Mikhaylovskaya A., *Enhancing Deliberation with Digital Democratic Innovations*, „Philosophy & Technology” 2024, nr 1 (37).
- Muszyński K., Skuczyński P., *Rozwój i kryzys konstytucji społecznej. Przypadek samorządów zawodowych*, Warszawa 2020.
- Patyra S., *Zadania samorządu radców prawnych w świetle art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31).
- Podgórska-Rykała J., *Deliberative Mini-Publics as a Response to the Crisis of Representative Democracy: First Attempts at Institutionalization in European Cities*, „Przegląd Politologiczny” 2023, nr 4 (28).
- Podgórska-Rykała J., *Panele obywatelskie jako metoda deliberacji decyzyjnej*, Warszawa 2020.
- Pospieszna P., Hoffmann M., *Institutionalizing Democratic Innovations in Poland: Mapping the Evolution of Citizens’ Assemblies Through Rules of Procedure*, „Politics and Governance” 2026, t. 14.
- Przybylska A., *Adaptacyjność metod deliberatywnych konsultacji na przykładzie sondażu deliberatywnego*, [w:] *Innowacje deliberatywne. Inspiracje dla praktyków i teoretyków*, red. J. Podgórska-Rykała, P. Pospieszna, Warszawa 2024.
- Smarż J., *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 1–2.
- Smith G., *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*, Cambridge 2009.
- Sroka J., *Deliberative empowered democracy – systemowa pozycja aktora i składniki rozstrzygania publicznego. Próba rozszerzenia i reinterpretacji modelowej propozycji Luigi Bobbia*, „Teoria Polityki” 2023, nr 11.
- Stankiewicz R., *W imię realizacji interesu publicznego. Kilka uwag o wykonywaniu zadania samorządu zawodowego radców prawnych w zakresie współdziałania przy stanowieniu i stosowaniu prawa*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość – Teraźniejszość – Przyszłość*, red. K. Mularczyk, M. Pyrz, T. Scheffler, A. Zalesińska, Warszawa 2022.

- Ufel W., *I Wrocławski Panel Obywatelski jako przykład zastosowania praktyki deliberacyjnej*, „Studia z Polityki Publicznej” 2022, nr 4 (9).
- Wasyłkowska-Michór M., *Prawne gwarancje niezależności samorządu zawodowego radców prawnych*, [w:] *Wykonywanie zawodu radcy prawnego. 40-lecie samorządu radcowskiego. Przeszłość – Teraźniejszość – Przyszłość*, red. K. Mularczyk, M. Pyrz, T. Scheffler, A. Zalesińska, Warszawa 2022.
- Wieczorek M., *The Role of Attorneys-at-Law in a Democratic State Ruled by Law*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31).
- Zabdyr-Jamróż M., *Innowacje demokratyczne w systemie deliberatywnym. Synteza stanu wiedzy i praktyki w Polsce*, [w:] *Innowacje deliberatywne. Inspiracje dla praktyków i teoretyków*, red. J. Podgórska-Rykała, P. Pospieszna, Warszawa 2024.

Agnieszka Wojcieszak-John

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-1739-4037

POWIERZENIE BIEŻĄCEJ PIECZY NAD DZIECKIEM KONKUBENTOWI Z PERSPEKTYWY WIĘZI RODZINNYCH

ABSTRACT

Entrusting day-to-day care of a child to a cohabiting partner from the perspective of family bonds

Currently, the family model is undergoing significant social transformations. Increasingly, children are being raised in so-called blended (patchwork) families. This, in turn, implies changes in family relationships, particularly affecting the formation of family bonds and the establishment of new roles that individual members play in the child's life. A prime example is the cohabiting partner – along with their extended family – and their influence on the child's everyday life. This prompts reflection on the need to introduce normative solutions that, on the one hand, safeguard the essence of parental authority and, on the other, regulate the cohabiting partner's participation in the day-to-day care of the child.

Keywords: family bonds, cohabiting partner, day-to-day care of the child, best interests of the child, parental authority

Słowa kluczowe: więzi rodzinne, konkubent, bieżąca piecza nad dzieckiem, dobro dziecka, władza rodzicielska

Wprowadzenie

Trudno nie dostrzec, że z uwagi na przeobrażenia ogólnocywilizacyjne, a także wciąż rosnącą liczbę orzekanych rozwodów w Polsce¹ zmiane ulegają stosunki rodzinneprawne. Jest to szczególnie zauważalne na tle tzw. rodzin zrekonstruowanych². I choć ich występowanie nie budzi już najmniejszych wątpliwości, to wciąż jednak pojawia się wiele pytań związanych z tym, jak właściwie ułożyć relacje między rodzicami, rodzicami a dzieckiem oraz konkubentem (partnerem rodzica) a dzieckiem³. Nie da się bowiem wykluczyć uczestnictwa osoby pozostającej w konkubinacie w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem pozostającym pod władzą rodzicielską drugiej z osób w konkubinacie⁴. Można nawet wyrazić przypuszczenie, potwierdzone doświadczeniem życiowym, że uczestnictwo w bieżącej pieczy nad dzieckiem jest naturalną konsekwencją podjęcia wspólnego pożycia przez osoby znajdujące się w konkubinacie. Co więcej, osoba pozostająca w konkubinacie z rodzicem dziecka postrzegana przez system prawny jako osoba trzecia wobec dziecka ma nierzadko większy wpływ na codzienne funkcjonowanie dziecka aniżeli rodzic, z którym dziecko nie zamieszkuje. Dzieje się tak, ponieważ środowisko rodzinne, w którym dziecko wzrasta i rozwija się, rzutuje, po pierwsze, na postrzeganie otaczającej rzeczywistości; po drugie, kształtuje jego zachowanie wobec innych osób; po trzecie, wpływa na jego postawę w przyszłości oraz przyjęty system wartości.

Powyższe skłania do sformułowania daleko idącego, lecz wydaje się uzasadnionego wniosku, że konkubent rodzica dziecka nie tylko uczestniczy w bieżącej pieczy nad dzieckiem, ale także niejednokrotnie podejmuje decyzje w sprawach życia codziennego dziecka. Trudności, które mogą pojawić się na tym tle, dotyczą przede wszystkim braku ustawowego umocowania do podejmowania tychże decyzji, ustalenia ich zakresu przedmiotowego oraz skuteczności. Problem powstaje także w sytuacji braku zgodności między decyzją podjętą przez konkubenta a stanowiskiem prezentowanym przez drugiego z rodziców dziecka. Powstaje w związku z tym pytanie o zakres ewentualnej ingerencji konkubenta jednego z rodziców w sferę władzy rodzicielskiej przysługującej drugiemu

1 Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja demograficzna Polski do 2024 r.*, Warszawa 2025, s. 34–35.

2 Zob. I. Burkacka, *Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego*, „Artes Humanae” 2017, t. 2, s. 61–94.

3 Zob. K. Slany, *Ponowoczesne rodziny: konstruowanie więzi i pokrewieństwa*, [w:] *Zagadnienia małżeństwa i rodziny w perspektywie feministyczno-genderowej*, red. K. Slany, Kraków 2013, s. 48–59; A. Kołodziej-Zaleska, H. Przybyła-Basista, *Przekonania osób rozwiedzionych o szansach powodzenia powtórnego małżeństwa i rodziny zrekonstruowanej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie” 2018, z. 123, s. 235–254; K. Skarbek, M. Kierzkowska, *Szanse i zagrożenia w procesie wychowawczym w rodzinie patchworkowej. Studium rodziny zrekonstruowanej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2022, nr 4, s. 101–119; por. M. Leśniak, *Rodzina patchworkowa jako system – egzemplifikacja problemu*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, nr 4, s. 127–139; K. Skarbek-Jaskólska, M. Kierzkowska, *Bonusowe rodzicielstwo – zasoby, wyzwania i zagrożenia związane z rodzicielstwem przybranym w rodzinie patchworkowej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2023, nr 4, s. 63–90; J. Haberk, *Sytuacja dziecka wychowanego przez rodzica wspólnie z nowym partnerem. Refleksje o potrzebie zmian*, [w:] *Z tradycji ku przyszłości prawa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Małgorzacie Pyziak-Szafnickiej*, red. W. Robaczyński, Łódź 2025, s. 569–582.

4 Por. M. Lewandowska-Urbanowicz, *Obowiązek wychowawczy ojczyzna (macochy) względem pasierba*, „Ius Novum” 2023, nr 2 (17), s. 111–139.

rodzicowi, szczególnie gdy uzasadnia to dobro dziecka. Niezbędne jawi się wobec tego odniesienie do kwestii powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi z perspektywy więzi rodzinnych, lecz przy uwzględnieniu ochrony interesów dziecka oraz poszanowaniu atrybutów władzy rodzicielskiej.

1. Znaczenie więzi rodzinnych oraz władzy rodzicielskiej dla dopuszczalności powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi

Podejmując rozważania w przedmiocie dopuszczalności powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi, nie sposób pominąć znaczenia, jakie przypisuje się więziom rodzinnym⁵ oraz wykonywaniu władzy rodzicielskiej dla właściwego ukształtowania sytuacji dziecka. W literaturze słusznie wskazuje się, że więź rodzinna jest „dla ludzi szczególnie więzią, która odgrywa istotną rolę w życiu każdego człowieka, zapewniając stabilizację, poczucie bezpieczeństwa, wzajemne wsparcie, zarówno w obszarze majątkowym, jak i niemajątkowym”⁶. Co więcej, więź rodzinna jako wartość prawnie chroniona oraz społecznie uznawana postrzegana jest przez pryzmat możliwości „pełnienia wybranych przez siebie (w sposób dorozumiany bądź wyraźny) szczególnych ról społecznych w rodzinie”⁷. Niewątpliwie taką „szczególną rolą społeczną w rodzinie” jest „rola” rodzica czy „rola” dziecka, a także inne upodabniające się do tych, zwyczajowo uznanych za „modelowe” „ról”, jak chociażby „rola” konkubenta⁸. To sprawia, że więź rodzinna jako wartość ściśle związana z człowiekiem może swym zakresem obejmować także osoby, które nie są ze sobą związane więzami rodzinnoprawnymi o charakterze sensu stricte, aczkolwiek w danej rodzinie odgrywają szczególną rolę społeczną. Tytułem przykładu wskazać można na osobę konkubenta bądź rodzinę generacyjną konkubenta.

Z drugiej jednak strony, to właśnie władza rodzicielska⁹ w szczególny sposób odzwierciedla więzi rodzinne. Jest ona instytucją prawną, która obejmuje ogół praw i obowiązków

⁵ Zob. L. Bosek, *W sprawie kwalifikacji więzi rodzinnej jako dobra osobistego (uwagi krytyczne na tle aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 3, s. 3–19; M. Gaska, *Więź rodzinna – refleksje nad charakterem dobra oraz dopuszczalnością i sposobami kompensacji krzywdy wywołanej jego naruszeniem*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 1, s. 22–24; T. Nowakowski, *Więź rodzinna jako dobro osobiste – uwagi na tle krytycznych wypowiedzi doktryny*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 3, s. 86–99; P. Szymańska vel Szymanek, *Więź rodzinna w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45, s. 335–348.

⁶ M. Rol, *Więź rodzinna jako dobro osobiste i jego ochrona*, „Palestra” 2025, nr 3, s. 89.

⁷ M. Roszyk, *Tezy rozprawy doktorskiej pt. „Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę doznaną na skutek ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia najbliższego członka rodziny”*, Poznań 2025, s. 2.

⁸ *Ibidem*, s. 2.

⁹ Zob. T. Smyczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2024, s. 240–247; J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzającego KRO*, t. 5, red. K. Osajda, Warszawa 2017, s. 1198–1200; J.M. Łukasiewicz, *Władza rodzicielska*, [w:] *Prawo rodzinne*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Warszawa 2021, s. 300–321; J.F. Strzebińczyk, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 257–267.

rodziców wobec małoletniego dziecka¹⁰, ukierunkowanych na wykonywanie pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, zapewnienie należytego wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw¹¹. To z kolei pozostaje w ścisłym związku z treścią art. 96 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹². Przepis ten bowiem stanowi, że rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są oni troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień¹³. W konsekwencji władza rodzicielska umożliwia rodzicom „ukształtowanie dziecka pod względem psychofizycznym”¹⁴, a także nakłada na nich obowiązek zapewnienia dziecku właściwych warunków wzrostu w środowisku rodzinnym oraz ochrony jego interesów majątkowych i niemajątkowych¹⁵.

Co znamienne, władza rodzicielska co do zasady przysługuje obojgu rodzicom (art. 93 § 1 k.r.o.)¹⁶. A zatem zarówno matka, jak i ojciec mają wobec dziecka równe prawa i obowiązki¹⁷, a ich rola w życiu dziecka jawi się jako równorzędna. Jest to szczególnie dostrzegalne z perspektywy budowania poczucia przynależności dziecka do środowiska rodzinnego, w którym wzrasta. Dzieje się tak, ponieważ „powszechny przejaw zasady równouprawnienia obojga rodziców”¹⁸, na którym opiera się system prawa rodzinnego, znajduje swój wyraz w konieczności współdziałania rodziców przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Dzięki temu każde z rodziców ma rzeczywisty wpływ na kształtowanie sytuacji dziecka.

Istotne na tle powyższego jest zwrócenie uwagi na fakt, że „w przypadku orzeczenia rozvodu władza rodzicielska, dotychczas wykonywana przez oboje rodziców, musi zostać

10 Zob. M. Żołno, *Władza rodzicielska w prawie polskim*, „Studia Elckie” 2018, nr 2, s. 233–248; por. A. Pielak, *Pełnomocnictwo w stosunkach niemajątkowych*, Warszawa 2025, s. 153–155.

11 „Władza rodzicielska obejmuje całokształt spraw dziecka i pieczę nad jego osobą, zarząd jego majątkiem oraz jego reprezentowanie. Do rodziców w szczególności należy nadawanie zasadniczego kierunku wychowania dziecka” – uchwała (pełnego składu) Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNC 1976, nr 9, poz. 184; zob. J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1999, s. 205; A. Pielak, *Pełnomocnictwo w stosunkach niemajątkowych*, s. 155–158; K. Kamińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 482.

12 T.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 236, dalej: k.r.o.

13 Zob. J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzającego KRO*, s. 1218–1222.

14 J. Strzebińczyk, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12. *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 235; J. Zajączkowska-Burtowy, *Władza rodzicielska – aspekty konstrukcyjne*, [w:] *Władza rodzicielska. Interdyscyplinarna analiza sytuacji*, red. J. Słyk, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2023, s. 1016.

15 Zob. J. Gajda, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, s. 819; T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, s. 247–248; D. Wybrańczyk, *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Warszawa 2022, s. 135–144.

16 J. Gajda, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 823–824; G. Jędrejek, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017, s. 706.

17 J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzającego KRO*, s. 1203; zob. T. Smoczyński, M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, s. 244; K. Gołębiowski, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2023, s. 473–475.

18 P. Pańtak, *Najważniejsze jest dobro dziecka, czyli władza rodzicielska przed i po rozwodzie*, „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2021, t. 38, s. 75.

na nowo zdefiniowana”¹⁹. W obowiązującym stanie prawnym sąd w postępowaniu rozwodowym z urzędu rozstrzyga o sprawach dziecka. To z kolei może rzutować nie tylko na realizowanie, ale również rozumienie ról rodzinnych pełnionych przez jej członków²⁰. Tytułem przykładu w sytuacji, gdy dziecko ma sądowo ustalone miejsce zamieszkania u jednego z rodziców, to naturalną konsekwencją jest „zwiększenie” znaczenia tych osób, które pozostają z tym rodzicem we wspólnym gospodarstwie domowym. I choć osoby te formalnie nie wykonują władzy rodzicielskiej, to mogą jednak uczestniczyć w bieżącym sprawowaniu pieczy nad dzieckiem, a nawet wpływać na jego funkcjonowanie (w tym zwłaszcza na jego zachowanie czy postrzeganie drugiego rodzica).

Niezależnie jednak od rozpadu więzi między małżonkami i orzeczenia rozvodu przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej nadrzędne znaczenie ma dobro dziecka²¹. Od zapewnienia ochrony dobra dziecka uzależniona jest bowiem treść i sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, a także ewentualna ingerencja sądowa w zakres tej władzy. Dlatego dobro dziecka jako „kompleks wartości o charakterze materialnym i niematerialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju”²² pozostaje w ścisłym związku z aktualnie istniejącą sytuacją dziecka, w tym z jego środowiskiem rodzinnym. Oznacza to, że dobro dziecka może przemawiać również za dopuszczeniem udziału w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem przez konkubenta, o ile nie narusza to istoty władzy rodzicielskiej przysługującej rodzicom. W tym kontekście dobro dziecka winno być pojmowane jako kryterium wyznaczające zakres faktycznego „oddziaływania” konkubenta na sytuację dziecka. Niemniej decyzje dotyczące dziecka, a podejmowane przez konkubenta, nie powinny w żadnej mierze prowadzić do zastępowania woli któregośkolwiek z rodziców czy do naruszenia bądź ograniczenia ich praw rodzicielskich. Wydaje się wobec tego, że udział konkubenta w bieżącym funkcjonowaniu dziecka winien mieć charakter pomocniczy i faktyczny, a jego zakres powinien być wyznaczany przez wolę rodziców oraz nadrzędną zasadę dobra dziecka. Jednocześnie udział ten nie może prowadzić do naruszenia istoty władzy rodzicielskiej w zakresie podejmowania decyzji dotyczących dziecka.

Wykonywanie władzy rodzicielskiej w zgodzie z dobrem dziecka wymaga także poszanowania godności i praw dziecka, co wyraża się w konieczności uwzględnienia jego autonomii, w szczególności – stosownie do stopnia dojrzałości – jego zdania przy podejmowaniu decyzji dotyczących jego osoby. Znajduje to swoje wyraźne odzwierciedlenie w instytucji wysłuchania dziecka²³. Ustawodawca przyjmuje bowiem słuszne założenie,

19 W. Lis, *Pieczna naprzemienna a dobro dziecka*, „Prawo i Więzy” 2022, nr 4, s. 254.

20 M. Łączkowska-Porawska, *Władza rodzicielska jako przejaw relacji rodzicielstwa łączącej matkę i ojca*, „Prawo i Więzy” 2025, nr 6, s. 338.

21 Zob. A. Pośpiech, K. Kamińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2025, s. 843; K. Kamińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 483–486.

22 W. Lis, *Pieczna naprzemienna a dobro dziecka*, s. 258.

23 Zob. J. Słyk, *Aspekty prawne wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2015, nr 4 (14), s. 9–31; K. Michałowska, *Ochrona autonomii dziecka w zakresie prawa do bycia wysłuchanym a obowiązek pieczy nad jego osobą*, „Rejent” 2024, nr 11, s. 226–244; D. Wybrańczyk, *Instytucja wysłuchania małoletniego przed sądem w sprawach go dotyczących*, „Zeszyty Prawnicze

że przed podjęciem istotnych decyzji dotyczących dziecka konieczne jest jego wysłuchanie. Jak podkreśla się w literaturze, „obowiązek wysłuchania dziecka i w miarę możliwości wzięcia pod uwagę jego poglądu może być jednak niewłaściwie pojmowany, w szczególności w stosunkach dziecka z rodzicami. Chodzi o to, żeby nie przeciwstawiać praw dziecka uprawnieniom i obowiązkowi wynikającym z władzy rodzicielskiej”²⁴.

W kontekście powyższego istotne znaczenie ma również rola konkubenta w kształtowaniu stanowiska dziecka wobec wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców. W sytuacji, w której konkubent pozostaje z dzieckiem w trwałej i jednocześnie poprawnej relacji, może pośrednio wpływać na kształtowanie poglądów, a także stanowiska dziecka. Okoliczność ta nabiera istotnego znaczenia przy uwzględnieniu zdania wyrażonego przez dziecko, szczególnie że instytucja wysłuchania służy przede wszystkim rozpoznaniu jego potrzeb oraz ustaleniu jego interesów, które powinny być podstawą podejmowanych wobec niego decyzji.

Na tle powyższych uwag zważyć trzeba, że władza rodzicielska, na którą składa się piecza nad osobą dziecka, majątkiem dziecka i reprezentacja dziecka, przysługuje rodzicom wspólnie, choć może być sprawowana w określonym zakresie samodzielnie²⁵. Znajduje to swoje potwierdzenie w doktrynie, gdzie wskazuje się, że z istoty władzy rodzicielskiej wynika zasada jej wspólnego, dwuosobowego wykonywania przez oboje równouprawnionych rodziców²⁶. I choć władzę rodzicielską wykonują oboje rodzice, to jednak zdarza się, że „dla skuteczności określonej czynności w imieniu lub w interesie dziecka wystarcza dokonanie jej przez jednego z rodziców”²⁷. Podzielić należy przy tym zdanie Małgorzaty Łączkowskiej-Porawskiej, że istota regulacji władzy rodzicielskiej wyraża się w wyodrębnieniu trzech jej zasadniczych płaszczyzn: przysługiwania władzy rodzicielskiej konkretnym podmiotom, podejmowania rozstrzygnięć w sprawach dziecka, a także wykonywania tej władzy poprzez konkretne działania realizujące wcześniej podjęte decyzje²⁸. W pierwszym w tych obszarów „uprawnionymi są oboje rodzice wspólnie, w drugim rodzice zobowiązani są do współpracy, w trzecim każdy może działać samodzielnie”²⁹.

BAS” 2020, z. 66, s. 49–65; A. Budzyńska, *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym – perspektywa psychologiczna*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2015, nr 4 (14), s. 32–54; D. Kuna, *Znaczenie głosu dziecka w procedurze cywilnej – nowe standardy wysłuchania małoletniego w świetle ochrony interesu dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2024, nr 3 (23), s. 83–100; P. Maśłowska, *Prawo dziecka do przyjaznego wymiaru sprawiedliwości – rola instytucji wysłuchania w ochronie interesów dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2025, nr 3 (24), s. 84–95; M.K. Gardziel, *Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 7–8, s. 100–120; J. Ignaczewski (aktualizacja K. Pułłowska), *Władza rodzicielska*, [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 193–195; J. Gajda, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 829; A. Pośpiech, K. Kamińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, s. 849–851.

24 T. Smoczyński, *Uwagi o reformie polskiego prawa rodzinnego*, [w:] *Prawa rodziny – prawa w rodzinie*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1999, s. 131–132.

25 K. Gromek, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Gromek, Warszawa 2020, s. 764.

26 J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 527.

27 T. Sokołowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, s. 671.

28 M. Łączkowska-Porawska, *Władza rodzicielska jako przejaw relacji rodzicielstwa...*, s. 341.

29 *Ibidem*, s. 340–341.

Niezależnie od zaproponowanego podziału rodzice powinni dążyć do wspólnego i zgodnego wykonywania przysługujących im uprawnień, albowiem władza rodzicielska przysługuje obojgu wspólnie, a nie równolegle³⁰.

To wszystko sprowadza się zatem do słusznego twierdzenia, że jest jedna władza rodzicielska, która przysługuje rodzicom dziecka. Oznacza to tym samym, że nawet jeśli konkubent pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym z dzieckiem i uczestniczy w jego wychowywaniu, nie nabywa z tego tytułu upoważnienia do sprawowania władzy rodzicielskiej. Nie wyklucza to jednak sytuacji, w których konkubent będzie uczestniczyć w bieżącej pieczy nad dzieckiem, w szczególności gdy okoliczności będą wymagały podejmowania przez niego czynności o charakterze opiekuńczym (np. odebranie dziecka z placówki edukacyjnej, pomoc w nauce, udzielenie doraźnej pomocy w przypadku urazu, sprawowanie nadzoru podczas nieobecności rodzica). Przy czym czynności te mają niejako charakter wtórny i opierają się na uprzednio wyrażonej zgodzie rodziców wykonujących władzę rodzicielską. W konsekwencji obecna rola konkubenta ogranicza się wyłącznie do sfery faktycznej, tj. wspierającej wykonywanie władzy rodzicielskiej. Co więcej, konkubent pozostaje poza strukturą władzy rodzicielskiej³¹, aczkolwiek swoimi zachowaniami może on istotnie wpływać na sytuację dziecka. Okoliczność ta jednak nie prowadzi do powstania po jego stronie jakichkolwiek praw podmiotowych względem dziecka.

Uwzględniając obecne rozwiązania normatywne, zasadne zdaje się rozważenie możliwości uregulowania roli konkubenta w relacji z małoletnim dzieckiem za pomocą porozumienia rodzicielskiego. Wprawdzie porozumienie rodzicielskie służy określeniu sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców żyjących w rozłączeniu, a także utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem (art. 58 k.r.o. oraz art. 107 k.r.o.), niemniej nie można wykluczyć, że jego treść będzie obejmować także inne, przyjęte wspólnie przez rodziców postanowienia. W szczególności treść porozumienia rodzicielskiego może uwzględniać faktyczne zaangażowanie konkubenta w codzienną opiekę nad dzieckiem, o ile pozostaje to zgodne z jego dobrem, a także nie narusza istoty praw i obowiązków rodzicielskich. Przykładowo rodzice wspólnie i w porozumieniu mogą dookreślić, w jakim zakresie konkubent będzie uczestniczyć w bieżącej pieczy nad dzieckiem oraz które spośród czynności o charakterze opiekuńczym może wykonywać samodzielnie. Mimo to konkubentowi nie będzie przysługiwał jakikolwiek atrybut władzy rodzicielskiej, ponieważ tego rodzaju postanowienia ograniczają się do sfery organizacyjnej i faktycznej, będąc wyrazem zgodnej woli rodziców co do sposobu wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej. Trzeba podkreślić zatem, że uwzględnienie relacji między konkubentem a dzieckiem w treści porozumienia rodzicielskiego sprzyja stabilizacji sytuacji dziecka w związku z rozpadem więzi łączących jego rodziców, aczkolwiek nie zmienia statusu prawnego konkubenta, który pozostaje poza strukturą władzy rodzicielskiej przysługującej *verba legis* rodzicom. Upraszczając, włączenie konkubenta w codzienne funkcjonowanie dziecka jawi się jako w pełni uzasadnione, choć jego rola nie może przybierać charakteru substytucyjnego wobec roli pełnionej przez rodziców, szczególnie z uwagi na ustawowo określony krąg podmiotów uprawnionych do wykonywania władzy rodzicielskiej.

³⁰ *Ibidem*, s. 342.

³¹ Zob. A. Gałakan-Halicka, *Podmioty władzy rodzicielskiej*, „Administracja” 2018, nr 3, s. 116–133.

2. Powierzenie bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi – postulat *de lege ferenda*

Tytułem uzupełnienia do powyższych rozważań zasadne wydaje się sformułowanie postulatów *de lege ferenda* odnoszących się do dopuszczalności oraz zakresu powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem konkubentowi. W pierwszej mierze należy jednak zauważyć, że pojęcie bieżącej pieczy nie zostało zdefiniowane przez ustawodawcę. Wydaje się, że bieżąca piecza nad dzieckiem obejmuje ogół czynności faktycznych i prawnych podejmowanych w związku z utrzymywaniem, wychowaniem oraz zapewnieniem właściwych warunków wzrostu i rozwoju dziecka. Co do zasady są to czynności o charakterze powtarzalnym, związane z „normalną” egzystencją, jak chociażby sprawowanie nadzoru nad dzieckiem czy dbanie o jego potrzeby bytowe, a także organizowanie czasu wolnego. Dlatego dopuszczenie konkubenta do udziału w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem nie oznacza przyznania statusu podmiotu władzy rodzicielskiej, lecz jest odzwierciedleniem więzi rodzinnych, które powstały w wyniku rozpadu rodziny.

Naturalnie nie można wykluczyć sytuacji, w których czynności wykonywane przez konkubenta wobec dziecka będą wykraczały dalece poza czynności faktyczne i będą obejmowały również podejmowanie decyzji dotyczących bieżących spraw dziecka (np. zgoda na natychmiastowe udzielenie świadczenia zdrowotnego dziecku). Niemniej zakres umocowania konkubenta winien być zawsze dookreślany wolą rodziców, z jednoczesnym poszanowaniem dobra dziecka oraz przepisów prawa powszechnie obowiązującego (chodzi bowiem o zachowanie integralności władzy rodzicielskiej). Jest to szczególnie istotne z perspektywy ewentualnej odpowiedzialności za działania podejmowane w ramach bieżącej pieczy. Skoro bowiem konkubent nie jest podmiotem władzy rodzicielskiej, to odpowiedzialność za dziecko spoczywa na rodzicach jako podmiotach, o których mowa w art. 93 § 1 *in fine* k.r.o. Oczywiście nie wyklucza to odpowiedzialności konkubenta za własne czyny, które naruszają dobro dziecka lub przekraczają granice udzielonego upoważnienia. Nie zmienia to jednak faktu, że działania podejmowane przez konkubenta w ramach faktycznego sprawowania bieżącej pieczy nie mogą być utożsamiane z wykonywaniem władzy rodzicielskiej, a co ważniejsze, nie czynią one konkubenta przedstawicielem ustawowym dziecka.

W świetle tychże uwag *de lege ferenda* wskazane jawi się normatywne uregulowanie dopuszczalnego udziału konkubenta w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem. Ustawodawca winien bowiem wyraźnie dookreślić charakter prawny takiego udziału, jak również jego ewentualny wpływ na sposób wykonywania władzy rodzicielskiej. Celowe zdaje się także *de lege ferenda* wprowadzenie ustawowej definicji bieżącej pieczy nad dzieckiem. Rozwiązanie takie umożliwiłoby odróżnienie czynności związanych z codzienną opieką nad dzieckiem od czynności mieszczących się w zakresie przedmiotowym władzy rodzicielskiej.

Ponadto znamienne znaczenie ma uwzględnienie więzi rodzinnych, które winny rzutować na rolę konkubenta w sytuacji dziecka. Toteż *de lege ferenda* zasadne wydaje się takie ukształtowanie przepisów prawa powszechnie obowiązującego, ażeby system prawa rodzinnego zważał także na relacje rodzinne ukształtowane w ramach tzw. rodzin zrekonstruowanych. Istnieje bowiem realna potrzeba dostrzeżenia, że konkubent – mimo

braku więzi formalno-prawnych wobec dziecka – może pełnić znaczącą rolę w jego życiu codziennym. Z podobnych względów przewidziano w art. 21 poselskiego projektu ustawy o związkach partnerskich³², że „osoba w związku partnerskim uczestniczy w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem pozostającym pod władzą rodzicielską drugiej z osób w związku partnerskim i jego wychowaniu. Jest uprawniona do podejmowania decyzji w sprawach życia codziennego dziecka, chyba że danej decyzji sprzeciwi się którykolwiek z rodziców wykonujących władzę rodzicielską nad tym dzieckiem” (ust. 1). Co więcej, „osoba, o której mowa w ust. 1, a także rodzic wyrażający sprzeciw, o którym mowa w ust. 1, kieruje się dobrem dziecka oraz poszanowaniem jego godności i praw, a przed podjęciem w jego sprawach decyzji lub działań powinna je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia” (ust. 2). Konstrukcja przyjęta w projektowanym przepisie nie przyznaje partnerowi (konkubentowi) atrybutów władzy rodzicielskiej, lecz kreuje „formę” udziału w życiu w wykonywaniu czynności opiekuńczych o charakterze faktycznym, co do których sprzeciw może wyrazić rodzic wykonujący władzę rodzicielską. W ten sposób jakakolwiek ingerencja konkubenta w sytuację dziecka miałyby charakter warunkowy, jako że byłaby uzależniona od braku sprzeciwu ze strony któregokolwiek z rodziców. Można wobec tego stwierdzić, że projektodawca chciał w ten sposób zagwarantować konkubentowi współuczestnictwo w bieżącej pieczy nad dzieckiem. Wydaje się, że zaproponowane rozwiązanie to swoisty kompromis pomiędzy potrzebą uwzględnienia coraz bardziej dostrzegalnych przeobrażeń ogólnocywilizacyjnych, w tym nowego spojrzenia na więzi rodzinne, a koniecznością poszanowania istoty władzy rodzicielskiej. I dlatego winno ono być punktem odniesienia do dalszych rozważań nad potrzebą uregulowania sytuacji prawnej konkubenta z perspektywy powierzenia bieżącej pieczy nad dzieckiem.

Podsumowanie

Bez wątplenia również w Polsce coraz częściej dziecko wychowywane jest w warunkach tzw. rodzin zrekonstruowanych. Nie bez znaczenia pozostaje przy tym okoliczność, że ustawodawca nie przewiduje regulacji prawnych, które gwarantowałyby ochronę interesów dziecka funkcjonującego w relacjach obejmujących także konkubinat. Niezależnie jednak od modelu, w którym dziecko wzrasta i się rozwija, konieczne jest zapewnienie poszanowania jego praw, w tym także jego dobra.

W obowiązującym stanie prawnym brakuje przepisów, które byłyby odpowiedzią na pojawiające się w praktyce wątpliwości dotyczące dopuszczalnego udziału konkubenta w wykonywaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem. Oczywiście jest, że obecnie konkubent podejmuje czynności mieszczące się w kategorii czynności opiekuńczych, związanych z bieżącą pieczą nad osobą dziecka. Nie oznacza to jednak, że konkubent ma realizować

³² Poselski projekt ustawy o związkach partnerskich, druk nr 1457, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?nr=1457> [dostęp: 13 kwietnia 2026 r.].

jakiegokolwiek uprawnienia w sposób dorozumiany (tzn. bez normatywnego umocowania). Co więcej, brak wyraźnych rozwiązań legislacyjnych może prowadzić do sytuacji, w których konkubent, w przeciwieństwie do rodziców, będzie podejmował czynności, które mogą potencjalnie naruszać interesy dziecka, albowiem nie ciąży na nim ustawowy obowiązek kierowania się jego dobrem³³. Z tych chociażby względów niezbędne wydaje się podjęcie szerszej dyskusji na temat wprowadzenia regulacji prawnych, które byłyby odpowiedzią na zmieniający się model rodziny, a jednocześnie wypełniłyby istniejącą lukę w prawie³⁴.

³³ Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy o związkach partnerskich, druk nr 1457, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/E1E712D6A07273BCC1258CC1002F72CA/%24File/1457.pdf>, s. 28 [dostęp: 13 kwietnia 2026 r.]. Naturalnie brak wyraźnego obowiązku kierowania się dobrem dziecka nie zwalnia konkubenta z obowiązku przestrzegania zasad współżycia społecznego.

³⁴ *Ibidem*, s. 28.

Bibliografia

- Bosek L., *W sprawie kwalifikacji więzi rodzinnej jako dobra osobistego (uwagi krytyczne na tle aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 3.
- Budzyńska A., *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym – perspektywa psychologiczna*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2015, nr 4 (14).
- Burkacka I., *Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego*, „Artes Humanae” 2017, nr 2.
- Gajda J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021.
- Gałąkan-Halicka A., *Podmioty władzy rodzicielskiej*, „Administracja” 2018, nr 3.
- Gardziel M.K., *Prawo dziecka do wyrażania własnych poglądów*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 7–8.
- Gąska M., *Więź rodzinna – refleksje nad charakterem dobra oraz dopuszczalnością i sposobami kompensacji krzywdy wywołanej jego naruszeniem*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 1.
- Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja demograficzna Polski do 2024 r.*, Warszawa 2025.
- Gołębiowski K., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2023.
- Gromek K., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Gromek, Warszawa 2020.
- Haberko J., *Sytuacja dziecka wychowanego przez rodzica wspólnie z nowym partnerem. Refleksje o potrzebie zmian*, [w:] *Z tradycji ku przyszłości prawa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Małgorzacie Pyziak-Szafnickiej*, red. W. Robaczyński, Łódź 2025.
- Ignaczewski J. (aktualizacja Pudłowska K.), *Władza rodzicielska*, [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Jędrejek G., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. G. Jędrejek, Warszawa 2017.
- Kamińska K., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023.
- Kołodziej-Zaleska A., Przybyła-Basista H., *Przekonania osób rozwiedzionych o szansach powodzenia powtórnego małżeństwa i rodziny zrekonstruowanej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie” 2018, z. 123.
- Kuna D., *Znaczenie głosu dziecka w procedurze cywilnej – nowe standardy wysłuchania małoletniego w świetle ochrony interesu dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2024, nr 3 (23).
- Leśniak M., *Rodzina patchworkowa jako system – egzemplifikacja problemu*, „Roczniki Pedagogiczne” 2024, nr 4.
- Lewandowska-Urbanowicz M., *Obowiązek wychowawczy ojczyma (macochy) względem pasierba*, „Ius Novum” 2023, nr 2 (17).
- Lis W., *Piecznia naprzemienna a dobro dziecka*, „Prawo i Więzy” 2022, nr 4.
- Łączkowska-Porawska M., *Władza rodzicielska jako przejaw relacji rodzicielstwa łączącej matkę i ojca*, „Prawo i Więzy” 2025, nr 6.
- Łukasiewicz J.M., *Władza rodzicielska*, [w:] *Prawo rodzinne*, red. J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Warszawa 2021.

- Masłowska P., *Prawo dziecka do przyjaznego wymiaru sprawiedliwości – rola instytucji wysłuchania w ochronie interesów dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2025, nr 3 (24).
- Michałowska K., *Ochrona autonomii dziecka w zakresie prawa do bycia wysłuchanym a obowiązek pieczy nad jego osobą*, „Rejent” 2024, nr 11.
- Nowakowski T., *Więź rodzinna jako dobro osobiste – uwagi na tle krytycznych wypowiedzi doktryny*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 3.
- Pańtak P., *Najważniejsze jest dobro dziecka, czyli władza rodzicielska przed i po rozwodzie*, „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2021, nr 38.
- Pielak A., *Pełnomocnictwo w stosunkach niemajątkowych*, Warszawa 2025.
- Poselski projekt ustawy o związkach partnerskich, druk nr 1457, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?nr=1457>.
- Pośpiech A., Kamińska K., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2025.
- Rol M., *Więź rodzinna jako dobro osobiste i jego ochrona*, „Palestra” 2025, nr 3.
- Roszyk M., *Tezy rozprawy doktorskiej pt. „Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę doznaną na skutek ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia najbliższego członka rodziny”*, Poznań 2025.
- Skarbek K., Kierzkowska M., *Szanse i zagrożenia w procesie wychowawczym w rodzinie patchworkowej. Studium rodziny zrekonstruowanej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2022, nr 4.
- Skarbek-Jaskólska K., Kierzkowska M., *Bonusowe rodzicielstwo – zasoby, wyzwania i zagrożenia związane z rodzicielstwem przybranym w rodzinie patchworkowej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2023, nr 4.
- Slany K., *Ponowoczesne rodziny: konstruowanie więzi i pokrewieństwa*, [w:] *Zagadnienia małżeństwa i rodziny w perspektywie feministyczno-genderowej*, red. K. Slany, Kraków 2013.
- Słyk J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzającego KRO*, t. 5, red. K. Osajda, Warszawa 2017.
- Słyk J., *Aspekty prawne wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2015, nr 4 (14).
- Smoczyński T., Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2024.
- Smoczyński T., *Uwagi o reformie polskiego prawa rodzinnego*, [w:] *Prawa rodziny – prawa w rodzinie*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1999.
- Sokołowski T., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.
- Strzebińczyk J., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12. *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011.
- Strzebińczyk J.F., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Szymańska vel Szymanek P., *Więź rodzinna w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45.
- Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy o związkach partnerskich, druk nr 1457, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/E1E712D6A07273BCC1258CC1002F72CA/%24File/1457.pdf>.

Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 1999.

Wybrańczyk D., *Instytucja wysłuchania małoletniego przed sądem w sprawach go dotyczących*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2020, z. 66.

Wybrańczyk D., *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*, Warszawa 2022.

Zajączkowska-Burtowy J., *Władza rodzicielska – aspekty konstrukcyjne*, [w:] *Władza rodzicielska. Interdyscyplinarna analiza sytuacji*, red. J. Słyk, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2023.

Żołno M., *Władza rodzicielska w prawie polskim*, „Studia Elckie” 2018, nr 2.

Patrycja Piasecka

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0002-1101-1253

CHARAKTER PRAWNY SKŁADKI NA SAMORZĄD ZAWODOWY RADCÓW PRAWNYCH A KONSTYTUCYJNA ZASADA WYŁĄCZNOŚCI USTAWY

ABSTRACT

The legal nature of the contribution to the professional self-government of attorneys-at-law and the constitutional principle of statutory exclusivity

The contribution payable to the professional self-government of attorneys-at-law, owing to its compulsory nature, mandatory membership in the self-government, and its allocation to the fulfilment of the self-government's tasks, raises significant classification issues in light of the constitutional principles governing public-law payments. Of particular relevance are Articles 84 and 217 of the Constitution of the Republic of Poland, which define the limits of the statutory regulation of public levies. The legal character of the contribution does not permit its unequivocal classification either as a public levy or as an exclusively internal self-government payment. Its classification depends on the material characteristics of the payment, the statutory source of the obligation, and the extent to which its constituent elements are determined by statute. The contribution is hybrid in nature, combining features of a public levy with those of a public-law payment arising from mandatory membership in the professional self-government. Its regulation within the framework of the self-government's autonomy, however, requires compliance with the constitutional standards governing the statutory regulation of such obligations.

Keywords: contribution to the professional self-government, Article 217 of the Constitution of the Republic of Poland, public levies, financial autonomy, public-law payment

Słowa kluczowe: składka na samorząd zawodowy, art. 217 Konstytucji RP, daniny publiczne, autonomia finansowa, świadczenie publicznoprawne

Wstęp

Problematyka charakteru prawnego składki na samorząd zawodowy radców prawnych pozostaje zagadnieniem budzącym wątpliwości zarówno w doktrynie prawa konstytucyjnego, jak i w praktyce funkcjonowania samorządu zawodowego¹. Składka ta to podstawowy instrument finansowania działalności samorządu radców prawnych, jednak jej przymusowy charakter oraz związek z wykonywaniem zawodu zaufania publicznego rodzą pytania o jej kwalifikację prawną w świetle konstytucyjnych zasad dotyczących nakładania świadczeń publicznoprawnych.

Szczególnego znaczenia nabiera w tym kontekście konstytucyjna zasada wyłączności ustawy², wyrażona w art. 84 oraz art. 217 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³. Normy te ustanawiają gwarancyjny mechanizm ochrony jednostki przed nakładaniem obowiązków finansowych bez odpowiedniej podstawy ustawowej oraz wymagają określenia podstawowych elementów konstrukcyjnych świadczeń publicznoprawnych w akcie rangi ustawowej. W doktrynie⁴ podkreśla się, że daniny publiczne tworzą szczególną kategorię świadczeń publicznoprawnych, które charakteryzują się m.in. przymusowością, bezzwrotnością oraz przeznaczeniem na realizację zadań publicznych. Powstaje zatem pytanie, czy składka na samorząd zawodowy radców prawnych, ze względu na swoje cechy materialne, powinna być kwalifikowana jako danina publiczna, czy też jako szczególny rodzaj świadczenia publicznoprawnego wynikającego z obowiązkowej przynależności do samorządu zawodowego.

1 M. Wilmanowicz-Słupczewska, J. Wantoch-Rekowski, M. Serowaniec, W. Morawski, *Public finance and taxation in the Constitution of the Republic of Poland*, Toruń 2021, s. 15–20; A. Hanusz, [w:] *Prawo finansowe. Wybrane zagadnienia*, red. A. Hanusz, Warszawa 2019, s. 25–30.

2 T. Dębowska-Romanowska, *Prawo finansowe. Część konstytucyjna wraz z częścią ogólną*, Warszawa 2010, s. 45–70; S. Ajdamach, *Finanse publiczne w Konstytucji RP*, [w:] *Podstawy prawa finansów publicznych*, red. J. M. Salachna, M. Tyniewicki, Warszawa 2024, s. 29–30; A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2011, s. 15–38; A. Krawczyk-Sawicka, *Zasada wyłączności ustawy wyrażona w art. 217 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, Poznań 2017, s. 5–23.

3 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483), dalej: Konstytucja RP.

4 D.M. Antonów, *Cechy danin publicznych w polskim systemie prawa*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius” 2016, nr 63 (1), s. 7–22; J. Kulicki, *Informacja prawna na temat danin publicznych w polskim systemie prawnym*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2024, nr 2 (82), s. 327–400.

Chociaż problematyka ta była przedmiotem analizy Trybunału Konstytucyjnego⁵ (dalej: TK) oraz literatury⁶ dotyczącej danin publicznych, nie wypracowano dotychczas jednolitej kwalifikacji prawnej składek na samorząd zawodowy zawodów zaufania publicznego. Okoliczność ta uzasadnia potrzebę ponownej analizy konstrukcji prawnej tego rodzaju świadczeń w perspektywie standardów konstytucyjnych.

Celem niniejszego artykułu jest określenie charakteru prawnego składki samorządowej radców prawnych oraz ocena zgodności mechanizmu jej ustalania z konstytucyjną zasadą wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych. Punktem wyjścia dla rozważań jest omówienie pojęcia daniny publicznej w prawie konstytucyjnym oraz standardów wynikających z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP, a następnie ocena charakteru prawnego składki na samorząd zawodowy radców prawnych w kontekście kompetencji normotwórczych organów samorządu zawodowego.

W artykule zaprezentowano koncepcję kwalifikowania składki na samorząd zawodowy radców prawnych jako świadczenia o charakterze hybrydowym, łączącego elementy właściwe dla danin publicznych z funkcją organizacyjną samorządu zawodowego. W konsekwencji przyjęto tezę, że składka ta nie powinna być kwalifikowana jako danina publiczna w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP, lecz jako szczególne świadczenie publicznoprawne związane z obowiązkową przynależnością do samorządu zawodowego.

Na potrzeby niniejszych rozważań zastosowano trzystopniowy test kwalifikacyjny wywodzony z orzecznictwa TK⁷, obejmujący ocenę: spełnienia cech daniny publicznej, źródła kompetencji do jej ustanowienia oraz zakresu dopuszczalnej delegacji ustawowej w świetle art. 84 i art. 217 Konstytucji RP. Pozwala to rozstrzygnąć, czy składka mieści się w reżimie art. 217 Konstytucji RP, czy też jest świadczeniem o odrębnym charakterze systemowym.

W pracy wykorzystano również element analizy empirycznej dotyczącej funkcjonowania systemu składek w wybranych okręgowych izbach radców prawnych⁸ (OIRP w Bydgoszczy i OIRP w Toruniu) w celu zobrazowania praktycznego wymiaru przyjętych rozwiązań normatywnych oraz sposobu wykonywania kompetencji finansowych przez organy samorządu zawodowego.

Analiza została przeprowadzona z wykorzystaniem metody dogmatycznoprawnej, obejmującej badanie przepisów prawa regulujących funkcjonowanie samorządu radców

⁵ A. Bień-Kacała, J. Wantoch-Rekowski, *Komentarz do Konstytucji RP art. 84, 217*, Warszawa 2022, s. 33–42, 75–84; A. Huchla, *Ciężary i świadczenia publiczne a podatki w świetle art. 84 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia i stosowania prawa finansowego i podatkowego*, red. P.J. Lewkowicz, J. Stankiewicz, Białystok 2010, s. 130–148; T. Dębowska-Romanowska, T. Nowak, *Komentarz do art. 84*, [w:] *Konstytucja RP, t. 1. Komentarz, art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1879–1886; T. Dębowska-Romanowska, *Prawo finansowe*, s. 123–129; M. Szalewska, [w:] *System Prawa Administracyjnego, t. 7. Prawo administracyjne materialne*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2012, s. 510–530.

⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK) z dnia 10 marca 2009 r., P 80/08, LEX nr 484575; wyrok TK z dnia 13 grudnia 2017 r., SK 48/15, LEX nr 2406906; wyrok TK z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728; wyrok TK z dnia 6 marca 2002 r., P 7/00, LEX nr 54047.

⁷ Wyrok TK z dnia 19 lipca 2011 r., P 9/09, LEX nr 936457; wyrok TK z dnia 13 lipca 2011 r., K 10/09, LEX nr 963653; wyrok TK z dnia 16 marca 2010 r., K 24/08, LEX nr 564548; wyrok TK z dnia 26 października 2010 r., K 58/07, LEX nr 607478.

⁸ Dalej: OIRP.

prawnych⁹, orzecznictwa TK¹⁰ dotyczącego danin publicznych oraz dorobku doktryny prawa konstytucyjnego i administracyjnego dotyczącego charakteru świadczeń publicznoprawnych, istoty samorządu zawodowego oraz granic dopuszczalnej delegacji ustawowej w zakresie nakładania obowiązków finansowych¹¹.

1. Pojęcie i znaczenie daniny publicznej w systemie prawnym

Analiza charakteru prawnego składki samorządowej radców prawnych wymaga odwołania się w pierwszej kolejności do pojęcia daniny publicznej. W literaturze¹² podkreśla się, że danina publiczna w sensie materialnym charakteryzuje się przymusowością, bezwrotnością, brakiem ekwiwalentności oraz przeznaczeniem na realizację zadań o charakterze publicznym. Z perspektywy standardów konstytucyjnych obowiązki o charakterze publicznoprawnym mogą być ustanawiane wyłącznie w drodze ustawy, co wynika z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP. Normy te pełnią funkcję gwarancyjną wobec jednostki, zapewniając określoność prawa oraz kontrolę parlamentarną nad ustanawianiem zobowiązań finansowych o charakterze publicznoprawnym.

W doktrynie¹³ wskazuje się, że zakres daniny publicznej nie ogranicza się wyłącznie do podatków, lecz obejmuje także inne świadczenia obowiązkowe o charakterze publicznoprawnym, w tym opłaty i składki na rzecz organów samorządów zawodowych, jeżeli ich cechy materialne odpowiadają kryteriom daniny publicznej. Jednocześnie przyjmuje się, że danina publiczna powinna być ustanowiona w sposób umożliwiający jednostce przewidzenie obowiązków, jakie na niej ciąży, oraz podlegać konstytucyjnej kontroli pod względem proporcjonalności i zasad współżycia społecznego¹⁴.

Składka na rzecz samorządu radców prawnych wykazuje cechy właściwe daninie publicznej w ujęciu materialnym – jest obowiązkowa, przymusowa, a jej nieuiszczenie może skutkować sankcjami, w tym skreśleniem z listy członków samorządu. Jednocześnie sposób jej ustalania, oparty na delegacji kompetencji normotwórczej do organów samorządu zawodowego, rodzi wątpliwości co do spełnienia wymogów konstytucyjnych

9 Por. art. 40–42, art. 52, art. 60 pkt 4 oraz art. 65 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499), dalej: u.r.p.

10 Wyrok TK z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728; wyrok TK z dnia 18 października 2023 r., SK 23/19, LEX nr 3615776; wyrok TK z dnia 13 grudnia 2017 r., SK 48/15, LEX nr 2406906.

11 J. Smarż, *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia samorządów zawodowych*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 3, s. 5–40; S. Patyra, *Zadania samorządu radców prawnych w świetle art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31), s. 47–59; C. Kosikowski, *Prawo finansowe w Unii Europejskiej i w Polsce*, Warszawa 2005, s. 55–70.

12 P. Felis, *Daniny publiczne jako źródło dochodów budżetowych w Polsce*, „Studia Biblioteki Analiz Sejmowych” 2017, nr 4 (52), s. 9–37; J. Głuchowski, *Zamierzchły problem ustalania rozmiaru podatku – casus podatkomierza z Kom Ombo*, [w:] *Daniny publiczne. Prawo finansowe wobec wyzwań XXI wieku*, red. A. Dobaczewska, E. Juchniewicz, T. Sowiński, Warszawa 2015, s. 13–20.

13 A. Borodo, *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2010, s. 17–38.

14 A. Krawczyk-Sawicka, *Zasada wyłączności ustawy...*, s. 12–18.

dotyczących standardu określoności i wyłączności ustawowej w sprawach danin publicznych.

Oznacza to, że w ujęciu materialnym składka spełnia zasadnicze kryteria daniny publicznej w rozumieniu utrwalonym w orzecznictwie TK¹⁵ (przymusowość, jednostronność, bezzwrotność oraz publicznoprawny charakter świadczenia). Jednakże spełnienie tych cech nie przesądza jeszcze o zastosowaniu art. 217 Konstytucji RP, odnoszącego się do świadczeń ustanawianych w ramach konstytucyjnie ukształtowanego władztwa daninowego państwa¹⁶.

Interpretacja art. 17 Konstytucji RP prowadzi do wniosku, że samorządy zawodowe dysponują autonomią organizacyjną i finansową w zakresie realizacji ustawowych zadań publicznych, co obejmuje możliwość kształtowania obowiązkowych świadczeń w granicach ustawowej delegacji i przy zachowaniu konstytucyjnych wymogów określoności¹⁷. Należy przy tym uwzględnić, że obowiązek ponoszenia składki na rzecz samorządu zawodowego nie wynika bezpośrednio z wykonywania przez państwo władztwa daninowego. Pozostaje on związany z konstytucyjnie dopuszczalnym mechanizmem wykonywania pieczy nad zawodem zaufania publicznego przez samorząd zawodowy, o którym mowa w art. 17 Konstytucji RP¹⁸. Oznacza to, że składka ta ma zarówno element publicznoprawny, wynikający z ustawowego obowiązku przynależności do samorządu zawodowego, jak i element korporacyjny, związany z finansowaniem działalności organizacyjnej samorządu. W tym kontekście należy odróżnić świadczenia ustanawiane w granicach ustawowo określonych kompetencji organów samorządu zawodowego od danin publicznych w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP, które mogą być nakładane wyłącznie w drodze ustawy i służą finansowaniu zadań publicznych państwa, niezależnie od zadań organizacyjnych samorządu.

Analiza składki na samorząd zawodowy radców prawnych powinna uwzględniać zarówno jej cechy materialne, jak i procedury ustanawiania, zakres kompetencji organów samorządu zawodowego oraz zgodność z konstytucyjnymi gwarancjami jednostki, w tym prawem do określoności obowiązków publicznoprawnych (art. 2 i art. 84 Konstytucji RP), zasadą legalizmu, proporcjonalności i równości wobec prawa oraz prawem do sądowej kontroli prawidłowości nakładania świadczeń finansowych¹⁹. Ocenie podlega zatem nie tylko materialna kwalifikacja składki jako świadczenia o cechach daniny publicznej, lecz także jej umiejscowienie w systemie konstytucyjnych źródeł obowiązków finansowych. Wyznacza to ramy dla dalszych rozważań nad standardem określoności regulacji prawnych, proporcjonalnością obciążeń oraz granicami autonomii finansowej samorządu zawodowego radców prawnych.

¹⁵ Wyrok TK z dnia 15 lipca 2013 r., K 7/12, LEX nr 1344386; wyrok TK z dnia 9 listopada 1999 r., K 28/98, LEX nr 39228; wyrok TK z dnia 13 września 2011 r., P 33/09, LEX nr 929854.

¹⁶ A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne...*, s. 83–95; T. Dębowska-Romanowska, *Prawo finansowe*, s. 123–129.

¹⁷ A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne...*, s. 45–70.

¹⁸ B. Banaszak, *Komentarz do art. 17, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 140–147; S. Patyra, *Zadania samorządu radców prawnych...*, s. 50–59.

¹⁹ Por. art. 2, art. 32, art. 45, art. 84, art. 87, art. 92 oraz art. 17 ust. 1 Konstytucji RP; art. 40 pkt 3, art. 60 pkt 11 oraz art. 64 ust. 1 pkt 2 u.r.p.; wyrok TK z dnia 9 października 2007 r., SK 70/06, LEX nr 322147.

2. Charakter prawny składki na samorząd radców prawnych

Charakter prawny składki na rzecz samorządu zawodowego radców prawnych należy analizować w kontekście jej funkcji, podstaw prawnych oraz cech materialnych. Składka ta, choć formalnie ustanawiana przez organy samorządu zawodowego, wykazuje cechy zbliżone do daniny publicznej w sensie materialnym, przede wszystkim przymusowość, bezzwrotność oraz przeznaczenie na realizację zadań o charakterze publicznym. Obowiązek uiszczania składki jest ściśle powiązany z członkostwem w samorządzie i wykonywaniem zawodu zaufania publicznego, co odróżnia ją od świadczeń dobrowolnych i podkreśla jej znaczenie jako instrumentu funkcjonowania samorządu zawodowego²⁰.

W odróżnieniu od podatków i innych danin publicznych składka na samorząd zawodowy radców prawnych nie jest kompleksowo uregulowana na poziomie ustawowym. Kompetencję do określania wysokości oraz zasad uiszczania składki ustawodawca powierzył organom samorządu zawodowego, pozostawiając im szeroki zakres swobody regulacyjnej²¹.

Podstawę prawną obowiązku finansowania działalności samorządu zawodowego radców prawnych stanowi art. 63 pkt 1 u.r.p., zgodnie z którym działalność samorządu radców prawnych finansowana jest ze składek radców prawnych i aplikantów radcowskich, opłat związanych z postępowaniem w sprawie wpisu na listę radców prawnych i aplikantów radcowskich oraz kar pieniężnych. Przepis ten określa ustawowe źródła finansowania samorządu oraz ustanawia ogólną podstawę obowiązku ponoszenia ciężarów finansowych przez jego członków, pozostawiając jego konkretyzację regulacjom wewnątrz korporacyjnym²².

Istotne znaczenie w tym zakresie ma również art. 60 pkt 11 u.r.p., zgodnie z którym do kompetencji Krajowego Zjazdu Radców Prawnych należy uchwalanie zasad ustalania składek członkowskich oraz zasad ich podziału. Przepis ten tworzy ustawową podstawę kompetencji normotwórczych organów samorządu zawodowego w zakresie kształtowania mechanizmu finansowania samorządu radców prawnych oraz konkretyzuje zakres dopuszczalnej autonomii finansowej tego samorządu²³.

W świetle art. 217 Konstytucji RP najistotniejsze znaczenie ma ocena, czy ustawodawca określił wszystkie elementy konstrukcyjne świadczenia lub przynajmniej wyznaczył ich jednoznaczne ramy. W przypadku składki radcowskiej ustawodawca ograniczył się do wskazania źródła finansowania oraz ogólnej delegacji kompetencyjnej, co rodzi pytanie o dopuszczalny zakres dalszej konkretyzacji przez organy samorządu. Ocena ta wymaga w dalszej kolejności ustalenia, czy zakres delegacji ustawowej obejmuje jedynie techniczną konkretyzację świadczenia, czy też prowadzi do faktycznego przeniesienia istotnych elementów władztwa daninowego na organ samorządu zawodowego.

²⁰ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2023, s. 95–114; W. Wójtowicz, *Daniny publiczne*, [w:] *System Prawa Finansowego*, t. 3. *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010, s. 13–24.

²¹ Por. art. 40 pkt 3, art. 60 pkt 11 oraz art. 64 ust. 1 pkt 2 u.r.p.; wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r., P 21/02, LEX nr 84273.

²² B. Banaszak, *Komentarz do art. 17...*, s. 152–157.

²³ J. Mrozek, *Samorząd zawodowy a pojęcie administracji publicznej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, nr 2, s. 127–140; E. Tkaczyk, *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 6 (107), s. 61–78.

Uszczegółowienie obowiązku ponoszenia składek na rzecz samorządu zawodowego następuje w drodze uchwał organów samorządu zawodowego. Wynika ono z treści § 1 ust. 1 uchwały Nr 7/VIII/2010 Krajowej Rady Radców Prawnych (dalej: KRRP) z dnia 10 grudnia 2010 r.²⁴, zgodnie z którym radcowie prawni oraz aplikanci radcowscy zobowiązani są do uiszczania składki członkowskiej oraz składki ubezpieczeniowej. Uchwały te są wykonaniem ustawowej delegacji kompetencyjnej i służą konkretyzacji wynikającego z ustawy o radcach prawnych obowiązku finansowania działalności samorządu zawodowego poprzez uiszczanie składek członkowskich.

W tym kontekście należy dodatkowo wskazać art. 29 pkt 4a u.r.p., który przewiduje sankcję w postaci obligatoryjnego skreślenia z listy radców prawnych w przypadku niewywiązywania się z obowiązku uiszczania składek członkowskich przez okres dłuższy niż jeden rok. Uregulowanie to wzmacnia ustawowe umocowanie obowiązku finansowego oraz wskazuje na jego ściśle powiązanie z wykonywaniem zawodu radcy prawnego.

Rozwiązanie to oznacza, że ustawodawca określa ustawową podstawę obowiązku składkowego oraz wyznacza ramy kompetencji organów samorządu zawodowego w zakresie jego konkretyzacji, pozostawiając im określenie wysokości składek oraz zasad ich podziału w granicach wyznaczonych przez ustawę oraz konstytucyjne standardy określoności prawa²⁵. Przyjęty model należy uznać za konstytucyjnie dopuszczalny, przy czym wymaga on ścisłej wykładni ze względu na zakres pozostawiony regulacjom wewnątrz-korporacyjnym. Z perspektywy standardów wynikających z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP model ten może zostać zaakceptowany jedynie w takim zakresie, w jakim uchwały organów samorządu nie prowadzą do kreowania nowych kategorii świadczeń publicznoprawnych, lecz mieszczą się w granicach ustawowej delegacji²⁶.

Nie eliminuje to jednak wątpliwości dotyczących spełnienia konstytucyjnych wymogów określoności prawa daninowego oraz zasady wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych. Mimo kompetencji samorządu radców prawnych do kształtowania wysokości składki pozostaje ona poddana ograniczeniom wynikającym z przepisów ustawowych, co wyklucza pełną autonomię finansową samorządu w tym zakresie. W konsekwencji składka nie może być kwalifikowana w sposób jednoznaczny jako danina publiczna w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP, lecz jako świadczenie publicznoprawne o charakterze korporacyjnym, którego źródłem jest przynależność do samorządu zawodowego, a nie wykonywanie przez państwo władztwa daninowego.

3. Modele finansowania samorządów zawodowych w ujęciu komparatystycznym

Problematyka finansowania samorządów zawodowych oraz zakresu ich autonomii finansowej nie ma charakteru wyłącznie krajowego. W ujęciu komparatystycznym rozwiązania

²⁴ Uchwała Nr 7/VIII/2010 KRRP z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych (tekst pierwotny), zmieniona uchwałą Nr 125/X/2017 Prezydium KRRP z dnia 20 października 2017 r.

²⁵ E. Tkaczyk, *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 65–68; J. Mrozek, *Samorząd zawodowy a pojęcie administracji publicznej*, s. 134–140.

²⁶ W. Wójtowicz, *Daniny publiczne*, s. 15–24.

przyjmowane w państwach europejskich wykazują istotne zróżnicowanie zarówno pod względem zakresu ustawowej determinacji składek, jak i stopnia autonomii organów samorządowych²⁷.

W systemie niemieckim funkcjonowanie izb adwokackich i radcowskich (*Rechtsanwaltskammern*) opiera się na obowiązkowych składkach członkowskich, przy jednoczesnym ustawowym określeniu ram ich funkcjonowania, co ogranicza zakres autonomii regulacyjnej organów samorządu. W systemie francuskim samorządy zawodowe (*Barreaux*) charakteryzują się znacznym stopniem instytucjonalizacji oraz centralizacji, przy czym ich finansowanie pozostaje osadzone w ramach określonych przez regulacje ustawowe oraz uchwały organów samorządu o charakterze ogólnokrajowym. Z kolei w systemie anglosaskim, w szczególności w Wielkiej Brytanii, funkcjonowanie organizacji zawodowych, takich jak The Law Society, opiera się na modelu mieszanym, łączącym składki członkowskie z elementami regulacji publicznoprawnej oraz większym rozdzieleniem funkcji reprezentacyjnych i regulacyjnych wykonywanych przez odrębne organy nadzoru zawodowego²⁸.

Zestawienie powyższych modeli wskazuje na brak jednolitego standardu w zakresie autonomii finansowej samorządów zawodowych w państwach europejskich, co pozwala wyróżnić dwa podstawowe kierunki regulacyjne: model oparty na zwiększonym stopniu ustawowej determinacji elementów konstrukcyjnych składek oraz model zakładający autonomię korporacji zawodowych przy jednoczesnym rozbudowaniu mechanizmów kontroli zewnętrznej.

W świetle powyższego polski model regulacyjny, oparty na szerokiej delegacji kompetencji normotwórczych, może być oceniany jako wymagający doprecyzowania ustawowych ram kształtowania składki, w szczególności poprzez ustawowe wskazanie podstawowych elementów konstrukcyjnych składki (co najmniej zasad ustalania wysokości oraz granic jej różnicowania) oraz wzmocnienie gwarancji przewidywalności obciążeń publicznoprawnych po stronie członków samorządu, zgodnie ze standardami wynikającymi z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP.

Sformułowane wyżej tezy dotyczące hybrydowego charakteru składki samorządowej oraz konstytucyjnych granic autonomii finansowej samorządów zawodowych znajdują zastosowanie nie tylko wobec samorządu radców prawnych, lecz również wobec innych zawodów zaufania publicznego, w szczególności zawodów prawniczych. Analogiczne mechanizmy finansowania występują bowiem także w innych korporacjach zawodowych.

W samorządzie adwokackim podstawę stanowi art. 40 pkt 3 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze²⁹, zgodnie z którym do zakresu działania zgromadzenia izby adwokackiej należy uchwalanie budżetu izby oraz ustalanie wysokości składek rocznych na potrzeby izby, co jest podstawową kompetencją normotwórczą w zakresie kształtowania obowiązków finansowych adwokatów. Uzupełniając art. 44 ust. 3 p.o.a.

²⁷ J. Mrozek, *Samorząd zawodowy a pojęcie administracji publicznej*, s. 136–140.

²⁸ Por. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE), *Annual Reports* oraz wybrane *Policy Papers* i stanowiska dotyczące regulacji zawodów prawniczych w Europie; Bundesrechtsanwaltsordnung (BRAO), Bundesgesetzblatt I; Loi n° 71–1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques; Solicitors Act 1974; Legal Services Act 2007.

²⁹ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1564 ze zm., dalej: u.p.a.

przewiduje możliwość zastosowania środka organizacyjno-dyscyplinującego w postaci zawieszenia adwokata w czynnościach zawodowych w przypadku zalegania z zapłatą składek, art. 56 pkt 7 p.o.a. przyznaje natomiast Krajowemu Zjazdowi Adwokatury kompetencję do określania podstawowych zasad tworzenia funduszków i gospodarowania majątkiem adwokatury, co obejmuje ramy finansowania działalności samorządu. W konsekwencji system finansowania adwokatury wykazuje cechy modelu zdecentralizowanego, w którym istotną rolę w ustalaniu i poborze składek odgrywają organy samorządu adwokackiego, przy jednoczesnym określaniu na poziomie krajowym zasad gospodarki finansowej i finansowania struktur centralnych³⁰.

W odniesieniu do notariuszy podstawę obowiązku uiszczania składek na rzecz samorządu stanowi art. 23 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie³¹, kompetencje normotwórcze w zakresie składek wynikają natomiast z art. 40 § 1 pkt 8 tej ustawy. Szczegółowe zasady ustalania, poboru i podziału składek notarialnych określa uchwała Nr 26/2002 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 28 grudnia 2002 r. w sprawie składki na potrzeby samorządu notarialnego³², która wprowadza model składki ustalonej jako określony procent wynagrodzenia notariusza, a także reguluje zasady jej poboru i przekazywania między izbami notarialnymi a Krajową Radą Notarialną.

W wypadku doradców podatkowych obowiązek ponoszenia ciężarów finansowych związanych z funkcjonowaniem samorządu zawodowego wynika z art. 36 pkt 3 ustawy z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym³³, a kompetencje finansowe organów samorządu wynikają z art. 51 ust. 1 pkt 6 tej ustawy. Z kolei wysokość składek określa uchwała Nr 84/2022 VI Krajowego Zjazdu Doradców Podatkowych z dnia 16 stycznia 2022 r.³⁴, która ustanawia jednolity, ogólnokrajowy system składek członkowskich dla doradców podatkowych i aplikantów, kształtowany w sposób scentralizowany przez najwyższy organ samorządu zawodowego.

Powyższe regulacje wskazują, że w prawniczych zawodach zaufania publicznego w Polsce występuje jednolity model finansowania samorządów oparty na ustawowym obowiązku składkowym oraz jego konkretyzacji w drodze uchwał organów korporacyjnych.

W literaturze³⁵ podkreśla się, że każda kompetencja do ustalania wysokości składki oraz trybu i zasad jej poboru musi mieć umocowanie w przepisach ustawowych, tak aby zapewniona była zgodność z konstytucyjnymi standardami prawa daninowego i nie powstawał obowiązek wykraczający poza prerogatywy ustawodawcy. Konieczne jest również zapewnienie przejrzystości kryteriów obciążenia członków samorządu, gwarantujących zarówno przewidywalność obowiązku, jak i możliwość jego konstytucyjnej kontroli, co

30 Por. art. 40 ust. 1, art. 44 ust. 1 oraz art. 58 pkt 9 u.p.a.; E. Tkaczyk, *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 72–78.

31 Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1001).

32 Uchwała Nr 26/2002 Krajowej Rady Notarialnej z dnia 28 grudnia 2002 r. w sprawie składki na potrzeby samorządu notarialnego, Krajowa Rada Notarialna, Warszawa 2002.

33 Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o doradztwie podatkowym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2117).

34 Uchwała Nr 84/2022 VI Krajowego Zjazdu Doradców Podatkowych z dnia 16 stycznia 2022 r. w sprawie wysokości składek członkowskich, Krajowy Zjazd Doradców Podatkowych, Warszawa 2022.

35 A. Bień-Kacała, *Zasada władztwa daninowego w Konstytucji RP z 1997 r.*, Toruń 2005, s. 111–130; P. Felis, *Daniny publiczne jako źródło dochodów...*, s. 28.

jest istotnym elementem wymogu zgodności mechanizmu ustalania składki z zasadami legalizmu, proporcjonalności oraz określoności prawa.

Składkę na samorząd zawodowy należy kwalifikować jako świadczenie publiczno-prawne o charakterze hybrydowym, którego obowiązek wynika z ustawy, jego wysokość i zasady ustalania są natomiast konkretyzowane w ramach autonomii regulacyjnej organów samorządu zawodowego. Relacja między cechami materialnymi składki a trybem jej ustalania ma najistotniejsze znaczenie. Obowiązek zapłaty składki jest obligatoryjny, lecz jej wysokość i zasady poboru określane są przez organy samorządu zawodowego wyłącznie w granicach kompetencji przewidzianych ustawowo, co wymaga zgodności z wymogami konstytucyjnymi, obejmującymi określoność obowiązku uiszczania składki, legalność działania organów, proporcjonalność oraz przewidywalność procedur jej poboru³⁶.

Przymusowy charakter składki wiąże się również z możliwością sankcji wobec członków samorządu, w tym skreślenia z listy członków w przypadku jej nieuiszczenia³⁷. Równocześnie autonomia organizacyjna i finansowa samorządu zawodowego, wynikająca z art. 17 Konstytucji RP, pozwala na określanie wysokości składki w ramach kompetencji przyznanych ustawowo, przy zachowaniu zgodności z zasadą wyłączności ustawy w zakresie nakładania obowiązków o charakterze publicznoprawnym³⁸.

Analiza dorobku doktryny³⁹ wskazuje, że składki samorządowe powinny być postrzegane jako świadczenia publiczno-prawne, których legalność zależy od połączenia kompetencji normotwórczych organów samorządu z ramami ustawowymi określającymi granice tej autonomii. W konsekwencji charakter prawny składki należy oceniać w kontekście zarówno jej funkcji finansowej, jak i konstytucyjnych ograniczeń kompetencyjnych organów samorządu zawodowego, uwzględniając zasady legalizmu, proporcjonalności, pewności prawa oraz prawidłowej gospodarki finansowej i kontroli wydatkowania środków publicznych.

Takie ujęcie pozwala kwalifikować składkę jako instytucję o charakterze hybrydowym, tj. obligatoryjne świadczenie publiczno-prawne ustanawiane w ramach samorządu zawodowego, podlegające konstytucyjnym standardom określoności oraz kontroli właściwym dla danin publicznych. Jest to punkt wyjścia do dalszych rozważań dotyczących praktycznych konsekwencji dla członków samorządu zawodowego oraz granic autonomii finansowej tego samorządu w świetle art. 84 i art. 217 Konstytucji RP.

4. Granice kompetencji normotwórczych organów samorządu zawodowego w kontekście konstytucyjnej zasady wyłączności ustawy

Konstytucyjna zasada wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych, wyrażona w art. 84 i art. 217 Konstytucji RP, jest istotną gwarancją ochrony jednostki wobec

36 W. Wójtowicz, *Daniny publiczne*, s. 17–24; E. Tkaczyk, *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 65–73; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 95–112.

37 Art. 29 pkt 4a u.r.p.

38 Por. art. 17 ust. 1, art. 84 i art. 217 Konstytucji RP.

39 J. Glumińska-Pawlic, *Ogólna charakterystyka danin niepodatkowych*, [w:] *System Prawa Finansowego*, t. 3. *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010, s. 857–870; A. Bień-Kacała, *Zasada władztwa daninowego...*, s. 118.

obowiązków o charakterze publicznoprawnym. Ze wskazanych regulacji wynika, że wszelkie daniny publiczne mogą być ustanawiane wyłącznie w drodze ustawy, a ich elementy konstrukcyjne muszą być określone w sposób zapewniający przewidywalność, przejrzystość oraz możliwość kontroli sądowej⁴⁰. W świetle tej zasady kompetencje normotwórcze organów samorządu zawodowego radców prawnych nie mogą być pojmowane jako nieograniczone. Samorząd zawodowy ma wprowadzić autonomię organizacyjną i finansową wynikającą z art. 17 Konstytucji RP, lecz może ją realizować jedynie w ramach ustawowych uprawnień, które wyznaczają granice działania organów tego samorządu. Oznacza to, że uchwały organów tego samorządu muszą mieścić się w zakresie delegacji ustawowej i nie mogą naruszać konstytucyjnej zasady wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych⁴¹.

Zastosowanie przyjętego wcześniej trzystopniowego testu kwalifikacyjnego prowadzi w tym zakresie do wniosku, że składka na samorząd zawodowy radców prawnych spełnia kryterium materialnych cech świadczenia publicznoprawnego, jednak jej źródło normatywne oraz stopień ustawowej determinacji elementów konstrukcyjnych nie pozwalają na przypisanie samorządowi zawodowemu władztwa daninowego w konstytucyjnym znaczeniu tego pojęcia. W konsekwencji największe znaczenie dla oceny zgodności z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP ma zakres ustawowych ram delegacji oraz ich dopuszczalna intensywność.

Autonomia samorządu zawodowego wynikająca z art. 17 Konstytucji RP może być traktowana jako konstytucyjnie odrębna podstawa decentralizacji wykonywania części funkcji publicznych na rzecz podmiotów korporacyjnych. Mechanizm ten nie odpowiada klasycznemu modelowi stanowienia danin publicznych w ramach państwowego władztwa daninowego, lecz jest wewnętrznym mechanizmem finansowania wykonywania zadań publicznych przez samorząd. Oznacza to konieczność wyraźnego rozróżnienia między uprawnieniem normotwórczym a władztwem daninowym. W konsekwencji składka na rzecz samorządu zawodowego radców prawnych ma charakter świadczenia publicznoprawnego jedynie w sensie materialnym, nie może być natomiast utożsamiana z daniną publiczną w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP jako elementem państwowego władztwa daninowego⁴².

W literaturze⁴³ wskazuje się, że ustanawianie, zmiana i znoszenie danin publicznych należy do kompetencji ustawodawcy, a wszelkie odstępstwa od tej zasady muszą być wyraźnie dopuszczone przez ustawę i nie mogą prowadzić do naruszenia konstytucyjnych standardów określoności i przewidywalności obowiązków publicznoprawnych. Przyjęcie szerokiej delegacji normotwórczej dla organów samorządu zawodowego radców prawnych nie przesądza o zgodności z konstytucyjną zasadą wyłączności ustawy w zakresie ustanawiania obowiązków o charakterze publicznoprawnym. Delegacja taka wymaga

⁴⁰ T. Dębowska-Romanowska, T. Nowak, *Komentarz do art. 84 Konstytucji RP*, s. 621–635.

⁴¹ Wyrok TK z dnia 18 lutego 2004 r., P 21/02, LEX nr 84273; J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 1–2, s. 62–74.

⁴² W. Wójtowicz, *Daniny publiczne*, s. 20–24; R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2021, s. 31–38.

⁴³ J. Glumińska-Pawlic, *Ogólna charakterystyka danin niepodatkowych...*, s. 862; A. Bień-Kacała, *Zasada władztwa daninowego...*, s. 119; P. Felis, *Daniny publiczne jako źródło dochodów...*, s. 28.

wyraźnego umocowania ustawowego, określenia granic i kryteriów delegowania norm oraz zapewnienia mechanizmów kontroli zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej, a także przewidywalności skutków prawnych tak ustanowionych norm⁴⁴.

Organy samorządu zawodowego mogą określać szczegółowe zasady wykonywania obowiązku składkowego, w tym tryb i terminy poboru składek, sankcje za niewykonywanie obowiązków składkowych powinny natomiast wynikać z przepisów ustawowych. W każdym przypadku zakres i treść tych regulacji muszą odpowiadać konstytucyjnym standardom prawa daninowego, obejmującym wymóg określoności obowiązków publicznoprawnych, legalność działania organów, przewidywalność procedur poboru oraz zasadę proporcjonalności, co wyznacza granice dopuszczalnej autonomii regulacyjnej samorządu zawodowego.

Funkcjonowanie składki na rzecz samorządu zawodowego radców prawnych jako świadczenia publicznoprawnego o charakterze hybrydowym wiąże się z koniecznością zapewnienia przejrzystości kryteriów jej ustalania oraz legalności działania organów samorządu. Normy określające wysokość składki i zasady jej poboru powinny umożliwiać członkom samorządu przewidywanie zakresu ich zobowiązań oraz podlegać skutecznej kontroli ich stosowania przez sądy powszechne⁴⁵.

De lege lata należy podkreślić, że realizacja wskazanych standardów ma charakter zróżnicowany. Szczegółowe regulacje dotyczące ustalania oraz poboru składki na rzecz samorządu radców prawnych są w znacznym stopniu kształtowane w drodze uchwał organów samorządu zawodowego, co z jednej strony, zapewnia elastyczność mechanizmu finansowania samorządu, z drugiej zaś, może wpływać na ograniczenie stopnia przewidywalności obciążeń finansowych po stronie członków samorządu. Z perspektywy konstytucyjnych standardów prawa daninowego aktualny model regulacyjny należy ocenić jako oparty na szerokim zakresie autonomii normotwórczej samorządu zawodowego, co wymaga szczególnej dbałości o zapewnienie przejrzystości, spójności oraz jednoznaczności przyjmowanych rozwiązań normatywnych.

Granice kompetencji regulacyjnych nie mogą być więc utożsamiane z pełną swobodą legislacyjną organów samorządu zawodowego. Należy je rozumieć jako kompetencje kształtowane i ograniczone przez ustawodawcę. Taka konstrukcja pozwala na pogodzenie konstytucyjnych wymogów wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych z potrzebą zapewnienia samorządowi zawodowemu instrumentów finansowania jego zadań i funkcjonowania wynikających bezpośrednio z przepisów ustawy o radcach prawnych, która określa zadania, strukturę oraz zasady działania tego samorządu zawodowego. Powyższe prowadzi do wniosku, że autonomia organizacyjna i regulacyjna samorządu zawodowego nie ma charakteru samodzielnego, lecz jest funkcjonalnie uzależniona od ustawowych ram jej wykonywania⁴⁶.

⁴⁴ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 95–112; J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, s. 64–74.

⁴⁵ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 73–86 oraz 95–112; J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, s. 65–70.

⁴⁶ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2022, s. 189–198; J. Smarż, *Samorzady zawodowe jako wspólnota osób wykonujących ten sam zawód*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2024, nr 65, s. 505–514.

W rezultacie kompetencje normotwórcze organów samorządu zawodowego w zakresie składek członkowskich mogą być wykonywane wyłącznie w granicach wyznaczonych ustawowo oraz z poszanowaniem standardów wynikających z art. 84 i art. 217 Konstytucji RP. Oznacza to, że choć składka na rzecz samorządu radców prawnych wykazuje cechy zbliżone do daniny publicznej, jej konstrukcja prawna pozostaje elementem konstytucyjnie dopuszczalnej autonomii korporacyjnej, a nie przejawem samoistnego władztwa daninowego samorządu zawodowego. Tym samym składka na samorząd zawodowy radców prawnych jest szczególnym świadczeniem publicznoprawnym o charakterze korporacyjnym, które jedynie funkcjonalnie nawiązuje do konstrukcji danin publicznych w rozumieniu wynikającym z Konstytucji RP.

5. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w zakresie art. 84 i art. 217 Konstytucji RP a problematyka danin publicznych

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK)⁴⁷ ma najistotniejsze znaczenie dla interpretacji konstytucyjnej zasady wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych, określonej w art. 84 oraz art. 217 Konstytucji RP. Normy te pełnią funkcję gwarancyjną wobec jednostki, ograniczając możliwość ustanawiania obowiązków o charakterze publicznoprawnym wyłącznie przez ustawodawcę lub na podstawie wyraźnej delegacji ustawowej. W tym kontekście TK⁴⁸ dokonuje oceny zarówno formalnoprawnej podstawy norm, jak i ich materialnych elementów, które decydują o kwalifikacji daniny jako świadczenia publicznoprawnego mieszczącego się w ramach norm konstytucyjnych.

W literaturze⁴⁹ podkreśla się, że art. 217 Konstytucji RP realizuje zasadę demokratycznego kształtowania dochodów publicznych, wymagając ustawowego określenia elementów konstrukcyjnych danin publicznych, takich jak podmiot i przedmiot świadczenia, podstawa opodatkowania, stawki, a także zasady przyznawania ulg i zwolnień.

Z orzecnictwa TK⁵⁰ wynika, że niespełnienie konstytucyjnych standardów określoności oraz ustawowej podstawy prawnej uniemożliwia prawidłowe ustanowienie obowiązków o charakterze publicznoprawnym, w tym danin publicznych, w sposób zgodny z Konstytucją RP. Stanowisko to ma istotne znaczenie dla oceny charakteru prawnego składki na samorząd zawodowy radców prawnych. Wynika z niego, że sama przymusowość świadczenia oraz jego publicznoprawny charakter nie są wystarczające do zakwalifikowania go jako daniny publicznej w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP. Priorytetowe znaczenie należy przypisać źródłu kompetencji do jego ustanowienia oraz zakresowi

47 Wyroki TK: z dnia 18 lipca 2013 r., SK 18/09, LEX nr 1353497; z dnia 19 lipca 2022 r., SK 20/19, LEX nr 3367503; z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728.

48 Wyroki TK: z dnia 9 lutego 1999 r., U 4/98, LEX nr 36157, z dnia 6 marca 2002 r., P 7/00, LEX nr 54047; z dnia 13 września 2011 r., P 33/09, LEX nr 929854; z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728.

49 A. Borodo, *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2010, s. 35–38.

50 Wyroki TK: z dnia 29 listopada 2006 r., SK 51/06, LEX nr 232545; z dnia 19 lipca 2011 r., P 9/09, LEX nr 936457.

ustawowej determinacji elementów konstrukcyjnych świadczenia. W konsekwencji składka samorządowa, mimo że spełnia materialne cechy świadczenia o charakterze publicznoprawnym, nie może być utożsamiana z daniną publiczną w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP, jeżeli jej elementy konstrukcyjne są kształtowane w ramach konstytucyjnie dopuszczalnej autonomii samorządu zawodowego wynikającej z art. 17 Konstytucji RP⁵¹.

W wyroku z dnia 29 listopada 2006 r., SK 51/06⁵², trybunał podkreślił, że konstytucyjne standardy określoności i przewidywalności wymagają, aby normy daninowe były nie tylko zawarte w ustawie, lecz także umożliwiały adresatom norm realne przewidzenie skutków prawnych i podlegały kontroli sądowej. Z kolei w wyroku z dnia 19 lipca 2011 r., P 9/09⁵³, trybunał dokonał szczegółowej wykładni pojęcia daniny publicznej w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP, stanowiąc, że danina publiczna to przymusowe, bezzwrotne, powszechne świadczenie pieniężne o charakterze publicznoprawnym, nałożone jednostronnie przez organ władzy publicznej w celu realizacji ustawowych zadań publicznych. Trybunał⁵⁴ wskazał, że elementy konstrukcyjne daniny powinny być określone w ustawie lub w akcie wydanym na podstawie wyraźnej delegacji ustawowej, w sposób zapewniający przestrzeganie konstytucyjnych standardów określoności i przewidywalności prawa daninowego.

W wyrokach z dnia 8 czerwca 2016 r., SK 31/14, i z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21⁵⁵ trybunał wskazał na konstytucyjny wymóg szczególnej określoności norm w prawie daninowym. Normy te muszą być sformułowane tak, aby ich adresaci mogli realnie przewidzieć obowiązki i konsekwencje prawne z nich wynikające, a w razie wątpliwości możliwe było skuteczne sprawowanie kontroli sądowej nad ich zgodnością z Konstytucją RP. Trybunał podkreślił, że standardy określoności prawa daninowego mają zastosowanie nie tylko do podatków o typowej konstrukcji publicznoprawnej, lecz również do świadczeń o charakterze hybrydowym, w tym składek na samorząd zawodowy zawodów zaufania publicznego, które łączą elementy danin publicznych z kompetencjami samorządu zawodowego.

W konsekwencji składka samorządowa, mimo że spełnia materialne cechy świadczenia o charakterze publicznoprawnym, nie może być utożsamiana z daniną publiczną w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP. O jej kwalifikacji decyduje przede wszystkim źródło kompetencji do jej ustanowienia oraz zakres ustawowej determinacji jej elementów konstrukcyjnych. Jeżeli elementy te pozostają w istotnym zakresie kształtowane w ramach konstytucyjnie dopuszczalnej autonomii samorządu zawodowego wynikającej z art. 17 Konstytucji RP, prowadzi to do jej kwalifikacji jako świadczenia publicznoprawnego o charakterze korporacyjnym⁵⁶.

51 J. Smarż, *Samorządy zawodowe jako wspólnota...*, s. 507–514; wyroki TK: z dnia 18 lutego 2004 r., P 21/02, LEX nr 84273; z dnia 29 listopada 2006 r., SK 51/06, LEX nr 232545.

52 Wyrok TK z dnia 29 listopada 2006 r., SK 51/06, LEX nr 232545.

53 Wyrok TK z dnia 19 lipca 2011 r., P 9/09, LEX nr 936457.

54 Wyrok TK z dnia 20 czerwca 2002 r., K 33/01, LEX nr 54904; wyrok TK z dnia 18 lipca 2013 r., SK 18/09, LEX nr 1353497; wyrok TK z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728.

55 Odpowiednio: LEX nr 2104353; LEX nr 3578728.

56 Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2017 r., SK 48/15, Dz.U. z 2017 r. poz. 2432.

Z przywołanego orzecznictwa konstytucyjnego wynika zatem, że o kwalifikacji świadczenia jako daniny publicznej nie decyduje wyłącznie jego przymusowy charakter, lecz przede wszystkim źródło kompetencji do jego ustanowienia oraz zakres ustawowego określenia elementów konstrukcyjnych. W przypadku składek samorządowych zasadnicze znaczenie ma zatem relacja między ustawową delegacją a autonomią normotwórczą samorządu, determinująca zakres dopuszczalnej ingerencji organów korporacyjnych w kształtowanie obowiązku składkowego.

6. Skutki prawne i praktyczne dla samorządu zawodowego oraz jego członków

Analiza charakteru prawnego składki na rzecz samorządu radców prawnych oraz granic kompetencji normotwórczych jego organów prowadzi do wniosku, że zagadnienia te wywołują istotne konsekwencje zarówno dla członków samorządu, jak i dla funkcjonowania samego samorządu zawodowego. Hybrydowy charakter składki, łączący cechy świadczenia publicznoprawnego z funkcją finansowania działalności samorządu, jest punktem wyjścia dla oceny jej skutków prawnych i organizacyjnych⁵⁷.

Członkowie samorządu są zobowiązani do uiszczania składki w sposób przewidywalny i zgodny z przepisami regulującymi funkcjonowanie samorządu zawodowego oraz aktami normatywnymi jego organów. Obowiązek ten pozostaje powiązany z członkostwem w samorządzie i wykonywaniem zawodu zaufania publicznego, co odróżnia składkę od świadczeń dobrowolnych i podkreśla jej znaczenie, jako instrumentu prawnofinansowego regulującego funkcjonowanie samorządu zawodowego⁵⁸.

W praktyce wymaga to takiego ukształtowania wysokości składki i zasad jej poboru, które zapewniają członkom samorządu przewidywalność obciążeń finansowych oraz zgodność z zasadą legalizmu i ochrony zaufania do państwa i prawa. Regulacje dotyczące składek muszą pozostawać zgodne z zasadą legalizmu oraz uwzględniać konstytucyjnie określone kompetencje ustawodawcy, co ma znaczenie dla ochrony praw podmiotów zobowiązanych oraz zachowania standardów właściwych prawu daninowemu⁵⁹.

Na gruncie obowiązującego stanu prawnego funkcję konkretyzującą obowiązek składkowy w systemie radców prawnych pełni art. 60 pkt 11 u.r.p., który jest podstawą do określania wysokości i zasad uiszczania składek w drodze uchwał organów samorządu zawodowego. Regulacja ta wyznacza ustawową podstawę kompetencji normotwórczych organów samorządu w zakresie kształtowania mechanizmu finansowania samorządu radców prawnych. W tym kontekście istotne jest ustalenie, czy zakres ustawowej delegacji zapewnia wystarczające ramy dla określenia elementów konstrukcyjnych składki oraz jej przewidywalności dla członków samorządu.

⁵⁷ A. Borodo, *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2014, s. 299.

⁵⁸ J. Smarż, *Samorządy zawodowe jako wspólnota...*, s. 506–514; J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, s. 67–74.

⁵⁹ Wyrok TK z dnia 19 lipca 2011 r., P 9/09; wyrok TK z dnia 28 czerwca 2016 r., SK 31/14.

Hybrydowy charakter składki uzasadnia konieczność stosowania przez samorząd zawodowy mechanizmów kontroli wewnętrznej oraz zapewnienia transparentności procedur jej ustalania i poboru. Dzięki temu członkowie samorządu mają możliwość oceny, czy nałożone na nich obowiązki finansowe są zgodne z konstytucyjnymi standardami prawa daninowego, w tym zasadą określoności, proporcjonalności oraz legalizmu⁶⁰. W przypadku naruszeń członkowie samorządu mogą dochodzić ochrony swoich praw w przewidzianych prawem trybach, w szczególności poprzez zaskarżanie uchwał organów samorządu do sądów administracyjnych, jak również korzystanie z innych instrumentów kontroli legalności przewidzianych przepisami prawa, w tym środków nadzoru⁶¹. Takie mechanizmy umożliwiają weryfikację zgodności regulacji i procedur poboru składki z obowiązującymi standardami prawnymi, w tym zasadą legalizmu oraz określoności prawa.

Omawiane zagadnienie ujawnia złożony charakter relacji prawnych między członkami samorządu zawodowego a organami tego samorządu, co nadaje mu istotne znaczenie praktyczne. Członkowie samorządu realizują obowiązek o charakterze publicznoprawnym, organy samorządu zawodowego są natomiast zobligowane do działania w granicach ustawowej delegacji oraz z poszanowaniem zasad legalizmu i proporcjonalności. Tak ukształtowany model pozwala na pogodzenie autonomii finansowej samorządu z konstytucyjnymi gwarancjami ochrony praw jego członków⁶². Powyższe wskazuje, że skutki prawne składki wynikają z napięcia między autonomią samorządu zawodowego a konstytucyjnymi standardami prawa daninowego, co potwierdza hybrydowy charakter składki w ujęciu konstytucyjnym.

7. Empiryczny wymiar funkcjonowania składki samorządowej w województwie kujawsko-pomorskim (OIRP w Bydgoszczy i OIRP w Toruniu)

Analiza dogmatycznoprawna wymaga uzupełnienia o dane empiryczne obrazujące rzeczywiste funkcjonowanie systemu składek w samorządzie radców prawnych. W tym celu przeanalizowano wysokość oraz strukturę składek członkowskich obowiązujących w dwóch okręgowych izbach radców prawnych działających na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego, tj. w OIRP w Bydgoszczy oraz w OIRP w Toruniu, obejmujących łącznie cały obszar tego województwa.

Podstawę normatywną systemu składek w samorządzie radców prawnych stanowi uchwała Nr 7/VIII/2010 KRRP z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych⁶³, wielokrotnie nowelizowana, w szczególności uchwałą Nr 151/X/2019 KRRP

⁶⁰ J. Smarż, *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, s. 71–74; W. Wójtowicz, *Daniny publiczne*, s. 17–24.

⁶¹ J. Filipek, *Prawo administracyjne. Instytucje ogólne. Część I*, Kraków 2003, s. 215–223.

⁶² Wyrok TK z dnia 4 lipca 2023 r., SK 14/21, LEX nr 3578728.

⁶³ Uchwała Nr 7/VIII/2010 KRRP z dnia 10 grudnia 2010 r. w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych, <https://oirp.gda.pl/>

z dnia 31 maja 2019 r.⁶⁴ oraz uchwałą Nr 116/XI/2022 KRRP z dnia 28 października 2022 r.⁶⁵, która wprowadziła aktualny model składkowy obowiązujący od dnia 1 stycznia 2023 r. Dla porządku redakcyjnego i przejrzystości systemu składek ogłoszono następnie tekst jednolity w drodze uchwały Prezydium KRRP Nr 782/XI/2022 z dnia 9 listopada 2022 r., który ma charakter porządkujący i odzwierciedla aktualny stan regulacji po wprowadzonych zmianach⁶⁶.

Obowiązujący od 1 stycznia 2023 r. jednolity model składkowy, obejmujący składkę członkowską oraz obowiązkową składkę z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (dalej: OC), ma charakter wielowariantowy, co oznacza zróżnicowanie wysokości świadczeń w zależności od statusu zawodowego radcy prawnego, w tym wykonywania zawodu, posiadania statusu emeryta lub rencisty, pobierania świadczenia przedemerytalnego bądź niewykonywania zawodu, a także statusu aplikanta radcowskiego.

Aktualnie w OIRP w Bydgoszczy wysokość miesięcznych składek kształtuje się następująco⁶⁷: radca prawny wykonujący zawód uiszcza łącznie 130 zł miesięcznie, w tym 111 zł składki członkowskiej oraz 19 zł składki z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. W przypadku radców prawnych wykonujących zawód, mających jednocześnie status emeryta, rencisty lub pobierających świadczenie przedemerytalne, składka wynosi 79 zł miesięcznie (60 zł składki członkowskiej oraz 19 zł OC). Radcowie prawni niewykonyjący zawodu uiszczają 111 zł miesięcznie, przy czym emeryci i renciści niewykonyjący zawodu mogą w określonych przypadkach korzystać ze zwolnienia z tego obowiązku. Składka aplikantów radcowskich wynosi 30 zł miesięcznie.

Analogiczne zasady obowiązują w OIRP w Toruniu⁶⁸, gdzie stosowane są tożsame stawki oraz identyczne kategorie statusowe członków samorządu: 130 zł dla radców prawnych wykonujących zawód, 79 zł dla radców prawnych posiadających status emeryta, rencisty lub świadczeniobiorcy przedemerytalnego wykonujących zawód, 111 zł dla radców prawnych niewykonyjących zawodu oraz 30 zł dla aplikantów radcowskich, z uwzględnieniem przewidzianych uchwałami wyjątków i zwolnień.

media/2020/03/Uchwa%C5%82a-Nr-7-VIII-2010-KRRP-w-sprawie-wysoko%C5%9Bci-sk%C5%82adki-cz%C5%82onkowskiej-i-sk%C5%82adki-ubezpieczeniowej-zasad-ich-uiszczania-i-podzia%C5%82u-oraz-funduszy-celowych-KRRP.pdf [dostęp: 21 maja 2026 r.].

64 Uchwała Nr 151/X/2019 KRRP z dnia 31 maja 2019 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych, <https://www.oirpwarszawa.pl/wp-content/uploads/2020/04/uchwala-nr-151x2019-krrp-z-dnia-31-maja-2019-r.-zmieniacca-uchwale-w-sprawie-wysokosci-skladki-czlonkowskiej-i-skladki-ubezpieczeniowej-zasad-ich-uiszczania...-1.pdf> [dostęp: 21 maja 2026 r.].

65 Uchwała Nr 116/XI/2022 KRRP z dnia 28 października 2022 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, zasad ich uiszczania i podziału oraz funduszy celowych, <https://www.oirpwarszawa.pl/wp-content/uploads/2023/03/uchwala-nr-116xi2022-krrp-z-dnia-28-pazdziernika-2022-r.-zmieniacca-uchwale-w-sprawie-wysokosci-skladki-czlonkowskiej-i-skladki-ubezpieczeniowej-zasad-ich-uiszczania-i-podzialu.pdf> [dostęp: 21 maja 2026 r.].

66 Uchwała Nr 782/XI/2022 Prezydium KRRP z dnia 9 listopada 2022 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego uchwały w sprawie wysokości składki członkowskiej i składki ubezpieczeniowej, https://oirp.lublin.pl/wp-content/uploads/2023/01/uchwala_prezydium_krrp_782_xi_2022.pdf [dostęp: 21 maja 2026 r.].

67 <https://oirp.bydgoszcz.pl/aktualnosci/komunikaty/nova-wysokosc-skladki-czlonkowska-dla-radcow-prawnych-emerytow-i-rencistow-oraz-aplikantow-radcowskich/> [dostęp: 22 maja 2026 r.].

68 <https://torun.oirp.pl/radcy/skladki-i-ubezpieczenie-oc/> [dostęp: 22 maja 2026 r.].

W okresie poprzedzającym wejście w życie obecnego modelu, tj. do dnia 31 grudnia 2022 r., w OIRP w Bydgoszczy⁶⁹ obowiązywał system składkowy oparty na uchwale KRRP nr 7/VIII/2010, zmienianej w kolejnych latach, w którym radcowie prawni wykonujący zawód uiszczali składkę w łącznej wysokości 100 zł miesięcznie, obejmującą 81 zł składki członkowskiej oraz 19 zł składki z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. Radcowie prawni mający status emeryta, rencisty lub pobierający świadczenie przedemerytalne wykonujący zawód uiszczali składkę w wysokości 61 zł miesięcznie (42 zł składki członkowskiej oraz 19 zł OC), radcowie prawni niewykonujący zawodu natomiast opłacali składkę w wysokości 81 zł miesięcznie, bez elementu ubezpieczeniowego. Składka aplikantów radcowskich wynosiła 20 zł miesięcznie.

Z kolei w OIRP w Toruniu w tym samym okresie obowiązywał system składkowy oparty na uchwale KRRP nr 7/VIII/2010, w którym radcowie prawni wykonujący zawód uiszczali składkę w wysokości 90 zł miesięcznie, obejmującą 74 zł składki izbowej oraz 16 zł składki na poziomie krajowym, przy czym nie wyodrębniano w tym modelu składki z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jako odrębnego elementu świadczenia. Radcowie prawni emeryci i renciści, zarówno wykonujący zawód, jak i niewykonujący zawodu, uiszczali składkę w wysokości 45 zł miesięcznie, aplikanci radcowscy natomiast zobowiązani byli do jej opłacania w kwocie 25 zł⁷⁰.

Z przedstawionych danych wynika, że istotnym etapem transformacji systemu składkowego była reforma przeprowadzona w latach 2019–2022, która doprowadziła do stopniowej centralizacji zasad ustalania składek oraz ich ujednolicenia w skali krajowej. W konsekwencji od dnia 1 stycznia 2023 r. izby okręgowe pełnią przede wszystkim funkcję wykonawczą w zakresie poboru składek, przy ograniczonej autonomii w kształtowaniu ich wysokości.

Uzupełniając należy wskazać, że sposób wykorzystania środków pochodzących ze składek członkowskich, wynikający z regulacji samorządu radców prawnych oraz publicznie dostępnych informacji organizacyjno-finansowych okręgowych izb radców prawnych⁷¹, wskazuje na ich jednolity model przeznaczenia. Środki te ujmowane są w ramach ogólnego systemu finansowania działalności izb i służą w szczególności funkcjonowaniu samorządu zawodowego, obsłudze administracyjnej, realizacji działalności szkoleniowej (w tym aplikacji radcowskiej), finansowaniu obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej oraz działalności statutowej, socjalnej i dyscyplinarnej⁷².

Przeprowadzona analiza porównawcza wskazuje, że system składkowy ma ujednolicony charakter na poziomie krajowym, wynikający z centralnego modelu regulacyjnego przyjętego przez Krajową Radę Radców Prawnych. W konsekwencji różnice między poszczególnymi izbami okręgowymi mają charakter wyłącznie organizacyjno-wykonawczy

⁶⁹ https://oirp.bydgoszcz.pl/aktualnosci/komunikaty/skladki-bardzo-wazne-pilne/?utm_source=.com, https://oirp.bydgoszcz.pl/aktualnosci/komunikaty/szanowni-panstwo-radcowie-prawni-i-aplikanci-radcowszy-2/?utm_source=.com [oba linki dostęp: 22 maja 2026 r.].

⁷⁰ https://torun.oirp.pl/aplikacja/skladki-i-rachunki-bankowe/?utm_source=.com [dostęp: 21 maja 2026 r.].

⁷¹ https://kirp.pl/wp-content/uploads/2024/06/zbiór-przepisów-samorządu_2024.pdf [dostęp: 22 maja 2026 r.]; https://bip.kirp.pl/kir/finanse/18371%2CFinanse.html?utm_source=.com [dostęp: 22 maja 2026 r.].

⁷² Art. 63 u.r.p.; T. Pietrzykowski, *Etyka i deontologia zawodowa*, [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, red. A. Bereza, Warszawa 2015, s. 268.

i nie wpływają na konstrukcję ani wysokość świadczenia. Składka samorządowa funkcjonuje zatem jako świadczenie o jednolitych zasadach ustalanych na poziomie krajowym, którego wysokość uzależniona jest od statusu członka samorządu, jej przeznaczenie obejmuje natomiast zarówno finansowanie działalności statutowej izb, jak i realizację zadań publicznych samorządu zawodowego i jego bieżącej działalności organizacyjnej.

Podsumowanie

Charakter prawny składki na samorząd zawodowy radców prawnych ma charakter hybrydowy, łączący elementy świadczenia publicznoprawnego z funkcją finansowania działalności samorządu zawodowego. Jej przymusowy charakter, związek z wykonywaniem zawodu zaufania publicznego oraz przeznaczenie na realizację zadań publicznych i organizacyjnych samorządu przesądzają o jej publicznoprawnym wymiarze funkcjonalnym, jednak nie pozwalają na jednoznaczne zakwalifikowanie jej jako daniny publicznej w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP⁷³.

W świetle art. 84 i art. 217 Konstytucji RP ustanawianie danin publicznych wymaga wyłączności ustawy oraz określenia ich podstawowych elementów konstrukcyjnych w akcie rangi ustawowej. W przypadku składki samorządowej ustawodawca ogranicza się do wskazania podstawy obowiązku oraz ogólnej delegacji kompetencyjnej, pozostawiając organom samorządu zawodowego określenie wysokości składki i zasad jej poboru. Zakres tej delegacji jest najistotniejszym elementem oceny zgodności analizowanego modelu z konstytucyjną zasadą wyłączności ustawy.

Zastosowanie trzystopniowego testu kwalifikacyjnego, obejmującego cechy materialne świadczenia, źródło kompetencji normotwórczych oraz stopień ustawowej determinacji jego elementów konstrukcyjnych, prowadzi do wniosku, że składka spełnia kryteria świadczenia publicznoprawnego w ujęciu materialnym. Jednocześnie brak pełnej ustawowej określoności jej elementów oraz istotny zakres autonomii normotwórczej samorządu zawodowego wyłączają możliwość jej kwalifikacji jako daniny publicznej w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP.

Uzupełnienie analizy o element empiryczny, oparty na danych dotyczących funkcjonowania OIRP w Bydgoszczy i OIRP w Toruniu, potwierdza wnioski wynikające z części dogmatycznoprawnej. W szczególności wskazuje na wysoki stopień centralizacji systemu składkowego oraz ograniczenie autonomii izb okręgowych w zakresie kształtowania wysokości składek, co wzmacnia tezę o hybrydowym charakterze składki samorządowej oraz jej normatywnym powiązaniu z regulacjami krajowymi.

W konsekwencji składka na samorząd zawodowy radców prawnych jest świadczeniem publicznoprawnym o charakterze korporacyjnym i hybrydowym, mieszczącym się w granicach konstytucyjnie dopuszczalnej autonomii samorządu zawodowego wynikającej z art. 17 Konstytucji RP. Model ten wymaga zachowania równowagi między autonomią

⁷³ J. Smarż, *Samorzady zawodowe jako wspólnota...*, s. 507–514; wyrok TK z dnia 9 lutego 1999 r., U 4/98, LEX nr 36157; wyrok TK z dnia 20 czerwca 2002 r., K 33/01, LEX nr 54904.

samorządu zawodowego a konstytucyjnymi standardami ochrony jednostki, w szczególności zasadą określoności, proporcjonalności oraz wyłączności ustawy w sprawach danin publicznych.

Bibliografia

- Ajdamacz S., *Finanse publiczne w Konstytucji RP*, [w:] *Podstawy prawa finansów publicznych*, red. J.M. Salachna, M. Tyniewicki, Warszawa 2024.
- Antonów D.M., *Cechy danin publicznych w polskim systemie prawa*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius” 2016, nr 63 (1).
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Bień-Kacała A., *Zasada władztwa daninowego w Konstytucji RP z 1997 r.*, Toruń 2005.
- Bień-Kacała A., Wantoch-Rekowski J., *Komentarz do Konstytucji RP art. 84, 217*, Warszawa 2022.
- Borodo A., *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2010.
- Borodo A., *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2014.
- Dębowska-Romanowska T., *Prawo finansowe. Część konstytucyjna wraz z częścią ogólną*, Warszawa 2010.
- Dębowska-Romanowska T., Nowak T., *Komentarz do art. 84*, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1. *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Felis P., *Daniny publiczne jako źródło dochodów budżetowych w Polsce*, „Studia Biblioteki Analiz Sejmowych” 2017, nr 4 (52).
- Filipek J., *Prawo administracyjne. Instytucje ogólne. Część I*, Kraków 2003.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2023.
- Glumińska-Pawlic J., *Ogólna charakterystyka danin niepodatkowych*, [w:] *System Prawa Finansowego*, t. 3. *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010.
- Głuchowski J., *Zamierzchły problem ustalania rozmiaru podatku – casus podatkomierza z Kom Ombo*, [w:] *Daniny publiczne. Prawo finansowe wobec wyzwań XXI wieku*, red. A. Dobaczewska, E. Juchniewicz, T. Sowiński, Warszawa 2015.
- Huchla A., *Ciężary i świadczenia publiczne a podatki w świetle art. 84 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia i stosowania prawa finansowego i podatkowego*, red. P.J. Lewkowicz, J. Stankiewicz, Białystok 2010.
- Krawczyk-Sawicka A., *Zasada wyłączności ustawy wyrażona w art. 217 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, Poznań 2017.
- Krzywoń A., *Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2011.
- Kulicki J., *Informacja prawna na temat danin publicznych w polskim systemie prawnym*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2024, nr 2 (82).
- Kosikowski C., *Prawo finansowe w Unii Europejskiej i w Polsce*, Warszawa 2005.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2021.
- Mrozek J., *Samorząd zawodowy a pojęcie administracji publicznej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, nr 2.
- Patyra S., *Zadania samorządu radców prawnych w świetle art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2022, nr 2 (31).
- Pietrzykowski T., *Etyka i deontologia zawodowa*, [w:] *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, red. A. Bereza, Warszawa 2015.
- Prawo finansowe. Wybrane zagadnienia*, red. A. Hanusz, Warszawa 2019.

- Smarż J., *Konstytucyjne uwarunkowania tworzenia samorządów zawodowych*, „Studia Prawnicze” 2013, nr 3.
- Smarż J., *Samorząd zawodowy jako wyraz decentralizacji władzy publicznej*, „Samorząd Terytorialny” 2021, nr 1–2.
- Smarż J., *Samorzady zawodowe jako wspólnota osób wykonujących ten sam zawód*, „Studia Prawnoustrojowe” 2024, nr 65.
- System Prawa Finansowego*, t. 3. *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010.
- Tkaczyk E., *Samorząd zawodowy w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 6 (107).
- Wilmanowicz-Słupczewska M., Wantoch-Rekowski J., Serowaniec M., Morawski W., *Public finance and taxation in the Constitution of the Republic of Poland*, Toruń 2021.
- Wójtowicz W., *Daniny publiczne*, [w:] *System Prawa Finansowego*, t. 3. *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Warszawa 2010.
- Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 2022.

Daria Zarzycka

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-1408-0326

ZASADNOŚĆ WYDAWANIA POSTANOWIEŃ O ODMOWIE WSZCZĘCIA POSTĘPOWANIA Z ART. 79 PKT 4 USTAWY O RACHUNKOWOŚCI W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH NIEZŁOŻENIA DOKUMENTÓW FINANSOWYCH DO KRAJOWEGO REJESTRU SĄDOWEGO PRZEZ SPÓŁKI KAPITAŁOWE

ABSTRACT

The legitimacy of issuing decisions refusing to initiate proceedings for an offense under Article 79(4) of the Accounting Act in cases concerning the failure to file financial documents with the Polish National Court Register by capital companies

This article addresses the issue of non-compliance by capital companies with their statutory obligation to file financial documents with the relevant register in the context of criminal liability. It focuses on the practice of conducting verification proceedings in such matters, with particular emphasis on refusals to initiate preparatory proceedings. The author analyzes the grounds for issuing decisions refusing to initiate proceedings set forth in Article 17 of the Polish Code of Criminal Procedure, identifying interpretative ambiguities related to their application. While primarily theoretical in nature, the study is grounded in an analysis of actual cases involving companies registered with the District Court in Olsztyn, as well as on statutory provisions and legal scholarship.

Keywords: financial documents, criminal liability, verification proceedings, refusal to initiate proceedings

Słowa kluczowe: dokumenty finansowe, odpowiedzialność karna, postępowanie sprawdzające, odmowa wszczęcia postępowania

Wstęp

Jednostki organizacyjne mają coroczny obowiązek składania dokumentów finansowych (m.in. sprawozdania finansowego) we właściwym rejestrze. W przypadku ich niezłożenia sprawca czynu naraża się na odpowiedzialność karną. Często jednak zdarza się, że sprawy tego typu, mimo zawiadomienia ze strony właściwego organu, kończą się odmową wszczęcia postępowania karnego. Autorka w niniejszej publikacji skupiła się wyłącznie na obowiązku składania sprawozdania finansowego i innych wymaganych przepisami dokumentów przez spółki kapitałowe, ponieważ to właśnie wobec nich najczęściej toczą się postępowania sprawdzające. W opracowaniu autorka przeanalizowała kwestię postępowań sprawdzających wobec spółek kapitałowych, prowadzonych przez odpowiednie organy. W publikacji podniosła zagadnienia związane z wzywaniem przez organ do złożenia przedmiotowej dokumentacji, a także ze sposobem zakończenia tych postępowań, skupiwszy się na odmowach wszczęcia postępowania karnego. Ponadto poddała analizie kwestię wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania, analizując przesłanki z art. 17 Kodeksu postępowania karnego¹, a część z nich podała w wątpliwość.

Celem artykułu jest ocena zasadności wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawach dotyczących niezłożenia sprawozdania finansowego i pozostałych wymaganych dokumentów do Repozytorium Dokumentów Finansowych Krajowego Rejestru Sądowego (dalej: KRS) przez spółki kapitałowe. Analiza zagadnienia obejmuje w szczególności przypadki, w których podstawą odmowy są przesłanki określone w art. 17 § 1 k.p.k., ze szczególnym uwzględnieniem znikomego stopnia społecznej szkodliwości czynu. Ponadto autorka podnosi kwestie dotyczące obowiązku składania dokumentów finansowych, odpowiedzialności kierownika jednostki oraz postępowania przymuszającego przed sądem rejestrowym, które są istotnymi elementami w odniesieniu do postępowań dotyczących omawianego czynu.

W odniesieniu do powyższego wyartykułować należy główne pytanie badawcze niniejszej publikacji, które brzmi następująco: czy praktyka wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania w sprawach dotyczących niezłożenia dokumentacji finansowej przez kierowników spółek kapitałowych, w szczególności z powołaniem się na znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu, znajduje uzasadnienie w świetle charakteru tego przestępstwa oraz funkcji obowiązku składania dokumentów finansowych do KRS.

Publikacja ma charakter dogmatyczno-empiryczny. Podstawową metodą badawczą jest metoda dogmatycznoprawna, obejmująca analizę przepisów prawa, poglądów doktryny oraz orzecznictwa dotyczących obowiązku składania dokumentów finansowych i odpowiedzialności karnej. Przeprowadzono również analizę praktyki stosowania prawa na podstawie akt spraw, co pozwala zweryfikować, w jaki sposób organy postępowania

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 490), dalej: Kodeks postępowania karnego, k.p.k.

przygotowawczego stosują przesłanki odmowy wszczęcia postępowania w tego rodzaju sprawach. Badanie to objęło analizę 110 spraw z lat 2024–2025, dotyczących niezłożenia dokumentów finansowych do Krajowego Rejestru Sądowego przez spółki kapitałowe, pochodzących z Repozytorium Akt Rejestrowych KRS.

Badanie przeprowadzono na podstawie akt spraw udostępnionych w Repozytorium Akt Rejestrowych Krajowego Rejestru Sądowego. Do analizy zakwalifikowano sprawy dotyczące niezłożenia sprawozdań finansowych przez spółki kapitałowe, w których w toku czynności sprawdzających lub postępowania przygotowawczego rozważano odpowiedzialność za czyn określony w art. 79 pkt 4 ustawy o rachunkowości². Kryterium włączenia do badanej grupy było występowanie w aktach informacji pozwalających na ustalenie zarówno przedmiotu postępowania, jak i sposobu jego zakończenia, w szczególności podstawy prawnej odmowy wszczęcia postępowania. Poszczególne sprawy zostały następnie przyporządkowane do kategorii odpowiadających podstawom prawnym odmowy wszczęcia postępowania. Klasyfikacji dokonano na podstawie treści postanowień o odmowie wszczęcia postępowania oraz uzasadnień tych rozstrzygnięć. Celem analizy była identyfikacja i ocena praktyki organów ścigania w sprawach odpowiadających przyjętym kryteriom badawczym.

1. Obowiązek składania dokumentów we właściwym rejestrze sądowym na podstawie art. 69 ust. 1 u.rach.

Zgodnie z art. 69 u.rach. kierownik jednostki zobowiązanej do złożenia właściwych dokumentów składa je we właściwym rejestrze sądowym. Wskazana dokumentacja dotycząca danego podmiotu jest cennym źródłem informacji zarówno o samym podmiocie, jak i jego kondycji finansowej³, która może wskazywać na jego rzetelność czy wypłacalność, a także na jego wiarygodność w odniesieniu do kontrahentów. Podkreślenia jednak wymaga, że jest to wartość ujęta na dzień 31 grudnia roku poprzedniego. Wobec powyższego sprawozdanie finansowe przedstawia sytuację jednostki na określony dzień bilansowy. Od tego dnia do czasu złożenia dokumentów finansowych do rejestru sytuacja finansowa jednostki może się zmienić, dlatego dokumenty te nie zawsze oddają jej bieżącą kondycję.

Wśród dokumentów wymaganych przepisami prawa znajdują się roczne sprawozdanie finansowe, a także sprawozdanie z jego badania, jeśli takiemu badaniu podlegało. Ponadto uchwała o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego oraz sposobu przeznaczenia zysku bądź pokrycia straty⁴ wynikającej z rocznej działalności danej spółki. W przypadku spółek kapitałowych jest to również sprawozdanie z działalności. W odniesieniu do

² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2026 r. poz. 522), dalej: u.rach. lub ustawa o rachunkowości.

³ A. Komenda, 3. *Składanie sprawozdań finansowych*, [w:] *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, red. A. Komenda, Warszawa 2021.

⁴ G. Idzikowska, A. Wencel, M. Wiatr, [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Walińska, Warszawa 2025, komentarz do art. 69.

spółek prawa handlowego właściwym rejestrem jest Krajowy Rejestr Sądowy. Wskazane rejestry w formie elektronicznej prowadzą właściwe sądy rejonowe – sądy gospodarcze, zwane również sądami rejestrowymi, którym powierza się obszar województwa lub jego część⁵.

Ogólnego wskazania wymaga, że w odniesieniu do spółek handlowych obowiązek składania wskazywanej wyżej dokumentacji mają co do zasady spółki kapitałowe, spółki komandytowo-akcyjne, a także spółki jawne i komandytowe, w których spółki kapitałowe, spółki komandytowo-akcyjne czy też spółki z innych państw o podobnej formie prawnej są wszystkimi współnikami ponoszącymi nieograniczoną odpowiedzialność. Jest to katalog zamknięty jednostek zobowiązanych przez ustawę do składania sprawozdania z działalności. Co istotne, istnieją pewne wyjątki od tej reguły, albowiem jednostka mikro mająca obowiązek składania sprawozdania z działalności może od tego obowiązku odstąpić, pod warunkiem że w informacji dodatkowej przedstawi informacje dotyczące nabycia udziałów własnych określone w załączniku nr 4 do ustawy⁶, co wynika z art. 49 ust. 4 u.rach. Wyjaśniając przywołane pojęcie, wskazać należy, że zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 1a u.rach. jednostkami mikro są takie jednostki, które nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości: 2 mln zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego, 4 mln zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy; zatrudniania w ciągu roku nie więcej niż 10 osób w przeliczeniu na pełne etaty. Jednostki zaś, które za poprzedni rok obrotowy sporządziły sprawozdanie finansowe z zastosowaniem uproszczeń dla jednostki mikro oraz w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, albo w roku poprzedzającym ten rok obrotowy przekroczyły dwie z powyżej wymienionych wielkości⁷, zgodnie z przytoczonym powyżej artykułem tracą status jednostki mikro, jednak wciąż mogą odstąpić od obowiązku sporządzania sprawozdania z działalności, stając się jednostką małą, która podobnie jak w przypadku spółki mikro nie może przekroczyć dwóch z trzech wielkości: 33 mln zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego, 66 mln zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy oraz zatrudniania w ciągu roku nie więcej niż 50 osób w przeliczeniu na pełne etaty. Ponownie, jak w przypadku poprzednim, jednostka straci status jednostki małej w sytuacji, gdy za poprzedni rok sporządziła sprawozdanie finansowe z zastosowaniem uproszczeń dla spółki małej oraz w roku obrotowym, za który sporządza sprawozdanie finansowe, albo w roku poprzedzającym ten rok obrotowy przekroczyła dwie z powyżej wymienionych wielkości⁸. Tak więc należy zauważyć, że nie każda spółka handlowa, w tym spółka kapitałowa, będzie zobowiązana do składania kompletu zarówno sprawozdania finansowego, jak i sprawozdania z działalności, spółki spełniające wymienione wyżej wyjątki mogą bowiem zostać zwolnione ze sporządzania oraz składania sprawozdania z działalności. Zaznaczyć jednak należy, że zwolnienie to nie jest obligatoryjne, lecz jest

5 A. Michnik, *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, Warszawa 2013, komentarz do art. 2.

6 E. Ścierańska, 4.5. *Część trzecia dokumentacji podatkowej lokalnej – opis danych finansowych podatnika*, [w:] *Ceny transferowe. Lokalna i grupowa dokumentacja podatkowa oraz inne obowiązki sprawozdawcze*, red. E. Ścierańska, Warszawa 2016.

7 Art. 3 ust. 1 pkt 1a oraz pkt 1b u.rach.

8 Art. 3 ust. 1 pkt 1c oraz pkt 1d u.rach.

pewnym uproszczeniem dla spółek spełniających wskazane warunki, co wynika z art. 49 ust. 4 i 5 u.rach.

2. Osoba zobowiązana do składania dokumentów we właściwym rejestrze oraz termin na dopełnienie obowiązku

Po sporządzeniu wymaganej dokumentacji uprawniona osoba, a więc zgodnie z ustawą o rachunkowości kierownik jednostki, jest zobowiązana dokonać zgłoszenia do Krajowego Rejestru Sądowego w formie elektronicznej⁹. Osobą uprawnioną będzie więc przede wszystkim członek zarządu spółki lub innego organu zarządzającego, co wynika z art. 3 ust. 1 pkt 6 u.rach., w niektórych przypadkach może to być natomiast również likwidator, syndyk lub zarządca ustanowiony w postępowaniu restrukturyzacyjnym oraz zarządca sukcesyjny. Ponadto zgłoszenia może dokonać również prokurent, ale też adwokat lub radca prawny, który ma odpowiednie umocowanie¹⁰. Wskazać jednak należy, że ostatnie podmioty upoważnione są do złożenia wymaganych przez ustawę dokumentów, nie zaś do ich sporządzania czy zatwierdzania. Sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności winny być sporządzone nie później niż trzy miesiące od zakończenia roku obrotowego, co wynika z art. 52 ust. 1 u.rach. W większości spółek handlowych rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, co jednak nie jest zasadą i koniecznością, zgodnie bowiem z art. 3 ust. 1 pkt 9 u.rach. rokiem obrotowym może być zarówno rok kalendarzowy, jak i inny okres obejmujący kolejne 12 miesięcy, stosowany do celów podatkowych. Mając jednak na uwadze fakt, że w większości spółek kapitałowych będzie to rok kalendarzowy, maksymalnym terminem na sporządzenie wymaganych dokumentów będzie 31 marca roku następującego po roku, za który sporządza się sprawozdanie finansowe. Za dochowanie terminu na sporządzenie dokumentacji odpowiedzialny jest kierownik danej jednostki¹¹. Zgodnie z art. 69 ust. 1 u.rach. sprawozdania powinny zostać złożone do rejestru w ciągu 15 dni od dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego. Zatwierdzenie zaś powinno nastąpić maksymalnie sześć miesięcy od zakończenia roku obrotowego¹². Tak więc w spółkach, w których rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, maksymalnym terminem zatwierdzenia będzie 30 czerwca, a w związku z tym ostatecznym terminem na złożenie sprawozdań w rejestrze będzie 15 lipca każdego roku. Wskazać jednak należy, że w latach 2020–2022 terminy te zostały wydłużone o trzy miesiące z uwagi na pandemię Covid-19¹³ i tym sposobem termin na zatwierdzenie

⁹ E. Papaj-Wlisłocka, *Zmiany regulacji prawnych w zakresie sporządzania oraz publikacji sprawozdań finansowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2019, nr 386, s. 63.

¹⁰ M. Król-Stępień, [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Maruszewska, Warszawa 2023, komentarz do art. 69.

¹¹ O. Grzybek, [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Maruszewska, 2025, komentarz do art. 52.

¹² Art. 53 ust. 1 u.rach.

¹³ Terminy zostały wydłużone na mocy rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 7 marca 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 561) zmieniającego rozporządzenie w sprawie określenia innych terminów wypełniania

sprawozdania finansowego przypadał na 30 września, na złożenie w rejestrze natomiast na 15 października. Była to jednak sytuacja szczególna związana z pewnymi utrudnieniami w funkcjonowaniu w związku z pandemią, takimi jak np. niemożność zebrania się zarządu danej spółki w konkretnym terminie, zachorowania członków zarządu czy kwarentanna. Po okresie wzmożonych zakażeń wirusem Covid-19 terminy zostały przywrócone do pierwotnego stanu rzeczy i obecnie dokumenty finansowe należy składać do rejestru na zasadach ogólnych.

3. Postępowanie w przypadku niezłożenia dokumentów we właściwym rejestrze

W przypadku naruszenia wyżej opisanych obowiązków grozi odpowiedzialność karna. Podkreślić należy, że organ postępowania przygotowawczego każdorazowo powinien ustalić osobę odpowiedzialną, odpowiedzialność tę ponosić może bowiem tylko ta osoba, na którą przepisy ustawy o rachunkowości nakładają obowiązki związane z prowadzeniem ksiąg rachunkowych, a więc kierownik jednostki. W przypadku spółki z o.o. osobą taką jest członek zarządu spółki¹⁴. Niezłożenie dokumentów na podstawie art. 69 ust. 1 u.rach. penalizowane jest przez art. 79 pkt 4 u.rach. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego jest to przestępstwo formalne¹⁵. Czyn ten zaś godzi w zasady prawidłowego obrotu gospodarczego¹⁶. Postępowanie w odniesieniu do tego czynu rozpoczyna się od wyselekcjonowania przez właściwy sąd rejestrowy spółek, które nie dopełniły wskazywanego obowiązku, oraz sporządzenia zawiadomienia, które kierowane jest do właściwej miejscowo prokuratury. Jest to zawiadomienie o możliwości popełnienia czynu zabronionego ze wskazywanego wyżej przepisu. W tym samym czasie do danej spółki kierowane jest również wezwanie do złożenia dokumentacji w ciągu siedmiu dni, wobec czego wskazania wymaga, że sąd nie dąży wyłącznie do ukarania, lecz wzywa podmiot odpowiedzialny do naprawy zaistniałego stanu faktycznego. Działanie takie wynika z art. 24 ust. 1 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁷ i jest to postępowanie przymuszające, mające doprowadzić do złożenia wymaganych dokumentów (w tym przede wszystkim sprawozdania finansowego) przez kierownika danej jednostki. Podkreślić jednak należy, że postępowanie przymuszające prowadzone przez sąd rejestrowy i skierowanie wniosku o wszczęcie postępowania karnego przez ten sąd dotyczą dwóch różnych postępowań i prowadzone są przez dwa odrębne podmioty, na odrębnych podstawach prawnych. Autorka zbadała powyższe na podstawie akt rejestrowych dostępnych

obowiązków w zakresie ewidencji oraz w zakresie sporządzania, zatwierdzania, udostępniania i przekazywania do właściwego rejestru, jednostki lub organu sprawozdań lub informacji.

¹⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 23 listopada 2022 r., I KK 26/22, LEX nr 3557025.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 6 listopada 2014 r., IV KK 200/14, LEX nr 1551679.

¹⁶ T. Pietrzyk, *Przestępstwa związane z rachunkowością*, [w:] *Odpowiedzialność karna menedżerów spółek handlowych*, Warszawa 2020.

¹⁷ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2026 r. poz. 346).

w Portalu Rejestrów Sądowych i zauważyła, że z większością zbadanych zawiadomień wiąże się jednocześnie wezwanie kierownika spółki kapitałowej do złożenia przedmiotowej dokumentacji. W większości zbadanych przypadków nie dochodzi jednak do złożenia dokumentacji po takim wezwaniu, wyłącznie bowiem w 23% zbadanych spraw doszło do jej złożenia po wezwaniu przez sąd, co finalnie prowadziło do odmowy wszczęcia postępowania przez odpowiedni organ oraz umorzenia postępowania przymuszającego przez sąd rejestrowy.

Wracając jednak do samego zawiadomienia o możliwości popełnienia czynu zabronionego ze strony sądu, wskazać należy, że prokuratura co do zasady nie przeprowadzi takich postępowań samodzielnie, lecz przekazuje zawiadomienie w celu przeprowadzenia czynności sprawdzających oraz podjęcia decyzji merytorycznej (a więc wydania postanowienia o wszczęciu bądź odmowie wszczęcia dochodzenia) zazwyczaj do właściwego urzędu skarbowego, urzędu celno-skarbowego czy też komendy policji. Prokurator natomiast nadzoruje to postępowanie (zarówno sprawdzające, jak i ewentualne wszczęte dochodzenie). Autorka niniejszej publikacji bazuje na zawiadomieniach wpływających do urzędu skarbowego oraz badaniach własnych.

Na podjęcie decyzji merytorycznej w przedmiocie omawianego zawiadomienia organ prowadzący postępowanie sprawdzające ma 30 dni. W tym czasie badaniu podlega, czy spółka rzeczywiście nie złożyła wymaganych przez art. 69 ust. 1 u.rach. dokumentów za dany rok na podstawie danych z KRS, zdarza się bowiem, że kierownik spółki po otrzymaniu wezwania, które było omawiane w poprzednim akapicie, składa dokumenty do właściwego rejestru i wówczas, po jego wyjaśnieniach, niejednokrotnie okazuje się, że nie zachodzą przesłanki ku prowadzeniu postępowania, tj. np. kierownik złożył przedmiotowe dokumenty terminowo (a właściwie pozostawał w uzasadnionym błędzie, iż je złożył), jednak z uwagi na problemy systemowe nie doszło do skutecznej rejestracji dokumentów w systemie. Weryfikowane jest również, czy spółka prowadziła działalność gospodarczą w danym roku obrotowym oraz czy dokonywała jakichkolwiek transakcji handlowych, a także czy zatrudniała pracowników, te wszystkie okoliczności wpływają bowiem na społeczną szkodliwość czynu zabronionego. Wszak inaczej będzie się kształtowała sytuacja, gdy podmiot prowadził intensywną działalność gospodarczą, zawierał umowy z kontrahentami, zatrudniał pracowników, a inaczej, gdy spółka nie kontraktowała z innymi podmiotami, a tym samym nie mogła wyrządzić tak znaczącej szkody brakiem informacji o swoim stanie majątkowym.

W czasie postępowania sprawdzającego czynności z udziałem zarządu, a przede wszystkim prezesa zarządu spółki, dokonywane są telefonicznie na tzw. rozpytanie, z czego sporządzana jest notatka. Rozpytanie to nie może przybrać formy przesłuchania¹⁸ i co do zasady skupia się na uzyskaniu najważniejszych informacji – np. czy sprawozdanie zostało złożone, kto sporządzał sprawozdanie. Dzieje się tak z uwagi na fakt, iż organ przed wszczęciem postępowania ma prawo przeprowadzić czynności sprawdzające zmierzające ku ustaleniu, czy istnieje podstawa prawna i faktyczna, by wszcząć postępowanie karne, a więc czynności te służą przede wszystkim ustaleniu istnienia przesłanek –

¹⁸ R.A. Stefański, S. Zabłocki, [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego*, t. 3. *Komentarz do art. 297–424*, Warszawa 2021, art. 307, teza nr 7.

zarówno pozytywnych, jak i negatywnych¹⁹. Jak wskazuje art. 307 § 2 k.p.k., w postępowaniu sprawdzającym co do zasady nie przeprowadza się dowodów, które wymagają sporządzenia protokołu, tj. również przesłuchania, co znajduje uzasadnienie we wcześniejszym opisanym rozpytaniu. W związku z takim stanem rzeczy znacznym utrudnieniem jest brak kontaktu z osobami odpowiedzialnymi za sprawy spółki. Rozpytanie prezesa zarządu służy przede wszystkim uzyskaniu informacji, dlaczego wymagana dokumentacja nie została złożona, oraz wezwaniu do złożenia – organ prowadzący postępowanie sprawdzające jest niejako kolejnym wzywającym do dopełnienia tego obowiązku, co zdaniem autorki podlega pewnej wątpliwości, jest to bowiem organ postępowania karnego, a nie organ egzekucyjny. W konsekwencji powyższego po otrzymaniu zawiadomienia o możliwości popełnienia czynu zabronionego z art. 79 pkt 4 u.rach. organ winien dążyć do tego, by wyjaśnić, czy zostały spełnione przesłanki ku wszczęciu postępowania, i jeśli tak – wszcząć je. W ocenie autorki organ postępowania przygotowawczego nie jest organem właściwym do kolejnego wzywania podmiotu do złożenia sprawozdania finansowego i pozostałych wymaganych dokumentów przez zobowiązanego. Rolą organów postępowania przygotowawczego *nomen omen* jest wypełnianie funkcji przewidzianych przez prawo karne, a więc w omawianych sytuacjach ustalanie okoliczności faktycznych sprawy, takich jak np. osoby odpowiedzialne, przyczyny uchybienia, data złożenia dokumentacji itp.

Ponadto wskazać w tym miejscu należy, że zgodnie z analizowanymi aktami w większości przypadków, kiedy dokumenty wymagane przez art. 69 ust. 1 u.rach. zostaną złożone, organ odmawia wszczęcia postępowania karnego. I właśnie na postanowieniach o odmowach wszczęcia postępowania karnego z ustawy o rachunkowości oraz przesłankach im towarzyszącym autorka niniejszego artykułu się skupiła.

4. Przesłanki do odmowy wszczęcia postępowania

Postępowanie dotyczące czynu z art. 79 pkt 4 u.rach. prowadzone jest na podstawie Kodeksu postępowania karnego, w związku z czym w odniesieniu do odmowy wszczęcia postępowania zastosowanie mają przesłanki z art. 17 § 1 k.p.k., a więc są to takie sytuacje, które zgodnie z obowiązującymi przepisami świadczą o dopuszczalności procesu karnego, a tym samym organ prowadzący postępowanie jest obowiązany, aby zbadać, czy nie zachodzi któraś z przesłanek wymienionych w przepisie²⁰. Katalog wymieniony w art. 17 § 1 k.p.k. wskazuje przesłanki negatywne i wystąpienie którejkolwiek z nich uniemożliwia przeprowadzenie postępowania karnego²¹. W odniesieniu do postępowania sprawdzającego, na którym skupia się niniejsza publikacja, wystąpienie takiej przesłanki skutkować będzie odmową wszczęcia postępowania, może natomiast zdarzyć się

19 M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Gdańsk 2026, komentarz do art. 307, teza 1, 2.

20 A. Piaseczny, [w:] *Prawo karne procesowe dla sędziów, prokuratorów, obrońców i pełnomocników*, red. M. Olężałek, Warszawa 2024, s. 124–125.

21 J. Skorupka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, komentarz do art. 17, Wrocław 2023.

również sytuacja, w której przesłanka ta wystąpi dopiero po wszczęciu postępowania karnego i wówczas należy je umorzyć. W niniejszym artykule autorka skupi się wyłącznie na przesłankach, które odnoszą się do praktyki wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania w sprawach z art. 79 pkt 4 ustawy o rachunkowości, w pełni bowiem wypełni to cele jej badań. Wobec powyższego będą to przesłanki, które najczęściej pojawiają się w zbadanych przez autorkę odmowach wszczęcia postępowania, tj. z art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. (czynu nie popełniono albo brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia), pkt 2 (czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa), pkt 3 (społeczna szkodliwość czynu jest znikoma). Pozostałe przesłanki pojawiają się sporadycznie bądź wcale. Zdarza się np., że sprawca będący jedynym udziałowcem w spółce kapitałowej, a tym samym prezesem zarządu, tj. kierownikiem jednostki, nie żyje w chwili upływu terminu na składanie sprawozdania finansowego wraz z pozostałymi wymaganymi dokumentami i nikt nie wszedł w jego prawa i obowiązki, jednak są to sytuacje niezwykle rzadkie.

Odnosząc się zaś do przesłanek występujących częściej, po pierwsze, organ odmawia wszczęcia postępowania w przypadku, gdy czynu nie popełniono lub brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu zabronionego. Pierwsza część omawianej przesłanki nie powinna stwarzać problemów interpretacyjnych, wskazuje ona bowiem na całkowity brak czynu zabronionego, a więc jakiejś aktywności w stosunku do rzeczywistości, która znamionuje się określonymi cechami bądź też ich brakiem²². Te cechy wskazują na popełnienie czynu zabronionego. Przy omawianej przesłance natomiast nie występują takie cechy, a tym samym nie możemy mówić o popełnieniu czynu zabronionego. Przesłanka taka zachodzi np. w sytuacji, gdy sąd rejestrowy zawiadamia o popełnieniu czynu z art. 79 pkt 4 u.rach., dokumenty wymagane przez art. 69 ust. 1 ustawy zostały zaś złożone terminowo, co uwidocznione jest w systemie.

W odniesieniu natomiast do braku danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu wskazać należy, że brak dowodów na popełnienie czynu zabronionego nie wyklucza, że czyn zaistniał²³. W związku z czym w sytuacji braku danych możemy mieć uzasadnione przypuszczenie, że czyn został popełniony, nie jesteśmy natomiast w stanie wskazać z uwagi na braki dowodowe, że w rzeczywistości miało to miejsce, co nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, że czyn popełniono²⁴. Podsumowując, przesłanka ta może zatem odnosić się do dwóch sytuacji – zarówno do tej, gdy z pewnością nie popełniono czynu zabronionego, jak i do takiej, gdzie być może czyn został popełniony, nie ma natomiast dowodów wskazujących na jego popełnienie. W praktyce postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania częściej jest wydawane na podstawie drugiej części omawianej przesłanki, a więc na brak danych dostatecznie uzasadniających popełnienie czynu.

Odnosząc się zaś do braku znamion czynu zabronionego, podkreślić należy, iż do poniesienia odpowiedzialności karnej nie jest wystarczające samo stwierdzenie, iż czyn zabroniony został popełniony, wskazać należy bowiem również jego znamiona, a więc

²² A. Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, komentarz do art. 17, Białystok 2023.

²³ *Ibidem*.

²⁴ M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, art. 17, teza nr 13.

cechy, które opisują całokształt popełnionego czynu²⁵. Przesłanka ta odróżnia się od przesłanki dotyczącej niepopelnienia czynu faktem, iż tu dochodzi do popełnienia czynu (w postaci skutku, tj. niezłożenia wymaganej dokumentacji), jednak brak wszystkich znamion opisywanych przez ustawę. Z analizowanych przez autorkę spraw wynika, że przesłanka ta jest stosowana np. w sytuacji, gdy zachodzi błąd systemowy, przez który rzeczywiście wystąpi niezłożenie dokumentów, jednak sprawca pozostawał w przekonaniu, że dokumenty te są złożone.

Wskazać również należy kwestię znikomej społecznej szkodliwości z art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. Przedmiotowa przesłanka zachodzi w sytuacji, gdy czyn zabroniony co prawda wyczerpuje znamiona określone w ustawie, jednak ładunek jego ujemności jest nieznaczny²⁶. Co do zasady w zbadanych sprawach dotyczących niezłożenia sprawozdania finansowego i pozostałych wymaganych dokumentów przez spółki kapitałowe przesłanka ta wypełniała się wówczas, gdy zostały one złożone nieznacznie po terminie bądź też w sytuacji, gdy kierownik jednostki złożył dokumenty dopiero po wezwaniu ze strony sądu bądź organu prowadzącego postępowanie sprawdzające, jednak dana jednostka nie prowadziła faktycznej działalności gospodarczej w danym roku. Wskazania wymaga jednak, iż Sąd Rejonowy w Kielcach²⁷, w sytuacji, w której kilkakrotnie nie złożono sprawozdań finansowych, mimo nieprowadzenia działalności gospodarczej uznał społeczną szkodliwość owego czynu za wyższą niż znikoma.

Autorka zebrała również dane dotyczące zbadanych przez siebie spraw w tabeli, która wskazuje przesłankę odmowy wszczęcia postępowania karnego wobec sprawcy czynu z art. 79 pkt 4 u.rach. Sprawy dotyczyły spółek prawa handlowego, dla których rejestr prowadzi Sąd Rejonowy w Olsztynie. Sprawy te pochodzą z lat 2024–2025 i analizowane były na podstawie dostępnych akt w Repozytorium Akt Rejestrowych KRS, a także danych z Rejestru Przedsiębiorców KRS.

Tabela nr 1²⁸.

Ogólnie	Czynu nie popełniono lub brak danych dostatecznie uzasadniających jego popełnienie	Czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego	Społeczna szkodliwość czynu jest znikoma	Inne
110	6	32	70	2

Jak można zauważyć, niemalże 64% przeanalizowanych spraw zakończyło się odmową wszczęcia postępowania z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu zabronionego. Działo się tak głównie w sytuacjach, gdy spółki kapitałowe w okresie sprawozdawczym nie prowadziły działalności gospodarczej, jednak złożyły wymagane dokumenty po wezwaniu.

²⁵ M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, art. 17, teza nr 16 i 17.

²⁶ K. Mielcarek, *Znikoma społeczna szkodliwość czynu w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2008, t. 5, s. 195.

²⁷ Wyrok Sądu Rejonowego w Kielcach z dnia 11 października 2023 r., IX K 760/23, LEX nr 3885826.

²⁸ Opracowanie własne na podstawie danych znajdujących się w Repozytorium Akt Rejestrowych KRS.

Powyższe wywnioskować można na podstawie danych z rejestru przedsiębiorców, które wskazują przykładowo na zawieszenie działalności gospodarczej (choć nie w każdym przypadku), a także na podstawie później złożonej dokumentacji, gdzie spółka wprost wskazuje na nieprowadzenie działalności w okresie sprawozdawczym. Wskazania w tym miejscu jednak wymaga, że faktyczne nieprowadzenie działalności gospodarczej nie zwalnia kierownika jednostki z obowiązku złożenia dokumentów wymaganych przez ustawę, brak bowiem realizacji celów spółki poprzez m.in. prowadzenie działalności gospodarczej nie zwalnia od składania sprawozdania finansowego²⁹. Niemniej brak faktycznych operacji finansowych wpłynąć może na społeczną szkodliwość czynu oraz finalną odmowę wszczęcia postępowania karnego.

5. Zasadność postanowień o odmowie wszczęcia postępowania

Rozważyć należy zasadność takiego postępowania. Zdaniem autorki w sytuacji, gdy spółka rzeczywiście nie prowadziła faktycznej działalności gospodarczej, tj. nie kontraktowała, nie zatrudniała pracowników, ujemny charakter tego czynu nie jest duży. Pojawiły się jednak i takie sprawy, w których spółka prowadziła działalność gospodarczą i złożyła sprawozdanie finansowe i pozostałe wymagane dokumenty dopiero po wezwaniu przez organ, a sprawa również zakończyła się odmową wszczęcia postępowania z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu. Takie działanie zdaniem autorki stwarza pewne wątpliwości w kwestii jego zasadności, spółka funkcjonowała bowiem w obrocie gospodarczym i mogła swoim działaniem wyrządzić szkodę innym podmiotom. Ponadto sprawozdanie finansowe nie jest jedynie formalnym obowiązkiem, lecz ma zapewnić publiczną informację dotyczącą kondycji finansowej podmiotu, która jest istotna nie tylko dla kontrahentów, ale również dla organów finansowych, wierzycieli itp. Złożenie i udostępnienie sprawozdania finansowego pozwala zachować transparentność, która ma istotne znaczenie dla obrotu gospodarczego i finansowego. Jak wskazuje Sąd Apelacyjny w Gdańsku³⁰, dobro chronione przez art. 79 pkt 4 u.rach. ma wysoką wartość.

W wątpliwość należy również podać kwestię wcześniejszą, a mianowicie wzywanie podmiotu przez organ prowadzący postępowanie sprawdzające do złożenia dokumentów wymaganych przez art. 69 ust. 1 u.rach. Kierownik spółki kapitałowej co do zasady otrzymuje listowne wezwanie do złożenia dokumentacji i winien zareagować w wyznaczonym, siedmiodniowym terminie. W przypadku zaś braku reakcji z jego strony, tj. pozostawaniu w stanie bezprawności, organ, który jest uprawniony do prowadzenia postępowania karnego, winien zbadać zasadność jego prowadzenia, odnosząc się do k.p.k. oraz zaistniałego stanu faktycznego; jednak organ postępowania przygotowawczego nie jest organem egzekucyjnym, zatem wątpliwości wzbudza procedura rozpytania i ponownego wzywania kierownika danej jednostki do złożenia dokumentacji finansowej. Zdaniem

²⁹ Zob. postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 13 czerwca 2014 r., VIII Gz 49/14, LEX nr 1895778.

³⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 października 2019 r., II AKa 352/18, LEX nr 3615282.

autorki niniejszego opracowania w takiej sytuacji winno być wszczynane postępowanie karne z uwagi na niewypełnienie obowiązków. Odnosi się to przede wszystkim do spółek kapitałowych, które prowadziły działalność gospodarczą, w sytuacji bowiem gdy nie działały, rzecz jasna może zająć przesłanka warunkująca konieczność odmowy wszczęcia postępowania. Przesłanka ta jednak winna być oceniana na podstawie kompletnego materiału zgromadzonego w sprawie. Ponadto w przypadku znikomej społecznej szkodliwości wyznacznikiem nie powinien być fakt późniejszego złożenia wymaganej dokumentacji, lecz powinny nimi być elementy wskazywane przez art. 115 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny³¹. Chodzi tu w szczególności o elementy przedmiotowe, czyli rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, a także elementy podmiotowe, czyli wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia³².

Podsumowanie

Podsumowując rozważania na temat naruszenia obowiązku składania dokumentów na podstawie art. 69 ust. 1 u.rach. we właściwym rejestrze, wskazać należy, że zdarza się to stosunkowo często i w dużej mierze postępowania sprawdzające w takich sprawach kończą się odmową wszczęcia postępowania karnego. Wątpliwości natomiast wzbudza samo wzywanie do złożenia tych dokumentów przez organ prowadzący postępowanie sprawdzające, a tym samym późniejsza odmowa wszczęcia postępowania, co stoi poniekąd w sprzeczności z celami, jakie ma wypełnić postępowanie karne, oraz z celami kary, tj. przede wszystkim z celem prewencyjnym³³ – zarówno w stosunku do sprawcy, jak i do ogółu osób zobowiązanych do składania takiej dokumentacji. Zdaniem autorki organ ten nie jest organem właściwym do wzywania do złożenia m.in. sprawozdania finansowego, co powinno zmienić się w omawianej procedurze. Organ, uwzględniając znamiona czynu, winę, przesłanki procesowe oraz kryteria społecznej szkodliwości z art. 115 § 2 k.k., winien ocenić, czy w danej sytuacji należy dążyć do ukarania sprawcy zgodnie z celami zawartymi w k.p.k. Tym samym odmowy wszczęcia postępowania w sprawach, w których dany podmiot złożył wymagane dokumenty dopiero po wezwaniu organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze, poddać należy w wątpliwość, zwłaszcza mniemając, iż bez wezwania wskazanego organu dokumentacja ta nie byłaby złożona.

Wskazać również należy na kwestię jednoczesnego prowadzenia postępowania przymuszającego przez sąd rejestrowy i kierowania przez ten sąd zawiadomienia o możliwości

³¹ T.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 902, dalej: k.k.

³² M. Budyn-Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Gdańsk 2026, komentarz do art. 115 § 2.

³³ A. Kania, *Cel(e) wykonywania kary pozbawienia wolności a instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia (uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2017 r., I KZP 2/17)*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, t. 46, s. 57.

popelnienia czynu zabronionego do organu postępowania przygotowawczego. W ocenie autorki działanie takie nie powinno mieć miejsca w jednym czasie, mimo bowiem iż są to dwie osobne procedury, dążą niejako do tego samego, tj. do złożenia dokumentów przez osobę zobowiązaną.

Na uwagę zasługuje również fakt, że sąd rejestrowy, prowadząc postępowanie przymuszające, jest uprawniony do nakładania grzywien na osoby reprezentujące spółkę w związku z niewykonaniem obowiązku złożenia wymaganych dokumentów. W zestawieniu z obserwowaną praktyką częstego wydawania postanowień o odmowie wszczęcia postępowania karnego w sprawach dotyczących czynu z art. 79 pkt 4 u.rach. rodzi się pytanie, czy środki przewidziane w postępowaniu przymuszającym nie są w wielu przypadkach wystarczającą reakcją państwa na naruszenie obowiązków sprawozdawczych. Rozważenie tej kwestii wydaje się istotne z punktu widzenia oceny zasadności angażowania instrumentów prawa karnego w sytuacjach, w których cele związane z zapewnieniem wykonania obowiązku sprawozdawczego mogą zostać osiągnięte za pomocą środków przewidzianych przez prawo rejestrowe.

Podsumowując, zdaniem autorki zbyt duża liczba postępowań sprawdzających w zakresie niezłożenia wymaganych dokumentów przez art. 69 ust. 1 u.rach. kończy się odmową wszczęcia postępowania. W konsekwencji obecnie karalność z art. 79 pkt 4 u.rach. występuje zdecydowanie rzadziej, aniżeli wynikało to z założenia ustawodawcy. Omawiane przypadki, gdy odmowa wszczęcia postępowania jest w pełni zasadna, są zdecydowaną mniejszością, a jednak statystyka odmów wskazuje na inny stan faktyczny. Dlatego zasadne jest rozważenie zmian i pozostawienie tego typu spraw w kompetencji sądów rejestrowych bądź działanie organów postępowania przygotowawczego w celu przewidzianym przez ustawodawcę, tj. analiza zasadności wszczęcia postępowania bez wzywania osoby reprezentującej spółkę do złożenia dokumentacji oraz wszczynanie postępowań w sytuacjach, gdy zachodzą ku temu przesłanki.

Bibliografia

- Budyn-Kulik M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Gdańsk 2026, komentarz do art. 115 § 2.
- Grzybek O., [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Maruszewska, 2025, Legalis, komentarz do art. 52.
- Idzikowska G., Wencel A., Wiatr M., [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Walińska, Warszawa 2025, komentarz do art. 69.
- Kania A., *Cel(e) wykonywania kary pozbawienia wolności a instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia (uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2017 r., I KZP 2/17)*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, t. 46.
- Komenda A., 3. *Składanie sprawozdań finansowych*, [w:] *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, red. A. Komenda, Warszawa 2021.
- Król-Stępień M., [w:] *Ustawa o rachunkowości. Komentarz*, red. E. Maruszewska, Warszawa 2023, komentarz do art. 69.
- Kurowski M., [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, Gdańsk 2026, komentarz do art. 17, 307.
- Michnik A., *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, Warszawa 2013, komentarz do art. 2.
- Mielcarek K., *Znikoma społeczna szkodliwość czynu w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2008, t. 5.
- Papaj-Wlisłocka E., *Zmiany regulacji prawnych w zakresie sporządzania oraz publikacji sprawozdań finansowych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2019, nr 386.
- Piaseczny A., [w:] *Prawo karne procesowe dla sędziów, prokuratorów, obrońców i pełnomocników*, red. M. Olęzałek, Warszawa 2024.
- Pietrzyk T., *Przestępstwa związane z rachunkowością*, [w:] *Odpowiedzialność karna menedżerów spółek handlowych*, Warszawa 2020.
- Sakowicz A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Białystok 2023, komentarz do art. 17.
- Skorupka J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Wrocław 2023, komentarz do art. 17.
- Stefański R.A., Zabłocki S., [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego*, t. 3. *Komentarz do art. 297–424*, Warszawa 2021, art. 307.
- Ścierska E., 4.5. *Część trzecia dokumentacji podatkowej lokalnej – opis danych finansowych podatnika*, [w:] *Ceny transferowe. Lokalna i grupowa dokumentacja podatkowa oraz inne obowiązki sprawozdawcze*, red. E. Ścierska, Warszawa 2016.

Dawid Trela

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

ORCID: 0000-0001-9781-6425

NALEŻYTA STARANNOŚĆ ZAWODOWA RADCY PRAWNEGO

A PROCESOWE SKUTKI BRAKU KONTA W PORTALU INFORMACYJNYM.
GŁOSA APROBUJĄCO-KRYTYCZNA DO POSTANOWIENIA SĄDU
NAJWYŻSZEGO Z DNIA 29 STYCZNIA 2026 R., III CZ 240/25

ABSTRACT

The professional diligence of an attorney-at-law and the procedural consequences of failure to maintain an account in the Court Information Portal: an approving gloss with remarks on the reasoning of the decision of the Polish Supreme Court of January 29, 2026, case file no. III CZ 240/25

The gloss analyses the decision of the Polish Supreme Court of January 29, 2026, case file no. III CZ 240/25, concerning the procedural consequences of an attorney-at-law's failure to maintain an account in the Court Information Portal. The Supreme Court held that, as of March 14, 2024, the prior judicial approach precluding the effectiveness of service on a professional legal representative without a portal account was no longer applicable, as practising attorneys-at-law and advocates had become subject to a statutory obligation to possess such an account. While this gloss endorses the Court's conclusion regarding the procedural effectiveness of service in civil proceedings, it argues that the reasoning ought to clearly distinguish between the procedural validity of service, the deontological assessment of the attorney-at-law's conduct, and potential civil liability towards the client. Consequently,

the obligation to maintain an account and to monitor electronic service via the Court Information Portal should be construed as an integral element of the standard of professional diligence required of an attorney-at-law in civil proceedings, rather than as a merely technical requirement.

Keywords: attorney-at-law, Court Information Portal, service via the Court Information Portal, civil proceedings, professional diligence, professional liability

Słowa kluczowe: radca prawny, portal informacyjny, doręczenia za pośrednictwem portalu informacyjnego, postępowanie cywilne, należyta staranność zawodowa, odpowiedzialność zawodowa

1. Stan faktyczny i przedmiot rozstrzygnięcia

Glosa dotyczy postanowienia Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, w którym oddalono zażalenie powodów na postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu o odrzuceniu skargi kasacyjnej w sprawie o zapłatę przeciwko spółce z ograniczoną odpowiedzialnością¹. Przedmiotem rozstrzygnięcia była skuteczność doręczenia wezwania do usunięcia braków formalnych skargi kasacyjnej za pośrednictwem Portalu Informacyjnego Sądów Powszechnych (dalej: portal informacyjny) w sytuacji, gdy zawodowy pełnomocnik powodów, będący radcą prawnym, nie posiadał konta w tym portalu.

Stan faktyczny sprawy nie był rozbudowany: powodowie wnieśli skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 23 grudnia 2024 r. Zarządzeniem z dnia 8 kwietnia 2025 r. pełnomocnik powodów został wezwany do usunięcia braków formalnych skargi, obejmujących m.in. wskazanie danych identyfikacyjnych stron oraz nadesłanie odpisu skargi. Wezwanie zostało umieszczone w portalu informacyjnym w dniu 9 kwietnia 2025 r. i uznane za doręczone z dniem 23 kwietnia 2025 r.² Jednocześnie z adnotacji systemowej wynikało, że radca prawny nie posiadał konta w portalu informacyjnym, mimo że figurował w bazie ROBUS jako osoba biorąca udział w postępowaniu sądowym³.

Wobec bezskutecznego upływu terminu sąd apelacyjny odrzucił skargę kasacyjną. Powodowie zakwestionowali następnie skuteczność doręczenia wezwania przez portal informacyjny wobec pełnomocnika nieposiadającego konta oraz powołali się na ograniczenie prawa do sprawiedliwego i merytorycznego rozpoznania sprawy⁴.

Sąd Najwyższy nie podzielił tej argumentacji. Wskazał, że od dnia 14 marca 2024 r. model doręczeń pism sądowych przez portal informacyjny wobec zawodowych pełnomocników opiera się na art. 131^{1a} k.p.c.⁵, obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym

1 Postanowienie Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 1.

2 Na marginesie należy zaznaczyć, że w głosowanym postanowieniu SN przyjął datę 23 kwietnia 2025 r. jako datę doręczenia wezwania umieszczonego w portalu informacyjnym 9 kwietnia 2025 r. Kwestia relacji tej daty do sposobu liczenia terminu przyjętego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, nie ma jednak wpływu na wynik sprawy, ponieważ uzupełnienie braków formalnych nastąpiło dopiero 16 maja 2025 r.

3 Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 1–2.

4 *Ibidem*, s. 2.

5 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 468 z późn. zm.), dalej: k.p.c.

przez radców prawnych i adwokatów wykonujących zawód wynika natomiast odpowiednio z art. 22¹¹ ustawy o radcach prawnych⁶ oraz art. 37d ustawy – Prawo o adwokaturze⁷. W konsekwencji wcześniejsze stanowisko, wypracowane na gruncie szczególnego, czasowego modelu doręczeń przez portal informacyjny, zgodnie z którym nie można było przyjąć skutku doręczenia wobec pełnomocnika nieposiadającego konta, utraciło aktualność⁸.

Najistotniejsze znaczenie ma fragment uzasadnienia, w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że skoro zawodowy pełnomocnik powodów nie dopełnił ustawowego obowiązku posiadania konta w portalu informacyjnym, negatywne skutki tego zaniechania obciążają reprezentowanych mocodawców. Sąd Najwyższy przyjął więc, że wezwanie zostało skutecznie doręczone z upływem 14 dni od umieszczenia go w portalu, a późniejsze uzupełnienie braków formalnych skargi kasacyjnej było nieskuteczne w świetle art. 167 k.p.c.⁹

Głosowane postanowienie wykracza poza techniczną kwestię sposobu doręczenia pisma sądowego. Sąd Najwyższy trafnie przyjął, że zawodowy pełnomocnik nie może przez niewykonanie obowiązku posiadania konta w portalu informacyjnym podważać skuteczności doręczenia dokonanego w tym portalu. Nie przesądza to jednak o prawnej obojętności takiego zaniechania w relacji pełnomocnik–klient ani o jego neutralności z punktu widzenia należytego wykonywania zawodu, zwłaszcza gdy skutkiem jest utrata możliwości merytorycznego rozpoznania nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Z tych względów postanowienie Sądu Najwyższego zasługuje zasadniczo na aprobatę w zakresie, w jakim przyjmuje, że od dnia 14 marca 2024 r. brak konta w portalu informacyjnym po stronie zawodowego pełnomocnika wykonującego zawód nie wyłącza skuteczności doręczenia dokonanego w trybie art. 131^{1a} k.p.c. Wymaga ono jednak uzupełnienia przez odróżnienie skutku doręczenia w postępowaniu od oceny zachowania pełnomocnika w świetle zasad wykonywania zawodu oraz od jego ewentualnej odpowiedzialności wobec klienta. Dalsza analiza zmierza do wykazania, że obowiązek posiadania i bieżącej kontroli konta w portalu informacyjnym powinien być traktowany jako element należytej staranności zawodowej radcy prawnego.

2. Ramy normatywne doręczeń przez portal informacyjny

Procesowe ramy głosowanego postanowienia wyznacza przede wszystkim art. 131^{1a} k.p.c., dodany ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. Przepis ten określa mechanizm doręczania określonym uczestnikom postępowania pism sądowych przez umieszczenie ich treści w portalu informacyjnym oraz moment powstania skutku doręczenia. Nie jest on jednak samodzielny

⁶ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499 z późn. zm.), dalej: u.r.p.

⁷ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1564 z późn. zm.), dalej: u.p.a.; por. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 2–3.

⁸ Por. postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2023 r., III CZ 390/22, LEX nr 3578441; I. Wolwiak, *Czy można przyjąć skutek doręczenia względem pełnomocnika, który nie złożył wniosku o założenie konta w portalu informacyjnym dla zapoznania się z treścią pisma sądowego?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1, s. 233–246; postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 4.

⁹ Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 5; art. 167 k.p.c.

źródłem obowiązku posiadania konta w portalu informacyjnym przez radcę prawnego. Zgodnie z art. 131^{1a} § 1 k.p.c. w wypadku niemożności doręczenia za pośrednictwem systemu teleinformatycznego sąd doręcza określonym profesjonalnym uczestnikom postępowania, w tym adwokatowi i radcy prawnemu, pisma sądowe przez umieszczenie ich treści w portalu informacyjnym w sposób umożliwiający uzyskanie dokumentu potwierdzającego doręczenie.

Z punktu widzenia skutków procesowych najważniejsze znaczenie ma art. 131^{1a} § 2 k.p.c., zgodnie z którym w wypadku braku dokumentu potwierdzającego doręczenie skutek doręczenia następuje z upływem 14 dni od daty umieszczenia pisma w portalu¹⁰.

Źródłem obowiązku posiadania konta przez radcę prawnego wykonującego zawód jest natomiast art. 22¹¹ u.r.p., zgodnie z którym radca prawny wykonujący zawód jest obowiązany posiadać konto w portalu informacyjnym, o którym mowa w art. 53e § 1 p.u.s.p. Analogiczny obowiązek został przewidziany wobec adwokatów w art. 37d u.p.a. To właśnie ta regulacja ma zasadnicze znaczenie dla niniejszej glosy, ponieważ przesuwając analizę z płaszczyzny wyłącznie procesowej na płaszczyznę zawodową. Obowiązek posiadania konta nie jest już wyłącznie elementem technicznej organizacji kontaktu z sądem, lecz został wpisany w ustawowy model wykonywania zawodu przez profesjonalnych pełnomocników¹¹.

Artykuł 53e p.u.s.p. stanowi ustrojową podstawę funkcjonowania portalu informacyjnego jako systemu teleinformatycznego wykorzystywanego w komunikacji sądu z uczestnikami postępowania, w tym w wypadkach, w których przepis szczególny przewiduje doręczenie za pośrednictwem tego portalu. Istotne jest przy tym, że warunki korzystania z portalu oraz tryb zakładania, udostępniania i likwidacji konta powinny być określone z uwzględnieniem nie tylko sprawności postępowania, lecz także ochrony praw stron oraz zasad wykonywania zawodów adwokata, radcy prawnego i rzecznika patentowego. Już na poziomie ustrojowym ustawodawca wiąże więc portal informacyjny z trzema wartościami: efektywnością postępowania, gwarancjami procesowymi strony oraz profesjonalnym standardem działania pełnomocnika¹².

Techniczny mechanizm doręczeń doprecyzowuje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2024 r. Wynika z niego, że pismo doręcza się przez umieszczenie jego treści w module „Moje doręczenia”, a odbiór następuje przez użycie funkcji „Odbierz” albo przez bezczynność adresata przez okres wskazany w art. 131^{1a} § 2 k.p.c. Regulacja ta potwierdza, że zaniechanie aktywności w portalu nie pozostaje prawnie neutralne, lecz może prowadzić do powstania skutku doręczenia¹³.

10 Art. 131^{1a} § 1–2 k.p.c.; ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860); por. uchwała SN z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, OSNC 2024, nr 2, poz. 15; I. Wolwiak, *Model doręczeń w Kodeksie postępowania cywilnego po nowelizacjach z 9.03.2023 r. oraz z 7.07.2023 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 4, s. 618–640.

11 Art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; art. 37d u.p.a.

12 Art. 53e § 1–2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 334 z późn. zm.), dalej: p.u.s.p.; w dacie wydania glosowanego postanowienia obowiązywało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2024 r. w sprawie portalu informacyjnego (Dz.U. poz. 366), zastąpione od dnia 1 marca 2026 r. rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lutego 2026 r. w sprawie portalu informacyjnego (Dz.U. poz. 216).

13 § 2 pkt 3, § 3 ust. 1 oraz § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2024 r. w sprawie doręczania pism sądowych za pośrednictwem portalu informacyjnego w postępowaniu cywilnym (Dz.U. poz. 368 z późn. zm.).

Na tle tych regulacji należy odróżnić obecny model doręczeń portalowych od wcześniejszego modelu epizodycznego, związanego z regulacjami covidowymi. W poprzednim stanie prawnym wątpliwości budziło, czy można przyjąć skutek doręczenia wobec pełnomocnika, który nie posiadał konta w portalu informacyjnym. Od dnia 14 marca 2024 r. problem ten uległ zasadniczemu przesunięciu. O ile art. 131^{1a} k.p.c. określa procesowy mechanizm doręczenia przez portal informacyjny, o tyle art. 22¹¹ u.r.p. oraz art. 37d u.p.a. wprowadziły wyraźny obowiązek posiadania konta w tym portalu przez profesjonalnych pełnomocników wykonujących zawód¹⁴. Brak konta przestał być zatem wyłącznym stanem faktycznym utrudniającym doręczenie, a stał się zaniechaniem ocenianym na tle jednoznacznego obowiązku ustawowego.

Tłem systemowym pozostaje ustawa o doręczeniach elektronicznych, która wyznacza ogólny kierunek cyfryzacji komunikacji z podmiotami publicznymi. Nie zastępuje ona jednak szczególnego modelu doręczeń sądowych przez portal informacyjny w postępowaniu cywilnym. W odniesieniu do profesjonalnych pełnomocników podstawowe znaczenie ma więc konkretny obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym oraz wynikający z art. 131^{1a} k.p.c. mechanizm skuteczności doręczenia przez umieszczenie pisma w portalu¹⁵.

Z powyższego wynika, że od dnia 14 marca 2024 r. portal informacyjny nie może być traktowany przez zawodowego pełnomocnika jako rozwiązanie wyłącznie pomocnicze, organizacyjne lub przejściowe. Stał się ustawowo przewidzianym kanałem doręczania pism sądowych, z którym art. 131^{1a} k.p.c. wiąże skutek procesowy, a obowiązek posiadania konta został wpisany w ustawowy model wykonywania zawodu radcy prawnego i adwokata. Dla dalszej analizy istotne jest więc nie tylko pytanie, czy doręczenie przez portal wywołało skutek procesowy, ale również czy brak konta może być oceniany jako naruszenie należytej staranności zawodowej.

3. Obowiązek posiadania konta jako element należytej staranności zawodowej

Przedstawione ramy normatywne prowadzą do wniosku, że obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym przez radcę prawnego wykonującego zawód nie ma charakteru wyłącznie techniczno-administracyjnego. Jest to obowiązek ustawowy bezpośrednio związany z możliwością skutecznego wykonywania czynności zawodowych w postępowaniu cywilnym. Skoro ustawodawca przewidział doręczanie pism sądowych profesjonalnym pełnomocnikom przez portal informacyjny, a jednocześnie nałożył na radców prawnych obowiązek posiadania konta w tym portalu, to obowiązek ten należy traktować jako element minimalnej infrastruktury organizacyjnej wykonywania zawodu¹⁶.

¹⁴ Por. postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 3–4; art. 22¹¹ u.r.p.; art. 37d u.p.a.

¹⁵ Ustawa z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 3); por. J. Gołączyński, *Doręczenia elektroniczne w sprawach cywilnych i karnych*, „Palestra” 2024, nr 5, s. 7–24.

¹⁶ Art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; art. 131^{1a} § 1–2 k.p.c.; art. 53e § 1 p.u.s.p.

Wykonywanie zawodu radcy prawnego w postępowaniu sądowym obejmuje nie tylko sporządzanie pism procesowych, udział w rozprawach i formułowanie argumentacji prawnej, lecz także organizację obsługi sprawy. Radca prawny powinien zapewnić terminowe reagowanie na czynności sądu, odbiór korespondencji, kontrolę terminów i ciągłość komunikacji z organem procesowym. W tym zakresie należyta staranność zawodowa ma zarówno wymiar merytoryczny, jak i organizacyjny¹⁷.

Tak rozumiany standard znajduje oparcie w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego¹⁸. Radca prawny jest obowiązany wykonywać czynności zawodowe rzetelnie, zgodnie z prawem i zasadami etyki zawodowej, a także sumiennie i z należyłą starannością uwzględniającą profesjonalny charakter działania. W świetle tych zasad brak konta w portalu informacyjnym nie powinien być oceniany jako neutralny brak techniczny, jeżeli uniemożliwia zapoznanie się z pismem sądu i prowadzi do uchybienia terminowi.

Szczególne doniosłość tego obowiązku ujawnia się w sprawach, w których doręczenie uruchamia krótki termin do dokonania czynności procesowej. Brak reakcji na wezwanie formalne może prowadzić do zwrotu pisma, odrzucenia środka zaskarżenia albo utraty możliwości merytorycznej kontroli rozstrzygnięcia. W glosowanej sprawie skutek ten polegał na odrzuceniu skargi kasacyjnej, a więc nadzwyczajnego środka zaskarżenia, którego skuteczność zależy od dochowania podwyższonych wymogów formalnych¹⁹.

W tym kontekście uzasadniona jest analogia do orzecznictwa dyscyplinarnego dotyczącego nienależytej staranności pełnomocnika przy obsłudze nadzwyczajnych środków zaskarżenia. W sprawie WO-108/19 oceniano zachowanie radcy prawnego w kontekście nienależytej staranności przy obsłudze nadzwyczajnego środka zaskarżenia. Choć sprawa ta nie dotyczyła portalu informacyjnego, potwierdza ogólniejszy standard: profesjonalny pełnomocnik ponosi odpowiedzialność zawodową nie tylko za jakość argumentacji prawnej, lecz także za dochowanie wymogów formalnych, terminowych i organizacyjnych, od których zależy możliwość merytorycznego rozpoznania sprawy klienta²⁰.

Obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym należy więc postrzegać jako konkretyzację należytej staranności zawodowej w warunkach przyjętego modelu doręczania pism sądowych za pośrednictwem tego portalu. Nie wyczerpuje się on jednak w samym formalnym założeniu konta. Radca prawny powinien zatem zapewnić bieżącą kontrolę doręczeń w portalu, w tym monitorowanie wpływających pism, kontrolę terminów oraz organizacyjne mechanizmy pozwalające na terminową reakcję na czynności sądu²¹.

17 Por. szerzej: I. Wolwiak, *Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2015, s. 223; J. Gołaczyński, *Doręczenia elektroniczne w sprawach cywilnych i karnych*, s. 7–24.

18 Art. 6 i art. 12 ust. 1 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, stanowiącego załącznik do uchwały nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, dalej: KERP.

19 Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 1–2 i 5; art. 398⁶ § 2 k.p.c.

20 Orzeczenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego KIRP z dnia 8 listopada 2019 r., WO-108/19; por. art. 6 i art. 12 ust. 1 KERP.

21 Por. H. Frąckowiak, *Cyfrowy zwrot w postępowaniu cywilnym – nowe przepisy o wnoszeniu pism procesowych za pośrednictwem portalu informacyjnego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2025, nr 4, s. 101–111; KIRP, *Portal informacyjny – zmiany w zakresie doręczeń*, <https://kirp.pl/portal-informacyjny-zmiany-w-zakresie-doreczen/> [dostęp: 29 kwietnia 2026 r.].

Nie oznacza to automatyzmu odpowiedzialności dyscyplinarnej lub odszkodowawczej za każde uchybienie związane z portalem informacyjnym. Ocena wymaga uwzględnienia konkretnych okoliczności sprawy, zwłaszcza prawidłowości działania portalu, sposobu przypisania sprawy do konta pełnomocnika, ewentualnych awarii systemu, błędów sądu lub innych obiektywnych przeszkód w zapoznaniu się z pismem. Należy jednak odróżnić takie sytuacje od przypadku, w którym radca prawny w ogóle nie posiada konta mimo wyraźnego obowiązku ustawowego.

W glosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy trafnie zaznaczył, że z akt sprawy nie wynikały okoliczności wskazujące na nieprawidłowość wezwania lub obiektywną niemożność zapoznania się z jego treścią. Oznacza to, że teza postanowienia powinna być odnośzona przede wszystkim do sytuacji, w której pismo zostało prawidłowo umieszczone w portalu, a przeszkodą w jego odbiorze był brak konta profesjonalnego pełnomocnika²².

Zasadniczy problem nie sprowadza się zatem do technicznej znajomości obsługi portalu informacyjnego. Chodzi o obowiązek takiej organizacji wykonywania zawodu, która umożliwia odbiór pism sądowych i reagowanie na nie w ustawowych terminach. Portal informacyjny należy więc traktować jako element organizacji prowadzenia spraw sądowych przez radcę prawnego, podobnie jak system kontroli terminów, obieg korespondencji i zasady zastępstwa w razie nieobecności pełnomocnika. Jednocześnie art. 22¹¹ u.r.p. nie kreuje samodzielnej sankcji procesowej za brak konta w portalu informacyjnym. Skutek doręczenia wynika z art. 131^{1a} k.p.c. Obowiązek zawodowy pełnomocnika, wynikający z art. 22¹¹ u.r.p., sprawia natomiast, że brak konta nie powinien być traktowany jako okoliczność usprawiedliwiająca niezapoznanie się z pismem prawidłowo umieszczonym w portalu informacyjnym.

4. Dotychczasowe stanowisko orzecznictwa

Głosowane postanowienie należy odczytywać na tle ewolucji modelu doręczeń za pośrednictwem portalu informacyjnego. Nie jest ono rozstrzygnięciem izolowanym, lecz konsekwencją przejścia od epizodycznego modelu doręczeń portalowych, ukształtowanego w okresie regulacji covidowych, do modelu ustawowo utrwalonego w Kodeksie postępowania cywilnego i powiązanego z obowiązkami zawodowymi profesjonalnych pełnomocników. Dla oceny postanowienia najistotniejsze są trzy etapy: stan przed 14 marca 2024 r., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, oraz orzecznictwo ukształtowane po wejściu w życie art. 131^{1a} k.p.c.

4.1. Stan przed 14 marca 2024 r.

Przed wejściem w życie art. 131^{1a} k.p.c. doręczenia za pośrednictwem portalu informacyjnego opierały się przede wszystkim na art. 15zzs⁹ ustawy covidowej. Był to model

²² Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 5.

szczególny i czasowy, który umożliwiał doręczanie pism przez portal, ale nie kreował wprost obowiązku posiadania konta przez profesjonalnego pełnomocnika²³. W rezultacie zasadniczy problem sprowadzał się do pytania, czy można przypisać skutek doręczenia pełnomocnikowi, który nie założył konta w portalu informacyjnym.

Problem ten był dostrzegany w doktrynie. Ireneusz Wolwiak wskazywał na potrzebę ochrony gwarancyjnej funkcji doręczeń i odróżnienia sytuacji, w której pełnomocnik ma realną możliwość zapoznania się z pismem, od sytuacji, w której skutek doręczenia miałby zostać przyjęty mimo braku dostępu do portalu²⁴. Podobną perspektywę przyjął Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 27 kwietnia 2023 r., III CZ 390/22, akcentując, że ówczesna regulacja nie tworzyła jednoznacznego obowiązku posiadania konta po stronie pełnomocnika²⁵.

Znaczenie tego etapu polega na tym, że wcześniejszego stanowiska nie można mechanicznie przenosić na stan prawny obowiązujący od dnia 14 marca 2024 r. W okresie regulacji epizodycznej spór dotyczył tego, czy można przyjąć skuteczne doręczenie wobec pełnomocnika, który nie miał ustawowego obowiązku posiadania konta. Obecnie, wobec istnienia takiego obowiązku, punkt ciężkości przesuwa się na skutki jego naruszenia.

4.2. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23

Istotnym etapem pośrednim była uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, dotycząca ustalenia chwili doręczenia pisma sądowego umieszczonego w portalu informacyjnym w sytuacji jego nieodebrania przez adresata. Sąd Najwyższy przyjął, że w razie braku zapoznania się z pismem doręczenie następuje po upływie 14 dni od daty umieszczenia pisma w portalu, a więc co do zasady z kolejnym, piętnastym dniem²⁶.

Uchwała ta miała znaczenie porządkujące, ale nie rozstrzygała wprost problemu braku konta pełnomocnika w portalu informacyjnym. Jej przedmiotem było przede wszystkim określenie momentu doręczenia w sytuacji, gdy pismo zostało prawidłowo umieszczone w portalu, lecz adresat go nie odebrał. W doktrynie trafnie dostrzeżono, że uchwała stabilizuje praktykę liczenia terminu przy doręczeniach portalowych²⁷. Dla niniejszej glosy ma ona znaczenie jako punkt odniesienia dla późniejszych rozstrzygnięć, ale nie przesądza samodzielnie skutków braku konta po stronie profesjonalnego pełnomocnika.

²³ Art. 15zsz⁹ ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 340 z późn. zm.); por. I. Wolwiak, *Wykorzystanie Portalu informacyjnego Sądów Powszechnych do dokonania czynności procesowej sądu*, „Iustitia” 2021, nr 2 (44).

²⁴ I. Wolwiak, *Czy można przyjąć skutek doręczenia względem pełnomocnika...*, s. 233 i następne.

²⁵ Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2023 r., III CZ 390/22, LEX nr 3578441; por. także I. Wolwiak, *Czy można przyjąć skutek doręczenia względem pełnomocnika...*, s. 233 i następne.

²⁶ Uchwała SN z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, OSNC 2024, nr 2, poz. 15.

²⁷ A. Mendrek, *Doręczenie pisma sądowego za pośrednictwem portalu informacyjnego w przypadku jego nieodebrania – glosa do uchwały SN z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23*, „Glosa” 2025, nr 1, s. 27–36.

Zastrzec jednak należy, że pogląd wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23, zachowuje obecnie przede wszystkim znaczenie historyczne i interpretacyjne dla wcześniejszego stanu prawnego. Ustawa z dnia 5 sierpnia 2025 r. zmieniła bowiem brzmienie art. 131¹ § 2 zdanie trzecie k.p.c. oraz art. 131^{1a} § 2 zdanie trzecie k.p.c., przesądając, że w przypadku braku dokumentu potwierdzającego doręczenie doręczenie uznaje się za skuteczne z upływem 14 dni od daty umieszczenia treści pisma odpowiednio w systemie teleinformatycznym albo w portalu informacyjnym. Zmiana w tym zakresie weszła w życie 10 września 2025 r., przy czym do doręczeń dokonanych wcześniej stosuje się przepisy dotychczasowe²⁸. W tym zakresie uchwała III CZP 24/23 nie powinna być traktowana jako aktualna podstawa ustalania chwili doręczenia, lecz jako element ewolucji wcześniejszego modelu doręczeń portalowych.

4.3. Stan prawny od 14 marca 2024 r.

Od dnia 14 marca 2024 r. sytuacja normatywna uległa zasadniczej zmianie. Artykuł 131^{1a} k.p.c. ustanowił trwały procesowy mechanizm doręczania pism sądowych przez portal informacyjny, art. 22¹¹ u.r.p. oraz art. 37d u.p.a. wprowadziły natomiast obowiązek posiadania konta w tym portalu przez profesjonalnych pełnomocników wykonujących zawód. Właśnie to ustawowe powiązanie mechanizmu doręczenia z obowiązkiem zawodowym odróżnia obecny model od wcześniejszego modelu epizodycznego. Portal informacyjny stał się normatywnie umocowanym kanałem doręczania pism sądowych profesjonalnym pełnomocnikom, a posiadanie konta w portalu zostało wpisane w ustawowy model wykonywania zawodu radcy prawnego i adwokata²⁹.

W tym nowym stanie prawnym istotne znaczenie mają postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2025 r., III CZ 192/24, oraz z dnia 25 września 2025 r., III CZ 116/25. W pierwszym z nich SN odniósł się do relacji między doręczeniem przez portal informacyjny a pomocniczymi powiadomieniami e-mailowymi, przyjmując, że brak takiego powiadomienia nie przesądza o wadliwości doręczenia dokonanego w portalu. Drugie orzeczenie wymaga bardziej zniuansowanego odczytania. Sąd Najwyższy uchylił w nim postanowienie o odrzuceniu skargi kasacyjnej, wskazując, że sąd nie może poprzestać na formalnym stwierdzeniu braku wcześniejszego wniosku o uzasadnienie, jeżeli uzasadnienie zostało już sporządzone i doręczone stronie przez portal informacyjny. Orzeczenia te pokazują więc nie tylko rosnące znaczenie doręczeń portalowych, lecz także potrzebę badania ich rzeczywistych skutków procesowych w konkretnej konfiguracji sprawy³⁰.

Na tym tle głosowane postanowienie III CZ 240/25 jest logicznym domknięciem wcześniejszego etapu sporu. Sąd Najwyższy wprost stwierdził, że wcześniejsze stanowisko,

²⁸ Por. ustawa z dnia 5 sierpnia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1172): art. 1 pkt 10 i pkt 11 lit. c, art. 14 ust. 4 oraz art. 16 pkt 2; M. Pietrzyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego i inne ustawy. Komentarz do nowelizacji z 2025 roku*, red. M. Dziurda, Warszawa 2026, uwagi do art. 131^{1a}.

²⁹ Art. 131^{1a} k.p.c.; art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; art. 37d u.p.a.

³⁰ Postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2025 r., III CZ 192/24; postanowienie SN z dnia 25 września 2025 r., III CZ 116/25.

zgodnie z którym nie można było przyjąć skutku doręczenia wobec pełnomocnika nieposiadającego konta w portalu informacyjnym, utraciło aktualność po wejściu w życie nowych regulacji. Nie chodzi więc o odwrócenie wcześniejszego orzecznictwa, lecz o dostosowanie go do zmienionego stanu prawnego.

Znaczenie glosowanego postanowienia polega zatem na przesunięciu problemu z płaszczyzny dopuszczalności doręczenia na płaszczyznę konsekwencji zaniechania pełnomocnika. Przed 14 marca 2024 r. można było pytać, czy skuteczne jest doręczenie wobec pełnomocnika, który nie miał obowiązku posiadania konta. Po tej dacie zasadnicze znaczenie ma już nie sama dopuszczalność doręczenia, lecz konsekwencje niewykonania przez profesjonalnego pełnomocnika ustawowego obowiązku posiadania konta w portalu informacyjnym.

5. Skutki procesowe, deontologiczne i odszkodowawcze zaniechania pełnomocnika

Głosowane postanowienie wymaga rozdzielenia skutku doręczenia w postępowaniu od oceny zachowania pełnomocnika poza relacją sąd–strona. W tym rozróżnieniu ujawnia się zasadnicze znaczenie sprawy. Sąd może przyjąć skuteczność doręczenia i wyciągnąć konsekwencje procesowe wobec strony, nie przesądzając jednocześnie, czy pełnomocnik należycie wykonał obowiązki zawodowe oraz czy ponosi odpowiedzialność wobec klienta. Problem nie polega więc na wyborze między skutecznością doręczenia a ochroną klienta, lecz na właściwym rozłożeniu skutków tego samego zaniechania w różnych relacjach prawnych.

5.1. Skutek procesowy

Na płaszczyźnie procesowej postanowienie Sądu Najwyższego zasługuje na aprobatę. Jeżeli ustawodawca w art. 22¹¹ u.r.p. wprowadził obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym przez radcę prawnego wykonującego zawód, a w art. 131^{1a} k.p.c. przewidywał skuteczność doręczenia pisma sądowego przez umieszczenie go w tym portalu, to brak konta po stronie pełnomocnika nie powinien neutralizować skutków prawidłowego doręczenia³¹. Odmienne wykładnia prowadziłyby do rezultatu trudnego do pogodzenia z *ratio legis* nowych regulacji: profesjonalny pełnomocnik mógłby przez własne zaniechanie wyłączyć wobec siebie działanie ustawowego modelu doręczeń. Podobny kierunek wykładni, akcentujący procesowe znaczenie obowiązków profesjonalnego pełnomocnika w modelu doręczeń portalowych, prezentowany jest również w piśmiennictwie³².

Trafne jest więc odróżnienie obecnego stanu prawnego od wcześniejszego modelu epizodycznego. Przed wprowadzeniem art. 22¹¹ u.r.p. brakowało jednoznacznej normy

31 Art. 131^{1a} § 1–2 k.p.c.; art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 3–5.

32 Por. G. Karaś, [w:] *E-sąd, e-doręczenia, rozprawy zdalne, systemy teleinformatyczne w sądownictwie. Komentarz praktyczny*, red. J. Gołaczyński, A. Zalesińska, Warszawa 2024, s. 73 i następne.

nakładającej na pełnomocnika obowiązek posiadania konta w portalu. Po wejściu w życie tego przepisu argument ten utracił zasadnicze znaczenie. Skoro posiadanie konta stało się obowiązkiem radcy prawnego wykonującego zawód, niedopełnienie tego obowiązku nie może prowadzić do uprzywilejowania strony reprezentowanej przez pełnomocnika, który obowiązkowi nie wykonał³³.

Aprobata dla stanowiska SN wymaga jednak zachowania właściwych granic. Skutek doręczenia może być przyjęty wtedy, gdy pismo zostało prawidłowo umieszczone w portalu informacyjnym, adresat należał do kategorii podmiotów objętych obowiązkiem posiadania konta, a z akt sprawy nie wynikają okoliczności świadczące o wadliwości doręczenia lub obiektywnej niemożności zapoznania się z pismem. Sąd Najwyższy wyraźnie zaznaczył, że w głosowanej sprawie takich okoliczności nie stwierdzono³⁴.

Nie każde nieodebranie pisma w portalu informacyjnym powinno być więc oceniane jednakowo. Inaczej należy traktować sytuację, w której przeszkoda wynika z awarii portalu, błędnego przypisania sprawy do konta albo wadliwego oznaczenia adresata, a inaczej sytuację, w której jedyną przeszkodą jest niewykonanie przez radcę prawnego wyraźnego obowiązku ustawowego. Głosowane postanowienie dotyczy przede wszystkim tego drugiego przypadku.

5.2. Skutek deontologiczny

Odrębną płaszczyzną oceny jest odpowiedzialność zawodowa pełnomocnika. To ona przesądza o radcowskim znaczeniu głosowanego postanowienia. Brak konta w portalu informacyjnym nie jest wyłącznie uchybieniem technicznym, jeżeli z doręczeń portalo- wych wynikają terminy procesowe, a ustawodawca nałożył na radcę prawnego wykonującego zawód obowiązek posiadania konta³⁵.

W świetle art. 6 i art. 12 ust. 1 KERP zaniechanie to powinno być oceniane jako potencjalne naruszenie obowiązku rzetelnego i starannego prowadzenia sprawy³⁶. Ocena deontologiczna powinna zatem dotyczyć nie samego faktu korzystania z narzędzia informatycznego, lecz tego, czy pełnomocnik zapewnił warunki konieczne do dochowania terminów procesowych.

W tym ujęciu naruszenie obowiązku posiadania konta w portalu informacyjnym nie polega na samym braku sprawności technicznej pełnomocnika. Istotą uchybienia jest niezapewnienie podstawowych warunków organizacyjnych prowadzenia sprawy sądowej. Rzetelne wykonywanie zawodu radcy prawnego obejmuje bowiem nie tylko sporządzenie pisma procesowego i ocenę materialnoprawną sprawy, lecz także kontrolę doręczeń, obieg korespondencji, nadzór nad terminami oraz zapewnienie zastępstwa w sytuacji czasowej niedostępności pełnomocnika. Dopiero w takim kontekście brak konta w portalu

33 Por. postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 2023 r., III CZ 390/22, LEX nr 3578441; postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 4–5.

34 Postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 5.

35 Art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; art. 131^{1a} § 1–2 k.p.c.

36 Art. 6 i art. 12 ust. 1 KERP.

informacyjnym nabiera znaczenia deontologicznego rozumianego nie jako błąd w obsłudze systemu, lecz jako uchybienie w organizacji zawodowego zastępstwa procesowego.

Szczególnie wyraźnie widać to w sprawach kasacyjnych. Skarga kasacyjna jest środkiem nadzwyczajnym, którego dopuszczalność zależy od dochowania rygorystycznych wymogów formalnych. Jeżeli brak konta w portalu informacyjnym prowadzi do nieuzupełnienia braków formalnych i odrzucenia skargi, zaniechanie to dotyka samego rdzenia profesjonalnej reprezentacji procesowej: ochrony interesu klienta przez dochowanie terminów i wymogów formalnych³⁷.

Przydatna jest tu analogia do orzecznictwa dyscyplinarnego dotyczącego nienależytej staranności przy czynnościach związanych z nadzwyczajnymi środkami prawnymi. W sprawie WO-108/19 Wyższy Sąd Dyscyplinarny KIRP oceniał zachowanie radcy prawnego, który nie dochował należytej staranności przy sporządzaniu skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, co doprowadziło do jej odrzucenia. Znaczenie tej sprawy nie polega na podobieństwie technicznym do doręczeń portalowych, lecz na potwierdzeniu ogólnego standardu: profesjonalny pełnomocnik odpowiada nie tylko za jakość argumentacji prawnej, lecz także za dochowanie wymogów formalnych, terminowych i organizacyjnych³⁸.

Nie oznacza to jednak automatyzmu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Każdorazowo konieczne byłoby ustalenie winy, stopnia naruszenia obowiązku zawodowego, skutków dla klienta oraz ewentualnych okoliczności usprawiedliwiających, takich jak wadliwość działania portalu lub błąd sądu. Brak konta mimo wyraźnego obowiązku ustawowego jest jednak sytuacją jakościowo odmienną od incydentalnego błędu technicznego. Może być naruszeniem należytej staranności zawodowej, zwłaszcza gdy prowadzi do uchybienia terminowi lub utraty możliwości merytorycznego rozpoznania środka zaskarżenia.

5.3. Skutek odszkodowawczy

Trzecią płaszczyzną jest skutek odszkodowawczy. Procesowe przypisanie stronie skutków zaniechania pełnomocnika nie oznacza, że ciężar tego zaniechania powinien ostatecznie pozostać przy kliencie. W relacji procesowej sąd–strona to strona co do zasady ponosi skutki działań i zaniechań ustanowionego pełnomocnika. W relacji wewnętrznej między klientem a pełnomocnikiem może jednak powstać problem odpowiedzialności za nienależyte wykonanie zobowiązania lub za szkodę wyrządzoną nienależytym prowadzeniem sprawy³⁹.

Rozróżnienie to ma istotne znaczenie aksjologiczne. Jeżeli strona traci możliwość merytorycznego rozpoznania skargi kasacyjnej z powodu zaniechania pełnomocnika, system prawny powinien umożliwiać przeniesienie ciężaru tego uchybienia na podmiot,

37 Art. 398⁶ § 2 k.p.c.; postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 1–2 i 5.

38 Orzeczenie WSD KIRP z dnia 8 listopada 2019 r., WO-108/19; por. art. 6 i art. 12 ust. 1 KERP.

39 Por. art. 471, art. 750 w zw. z art. 734 i następne, art. 355 § 2 oraz art. 361 § 1–2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 795), dalej: k.c.; wyrok SN z dnia 19 grudnia 2012 r., II CSK 219/12, OSNC 2013, nr 7–8, poz. 91.

który rzeczywiście je spowodował. W przeciwnym razie ciężar uchybienia organizacyjnego kancelarii zostałyby ostatecznie przerzucony na klienta, mimo że to pełnomocnik nie wykonał obowiązku warunkującego prawidłowy obieg korespondencji sądowej. Byłoby to trudne do pogodzenia zarówno z profesjonalnym charakterem zastępstwa procesowego, jak i z funkcją obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych⁴⁰.

Odpowiedzialność odszkodowawcza nie jest jednak automatyczna. Klient musiałby wykazać nienależyte wykonanie zobowiązania, szkodę oraz adekwatny związek przyczynowy. Szczególnie złożone jest ustalenie szkody w sprawach dotyczących utraty możliwości rozpoznania skargi kasacyjnej. Odrzucenie skargi nie oznacza bowiem samo przez się, że zostałaaby ona przyjęta do rozpoznania ani że doprowadziłaby do korzystnego rozstrzygnięcia. Ocena szkody wywodzonej z niekorzystnego wyniku sprawy wymaga zatem zbadania hipotetycznego przebiegu postępowania przy należyтым działaniu pełnomocnika; sama utrata możliwości rozpoznania skargi kasacyjnej nie przesądza o powstaniu szkody majątkowej.

W glosowanej sprawie powodowie utracili możliwość merytorycznej kontroli skargi kasacyjnej wskutek nieusunięcia braków formalnych w terminie. Bezpośrednią przyczyną procesową było uznanie wezwania za skutecznie doręczone za pośrednictwem portalu informacyjnego, przyczyną organizacyjną natomiast brak konta pełnomocnika mimo ustawowego obowiązku jego posiadania. Ocena ta nie powinna kończyć się na stwierdzeniu, że skarga została prawidłowo odrzucona.

Należy zatem odróżnić procesowy skutek doręczenia od odpowiedzialności pełnomocnika wobec klienta. Na zewnątrz, wobec sądu, skutki zaniechania pełnomocnika mogą obciążać stronę. Wewnątrz relacji pełnomocnictwa ciężar ten może jednak powrócić do radcy prawnego, jeżeli zaniechanie naruszało standard profesjonalny i pozostawało w związku przyczynowym ze szkodą klienta. Takie rozróżnienie pozwala zachować skuteczność doręczeń portalowych, nie zwalniając zarazem pełnomocnika z odpowiedzialności za nienależyte prowadzenie sprawy.

6. Ocena postanowienia i wnioski

Postanowienie Sądu Najwyższego zasługuje na zasadniczą aprobatę w części, w której przyjęto, że od dnia 14 marca 2024 r. wcześniejsze stanowisko dotyczące braku skutku doręczenia wobec pełnomocnika nieposiadającego konta w portalu informacyjnym utraciło aktualność. Procesowy mechanizm doręczenia wynika z art. 131^{1a} k.p.c., zasadnicza zmiana w ocenie braku konta po stronie radcy prawnego wynika natomiast z art. 22¹¹ u.r.p., który wprost nakłada na radcę prawnego wykonującego zawód obowiązek posiadania konta w portalu informacyjnym. W obecnym stanie prawnym brak konta nie może być traktowany jako okoliczność wyłączająca skuteczność doręczenia, jeżeli

⁴⁰ Art. 22⁷ u.r.p.; rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej radców prawnych (Dz.U. Nr 217 poz. 2135).

pismo zostało prawidłowo umieszczone w portalu, a adresatem był profesjonalny pełnomocnik objęty tym obowiązkiem⁴¹.

Trafność tego kierunku wykładni wynika z potrzeby zapewnienia funkcjonalności ustawowego modelu doręczeń portalowych. Przyjęcie przeciwnego stanowiska prowadziłoby do wniosku, że profesjonalny pełnomocnik może przez niewykonanie własnego obowiązku organizacyjnego wyłączyć zastosowanie mechanizmu doręczeń przewidzianego przez ustawodawcę. Taki rezultat byłby trudny do pogodzenia z łącznym odczytaniem art. 131^{1a} k.p.c., regulującego mechanizm doręczenia, oraz art. 22¹¹ u.r.p., określającego obowiązek zawodowy radcy prawnego wykonującego zawód.

Aprobata dla wyniku rozstrzygnięcia nie oznacza jednak pełnej akceptacji sposobu ujęcia problemu w uzasadnieniu. Sąd Najwyższy trafnie wskazał, że negatywne skutki zaniechania pełnomocnika obciążają reprezentowanych mocodawców, ale stwierdzenie to wymaga dopowiedzenia. Na płaszczyźnie procesowej jest ono uzasadnione; nie oznacza jednak, że zaniechanie pełnomocnika pozostaje neutralne z perspektywy wykonywania zawodu radcy prawnego albo relacji wewnętrznej między pełnomocnikiem a klientem⁴².

Uzasadnienie głosowanego postanowienia warto uzupełnić o wyraźne wskazanie, że skutek procesowy doręczenia nie zamyka oceny zachowania pełnomocnika. W postępowaniu cywilnym uchybienie pełnomocnika może obciążać stronę, ale w relacji zawodowej i kontraktowej to samo zachowanie może być naruszeniem standardu prowadzenia sprawy. Takie ujęcie nie osłabia skuteczności doręczeń portalowych, lecz porządkuje skutki uchybienia w odpowiednich relacjach prawnych.

Wniosek systemowy płynący z głosowanego postanowienia jest jednoznaczny: portal informacyjny jest obecnie elementem infrastruktury wykonywania zawodu radcy prawnego w postępowaniu cywilnym. W zakresie objętym art. 131^{1a} k.p.c. nie pełni już wyłącznie funkcji pomocniczej, lecz jest kanałem doręczania pism sądowych, z którym ustawa wiąże skutki procesowe. Skoro zaś radca prawny wykonujący zawód jest obowiązany posiadać konto w tym portalu, obowiązek ten wchodzi do minimalnego standardu organizacyjnego zastępstwa procesowego⁴³.

Z tego względu należyta staranność zawodowa obejmuje nie tylko formalne posiadanie konta, lecz także realną organizację pracy pozwalającą na monitorowanie doręczeń i terminowe reagowanie na pisma sądu. W praktyce oznacza to potrzebę wdrożenia mechanizmów kontroli doręczeń, odnotowywania dat umieszczenia pism w portalu, archiwizacji dokumentów potwierdzających doręczenie oraz zapewnienia zastępstwa organizacyjnego w razie nieobecności pełnomocnika. Jednocześnie teza głosowanego postanowienia powinna być odnoszona przede wszystkim do sytuacji, w której brak reakcji wynika z zaniechania pełnomocnika, a nie z wadliwości działania portalu, błędu sądu albo innej obiektywnej przeszkody.

41 Art. 131^{1a} k.p.c.; art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; postanowienie SN z dnia 29 stycznia 2026 r., III CZ 240/25, uzasadnienie, s. 3–5.

42 Por. art. 6 i art. 12 ust. 1 KERP; art. 471, art. 750 w zw. z art. 734 i następne oraz art. 355 § 2 k.c.

43 Art. 22¹¹ ust. 1 u.r.p.; art. 53e § 1–2 p.u.s.p.; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 marca 2024 r. w sprawie doręczania pism sądowych za pośrednictwem portalu informacyjnego w postępowaniu cywilnym.

Z perspektywy praktyki samorządowej pożądane byłoby doprecyzowanie minimalnych standardów obsługi doręczeń przez portal informacyjny przez radców prawnych. Nie chodzi o tworzenie nowej kategorii odpowiedzialności ani o mnożenie obowiązków formalnych, lecz o przełożenie ustawowego obowiązku posiadania konta na praktyczne standardy organizacji pracy. Standardy takie mogłyby obejmować zwłaszcza częstotliwość monitorowania konta, dokumentowanie odbioru pism, kontrolę terminów oraz zasady zastępstwa w okresie nieobecności pełnomocnika.

Standardy te mogłyby przybrać postać rekomendacji samorządowych, materiałów szkoleniowych lub dobrych praktyk adresowanych do radców prawnych wykonujących zastępstwo procesowe. Nie powinny one tworzyć nowych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej, lecz służyć ograniczeniu ryzyka uchybień terminowych oraz ujednoliceniu podstawowych zasad organizacji obsługi doręczeń portalowych. Zasadne byłoby wskazanie zalecanych rozwiązań dotyczących bieżącej kontroli konta w portalu informacyjnym, rejestrowania dat doręczeń, archiwizacji dokumentów potwierdzających doręczenie, procedury zastępstwa w razie nieobecności pełnomocnika oraz sposobu postępowania w wypadku awarii portalu lub błędnego przypisania sprawy w systemie.

Nie jest konieczna rozbudowana interwencja *de lege ferenda*. Obecne przepisy pozwalają przyjąć, że obowiązek posiadania konta wynika wprost z ustawy, a skutki doręczenia są uregulowane w art. 131^{1a} k.p.c. Problem dotyczy raczej praktycznego przełożenia tych regulacji na standard wykonywania zawodu radcy prawnego. Właściwszym kierunkiem wydaje się więc rozwijanie praktyki samorządowej, szkoleniowej i organizacyjnej.

Ostatecznie glosowane postanowienie należy ocenić jako trafne co do wyniku. Od dnia 14 marca 2024 r., wobec obowiązywania art. 22¹¹ u.r.p. oraz procesowego mechanizmu doręczeń przewidzianego w art. 131^{1a} k.p.c., brak konta w portalu informacyjnym nie powinien wyłączać skuteczności doręczenia wobec zawodowego pełnomocnika wykonującego zawód. Wymaga jednak podkreślenia, że ciężar procesowy i ciężar odpowiedzialności nie muszą spoczywać na tym samym podmiocie. Strona może ponieść skutek procesowy zaniechania pełnomocnika, ale nie oznacza to zwolnienia pełnomocnika z oceny zawodowej ani z ewentualnej odpowiedzialności wobec klienta.

Bibliografia

- Cygan R., *Sądownictwo w dobie nowoczesnych technologii*, „Palestra” 2025, nr 1.
- Frąckowiak H., *Cyfrowy zwrot w postępowaniu cywilnym – nowe przepisy o wnoszeniu pism procesowych za pośrednictwem portalu informacyjnego*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2025, nr 4.
- Gołaczyński J., *Doręczenia elektroniczne w sprawach cywilnych i karnych*, „Palestra” 2024, nr 5.
- Karaś G., [w:] *E-sąd, e-doręczenia, rozprawy zdalne, systemy teleinformatyczne w sądownictwie. Komentarz praktyczny*, red. J. Gołaczyński, A. Zalesińska, Warszawa 2024.
- Mendrek A., *Doręczenie pisma sądowego za pośrednictwem portalu informacyjnego w przypadku jego nieodebrania – glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., III CZP 24/23*, „Glosa” 2025, nr 1.
- Pietrzyk M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego i inne ustawy. Komentarz do nowelizacji z 2025 roku*, red. M. Dziurda, Warszawa 2026.
- Wolwiak I., *Czy można przyjąć skutek doręczenia względem pełnomocnika, który nie złożył wniosku o założenie konta w portalu informacyjnym dla zapoznania się z treścią pisma sądowego?*, „Polski Proces Cywilny” 2022, nr 1.
- Wolwiak I., *Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2015.
- Wolwiak I., *Model doręczeń w Kodeksie postępowania cywilnego po nowelizacjach z 9.03.2023 r. oraz z 7.07.2023 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023, nr 4.
- Wolwiak I., *Wykorzystanie Portalu informacyjnego Sądów Powszechnych do dokonania czynności procesowej sądu*, „Iustitia” 2021, nr 2 (44).

Damian Sowa

Okręgowa Izba Radców Prawnych w Katowicach

ORCID: 0009-0001-1861-0646

MIĘDZY LITERALIZMEM A CELOWOŚCIĄ. GŁOSA APROBUJĄCA DO WYROKU NACZELNEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO Z DNIA 9 LIPCA 2025 R., II FSK 1425/24

ABSTRACT

Between literalism and purpose.

Approving gloss to the judgment of the Supreme

Administrative Court of July 9, 2025, case file no. II FSK 1425/24

This gloss discusses the judgment of the Supreme Administrative Court of July 9, 2025 (case file no. II FSK 1425/24), which concerns the scope of verification obligations of a holding company claiming tax exemption under the Polish holding company regime. Supreme Administrative Court ruled that the requirement to determine the residence of all shareholders, including indirect shareholders of listed companies, is impracticable and contrary to the principles of proportionality and legal certainty, and therefore it is sufficient to exercise due diligence and carry out verifications that are feasible. The gloss also examines the interpretation adopted by the Supreme Administrative Court and assesses its significance for the limits of literal and purposive interpretation in tax law.

Keywords: tax law, Polish holding company, *impossibilium nulla obligatio est*

Słowa kluczowe: prawo podatkowe, polska spółka holdingowa, *impossibilium nulla obligatio est*

Teza: Oczekiwanie przez organy podatkowe przedstawienia przez podmiot starający się o przymiot polskiej spółki holdingowej, a także w konsekwencji o prawo do zastosowania zwolnienia, w sytuacji istnienia inwestorów giełdowych, których liczba i poziom inwestycji kapitałowych zmieniają się w sposób dynamiczny, informacji o udziałowcach pośrednich uznać należy za wymóg o charakterze nieproporcjonalnym do celu wprowadzonej instytucji¹.

Wprowadzenie

Niniejsza glosa koncentruje się na analizie wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego (dalej: NSA) z dnia 9 lipca 2025 r., II FSK 1425/24², którym oddalono skargę kasacyjną Dyrektora Izby Administracji Skarbowej w Warszawie od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (dalej: WSA) w Warszawie z dnia 5 czerwca 2024 r., III SA/Wa 907/24³, uwzględniającego skargę podatnika w przedmiocie odmowy stwierdzenia nadpłaty w podatku dochodowym od osób prawnych. Spór skoncentrowany był wokół interpretacji przesłanki braku powiązań z podmiotami mającymi siedzibę w tzw. rajach podatkowych. Organ podatkowy przyjął restrykcyjną, literalną wykładnię, wymagającą ustalenia rezydencji wszystkich, także pośrednich udziałowców – nawet w przypadku spółek giełdowych, których struktura właścicielska jest rozproszona i zmienna. Naczelny Sąd Administracyjny uznał, że taki wymóg jest nierealny i sprzeczny z zasadą proporcjonalności oraz pewności prawa, dlatego w tym konkretnym przypadku zdaniem sądu wystarczające powinno być dochowanie należytej staranności i taka weryfikacja, która możliwa jest do przeprowadzenia – np. na poziomie akcjonariusza giełdowego.

Reżim Polskiej Spółki Holdingowej (dalej: PSH) wprowadzony został do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych⁴ ustawą zmieniającą z dnia 29 października 2021 r.⁵ Z uzasadnienia projektu ustawy wynika, że podstawowymi celami nowej regulacji miało być zapewnienie polskim przedsiębiorcom korzystnych warunków zakładania i kontroli grup holdingowych oraz stworzenie konkurencyjnego otoczenia podatkowego, które będzie sprzyjać powrotowi polskich przedsiębiorców z jurysdykcji zagranicznych⁶. Konstrukcja zwolnienia z art. 24o u.p.d.o.p. opiera się na założeniu transparentności struktury właścicielskiej oraz braku powiązań z podmiotami z tzw. rajów podatkowych. W praktyce stosowania tych regulacji ich literalne brzmienie generuje istotne wątpliwości

¹ Teza orzeczenia wyróżniona przez autora glosy.

² LEX nr 3921177.

³ LEX nr 3911569.

⁴ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 278 z późn. zm.), dalej: u.p.d.o.p.

⁵ Ustawa z dnia 7 października 2022 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2180 z późn. zm.).

⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, X kadencja, druk sejmowy nr 1532, s. 84.

interpretacyjne co do zakresu obowiązków weryfikacyjnych, w szczególności w odniesieniu do spółek publicznych o rozproszonej strukturze akcjonariatu⁷.

Celem glosy będzie analiza przyjętej przez NSA wykładni art. 24m ust. 2 lit. e u.p.d.o.p. oraz ocena jej znaczenia dla granic stosowania wykładni literalnej i celowościowej w prawie podatkowym.

1. Stan faktyczny

Spółka sprzedała w czerwcu 2022 r. 100 proc. akcji spółki zależnej, deklarując wcześniej zamiar skorzystania ze zwolnienia holdingowego, o którym mowa w art. 24o w związku z art. 24m u.p.d.o.p. Początkowo nie skorzystała z tego zwolnienia, jednak po analizie stanu faktycznego złożyła korektę zeznania i wniosła o stwierdzenie nadpłaty w podatku dochodowym od osób prawnych. Spółka twierdziła, że jako spółka giełdowa z rozproszonym akcjonariatem nie ma możliwości pozyskania pełnych danych o rezydencji wszystkich pośrednich akcjonariuszy, oraz wskazała, że dokonała wszelkich możliwych czynności w celu wykazania pełnej struktury akcjonariatu, w szczególności:

- » zarząd spółki wystąpił i uzyskał z Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych (dalej: KDPW) listę akcjonariuszy spółki na koniec dnia sesyjnego, w którym doszło do realizacji transakcji;
- » spółka przeprowadziła weryfikację rejestrów i źródeł publicznych w zakresie rezydencji podatkowej akcjonariuszy, a w wypadku braku wystarczających danych pozyskała od nich indywidualne oświadczenia.

Organ podatkowy odmówił stwierdzenia nadpłaty. Uznał, że spółka nie wykazała spełnienia warunku z art. 24m pkt 2 lit. e u.p.d.o.p., dotyczącego braku powiązań (bezpośrednich lub pośrednich) z podmiotami z tzw. rajów podatkowych, a tym samym nie zostały spełnione wszystkie warunki pozwalające na zastosowanie zwolnienia.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 5 czerwca 2024 r. (III SA/Wa 907/24) uchylił decyzje organów, przyznając rację podatnikowi. Stwierdził, że spółka wykazała się należyłą starannością w celu spełnienia przesłanek zwolnienia, a brak pełnych danych wynikał z obiektywnych ograniczeń związanych ze statusem spółki publicznej. Ponadto zdaniem WSA spółka podjęła wszelkie dostępne prawnie i faktycznie działania, aby wykazać brak powiązań z krajami wykluczającymi. Dalsze wymagania – takie jak pełna identyfikacja każdego akcjonariusza giełdowego – są nieproporcjonalne. Sąd przypomniał przy tym zasadę prawną *impossibilium nulla obligatio est* – nie można nakładać obowiązków niemożliwych do spełnienia. W konsekwencji uznał, że spółka spełniła warunek z art. 24m pkt 2 lit. e u.p.d.o.p., a tym samym w tym konkretnym przypadku przysługuje jej prawo do skorzystania ze zwolnienia.

⁷ Por. m.in. wyroki Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (dalej: WSA) w Warszawie: z dnia 4 kwietnia 2023 r., III SA/Wa 2245/22, LEX nr 3581348; z dnia 12 września 2024 r., III SA/Wa 1513/24, LEX nr 3829775; z dnia 18 września 2024 r., III SA/Wa 1529/24, LEX nr 3857020.

Naczelny Sąd Administracyjny, rozpoznając skargę kasacyjną organu podatkowego, podzielił stanowisko zaprezentowane przez sąd pierwszej instancji. W szczególności zaakceptował ocenę, że literalne rozumienie przepisów dotyczących zwolnienia holdingowego prowadziłoby w realiach tej sprawy do nałożenia na podatnika obowiązku, którego wykonanie jest niemożliwe. Spółka jako podmiot giełdowy, funkcjonujący w strukturze wielopoziomowej i posiadający rozproszony oraz dynamicznie zmieniający się akcjonariat, nie ma bowiem faktycznych ani prawnych narzędzi pozwalających na ustalenie wszystkich pośrednich akcjonariuszy, w szczególności tych znajdujących się na dalszych poziomach struktury właścicielskiej. Jednocześnie sąd zaznaczył, że ocena ta ma charakter sytuacyjny i nie wyklucza odmiennych wniosków w przypadku innych, bardziej przejrzystych struktur właścicielskich.

2. Obowiązki weryfikacyjne spółek holdingowych

Spółki planujące korzystanie ze zwolnienia od podatku przychodów z dywidend uzyskanych przez spółkę holdingową zobowiązane są – zgodnie z art. 24m ust. 1 pkt 2 u.p.d.o.p. – do wykazania, że ich udziałów (akcji) nie posiada, bezpośrednio ani pośrednio, podmiot mający siedzibę lub zarząd w jurysdykcji uznanej za raj podatkowy albo znajdującej się na unijnym wykazie jurysdykcji niechętnych współpracy podatkowej. Spółki chcące skorzystać ze zwolnienia zobowiązane są do weryfikacji powiązań z podmiotami z tych krajów.

Obowiązki weryfikacyjne spółek holdingowych są jednym z najważniejszych zagadnień praktycznych w stosowaniu zwolnienia. W szczególności dotyczą one konieczności potwierdzenia, że w strukturze właścicielskiej spółki nie występują podmioty z jurysdykcji, o których mowa powyżej. Celem tego obowiązku jest zapewnienie przejrzystości struktury kapitałowej i ograniczenie ryzyka nadużyć w zakresie transferu zysków do tzw. rajów podatkowych, co znajduje swój odpowiednik także w regulacjach o cenach transferowych i transakcjach rajowych⁸.

Zakres obowiązków weryfikacyjnych nie został jednak przez ustawodawcę precyzyjnie określony, co prowadzi w praktyce do sporów interpretacyjnych. W przypadku spółek publicznych, których akcjonariat ma charakter rozproszony i dynamicznie zmienny, wymaganie pełnej identyfikacji wszystkich akcjonariuszy – w tym pośrednich – jest obowiązkiem niemożliwym do wykonania. Problem ten dostrzega się zarówno w piśmiennictwie, jak i w praktyce doradczej, gdzie zwraca się uwagę, że literalna wykładnia warunku „braku udziałowców z raju podatkowego” prowadziłaby do automatycznego wyłączenia z reżimu PSH spółek o rozproszonej strukturze właścicielskiej, w szczególności spółek giełdowych oraz struktur z udziałem funduszy inwestycyjnych⁹.

⁸ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 1532.

⁹ Por. W. Majkowski, P. Sołtysiak, *Polska spółka holdingowa – wybrane problemy podatkowe oraz zmiany od 1.01.2023 r.*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 1, s. 14–26.

Zasadne wydaje się przyjęcie, że podatnik powinien wykazać, że podjął realne i odpowiednie do okoliczności działania w celu wykluczenia powiązań z podmiotami z rajów podatkowych, jednak nie musi gwarantować absolutnej pewności co do ich braku. Zbieżne podejście prezentuje przykładowo orzecznictwo dotyczące należytej staranności na gruncie podatku u źródła – wskazuje się, że zakres czynności weryfikacyjnych należy ustalać *ad casum*, z uwzględnieniem charakteru i skali działalności podatnika (art. 26 ust. 1 u.p.d.o.p.)¹⁰.

Jak słusznie w uzasadnieniu głosowanego orzeczenia wskazuje NSA, organ podatkowy nie wskazał, jakie dodatkowe czynności – poza już podjętymi przez spółkę – mogłyby realnie doprowadzić do identyfikacji wszystkich pośrednich akcjonariuszy. Okoliczność ta miała istotne znaczenie dla oceny sprawy, ponieważ zdaniem sądu nie jest wystarczające samo twierdzenie organu o niespełnieniu przesłanki ustawowej, jeżeli organ nie potrafi wykazać, jakie konkretne działania podatnik powinien był jeszcze przedsięwziąć. Organ nie może abstrahować od praktycznych realiów wykonania obowiązków dowodowych i wymagać od podatnika zachowań bliżej nieokreślonych lub faktycznie niewykonalnych.

Ocena dochowania należytej staranności powinna zatem uwzględniać rodzaj preferencji podatkowej, z której podatnik korzysta, oraz specyfikę jego działalności. Weryfikacja ta powinna mieć charakter funkcjonalny, tj. nie powinna polegać na absolutnym ustaleniu wszystkich relacji właścicielskich, lecz na wykazaniu, że spółka podjęła racjonalne i możliwe do zrealizowania działania mające na celu wykluczenie powiązań z podmiotami z tzw. czarnej listy. W praktyce mogłoby to obejmować m.in. systematyczne korzystanie z danych KDPW i innych rejestrów, wprowadzenie wewnętrznych procedur KYC wobec istotnych akcjonariuszy, pozyskiwanie oświadczeń o braku powiązań z rajami podatkowymi oraz dokumentowanie przypadków, w których uzyskanie pełnej informacji jest niemożliwe.

W tym kontekście szczególne znaczenie ma sposób, w jaki NSA zrekonstruował model należytej staranności wymaganej od podatnika. Sąd wyraźnie zaakcentował, że obowiązek weryfikacyjny nie ma charakteru rezultatu, lecz ma charakter obowiązku starannego działania. Oznacza to, że podatnik powinien podjąć wszelkie dostępne i racjonalne czynności służące ustaleniu struktury właścicielskiej, jednak nie można utożsamiać dochowania należytej staranności z koniecznością osiągnięcia pełnego rezultatu informacyjnego niezależnie od obiektywnych ograniczeń. NSA zaakcentował przy tym, iż jedynym realnym instrumentem dostępnym spółce giełdowej dla ustalenia akcjonariuszy nieprzekraczających progu 5% głosów pozostaje procedura identyfikacyjna realizowana za pośrednictwem KDPW. W konsekwencji, skoro ustawodawca nie wyposażył podatnika w dalej idące narzędzia prawne, nie sposób wymagać od niego ustaleń wykraczających poza granice ustawowo dostępnych mechanizmów weryfikacyjnych.

Nie sposób jednak pominąć, że przyjęta przez NSA argumentacja – mimo swojej zasadniczej trafności – może rodzić pewne wątpliwości z perspektywy przewidywalności praktyki stosowania prawa podatkowego. Sąd nie sformułował bowiem jednoznacznych kryteriów pozwalających na precyzyjne ustalenie granicy między obowiązkiem obiektywnie niewykonalnym a obowiązkiem jedynie utrudnionym organizacyjnie lub ekonomicznie.

¹⁰ Zob. m.in. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego (dalej: NSA) z dnia 23 stycznia 2024 r.: II FSK 480/21, LEX nr 3702628; II FSK 610/21, LEX nr 3702613.

W konsekwencji ocena, kiedy podatnik rzeczywiście dochował należytej staranności, może w dalszym ciągu pozostawać przedmiotem znacznego uznania po stronie organów podatkowych. Sąd nie wskazuje również, jakie konkretne elementy powinny decydować o uznaniu struktury właścicielskiej za „nieweryfikowalną” w stopniu uzasadniającym odstąpienie od pełnej identyfikacji udziałowców pośrednich. Trafnie bowiem NSA zaakcentował, że zaprezentowane stanowisko nie ma charakteru uniwersalnego, lecz odnosi się wyłącznie do szczególnej sytuacji rozproszonego akcjonariatu giełdowego.

3. Wykładnia art. 24m u.p.d.o.p. w świetle wyroku NSA

Prawo podatkowe z uwagi na swoją immanentną funkcję fiskalną oraz głęboko ingerencyjny charakter wobec konstytucyjnie chronionej sfery majątkowej jednostki tradycyjnie sytuowane jest wśród tych gałęzi prawa, w których pierwszeństwo przysługuje wykładni literalnej. Fundamentalne znaczenie tej metody interpretacyjnej wynika bezpośrednio z zasady *nullum tributum sine lege*, będącej przejawem szerszej zasady demokratycznego państwa prawnego, a także z konieczności ścisłego powiązania między treścią normy prawnej a obowiązkiem podatkowym¹¹.

Proces wykładni przepisów podatkowych nie może ograniczać się jednak wyłącznie do analizy językowej. Wykładnia literalna, choć często uznawana za najbardziej intuicyjną i podstawową metodę interpretacji, nie zawsze prowadzi do prawidłowego odkodowania normy prawnej. Może ona bowiem pomijać zarówno kontekst systemowy regulacji, jak i rzeczywiste cele prawodawcy, które możliwe są do uchwycenia dopiero przy uwzględnieniu całokształtu systemu prawa. Wraz z postępującym skomplikowaniem materii prawa podatkowego oraz języka legislacyjnego wykładnia językowa staje się coraz trudniejsza w stosowaniu i coraz częściej może prowadzić do rezultatów obiektywnie nieuzasadnionych, a nawet wprowadzających w błąd podmioty dążące do prawidłowego wykonywania obowiązków podatkowych¹². Poszukiwanie rozumienia przepisu w granicach możliwego sensu słów tekstu aktu prawnego wymaga również zastosowania wykładni systemowej i celowościowej¹³.

Takie stanowisko znajduje potwierdzenie zwłaszcza w orzecznictwie sądów administracyjnych¹⁴, jak również Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹⁵, w którym

11 Por. D. Antonów, 2.9. *Rodzaje wykładni prawa podatkowego*, [w:] *Prawo podatkowe z kasami i pytaniami*, red. P. Borszowski, Warszawa 2020, s. 46–53.

12 Zob. J. Brolik, *Wykładnia prawa podatkowego oraz jej determinanty*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 3, s. 54–75.

13 R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2016, s. 125.

14 Por. wyrok NSA z dnia 13 czerwca 2014 r., I FSK 838/13; por. także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 6/07; uchwała NSA (siedmiu sędziów) z dnia 25 czerwca 2007 r., I FPS 4/06; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010; L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 74–83.

15 I. Andrzejewska-Czernek, *Wykładnia prawa podatkowego w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, [w:] *Polskie prawo podatkowe a prawo unijne. Katalog rozbieżności*, red. B. Brzeziński et al., Warszawa 2016, s. 51–60.

akcentuje się potrzebę stosowania wykładni kompleksowej, obejmującej nie tylko argumenty językowe, lecz także systemowe i funkcjonalne. W judykaturze podkreśla się, że absolutyzowanie wykładni literalnej jest nieuprawnione, gdyż sens przepisu, który na gruncie językowym wydaje się jednoznaczny, może okazać się wątpliwy w zestawieniu z innymi regulacjami lub w świetle celu danej instytucji prawnej. Wskazuje się przy tym, że szczególnie przekonująca jest taka interpretacja, w której wykładnia językowa, systemowa i funkcjonalna prowadzą do zgodnego rezultatu, co wzmacnia argumentację co do prawidłowości przyjętego rozstrzygnięcia.

Wyrok NSA wskazuje, że w prawie podatkowym prymat wykładni językowej powinien mieć charakter funkcjonalnie ograniczony. Spór nie dotyczył samej treści art. 24m pkt 2 lit. e u.p.d.o.p., lecz tego, czy można go rozumieć w ten sposób, że spółka giełdowa z rozproszonym akcjonariatem powinna wykazać pełną strukturę pośrednich akcjonariuszy – także na poziomach, do których faktycznie nie ma dostępu. Szczęólnego znaczenia nabiera przy tym fragment uzasadnienia, w którym NSA wprost odniósł się do podnoszonego przez organ argumentu o pierwszeństwie wykładni językowej w odniesieniu do ulg i zwolnień podatkowych. Sąd nie zakwestionował samej zasady ścisłej interpretacji preferencji podatkowych, lecz trafnie wskazał, że nie może ona prowadzić do „znacznego zawężenia znaczenia interpretowanego przepisu” w oderwaniu od celu regulacji i realiów jej stosowania. W ocenie autora jest to jeden z najistotniejszych elementów komentowanego rozstrzygnięcia. Sąd nie odrzucił bowiem prymatu wykładni literalnej jako takiej, lecz dokonał jego racjonalnego ograniczenia, wskazując, że pierwszeństwo wykładni językowej nie ma charakteru absolutnego i nie może prowadzić do rezultatów niedorzecznych. Tym samym sąd przyjął model wykładni zintegrowanej, w którym wykładnia literalna zachowuje punkt wyjścia procesu interpretacyjnego, lecz jej rezultat podlega korekcie wtedy, gdy prowadziłby do rezultatów sprzecznych z racjonalnością ustawodawcy.

Powyższe trafnie ilustruje funkcjonowanie wykładni celowościowej jako mechanizmu korekcyjnego wobec wykładni językowej w sytuacjach, w których jej bezwzględne zastosowanie prowadziłoby do rezultatów sprzecznych z zasadami systemu prawa podatkowego. Z literalnego brzmienia art. 24m pkt 2 lit. e u.p.d.o.p. można wywieść obowiązek pełnej weryfikacji całego łańcucha właścicielskiego, aż do ostatniego pośredniego udziałowca, bez względu na to, czy chodzi o spółkę prywatną, czy podmiot notowany na giełdzie. W przypadku spółki publicznej o rozproszonym akcjonariacie, której akcje są przedmiotem nieustannego obrotu na rynku regulowanym, oznaczałoby to jednak nałożenie obowiązku niemożliwego do wykonania – podatnik nie dysponuje przecież bieżącą, pełną i imienną informacją o wszystkich inwestorach pośrednich, zwłaszcza powyżej poziomu bezpośrednich akcjonariuszy.

4. Zasada *impossibilium nulla obligatio est* w ocenie granic obowiązków podatnika

Wywodząca się z prawa rzymskiego zasada *impossibilium nulla obligatio est*, zgodnie z którą nikt nie może być zobowiązany do wykonania świadczenia niemożliwego, stanowi

współcześnie jeden z elementów racjonalności systemu prawnego, pozostając w ścisłym związku z konstytucyjną zasadą zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasadą proporcjonalności¹⁶. Znajduje ona odzwierciedlenie również w orzecznictwie sądów administracyjnych, czego przykładem wydaje się być stanowisko Naczelnego Sądu Administracyjnego, który aprobując tok rozumowania sądu pierwszej instancji, przyjął, że wykładnia art. 24m pkt 2 lit. e u.p.d.o.p. nie może abstrahować od faktycznych możliwości realizacji obowiązków przez podatnika. Podejście to zgodne jest z linią orzeczniczą sądów, w której akcentuje się zakaz wykładni nakładającej na podatnika obowiązki niewykonalne¹⁷. Prawo nie może kreować zobowiązań niewykonalnych¹⁸. Zasada ta, wywodząca się z prawa rzymskiego i łączona w doktrynie z myślą Celsusa¹⁹, jest współcześnie pojmowana jako element racjonalności systemu prawa, a nie jedynie historyczny relik²⁰. W polskim porządku prawnym znajduje ona odzwierciedlenie przede wszystkim poprzez konstytucyjną zasadę zaufania do państwa i prawa oraz zasadę proporcjonalności (art. 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), które ograniczają dopuszczalny poziom ciężarów nakładanych na podatników²¹.

Na szczególną uwagę zasługuje również sposób, w jaki sąd odwołał się – choć nie *expressis verbis* – do tej zasady. Naczelný Sąd Administracyjny nie uczynił z tej zasady samodzielnej podstawy normatywnej rozstrzygnięcia, jej wpływ na tok rozumowania sądu pozostaje wyraźnie dostrzegalny. Przyjmując bowiem, że niedopuszczalna jest taka interpretacja przepisów, która prowadziłaby do nałożenia na podatnika obowiązków niemożliwych do zrealizowania, sąd faktycznie zastosował klasyczny model rozumowania odpowiadający tej paremii. W szczególności zaakcentowano, że oczekiwanie identyfikacji wszystkich pośrednich akcjonariuszy w strukturze o dynamicznie zmieniającym się akcjonariacie giełdowym prowadziłoby do wykreowania obowiązku, którego wykonanie pozostaje poza realnymi możliwościami podatnika. Odmienna wykładnia naruszałaby bowiem zasadę zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa²².

Jednocześnie należy zauważyć, że NSA wyraźnie zastrzegł ograniczony zakres rozstrzygnięcia, wskazując, iż prezentowane rozważania odnoszą się wyłącznie do realiów konkretnej sprawy, tj. do sytuacji podmiotu funkcjonującego przy rozproszonym akcjonariacie giełdowym. Sąd podkreślił bowiem *expressis verbis*, że obowiązek pełnej identyfikacji pośrednich udziałowców może pozostawać aktualny w innych stanach faktycznych,

16 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.), dalej: Konstytucja RP.

17 Zob. wyrok WSA w Rzeszowie z dnia 20 maja 2025 r., I SA/Rz 126/25, LEX nr 3876501; wyroki WSA w Warszawie: z dnia 18 września 2024 r., III SA/Wa 1529/24, LEX nr 3857020; z dnia 12 września 2024 r., III SA/Wa 1513/24, LEX nr 3829775; z dnia 12 września 2024 r., III SA/Wa 1523/24, LEX nr 3833313; z dnia 18 kwietnia 2024 r., III SA/Wa 296/24, LEX nr 3784746.

18 Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2007 r., K 8/07, OTK-A 2007, nr 3, poz. 26; a także wyrok NSA z dnia 23 kwietnia 2013 r., II GSK 51/12, LEX nr 1337178.

19 D. 50,17,185; Celsus 8 dig.

20 Zob. D. Skrzywanek-Jaworska, *Nieważne zobowiązania ex stipulatione. Znaczenie „impossibilium nulla obligatio est” Celsusa (D. 50,17,185) w prawie rzymskim*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2011, t. 83, s. 205.

21 Por. B. Brzeziński, *Zasady ogólne prawa podatkowego*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2015, s. 13.

22 Zob. wyrok WSA w Warszawie z dnia 4 kwietnia 2023 r., III SA/Wa 2245/22, LEX nr 3581348.

w szczególności tam, gdzie struktura właścicielska ma charakter weryfikowalny. Zastrzeżenie to zasługuje na aprobatę, ponieważ przeciwdziała nadmiernemu rozszerzeniu skutków głosowanego wyroku i chroni przed błędnym utożsamieniem niemożliwości ustalenia danych z samym utrudnieniem ich pozyskania. Trafnie zatem NSA nie ustanowił generalnego zwolnienia z obowiązków weryfikacyjnych, lecz ograniczył zastosowanie analizowanej wykładni wyłącznie do sytuacji, w których niewykonalność obowiązku ma charakter rzeczywiście obiektywny.

Nakładanie na spółkę giełdową obowiązku identyfikacji wszystkich pośrednich akcjonariuszy, w tym zagranicznych funduszy inwestycyjnych oraz inwestorów korzystających z pośrednictwa podmiotów zbiorczego powierniczego, jest wymogiem obiektywnie niewykonalnym. Jak trafnie zauważono w literaturze, podobne problemy ujawniły się wcześniej przy opodatkowaniu akcjonariuszy spółek komandytowo-akcyjnych, gdzie częste zmiany w akcjonariacie sprawiały, że pełna rekonstrukcja kręgu współników w określonym momencie była praktycznie niemożliwa²³. W takich sytuacjach, przy zachowaniu przez podatnika należytej staranności, wymaganie pełnej wiedzy o strukturze własnościowej prowadziłoby do faktycznego wyłączenia określonych kategorii podmiotów z możliwości korzystania z preferencji podatkowych.

W reżimie PSH zasada *impossibilium nulla obligatio est* nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ literalne wymaganie identyfikacji wszystkich pośrednich udziałowców mogłoby w praktyce wykluczyć z korzystania ze zwolnienia większość spółek giełdowych, mimo że to właśnie one – ze względu na transparentny nadzór rynku kapitałowego – były jednym z głównych adresatów tej regulacji. Głosowane orzeczenie wpisuje się więc w nurt rozstrzygnięć, w których sądy administracyjne korygują nadmierny formalizm organów podatkowych przez odwołanie się do zasad konstytucyjnych, w tym zasady zaufania i proporcjonalności. Naczelny Sąd Administracyjny, respektując zasadę *impossibilium nulla obligatio est*, wpisał się również w utrwaloną linię orzeczniczą, zgodnie z którą brak możliwości ustalenia jednego z koniecznych elementów stosunku prawno-podatkowego – mimo dochowania przez podatnika należytej staranności – wyłącza powstanie obowiązku podatkowego lub uprawnia do odstąpienia od rygorystycznego stosowania wymogów formalnych. W dotychczasowym orzecznictwie NSA wskazywał, że niemożność ustalenia podstawowych parametrów opodatkowania (np. podstawy opodatkowania czy kręgu podmiotów) powoduje, iż nie może powstać ważne zobowiązanie podatkowe, co wprost wiążano z omawianą zasadą²⁴.

Zasada *impossibilium nulla obligatio est* była wielokrotnie przywoływana w orzecznictwie sądów administracyjnych w sprawach dotyczących ustalania podstawy opodatkowania²⁵, w szczególności na gruncie podatku od nieruchomości w stanie prawnym

²³ P. Klebieko, *Opodatkowanie akcjonariuszy spółki komandytowo-akcyjnej, czyli jak prawo podatkowe ma się do rzeczywistości*, [w:] *Podatnik versus organ podatkowy*, red. P. Borszowski, A. Huchla, E. Rutkowska-Tomaszewska, Wrocław 2011, s. 68–70.

²⁴ Por. m.in. wyroki NSA: z dnia 16 września 2010 r., II FSK 1989/08, CBOSA; z dnia 2 grudnia 2011 r., II FSK 1531/09, LEX nr 818414.

²⁵ Zob. wyroki NSA: z dnia 4 listopada 2020 r., II FSK 1088/18, LEX nr 3082257; z dnia 17 lipca 2020 r., II FSK 2561/19, LEX nr 3050155; z dnia 26 listopada 2019 r., II FSK 199/19, LEX nr 3031563; z dnia 15 stycznia 2020 r., II FSK 352/18, LEX nr 2798903; z dnia 23 stycznia 2020 r., II FSK 353/18, LEX nr 2848007;

obowiązującym od 1 stycznia 2017 r. Sądy wskazywały, że literalna wykładnia przepisów prawa materialnego, w tym art. 4 ust. 5 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych, prowadziłaby do wniosku, iż w wypadku braku tożsamości pomiędzy budowlą lub jej częścią będącą przedmiotem opodatkowania podatkiem od nieruchomości a środkiem trwałym, od którego dokonywane są odpisy amortyzacyjne, podstawą opodatkowania powinna być wartość rynkowa. Jednocześnie podkreślano, że przepis ten nie przewiduje – a tym samym nie dopuszcza – ustalania wartości budowli lub jej części poprzez operacje rachunkowe polegające na rekonstrukcji tej wartości na podstawie wartości początkowej środków trwałych, które mogą jedynie częściowo obejmować elementy budowlane w rozumieniu przepisów podatkowych. Akcentowano wówczas, że racjonalny ustawodawca podatkowy, dokonując zmiany regulacji, musiał mieć świadomość braku podstaw do nakładania na podatników podatku od nieruchomości dodatkowych obowiązków w zakresie sposobu ustalania podstawy opodatkowania, zwłaszcza w odniesieniu do złożonych obiektów technicznych, takich jak np. elektrownie wiatrowe. Zwracano uwagę, że nawet przy hipotetycznym zsumowaniu wartości poszczególnych środków trwałych nie zawsze możliwe byłoby prawidłowe ustalenie wartości budowli jako przedmiotu opodatkowania. Podatnicy w rozpoznawanych sprawach konsekwentnie podnosili, iż ewidencja środków trwałych obejmowała składniki zawierające zarówno elementy będące budowlami w rozumieniu ustawy o podatkach i opłatach lokalnych, jak i inne komponenty techniczne, które nie podlegają opodatkowaniu tym podatkiem. W konsekwencji obiektywnie niemożliwe było wyodrębnienie wartości początkowej samej budowli w sposób wymagany przez przepisy podatkowe²⁶.

W glosowanym orzeczeniu sąd stosuje analogiczny tok wykładni, przyjmując, że w przypadku spółki giełdowej z rozproszonym akcjonariatem wystarczające jest przeprowadzenie weryfikacji struktury udziałowej w takim zakresie, w jakim jest to realnie możliwe – z wykorzystaniem rejestrów, informacji od podmiotów prowadzących rachunki papierów wartościowych, informacji z systemu Komisji Nadzoru Finansowego ESPI²⁷ czy oświadczeń najważniejszych akcjonariuszy. Tak zrekonstruowany wzorzec należytej staranności staje się praktycznym kryterium stosowania zasady *impossibilium nulla obligatio est* w prawie podatkowym. Podatnik nie jest zwolniony z działania, lecz z obowiązku osiągnięcia rezultatu, którego osiągnąć obiektywnie nie może. Zasada ta nie ma charakteru klauzuli abolicyjnej – nie znosi ustawowych przesłanek zwolnienia, lecz ogranicza ich stosowanie do granic faktycznej wykonalności.

z dnia 31 stycznia 2020 r., II FSK 426/18, LEX nr 3015036; z dnia 4 lutego 2020 r., II FSK 2584/19, LEX nr 2777269; z dnia 12 lutego 2020 r., II FSK 796/18, LEX nr 2825345; z dnia 6 marca 2020 r., II FSK 1259/18, LEX nr 3009861.

²⁶ W podobnym tonie wypowiedział się WSA w Warszawie w wyroku z dnia 19 października 2016 r., III SA/Wa 2451/15, LEX nr 2159243, który wskazał, że skrajnie literalna wykładnia przepisu określającego moment powstania obowiązku podatkowego w odniesieniu do zaliczek na poczet wykonania usług turystyki rozliczanych w procedurze VAT marża narusza zasadę zakazującą interpretowania przepisów w taki sposób, że wynikają z nich obowiązki niemożliwe do spełnienia (*impossibilium nulla obligatio est*). Przy wykładni zaprezentowanej w zaskarżonej interpretacji podatnik nie mógł odprowadzić od otrzymanej zaliczki kwoty podatku już w momencie otrzymania tej zaliczki, gdyż wówczas obiektywnie nie będzie wiedział, jaka jest podstawa opodatkowania (jaką kwotę zaliczki stanowi marża).

²⁷ Elektroniczny System Przekazywania Informacji.

Na tle glosowanego wyroku wyraźnie widać, że zasada ta może pełnić funkcję normy bezpieczeństwa systemu podatkowego: pozwala skorygować nadmiernie formalistyczną wykładnię przepisów, gdy prowadzi ona do nakładania obowiązków przykładowo odebranych od realiów obrotu gospodarczego. Funkcjonuje ona w ścisłym związku z zasadą praworządności (art. 120 ustawy – Ordynacja podatkowa²⁸) oraz zasadą zaufania podatnika do organów podatkowych (art. 121 § 1 o.p.), które wymagają, by podatnik nie był sankcjonowany za to, czego – przy zachowaniu należytej staranności – nie jest w stanie uczynić. W tym sensie glosowane orzeczenie jest ważnym potwierdzeniem, że granice odpowiedzialności podatnika wyznacza nie tylko brzmienie przepisu, lecz także obiektywna możliwość jego realizacji, oceniana z perspektywy racjonalnego uczestnika obrotu gospodarczego²⁹.

Podsumowanie

W świetle powyższych rozważań glosowane orzeczenie należy ocenić pozytywnie, w szczególności w zakresie praktycznego znaczenia zasady *impossibilium nulla obligatio est* w procesie stosowania przepisów podatkowych. Sąd słusznie podkreślił, że obowiązki weryfikacyjne spółek holdingowych, obejmujące ustalanie rezydencji wszystkich, w tym pośrednich udziałowców, nie powinny być stosowane w sposób niemożliwy do wykonania, szczególnie w odniesieniu do spółek giełdowych o rozproszonej i zmiennej strukturze właścicielskiej. Zasadne jest przyjęcie, że wystarczające powinno być dochowanie należytej staranności oraz przeprowadzenie weryfikacji możliwej do realizacji, co zapewni zarówno proporcjonalność wymogów, jak i pewność prawa.

Orzeczenie to pozwala pozytywnie ocenić sposób wyznaczenia przez NSA granic wykładni literalnej w prawie podatkowym, wskazując na konieczność stosowania wykładni celowościowej tam, gdzie literalne brzmienie przepisu prowadzi do obowiązków nierealistycznych. Powinno się to przyczynić do zwiększenia przewidywalności stosowania prawa podatkowego oraz ograniczenia ryzyka sporów między podatnikami a organami podatkowymi, będąc jednocześnie przykładem równoważenia efektywności prawa z realiami praktyki gospodarczej. Istotną wartością komentowanego wyroku pozostaje to, że NSA dokonał precyzyjnego wyważenia między ochroną interesu fiskalnego państwa a ochroną podatnika przed nadmiernym formalizmem stosowania prawa. Sąd nie zanegował obowiązku ścisłej interpretacji zwolnień podatkowych ani nie zakwestionował potrzeby wykazania przez podatnika spełnienia przesłanek ustawowych. Jednocześnie wyraźnie zaakcentował, że wymogi te nie mogą być interpretowane w oderwaniu od realnych instrumentów prawnych i faktycznych pozostających do dyspozycji podatnika.

²⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 111 z późn. zm.), dalej: o.p.

²⁹ Zob. W. Podsiadło, *Zasada „impossibilium nulla obligatio est” w orzecznictwie sądów administracyjnych w sprawach podatkowych*, „Przegląd Orzecznictwa Podatkowego” 2020, nr 3–4.

Zdaniem autora NSA wskazuje słuszny kierunek, w którym prawo podatkowe powinno ewoluować – od formalizmu ku racjonalnej proporcjonalności. Takie podejście wzmacnia zaufanie podatników i sprzyja inwestycjom, realizując konstytucyjny postulat pewności prawa i ochrony praw majątkowych. Sąd trafnie dostrzegł, że literalne stosowanie przepisów podatkowych bez uwzględnienia ich celu i kontekstu gospodarczego prowadzi do naruszenia podstawowych zasad państwa prawnego. Tego rodzaju pułapka formalizmu podważa bowiem nie tylko efektywność systemu podatkowego, lecz także zaufanie obywateli do państwa prawa. Należy zatem postulować interpretację przepisów podatkowych z uwzględnieniem kompleksowej triady metod wykładni, tj. literalnej, systemowej i celowościowej, przy zachowaniu prymatu ochrony interesu jednostki oraz racjonalności działań legislacyjnych. Tylko w ten sposób możliwe staje się osiągnięcie równowagi między interesem fiskalnym państwa a konstytucyjnymi gwarancjami przysługującymi podatnikom.

Bibliografia

- Andrzejewska-Czernek I., *Wykładnia prawa podatkowego w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, [w:] *Polskie prawo podatkowe a prawo unijne. Katalog rozbieżności*, red. B. Brzeziński, D. Dominik-Ogińska, K. Lasiński-Sulecki, A. Zalasinski, Warszawa 2016.
- Antonów D., 2.9. *Rodzaje wykładni prawa podatkowego*, [w:] *Prawo podatkowe z kazusami i pytaniami*, red. P. Borszowski, Warszawa 2020.
- Brolik J., *Wykładnia prawa podatkowego oraz jej determinanty*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2014, nr 3.
- Brzeziński B., *Zasady ogólne prawa podatkowego*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2015.
- Klebieko P., *Opodatkowanie akcjonariuszy spółki komandytowo-akcyjnej, czyli jak prawo podatkowe ma się do rzeczywistości*, [w:] *Podatnik versus organ podatkowy*, red. P. Borszowski, A. Huchla, E. Rutkowska-Tomaszewska, Wrocław 2011.
- Majkowski W., Sołtysiak P., *Polska spółka holdingowa – wybrane problemy podatkowe oraz zmiany od 1.01.2023 r.*, „Przegląd Podatkowy” 2023, nr 1.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2016.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
- Podsiadło W., *Zasada „impossibilium nulla obligatio est” w orzecznictwie sądów administracyjnych w sprawach podatkowych*, „Przegląd Orzecznictwa Podatkowego” 2020, nr 3–4.
- Skrzywanek-Jaworska D., *Nieważne zobowiązania ex stipulatione. Znaczenie „impossibilium nulla obligatio est” Celsusa (D. 50,17,185) w prawie rzymskim*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2011, t. 83.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.

Krystyna Nizioł

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0002-3930-8577

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI **„ADWOKATURA I RADCOWIE PRAWNI MIĘDZY** **NIEZALEŻNOŚCIĄ A WPŁYWAMI RYNKOWYMI”** **(UNIwersytet Gdański, Gdańsk, 8 maja 2026 r.)**

ENNI

W dniu 8 maja 2026 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Adwokatura i radcowie prawni między niezależnością a wpływami rynkowymi”, zorganizowana w ramach interdyscyplinarnego i międzynarodowego projektu badawczego finansowanego ze środków Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki. Liderem projektu był Uniwersytet Jagielloński, a jego partnerami Institut für Anwaltsorientierte Juristenausbildung am Fachbereich Rechtswissenschaft der Justus-Liebig-Universität Gießen, Uniwersytet Gdański, Krajowa Izba Radców Prawnych oraz Wydawnictwo C.H.Beck.

Konferencja, będąca rezultatem powyższego projektu, miała charakter hybrydowy, ponieważ obrady odbywały się stacjonarnie – na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego oraz online (w języku polskim oraz niemieckim)¹. Dyskusja obejmowała szeroko pojętą tematykę wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego w Polsce oraz w Niemczech i związane z tym wyzwania.

¹ <https://kirp.pl/zaproszenie-na-konferencje-naukowa-w-ramach-miedzynarodowego-projektu-badawczego/> [dostęp: 21 września 2026 r.].

Moderatorami paneli dyskusyjnych byli uznani eksperci, w tym prof. dr hab. Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz z Akademii Leona Koźmińskiego, dr hab. Monika Szaraniec, prof. UEK z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, prof. dr hab. Krzysztof Oplustil z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Konferencję rozpoczęło uroczyste powitanie uczestników, w ramach którego głos zabrali kierownik projektu dr hab. Michał Biliński, prof. UJ z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, i dyrektor projektu prof. dr Jens Adolphsen z Justus Liebig Universität w Gießen. W ramach wstępu do obrad wygłoszono trzy wykłady wprowadzające. Pierwszy z nich wygłosiła dr Heike Stintzing LL.M., wiceprezydentka izby adwokackiej we Frankfurcie, która skoncentrowała się na niezależności adwokackiej, odnosząc ją do wpływów rynkowych i związanych z nimi wyzwań. W kolejnym wykładzie dr hab. Anna Machnikowska, prof. UG z Uniwersytetu Gdańskiego, wskazała na zmiany na rynku usług prawniczych i związane z nimi wyzwania, dylematy ustawodawcy oraz samorządów zawodów prawniczych. Ostatni wykład, wygłoszony przez dr hab. Krystynę Nizioł, prof. US z Uniwersytetu Szczecińskiego, poświęcony był analizie wyzwań związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego i ich wpływu na konkurencję na rynku usług prawniczych.

Pierwszą część konferencji rozpoczęło wystąpienie dr hab. Anny Lichosik-Ślusarczyk z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, która wskazała m.in. na nową rolę radcy prawnego, który nie działa już tylko wobec funduszu, ale również bezpośrednio wpływa na sytuację „funkcjonalnego klienta”. Kolejny prelegent RA Christian Koch w swoim wystąpieniu podkreślił szczególną rolę adwokatury w dobie cyfryzacji, która staje się obrońcą praw obywateli i strażnikiem demokracji. Z kolei dr hab. Dorota Sylwestrzak, prof. UMK z Uniwersytetu w Toruniu, odniosła się do reglamentacji zasad wykonywania zawodu radcy prawnego w kontekście jego niezależności. Następny prelegent, dr RA Maximilian Gerhold, dokonał przeglądu najnowszego orzecznictwa sądów Unii Europejskiej dotyczącego wykonywania zawodu adwokata. Było to przyczynkiem do dalszej dyskusji o granicach liberalizacji rynku usług prawnych oraz znaczeniu niezależności zawodowej adwokatów we współczesnym systemie prawnym. Kwestia ta została rozwinięta w wystąpieniu dr hab. Grzegorza Sulińskiego, prof. UJ z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, poświęconym wybranym zagadnieniom adwokackiej spółki kapitałowej. Z kolei r. pr. Olga Zinkiewicz-Będźmirowska w swoim wystąpieniu poddała analizie wpływ systemów AI na etykę pracy profesjonalnego pełnomocnika.

Drugą część konferencji otworzyło wystąpienie dr hab. Andrzeja Krasuskiego, prof. UK z Uniwersytetu Kaliskiego, który dokonał analizy regulacji i wykładni prawa do prawdy oraz prawa do adekwatności w polskim i niemieckim porządku prawnym. Następnie w referacie dr. RA Thomasa Lappa i r. pr. Tomasza Chyreka (zastępcy dyrektora Centrum Transferu Technologii UG) odniesiono się do czynników wpływających na ewolucję wizerunku zawodowego radcy prawnego i adwokata, w tym też tego, jak AI zmienia pracę prawnika. Kolejna prelegentka, dr Joanna Ablewicz z Wydawnictwa C.H.Beck, wskazała na szeroki i dynamiczny charakter etyki adwokackiej, który obejmuje również życie prywatne adwokata, co znajduje odzwierciedlenie w szerokim zakresie jego odpowiedzialności dyscyplinarnej. Doktor Natalia Tucholska z Uniwersytetu w Bydgoszczy zaakcentowała natomiast fundamentalne znaczenie niezależności postępowania dyscyplinarnego, bez którego system odpowiedzialności zawodowej traci wiarygodność i przestaje spełniać

swoje funkcje. Z kolei RA Markus Hartung zastanawiał się, jak wyglądałby świat bez adwokatów, rozważając możliwe scenariusze ich funkcjonowania w ciągu najbliższych 10 lat, takie jak wyparcie z rynku usług masowych, liberalizacja rynku usług prawniczych czy zdefiniowanie przez adwokaturę na nowo swojej misji.

Konferencję podsumował dr hab. Michał Biliński, prof. UJ z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Doniosłość oraz aktualność zagadnień poruszanych kwestii wskazuje na potrzebę dalszych badań i analiz, które będą odzwierciedlały dynamicznie zmieniające się warunki wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego.

Jakub Janeta

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0001-6707-2576

SPRAWOZDANIE Z XV FORUM PRAWA SPÓŁEK

„SPÓŁKI Z UDZIAŁEM SKARBU PAŃSTWA ORAZ JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO” (UNIWERSYTET ŁÓDZKI, ŁÓDŹ, 14–15 MAJA 2026 R.)

ENNI

W dniach 14–15 maja 2026 r. odbyło się na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego zorganizowane przez Katedrę Prawa Handlowego, Ubezpieczeń i Własności Przemysłowej XV Forum Prawa Spółek. Tegoroczna jubileuszowa konferencja miała szczególny wymiar. Forum zostało objęte patronatem honorowym przez Ministerstwo Aktywów Państwowych, a partnerami konferencji były wiodące polskie spółki giełdowe z udziałem Skarbu Państwa: PZU S.A., PKO Bank Polski S.A. oraz Enea S.A. Warto dodać również, że patronatów organizacyjnych i wsparcia udzieliły forum wszystkie łódzkie samorządy prawnicze: Okręgowa Izba Radców Prawnych, Okręgowa Rada Adwokacka, Izba Notarialna oraz Izba Komornicza.

Szczególny jubileuszowy charakter forum zyskała forma tegorocznej konferencji. Po raz pierwszy w historii Forum Prawa Spółek obrady były dwudniowe i zostały podzielone na cztery moderowane panele tematyczne, w ramach których zaprezentowane zostały pokrewne tematycznie referaty; po nich następowała dyskusja z udziałem uczestników oraz referentów. W trakcie obrad zostało przedstawionych 13 referatów o zróżnicowanej tematyce. W ramach pierwszego panelu referaty wygłosili: prof. Zdzisław Gawlik (UMCS), były wiceminister Skarbu Państwa – „Odzyskany skarb – polityka właścicielska MSP

2007–2015”; prof. Wojciech J. Katner (UŁ), sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku, były wiceminister gospodarki, były wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli – „Początki komercjalizacji prywatyzacji polskiej gospodarki: strona normatywna i doświadczenia praktyczne”. Na zakończenie pierwszego panelu referat wygłosił Przemysław Ciszak, dyrektor generalny Ministerstwa Aktywów Państwowych – „Aktualna polityka właścicielska MAP z uwzględnieniem Kodeksu dobrych praktyk nadzoru właścicielskiego (2026)”. Panel ten miał charakter wprowadzający i był próbą zarysowania tła problematyki sprawowania i kształtowania regulacji prawnych dotyczących polityki i nadzoru właścicielskiego w ujęciu historycznym z odniesieniem do aktualnej sytuacji prawnej. Drugi panel poświęcony został problematyce kontroli, nadzoru oraz uprawnień informacyjnych w spółkach z udziałem Skarbu Państwa. Referaty poświęcone tym zagadnieniom wygłosili: prof. Aleksander Kappes (UŁ) – „Uprawnienia informacyjne akcjonariusza strategicznego a uprawnienia mniejszości”; prof. Michał Romanowski (UW) – „Członek rady nadzorczej – funkcjonariusz spółki czy powiernik akcjonariusza?”; prof. Tomasz Siemiątkowski (SGH) – „Podstawa faktyczna udzielania zgód korporacyjnych przez radę nadzorczą w sprawach szczególnie zawiłych”. Podczas trzeciego panelu zaprezentowane zostały referaty odnoszące się do węzłowych problemów związanych z funkcjonowaniem spółek z udziałem Skarbu Państwa. W trzecim panelu referaty przedstawili: prof. Aleksander Chłopecki (UW) – „Spółka Skarbu Państwa jako spółka publiczna – kolizja interesów publicznych i prywatnych”; prof. Ewa Bagińska (UG) – „Instytucja doradcy rady nadzorczej”; prof. Małgorzata Dumkiewicz (UMCS) – „Implementacja dyrektywy o akcjach wielogłosowych w odniesieniu do spółek publicznych”; adw. dr Michał Bieniak („Palestra”) – „Przywileje statutowe Skarbu Państwa w spółkach z jego udziałem”. Konferencję zakończył panel poświęcony problematyce spółek handlowych z udziałem jednostek samorządu terytorialnego, w którym referaty wygłosili: prof. Mirosław Stec (UJ) – „Czy spółka komunalna jest (jeszcze) przedsiębiorcą?”; dr hab. Grzegorz Suliński (UJ) – „Spółka komunalna jako zamawiający publiczny w Prawie zamówień publicznych”; prof. J. Zięty (UWM) – „Nadzór organów gminy nad spółką komunalną”.

Dzięki patronatowi medialnemu, jaki od początku istnienia sprawuje nad forum Wydawnictwo Wolters Kluwer, we wrześniowym numerze „Przeglądu Prawa Handlowego” opublikowane zostały artykuły autorstwa referentów i dyskutantów forum.

Podsumowując, warto dodać, że w tegorocznej edycji forum uczestniczyło ponad 200 słuchaczy reprezentujących 25 ośrodków uniwersyteckich, obecni byli również przedstawiciele zawodów prawniczych – sędziowie, radcowie prawni, adwokaci, notariusze i komornicy.

Aleksandra Sikorska-Lewandowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0000-0002-3234-2502

Anna Moszyńska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0000-0003-2349-6603

Mariusz T. Kłoda

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0000-0003-0547-8647

Wiktor Żochowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0000-0002-6304-2991

SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ

„TORUŃSKIE SPOTKANIA Z PRAWEM HANDLOWYM”,
SPOTKANIE SZÓSTE (UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA,
TORUŃ, 6 MARCA 2026 R.)

Dnia 6 marca 2026 r. odbyło się szóste spotkanie w ramach cyklicznie organizowanej Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Toruńskie Spotkania z Prawem Handlowym”. Jej organizatorem była Katedra Prawa Handlowego i Morskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMK w Toruniu. Komitet organizacyjny tworzyli: kierownik katedry prof. UMK dr hab. Anna Moszyńska, prof. UMK dr hab. Aleksandra Sikorska-Lewandowska, dr Mariusz T. Kłoda oraz mgr Wiktor Żochowski. Wsparcia organizacyjnego

udzielili studenci oraz studentki skupieni wokół Koła Naukowego Prawa Handlowego, działającego przy przywołanej katedrze.

Patronat honorowy nad spotkaniem objęli: minister sprawiedliwości Waldemar Żurek, marszałek województwa kujawsko-pomorskiego Piotr Całbecki, prezydent Torunia Paweł Gulewski oraz Okręgowa Izba Radców Prawnych w Toruniu. Partnerami konferencji zostali: Kancelaria Ostrowski i Wspólnicy sp.k., Minkiewicz Urzędowski Sobolewski Torba i Partnerzy Radcowie Prawni, Kancelaria Doradztwa Podatkowego i Prawnego Stopinski Tax & Legal, Kancelaria Radcy Prawnego Marek Barganowski, Kancelaria Adwokacka Adwokat Daniel Kieliszek oraz Fundacja Miasto Projekt z siedzibą w Toruniu. Patronat medialny sprawowały: Wydawnictwo Wolters Kluwer, Wydawnictwo C.H.Beck oraz czasopismo „Edukacja Prawnicza”.

Konferencję otworzył o godz. 9:30 prof. dr hab. Maciej Serowaniec, dziekan Wydziału Prawa i Administracji, który powitał uczestników. Następnie kierownik katedry prof. UMK dr hab. Anna Moszyńska wygłosiła słowo wstępne, w którym przybliżyła historię oraz ideę wydarzenia. W dalszej kolejności głos zabrała przedstawicielka organizatora konferencji prof. UMK dr hab. Aleksandra Sikorska-Lewandowska, która również przywitała uczestników oraz przedstawiła prelegentów.

Po zakończeniu części oficjalnej głos przejął moderator pierwszego panelu dr Mariusz T. Kłoda. Panel rozpoczął sędzia Sądu Okręgowego w Toruniu Marek Lewandowski, który wygłosił referat „Wybrane zagadnienia na tle znowelizowanych ustaw z 5 sierpnia 2025 r. przepisów k.p.c. o postępowaniu mediacyjnym”. Przedmiotem wystąpienia stała się wnikliwa analiza przepisów odnoszących się do tytułowego postępowania, które zostały zmienione lub dodane nowelizacją z 2025 r. W trakcie referatu podkreślano praktyczne znaczenie portalu informacyjnego, w tym obowiązku posiadania przez mediatora konta w portalu, oraz istotę rozróżnienia przypadków, kiedy istnieje możliwość, a kiedy obowiązek wnoszenia pism za jego pośrednictwem. W wystąpieniu zaprezentowano także zmiany w obszarze wynagrodzeń oraz zwrotu wydatków przysługujących mediatorowi. Kończąc, prelegent zaprezentował autorskie postulaty *de lege ferenda* w oparciu o praktykę sądową, wskazując, że słusznym rozwiązaniem jest dalsze rozszerzanie funkcjonalności portalu informacyjnego.

Następny referat został wygłoszony przez dr. Pawła Marka Woronieckiego, reprezentującego Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W wystąpieniu „Status normatywny Polskiego Funduszu Rozwoju w strukturze krajowych podmiotów prorozwojowych” w kompleksowy sposób omówiono tytułowe zagadnienie. Prelegent nakreślił zagadnienia związane z funkcjonowaniem PFR na podstawie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o systemie instytucji rozwoju, spośród których szczególną uwagę poświęcono problematyce działalności gospodarczej prowadzonej przez PFR.

Ostatnim prelegentem w pierwszym panelu był radca prawny Artur Kruziński, reprezentujący kancelarię Ostrowski i Wspólnicy sp.k., który wygłosił prelekcję „Obrona przed roszczeniami Polskiego Funduszu Rozwoju – kluczowe argumenty prawne w sporach o zwrot dotacji”. Prelegent omówił relację między subwencjami z PFR a instrumentami wsparcia w ramach tarcz antykryzysowych. W prelekcji ujęto procedurę zwrotu kwoty subwencji oraz przedstawiono argumentację obu stron sporu: PFR oraz przedsiębiorców, którzy otrzymali subwencję. Prelegent szczególną uwagę poświęcił strategiom

obrony przedsiębiorców przed roszczeniami PFR, kończąc swój referat odwołaniem do wybranych wyroków, w których sprawy zostały rozstrzygnięte na ich korzyść.

Po wygłoszeniu ostatniej prelekcji dr Mariusz T. Kłoda podziękował uczestnikom za wygłoszone wystąpienia oraz otworzył panel dyskusyjny. Polemika okazała się być nadzwyczaj dynamiczna i obfitowała w zdecydowaną wymianę myśli oraz poglądów. Dyskusję rozpoczął SSO Marek Lewandowski, który zapytał mecenasa Artura Kruzińskiego o to, jaki wydział w sądzie powinien zostać uznany za właściwy do rozpatrywania spraw związanych ze sporami między PFR a przedsiębiorcami o zwrot subwencji. Zdaniem SSO Lewandowskiego właściwy jest wydział cywilny, choć samo określenie właściwości wydziałów w wybranych sprawach może być problematyczne. W odpowiedzi r. pr. Kruziński wskazał, że w tym zakresie nie analizował szczegółowo treści orzeczeń, ale podziela pogląd pytającego.

Następnie SSO w Toruniu Stanisław Dziurlikowski, w nawiązaniu do wystąpień dotyczących PFR, wskazał, że zgodnie z obowiązującym stanem prawnym PFR nie jest przedsiębiorcą, nie osiąga dochodu i wykonuje działania z zakresu administracji rządowej. Te słowa zostały poparte przez dr. Pawła Marka Woronieckiego, który dodał, że PFR w sprawach związanych z subwencjami działa jako reprezentant Skarbu Państwa.

W nawiązaniu do pytania odnoszącego się do ustalania właściwości wydziałów w sprawach między PFR a przedsiębiorcami o zwrot subwencji głos zabrała także SSR Agnieszka Cybulska, wskazując, że w praktyce sądy podczas przekazywania spraw w sentencji wskazują wprost, że np. przekazują je do wydziału gospodarczego lub wydziału cywilnego. Pytanie brzmi, czy jest to działanie poprawne i czy inne sądy krajowe są taką sentencją związane.

Następnie głos zabrał asesor sądowy Paweł Kamiński, który zwracając się do r. pr. Artura Kruzińskiego, wskazał, że w sytuacji, gdy PFR występuje do CBA z wnioskiem o rekomendację dotyczącą podjęcia działania w danej sprawie i rekomendacja jest negatywna, to zawiera ona jasne uzasadnienie. Drugim wątkiem podniesionym przez ASR Kamińskiego był wzór umowy stosowany przez PFR. Przepisy Kodeksu cywilnego w zakresie przedstawianym przez prelegenta dotyczą wyłącznie umów o charakterze konsumenckim, a w komentowanej sytuacji mamy do czynienia z przedsiębiorcami. Trzecią kwestią jest legitymacja procesowa PFR, która zdaniem wypowiadającego się wynika wprost z umowy zawieranej między PFR a przedsiębiorcą. Czwartym zagadnieniem jest umowa subwencji, z której to wynika, że 25% subwencji może podlegać zwrotowi, a sama umowa również gwarantuje PFR legitymację procesową czynną. Podważanie legitymacji procesowej PFR budziłoby w tym zakresie poważne wątpliwości. Osobną kwestią jest zasadność argumentacji podnoszonej przez PFR na etapie sądowym. Adresat wypowiedzi ASR Pawła Kamińskiego częściowo się z nią zgodził, wskazując przy tym, że w jego interesie jest przede wszystkim obrona interesu klienta, wobec czego podnosi argumenty, które znajdują odzwierciedlenie w opublikowanych już orzeczeniach, na podstawie spraw pozytywnie zakończonych dla przedsiębiorców.

Jako kolejny głos w dyskusji zabrał dr Kajetan Górny, który podniósł kwestię właściwości sądu, pytając, czy sprawy związane ze sporami między PFR a przedsiębiorcami o zwrot subwencji nie powinny być rozpatrywane w pierwszej kolejności przez sąd gospodarczy, a dopiero w następnej kolejności przekazywane do wydziału cywilnego. Ponadto dr Górny wskazał, że PFR ma pozycję dominującą w stosunku prawnym z przedsiębiorcą, na co także powinno zwracać się uwagę. W odpowiedzi SSO Marek Lewandowski zgodził

się, że wskazane byłyby przeprowadzenie szerszej kwerendy i weryfikacja, jaki został ob-rany kierunek w sądownictwie. W Toruniu co do zasady przyjęto, że sprawy te rozpatru-ją wydziały cywilne. SSO Lewandowski nie zauważył, by w Toruniu pojawił się w tym obszarze spór o właściwość. Następnie sędzia Agnieszka Cybulska wskazała na obowiązujące przepisy, w tym m.in. na ustawę o systemie instytucji rozwoju. Podniosła, że usta-wodawca zdecydował, iż sądy mają miesiąc na ustalenie właściwości, co jest krótkim terminem w przypadku bardziej skomplikowanych spraw.

Jako ostatnia głos w dyskusji zabrała prof. UMK dr hab. Aleksandra Sikorska-Lewan-dowska, która zwróciła się z pytaniem do SSO Marka Lewandowskiego, czy od 1 marca 2026 r. jest dobrowolność w zakresie ugód i mediacji w związku z funkcjonowaniem portalu informacyjnego, czy docelowo pełnomocnicy będą mieli taki obowiązek. W od-powiedzi prelegent wskazał, że na ten moment to rozwiązanie dobrowolne, lecz będzie to obowiązkowe za rok. Z kolei niezłożenie stosownego wniosku za pośrednictwem portalu będzie skutkowało bezskutecznością takiej czynności. SSO Lewandowski wyraził równo-cześnie nadzieję na dalsze rozszerzanie funkcjonalności systemu teleinformatycznego.

Po przerwie prowadzenie drugiego panelu objęła prof. UMK dr hab. Anna Moszyń-ska. Panel drugi rozpoczął się od wystąpienia prof. dr. hab. Piotra Piniora, prodziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, który wygłosił prelekcję „Pro-blematyka zatrudnienia wspólnika w jednoosobowej bądź »prawie« jednoosobowej spół-ce z ograniczoną odpowiedzialnością”. Prelegent wywód swój rozpoczął od skrótowego przedstawienia problematyki powołania i odwołania członków zarządu, podkreślając przy tym fakultatywny skutek powołania w postaci zawarcia dodatkowej umowy z człon-kiem zarządu. W prelekcji poruszono również zagadnienia związane z formą umowy oraz próbą rozróżnienia tego, kiedy mamy do czynienia ze spółką jednoosobową, „pra-wie” jednoosobową, a kiedy ze spółką, w której występuje większościowy udziałowiec. W konkluzji prelegent stanął na stanowisku, że przy ocenie dopuszczalności umowy o pracę zawartej między „prawie” jednoosobowym wspólnikiem a spółką należy badać procentowy udział w kapitale zakładowym, powiązania między wspólnikami oraz czy zbycie udziałów nie miało na celu obejścia prawa.

Kolejnym prelegentem była dr Anna Napiórkowska, reprezentująca Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, która wygłosiła referat „Wspólnik jednoosobowej spółki z o.o. na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych”. W prelekcji szeroko omówiono orzecznictwo sądowe dotyczące przedmiotowej tematyki. Referentka wskazała, że na gruncie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wspól-nik jednoosobowej spółki z o.o. co do zasady podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. Wynika to z faktu traktowania takiego wspólnika jako osoby prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą. Prelegentka nakreśliła także różnice w oskładko-waniu wspólników w przypadku wieloosobowej spółki z o.o.

Trzeci referat – „Prawo członka zarządu do popełnienia błędu. Analiza miernika sta-ranności członka zarządu” – wygłosiła dr hab. Dominika Wajda, radca prawny, reprezen-tująca Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Prelegentka rozpo-częła swój wywód od rozważań z zakresu psychologii poznawczej, przechodząc następnie do omówienia pojęcia staranności oraz możliwości jej oceny. W prelekcji wskazano, że od członków zarządu wymaga się podejmowania decyzji racjonalnych i kompetentnych,

uwzględniających m.in. doświadczenie życiowe i możliwość przewidywania następstw danego zachowania. Referentka zauważyła, że poziom staranności działania członka zarządu powinien być badany szeroko, z uwzględnieniem procesu decyzyjnego oraz określonej sytuacji spółki. W ramach konkluzji referentka zaprezentowała dobre praktyki mogące wskazywać na to, że członek zarządu działał z należytą starannością.

Ostatnia prelekcja została wygłoszona przez dr Katarzynę Szczepańską, reprezentującą Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Temat wystąpienia brzmiał „28. reżim dla spółek w UE”. Prelegentka zaprezentowała genezę tytułowej koncepcji unijnej oraz trwające wokół niej dyskusje i prace legislacyjne. Następnie przedstawiono założenia charakteru prawnego 28. reżimu jako nowego podmiotu „EU Inc.” oraz porównano go do istniejącej od 2004 r. spółki europejskiej, która to – w ocenie prelegentki – nie została powszechnie przyjęta w praktyce. Podsumowanie prezentacji zostało podzielone na perspektywę makro oraz mikro w odniesieniu do możliwych skutków wprowadzenia regulacji prawnych związanych z 28. reżimem.

Po zakończeniu ostatniego wystąpienia prof. UMK dr hab. Anna Moszyńska otworzyła panel dyskusyjny.

Jako pierwszy głos zabrał prof. Marcin Glicz, który zapytał o to, czy można zawczasu przygotować się na następstwa wystąpienia szkody w spółce. Zdaniem pytającego odpowiedzią jest konkretne ubezpieczenie z deklaracją ryzyka dla szeroko rozumianej kadry zarządzającej – polisa D&O. W odpowiedzi dr hab. Dominika Wajda poddała pod zastanowienie, na ile te polisy są w stanie faktycznie zabezpieczyć członków zarządu. Polisy te powinny być w takich przypadkach jak najszerze. Prelegentka podkreśliła, że nie spotkała się w praktyce z negowaniem procesu decyzyjnego przez ubezpieczyciela i oceniła posiadanie takiej polisy jako słuszne rozwiązanie. Jeśli członkowie zarządu w sposób staranny podejmowali działania czy przygotowywali dokumentację, to ubezpieczyciel powinien to uwzględnić.

Następnie prof. UMK dr hab. Aleksandra Sikorska-Lewandowska zwróciła się do dr Anny Napiórkowskiej z pytaniem związanym z podleganiem ubezpieczeniu wspólnika dwuosobowej sp. z o.o. w przypadku stosunku pracy, w szczególności uwzględniając brak podległości takiego wspólnika ze względu na jego obecność m.in. w zgromadzeniu wspólników. W odpowiedzi dr Napiórkowska wskazała, że poszukuje się podporządkowania i ujęcia danego stosunku prawnego w ramy Kodeksu pracy. Pani doktor podniosła, że Kodeks spółek handlowych musi w tym ujęciu „dostosować” się do przepisów k.p., ponieważ kwalifikacja tego, kto może posiadać status pracownika, wynika z k.p. Z kolei praca i kapitał często się krzyżują, co tworzy problem związany z kwestionowaniem stosunku pracy.

Kolejne pytanie zadał aplikant radcowski Mateusz Zieliński w odniesieniu do prelekcji poświęconej należytej staranności członka zarządu. Pytający zastanawiał się, czy nie należy obawiać się zbyt dużej szczegółowości w wymaganiach sądu i ocenie dowodów. W odpowiedzi dr hab. Dominika Wajda wskazała, że przepis konstytuujący swobodną ocenę dowodów ma charakter ogólny i z niego nie wynika wymóg uzyskania przez sąd określonej liczby opinii i dokumentów, by coś ocenić – nawet w ujęciu *business judgement rule*. Regulacja związana z miernikiem staranności w istocie ma przypominać członkom zarządu, że co do zasady nie poniosą oni odpowiedzialności cywilnej, jeżeli wszystko jest należycie zarządzane.

Następnie dr Kajetan Górny zwrócił się do prof. Piotra Piniora z pytaniem o osobiste uprawnienia wspólnika i to, czy mogą one „naruszać stosunek udziałów w spółce”.

Profesor Pinior wskazał, że przyznanie nawet szczególnych uprawnień normatywnych wspólnikowi nie wpływa na relacje właścicielskie w spółce.

W następnej kolejności dr Mariusz T. Kłoda zwrócił się do dr Katarzyny Szczepańskiej, pytając o jej opinię na temat 28. reżimu UE, poddawszy pod rozagę, czy jest to właściwy kierunek zwiększający konkurencyjność gospodarki unijnej na tle światowym (tj. czy jest on spójny z tezami raportu Draghiego). Prelegentka wskazała, że trudnym zadaniem jest ocena na tym etapie, czy jest to prawidłowe działanie unijnego prawodawcy. Być może rozwiązanie to będzie kolejnym „mnożeniem bytów”, mając na względzie funkcjonującą już od dłuższego czasu spółkę europejską. Najważniejszym zadaniem jest obecnie to, aby akt wprowadzający 28. reżim UE nie był nadregulacją, lecz w faktyczny sposób „uatrakcyjnił” unijne prawo spółek.

Jako ostatnia głos w dyskusji zabrała prof. UMK dr hab. Anna Moszyńska, zwracając się do prof. Piotra Piniora z pytaniem, czy w jego ocenie istnieje możliwość przyznania wynagrodzenia członkowi zarządu, którego ze spółką łączy wyłącznie stosunek korporacyjny. W odpowiedzi prof. Pinior wskazał, że stosunek łączący wspólnika ze spółką jest stosunkiem obligacyjnym, zbliżonym do umowy o świadczenie usług na warunkach zlecenia, w związku z czym należy odpowiednio stosować przepisy o wynagrodzeniu. Potwierdza się to w przypadku członków rad nadzorczych i odpowiednio należy potraktować członków zarządu. Ponadto stosunek korporacyjno-obligacyjny nie powstaje w trybie art. 210 k.s.h., tylko na podstawie umowy spółki i podjętej uchwały, co jest realną podstawą przyznającą prawo do przyznania wynagrodzenia.

Po zakończeniu panelu dyskusyjnego prof. UMK dr hab. Anna Moszyńska dokonała uroczystego zamknięcia obrad szóstej konferencji „Toruńskie Spotkania z Prawem Handlowym” i podziękowała prelegentom oraz słuchaczom za udział w wydarzeniu, jednocześnie zapowiadając i zapraszając na kolejną, siódmą edycję konferencji, która planowo ma odbyć się w marcu 2027 r.

Obrady zostały zakończone po godzinie 14:00. Prelegenci zaproszeni do udziału w konferencji reprezentowali pięć ośrodków akademickich: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W konferencji uczestniczyło w charakterze uczestników biernych około 60 osób, reprezentujących ośrodki naukowe: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Uniwersytet Zielonogórski, Państwową Akademię Nauk Stosowanych we Włocławku, korporacje prawnicze: Okręgową Izbę Radców Prawnych w Toruniu, Kujawsko-Pomorską Izbę Adwokacką w Toruniu, Okręgową Izbę Radców Prawnych w Bydgoszczy, Izbę Adwokacką w Bydgoszczy, Wielkopolską Izbę Adwokacką w Poznaniu oraz organy państwowe, w tym Kujawsko-Pomorski Urząd Celno-Skarbowy w Toruniu, Izbę Administracji Skarbowej w Bydgoszczy, Sąd Rejonowy oraz Sąd Okręgowy w Toruniu, Sąd Rejonowy w Świeciu.

Informacje o obradach oraz fotorelacja są dostępne na portalu Facebook, tj. na profilu Katedry Prawa Handlowego i Morskiego UMK (<https://www.facebook.com/KatedraPrawaHandlowegoUMK>) oraz Koła Naukowego Prawa Handlowego UMK (<https://www.facebook.com/KoloNaukowePrawaHandlowegoUmk>), w ramach wydarzenia utworzonego przez wskazane koło naukowe na tym portalu, a także na oficjalnej stronie internetowej „Toruńskich Spotkań z Prawem Handlowym”, pod adresem www.handlowe.umk.pl.

Kacper Milkowski¹

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-4367-0365

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO (CZERWIEC-SIERPIEŃ 2026)

ABSTRACT

Overview of the decisions of the Polish Supreme Court

The resolution of the Polish Supreme Court of July 22, 2026 (case file no. III CZP 12/26) is of utmost importance for legal practice. In the resolution, the Polish Supreme Court held that in enforcement proceedings, an interlocutory appeal that is filed out of time, unaccompanied by the requisite court fee, otherwise inadmissible, or whose formal defects have not been remedied within the prescribed time limit, shall be rejected by the court sitting as a single judge. Furthermore, a resolution of fundamental significance was adopted by the full Civil Chamber of the Polish Supreme Court on June 24, 2026 (case file no. III CZP 8/26). The Polish Supreme Court ruled that a provision of a foreign-currency-indexed or foreign-currency-denominated loan agreement or standard contract terms, which stipulates the method for determining the exchange rate on the basis of the average rate of that currency as published by the National Bank of Poland, adjusted by the bank's margin, is subject to review for unfairness under Article 385¹ § 1 of the Polish Civil Code exclusively as a whole. Finally, worthy of note is the resolution of a panel of seven judges of the Polish Supreme Court of June 12, 2026 (case file no. III CZP 2/26). In this ruling, the Court determined that an interlocutory appeal to a second-instance court lies against a bankruptcy court's decision granting security for the bankruptcy trustee's claim for the transfer of assets to the bankruptcy

¹ Absolwent prawa na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie.

estate by prohibiting their disposal or encumbrance (Article 134(1b) of the Bankruptcy Law), pursuant to Article 741 § 1, first sentence, and § 2, first sentence, of the Polish Code of Civil Procedure.

Keywords: Supreme Court, judicature, criminal proceedings, civil proceedings, resolution, judgment

Słowa kluczowe: Sąd Najwyższy, orzecznictwo, postępowanie karne, postępowanie cywilne, uchwała, wyrok

Sprawy z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2026 r., I CSK 1444/26

Punktem wyjścia wykładni oświadczeń woli powinno być ustalenie treści i celu umowy oraz kreowanego nią stosunku prawnego. Należy przy tym uwzględnić zgodny zamiar stron, treść umowy, w tym związki między jej postanowieniami, okoliczności zawarcia umowy oraz inne czynniki wskazane w art. 65 k.c. i art. 66 k.c., a także zasadę *favor contractus* i w razie wątpliwości przypisać postanowieniu takie znaczenie, które pozwoli na utrzymanie jego ważności. To, w jaki sposób strony rozumiały oświadczenie woli w chwili jego złożenia, można wykazywać za pomocą wszelkich środków dowodowych. Jeżeli okaże się, że strony nie pojmowały tego samego znaczenia oświadczenia woli, za prawnie wiążące należy uznać jego znaczenie ustalone według obiektywnego wzorca wykładni, czyli tak, jak adresat znaczenie to rozumiał i rozumieć powinien. Decydujące jest w tym wypadku rozumienie oświadczenia woli, będące wynikiem starannych zabiegów interpretacyjnych adresata. W przypadku oświadczenia ujętego w formie pisemnej sens oświadczeń woli ustala się na podstawie wykładni tekstu dokumentu. Podstawową rolę mają tu językowe normy znaczeniowe. Dla ustalenia, jak strony rzeczywiście pojmowały oświadczenia woli w chwili jego złożenia, może mieć znaczenie także ich postępowanie po złożeniu oświadczenia oraz sposób wykonywania umowy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., I CSK 1151/26

W art. 632 § 2 k.c. chodzi o stratę, która niweczy przeprowadzoną przez wykonawcę kalkulację, z uwzględnieniem zwykłego ryzyka kontraktowego. Nie musi to być strata zagrożająca kondycji finansowej wykonawcy albo grożąca mu upadłością. Jest to strata, która niweczy przeprowadzoną przez wykonawcę kalkulację, z uwzględnieniem zwykłego ryzyka kontraktowego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., I CSK 810/25

Na podstawie art. 385² k.c. dla stosowania art. 385¹ k.c. istotna jest chwila zawarcia umowy, a nie ewentualne, późniejsze zmiany nieważnej umowy lub stanu prawnego, chyba że przepisy przejściowe stanowiłyby o sanowaniu nieważnych umów.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2026 r., I CSK 545/25

Kara umowna za niedotrzymanie terminu może być zastrzeżona jedynie w przypadku zwłoki (to jest gdy dłużnik ponosi odpowiedzialność za nieterminowe wykonanie zobowiązania),

a nie w przypadku opóźnienia zwykłego. Zaostrzenie odpowiedzialności dłużnika przez oderwanie jej od zasady winy jest możliwe jedynie wtedy, gdy strony na podstawie art. 473 § 1 k.c. określa mające uzasadniać odpowiedzialność dłużnika okoliczności, niemieszczące się w granicach wyznaczonych przez art. 472 k.c.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2026 r., I CSK 1252/26

Upływ terminu do zawarcia umowy przyrzeczonej nie powoduje, że strony są zwolnione z obowiązków obligacyjnych. Sytuację prawną po upływie terminu do zawarcia umowy przyrzeczonej strony uprawnionej reguluje przepis art. 390 k.c. Także po upływie tego terminu strony powinny podejmować czynności umożliwiające zawarcie umowy przyrzeczonej z konsekwencjami z art. 394 § 1 k.c. Dopóki bowiem nie nastąpi rozwiązanie umowy przyrzeczonej, jej wygaśnięcie, istnieje obowiązek zawarcia umowy przyrzeczonej. Upływ tego terminu nie skutkuje wygaśnięciem zobowiązania, a wymagalnością roszczenia o zawarcie umowy, której konsekwencją jest rozpoczęcie biegu jednorocznego terminu przedawnienia.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2026 r., I CSK 1396/26

Objęta uregulowaniem art. 153 k.c. zasada wzajemnego wyłączania się kryteriów wyklucza korygowanie przebiegu granic ustalonych według stanu prawnego poprzez włączenie kryterium ostatniego spokojnego stanu posiadania czy kryterium wszelkich okoliczności, zarówno co do całej granicy, jak i jej fragmentów. Oznacza to niedopuszczalność ustalenia przebiegu granicy według ostatniego spokojnego stanu posiadania albo z uwzględnieniem wszystkich okoliczności, gdy możliwe jest przyjęcie kryterium stanu prawnego. Jeżeli zatem istnieje możliwość ustalenia przebiegu granicy według stanu prawnego, to należy zastosować to kryterium bez koncesji na rzecz dalszych kryteriów. W utrwalonym rozumieniu art. 153 k.c. stan prawny granic stanowi podstawowe kryterium rozgraniczenia, zaś ustalenie granic według ostatniego spokojnego stanu posiadania aktualizuje się dopiero wtedy, gdy stanu prawnego nie można stwierdzić.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2026 r., I CSK 3817/25

Czym innym jest wynikająca z uchwały członków wspólnoty kwota zaliczki na pokrycie prognozowanych kosztów zarządu, a czym innym wynikająca ze sprawozdania finansowego kwota rzeczywiście poniesionych kosztów zarządu. Jeżeli okaże się *ex post*, że ustalona w uchwale wspólnoty kwota zaliczki skutkowałą niedopłatą bądź nadpłatą w zestawieniu z rzeczywiście poniesionymi kosztami zarządu, to w pierwszym przypadku niezbędne jest powzięcie uchwały, która ustalałaby obowiązek uiszczenia jednorazowo lub okresowo dodatkowego świadczenia, a w drugim przypadku – powzięcie uchwały o przeznaczeniu powstałej nadwyżki na inny cel, np. na fundusz remontowy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2026 r., I CSK 1590/26

Jedną z przesłanek pozytywnych potrącenia jest wymagalność obu wierzytelności, a przynajmniej wymagalność wierzytelności przedstawionej do potrącenia. Wymagalność oznacza stan, w którym wierzyciel ma prawną możliwość żądania zaspokojenia przysługującej mu wierzytelności, a zatem ma możliwość żądania spełnienia i przymusowego wyegzekwowania określonego świadczenia. Nie budzi wątpliwości, że wierzytelność jest wymagalna

w rozumieniu art. 498 § 1 k.c. w terminie wynikającym z art. 455 k.c. Wymóg wymagalności wierzytelności potrącającego jako jednej z pozytywnych przesłanek skuteczności potrącenia oznacza, że wyłączona jest możliwość złożenia oświadczenia o potrąceniu wierzytelności jeszcze niewymagalnej. Takie przedwczesne potrącenie nie wywołuje żadnych skutków, także po nadejściu terminu wymagalności, ponieważ nie jest dopuszczalna konwalidacja czynności jednostronnej. Oznacza to, że potrącający powinien złożyć oświadczenie po ziszczeniu się tej przesłanki, a jeśli dokonał tego we wcześniejszym czasie, musi złożyć ponowne oświadczenie. Natomiast z wezwania do zapłaty musi wynikać wola wierzyciela, aby dłużnik zrealizował obowiązek niezwłocznego spełnienia świadczenia. W szczególności musi z niego wynikać stanowcze oświadczenie o tym, że wierzycielowi przysługuje określona wierzytelność.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 2026 r., III CO 841/26

W sprawie o rozwód oznaczenie na podstawie art. 45 k.p.c. sądu właściwego do rozpoznania powództwa jest uzasadnione dopiero w razie jednoznacznego stwierdzenia, że żadna ze stron nie ma miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie jest możliwe ustalenie właściwości miejscowej sądu na podstawie art. 41 k.p.c.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 2026 r., II CSKP 59/24

Oświadczenie konsumenta o braku woli związania niedozwolonym postanowieniem nie wymaga dla swej skuteczności żadnej szczególnej formy ani złożenia w szczególnych okolicznościach, w tym np. przed sądem. Wystarczające jest spełnienie wymagań stawianych przez ustawodawcę oświadczeniu woli w art. 60 k.c.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2026 r., III CZ 121/26

Pojęcie „zastępstwo Skarbu Państwa przed Sądem Najwyższym”, użyte w art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z 2016 r. o Prokuraturze Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, ma taki sam zakres, jak określony w art. 87¹ § 3 k.p.c., a więc obejmuje także czynności związane z postępowaniem przed Sądem Najwyższym podejmowane przed sądem niższej instancji.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 658/26

Opinia biegłego jest niejasna wtedy, gdy jej wnioski końcowe są nielogiczne, nieściśle lub obwarowane takimi zastrzeżeniami, iż nie można ustalić, jaki ostatecznie pogląd przyjmuje biegły, a także wówczas, gdy sformułowana jest w sposób tak zawiły, że jest niezrozumiała lub gdy jej wnioski końcowe nie znajdują oparcia w badaniach opisanych przez biegłego. Za opinię niepełną uznać należy taką opinię, która nie uwzględnia lub pomija niezbędne czynności badawcze, co ma wpływ na jej końcowe wnioski, lub też nie odpowiada na wszystkie pytania lub zagadnienia wskazane przez sąd w tezie dowodowej.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., III CZ 49/26

W sprawie o podział majątku wspólnego między byłymi małżonkami sąd z urzędu ustala (art. 567 § 3 w związku z art. 684 k.p.c.) skład i wartości majątku wspólnego byłych małżonków. Zasadą wynikającą z art. 1038 § 1 k.c. w związku z art. 46 k.r.o. jest, że sądowy podział majątku wspólnego powinien obejmować całość majątku, a jedynie z ważnych powodów może być ograniczony do części majątku. Natomiast umowny podział majątku

wspólnego zgodnie z art. 1038 § 2 k.c. w związku z art. 46 k.r.o. może objąć zarówno cały ten majątek, jak i może być ograniczony do jego części.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 1576/25

Roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy dochodzone od posiadacza samostannego w zlej wierze odpowiada pod wzgledem wartosci temu, co wlasciciel uzyskalby, gdyby rzecz wynajal, wydzierzawil lub oddal do odplatnego korzystania przy uwzglednieniu przecietnych rynkowych stawek. Wynagrodzenie nalezne wlascicielowi od posiadacza za bezumowne korzystanie z rzeczy obejmuje caly okres, przez ktory posiadacz korzystaj z rzeczy, i nie stanowi swiadczenia okresowego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 125/26

Jeżeli podmiot odpowiedzialny z art. 435 § 1 k.c. broni się wykazywaniem, że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, to nadal przyjmuje się jego odpowiedzialność, gdy udowodnione zostanie, że obok tej przyczyny działała jeszcze inna przyczyna, która zaszła po jego stronie.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 3405/24

Długów zaciągniętych razem przez małżonków nie rozlicza się w ramach postępowania działowego w razie ustania wspólności małżeńskiej. Rozliczeniu podlegają jedynie aktywa, a dług – mimo podziału majątku wspólnego – utrzymuje się nadal w niezmienionej postaci. Nie ma na to wpływu przeniesienie własności nieruchomości obciążonej hipoteką na zabezpieczenie spłaty długu na własność jednego z małżonków. Obciążenie długiem tylko jednego z małżonków godziłoby w prawa wierzycieli.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 628/25

W celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsument”, a w szczególności, czy gospodarczy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy, sąd jest zobowiązany uwzględnić wszystkie istotne okoliczności towarzyszące tej umowie, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, takie jak w szczególności podział wykorzystania pożyczonego kapitału na działalność zawodową i pozazawodową.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 3772/24

Sąd nie ma obowiązku dopuszczenia dowodu z kolejnych biegłych w każdym przypadku, gdy złożona opinia jest niekorzystna dla strony, i powtarzania tego dowodu tak długo, aż strona będzie usatysfakcjonowana treścią opinii. Potrzeba powołania innego biegłego powinna wynikać z okoliczności sprawy, a nie z samego niezadowolenia strony z dotychczas złożonej opinii. Przy czym potrzebą taką nie może być przeświadczenie strony, że dalsze opinie pozwolą na udowodnienie korzystnej dla niej tezy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 602/25

Jeżeli ubezpieczone rzeczy tracą na wartości na skutek samego upływu czasu, koszt zakupu tych rzeczy nie może być podstawą ustalenia wysokości szkody. Utrata wartości

może wynikać z natury ubezpieczonych rzeczy, np. substancje chemiczne mogą tracić swoje właściwości nawet przy prawidłowym przechowywaniu i samo ryzyko zmiany składu substancji na skutek możliwości zachodzenia w niej reakcji chemicznych powoduje utratę wartości. W przypadku wielu urządzeń lub części do nich (np. procesorów) występuje trwały trend spadku cen na skutek postępu technicznego lub ceny nie spadają, lecz do sprzedaży regularnie wchodzi ulepszone modele za tę samą cenę, co powoduje spadek cen zapasów poprzednich modeli mimo braku jakiegokolwiek procesu fizycznego zmieniającego to urządzenie (tzw. starzenie się techniczne).

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., III CZ 230/25

Podstawą wyróżnienia kategorii praw majątkowych i niemajątkowych jest typowy interes, jaki realizują. Podkreśla się, że art. 144 k.c. kreuje roszczenie prawnorzeczowe po stronie właściciela nieruchomości w stosunku do właściciela nieruchomości sąsiedniej. Jest to więc typowy instrument ochrony prawa majątkowego w postaci własności nieruchomości przed jego naruszeniami przybierającymi inną postać niż pozbawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą, w tym poprzez immisje. Ponadto roszczenie to nie zmierza do jakiegokolwiek regulacji stosunków niemajątkowych. Zmierza za to do bezpośredniej ingerencji w sposób korzystania z prawa własności przez właściciela nieruchomości sąsiedniej, będącej źródłem immisji. Jedynie pośrednim skutkiem orzeczenia uwzględniającego to roszczenie jest ochrona wartości niemajątkowych, w tym dóbr osobistych właściciela i innych osób korzystających z nieruchomości sąsiedniej.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 263/25

W przypadku współwłasności w częściach ułamkowych czym innym jest samoistne posiadanie nieruchomości, a czym innym posiadanie udziału w nieruchomości, czyli władanie nie całą nieruchomością jak właściciel, lecz władanie jak współwłaściciel, czyli uwzględnianie woli posiadaczy reszty udziałów, zgodnie zasadami dotyczącymi współwłasności. Natomiast w przypadku posiadania samoistnego przez małżonków w ramach majątku wspólnego każdy z małżonków posiada samoistnie całą nieruchomość i jest samodzielnie legitymowany do złożenia wniosku o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 759/25

Posiadanie zależne ma miejsce nie tylko w przypadku objęcia rzeczy we władanie w oparciu o umowę z właścicielem, w tym umowę zawartą w sposób dorozumiany. Posiadanie zależne zachodzi także, jeżeli posiadacz zachowuje się jak najemca lub biorący w użyczenie, nawet jeśli żadna umowa nie została zawarta, a właściciel nie wie, że ktoś włada jego nieruchomością.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 704/25

Spór o to, czy w przypadku użytkowania całej nieruchomości rolnej tylko przez jednego ze współwłaścicieli do powierzchni gospodarstwa tego współwłaściciela wlicza się całą powierzchnię tej nieruchomości, czy tylko jej część odpowiadającą udziałowi, czy też w ogóle się nie wlicza, ma znaczenie tylko dla oceny, czy gospodarstwo to było gospodarstwem rolnym w rozumieniu art. 1058 k.c. w brzmieniu sprzed 1 października 1990 r.

Niezależnie od rozstrzygnięcia tego zagadnienia dziedziczeniu podlegają tylko prawa majątkowe przysługujące zmarłemu w chwili śmierci (art. 922 § 1 k.c.), czyli w przypadku współwłasności w skład spadku wchodzi tylko udział, nawet jeżeli dla oceny stosowania art. 1058 k.c. cała nieruchomości została zaliczona w skład gospodarstwa rolnego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 3442/25

Zgodnie z art. 43 § 2 k.r.o. każdy z małżonków może z ważnych powodów żądać, aby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku. Powyższe jest możliwe w sytuacji, gdy zostanie ustalone, że otrzymanie przez jednego z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do której powstania nie przyczynił się, pozostawałoby w sprzeczności z poczuciem słuszności, o czym należy zadecydować w oparciu o całokształt postępowania małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej. W tym zakresie konieczne jest ustalenie, w jaki sposób wykonywane były ciężące na nich obowiązki rodzinne, jak również, czy dochodziło do rażącego i uporczywego nierealizowania tych obowiązków. Ważnym powodem jest w szczególności naganne postępowanie małżonka, przeciwko któremu jest skierowane żądanie ustalenia nierównych udziałów, polegające na tym, że w sposób rażący lub uporczywy nie przyczyniał się on do powstania dorobku stosownie do sił i możliwości zarobkowych.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 102/24

Wyjątkowość wypadku, o jakim mowa w art. 913 § 2 k.c., nie może sprowadzać się tylko do drastycznych przejawów uniemożliwiających bezpośrednią styczność stron umowy. W pewnych okolicznościach za taki wypadek może być uznane uporczywe, czyli długotrwałe i zamierzone, niewywiązywanie się z tych obowiązków przez zobowiązanego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 3494/25

Nie można wykluczyć zastosowania art. 5 k.c. do obniżenia należności z tytułu zachowku z powodu sprzecznego z zasadami współżycia społecznego zachowania uprawnionego do zachowku. Dla jego zastosowania konieczna jest ocena całokształtu okoliczności faktycznych konkretnej sprawy w ścisłym powiązaniu z zagadnieniem nadużycia prawa.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., III CZP 13/26

Dopuszczalne jest nadanie klauzuli wykonalności na rzecz następcy prawnego wierzyciela także wtedy, gdy wszczęcie lub dalsze prowadzenie przez niego egzekucji jest możliwe na podstawie tytułu wykonawczego uzyskanego przez jego poprzednika prawnego (art. 804¹ i art. 804² k.p.c.). W tym przypadku w tytule wykonawczym należy zastrzec, że nie uprawnia on do wszczęcia lub dalszego prowadzenia egzekucji.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 lipca 2026 r., III CZP 12/26

W postępowaniu egzekucyjnym zażalenie spóźnione, nieopłacone, z innych przyczyn niedopuszczalne lub którego braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie odrzuca sąd w składzie jednego sędziego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2026 r., I CSK 1408/25

Zasiedzenie służebności następuje w takich granicach przestrzennych, w których przedsiębiorca przesyłowy manifestował, że korzysta z cudzej nieruchomości przy wykorzystaniu trwałego i widocznego urządzenia.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2026 r., I CSK 1157/25

Sugestie osób trzecich nie wyłączają swobody powzięcia decyzji przez testatora, gdyż w przeciwnym wypadku niemal każde oświadczenie woli dotknięte byłoby omawianą wadą, rzadko bowiem człowiek działa zupełnie swobodnie. Jednakże na gruncie art. 945 § 1 pkt 1 k.c., który w szczególny sposób chroni swobodę testowania, nie wskazując, nawet przykładowo, jakichkolwiek przyczyn mogących ją wyłączać, należy przyjąć, że choroba testatora i ogólny stan jego zdrowia, które doprowadziły do takiego osłabienia jego aktywności i siły woli, że nie jest zdolny, mimo posiadania świadomości, do przeciwstawienia się naciskom osób, bez których opieki nie może egzystować – wyłącza swobodę testowania.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2026 r., I CSK 752/25

Pojęcia „postępowań dotyczących masy upadłości” nie można identyfikować z postępowaniami o wierzytelności podlegającymi zgłoszeniu do masy upadłości, o których mowa w art. 145 ust. 1 p.u.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., II CSKP 1724/22

O zasadności roszczenia odsetkowego kosztów procesu decyduje data wytoczenia powództwa.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., I CSK 3193/24

Realizacja funkcji zasiedzenia nie może uzasadniać „zaskakiwania” podmiotów, przeciwko którym biegnie termin zasiedzenia, zwłaszcza w sytuacji tolerowania przez właściciela zamieszkiwania członka rodziny – częstokroć właśnie w ramach użyczenia. Do zmiany charakteru posiadania z zależnego w samoistne musi zaś dojść na podstawie zamienionych na zewnątrz przejawów władania rzeczą, a jeśli takie nie nastąpią, nie można wymagać od właściciela, by podejmował działania zmierzające do zachowania swojego prawa.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., III CZP 11/26

Artykuł 79 ust. 1 pkt 1 lit. h) ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1228) dotyczy wyłącznie ugody sądowej oraz ugody zawartej przed mediatorem.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2026 r., I CSK 681/26

Rozstrzygnięcie kwestii, czy zachodzą w danym przypadku wyjątkowe okoliczności, stanowiące według art. 913 § 2 k.c. dostateczną podstawę do rozwiązania umowy o dożywocie, podlega każdorazowo ocenie sądu na tle konkretnych okoliczności faktycznych.

Właściwe wykonywanie obowiązków stron dożywocia wymaga w pewnym zakresie kontaktu osobistego, ustawodawca czyniąc wyłom w zasadzie *pacta sunt servanda*, przewidział możliwość zmiany jego treści, gdy z jakichkolwiek powodów wytworzą się pomiędzy dożywotnikiem a zobowiązanymi takie stosunki, że nie można wymagać, aby pozostawały nadal w bezpośredniej ze sobą styczności. W razie zachodzenia tej przesłanki istnieje w zasadzie podstawa do wystąpienia z roszczeniem zamiany świadczeń dożywotnich na rentę – art. 913 § 1 i art. 914 k.c.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2026 r., II CSKP 97/24

Wykładnia art. 58 § 1 k.s.h. jednoznacznie wskazuje, że ustawodawca nie zamierzał wskazywać na dodatkowe wymogi formalne przy podejmowaniu jednomyślnej uchwały wszystkich wspólników mającej powodować rozwiązanie spółki. Przemawia za tym treść tego przepisu, a zwłaszcza jego § 2, który przewiduje wymóg zastosowania wzorca uchwały (dla uchwały o rozwiązaniu spółki) w sytuacji, gdy umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2830/25

Zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy z 2011 r. o usługach płatniczych w drodze wyjątku od zasady określonej w art. 6 k.c. ciężar udowodnienia, że transakcja płatnicza była autoryzowana przez użytkownika lub że została wykonana prawidłowo, spoczywa na dostawcy tego użytkownika.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2746/25

Przepisy art. 52 § 1 i 2 k.r.o. nieprzypadkowo posługują się niedookreślonymi pojęciami, takimi jak „ważne powody” i „wyjątkowe wypadki”, pozostawiając sądowi luz interpretacyjny, pozwalający dostosować rozstrzygnięcie do ogółu okoliczności konkretnej sprawy. Powoduje to, że materia ta, z racji kazuistycznego charakteru, nie poddaje się w zasadzie uogólnieniom.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2479/25

Samo przekroczenie określonego w umowie o oddanie gruntu w użytkowanie wieczyste terminu zabudowy nieruchomości nie jest wystarczającą przesłanką do rozwiązania umowy; niezbędne jest również ustalenie przyczyn niedopełnienia tego obowiązku przez użytkowników wieczystych. Do rozwiązania umowy na podstawie art. 240 k.c. nie jest wystarczające korzystanie przez wieczystego użytkownika w sposób sprzeczny z przeznaczeniem gruntu określonym w umowie. Konieczne jest spełnienie kryterium „oczywistej sprzeczności” sposobu korzystania z nieruchomości, przy czym oznacza to nie tylko proste naruszenie warunków umowy, ale naruszenie ewidentne, oczywiste i niczym nieusprawiedliwione oraz ukierunkowane na złamanie warunków umowy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2026 r., III CZ 96/26

Zmiana zakresu pełnomocnictwa procesowego, wynikająca z nowego brzmienia art. 91 pkt 1 k.p.c. (jego rozszerzenie), odnosi się jedynie do pełnomocnictw z wyboru, udzielonych przez stronę po dniu wejścia w życie ustawy nowelizującej, tj. po dniu 1 lipca

2023 r. W przypadku zatem udzielenia przez stronę pełnomocnictwa procesowego przed wskazanym dniem jego zakres wyznacza dotychczasowe brzmienie art. 91 k.p.c.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 lipca 2026 r., I CSK 3082/25

Celem wykładni jest – w przypadku umów – odtworzenie znaczenia, jakie obie strony nadawały składanym oświadczeniom woli w momencie ich wyrażania (subiektywny wzorzec wykładni). W przypadku różnego rozumienia postanowień umowy przez strony sąd powinien ustalić ich znaczenie według wzorca obiektywnego, opartego na ochronie adresata oświadczenia woli, który przyjął je, określając jego treść przy zastosowaniu starannych zabiegów interpretacyjnych. Wykładnia umowy nie może pomijać jej zwerbalizowanej treści i prowadzić do stwierdzeń w sposób oczywisty z nią sprzecznych. Nie może też służyć do uzupełnienia umowy o treści pominięte przez stronę.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2026 r., I CSK 2270/25

Jeżeli wierzytelność aktywna stała się wymagalna wcześniej niż wierzytelność pasywna, to retroaktywny skutek potrącenia nie obejmuje odsetek powstałych w okresie od dnia wymagalności wierzytelności aktywnej, od której naliczane są odsetki, do dnia powstania wymagalności wierzytelności pasywnej.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2026 r., I CSK 2816/24

Przy szacowaniu wartości rynkowej nieruchomości na potrzeby aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości należy brać pod uwagę nie tylko cel użytkowania wieczystego, ale również przeznaczenie nieruchomości w oparciu o plan zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku jego braku – o studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Wartość rynkowa nieruchomości zależy bowiem od tego, jakim ograniczeniom będzie podlegał użytkownik wieczysty – w związku z celem oddania nieruchomości w użytkowanie wieczyste lub objęciem gruntu określonymi aktami planistycznymi.

Uchwała składu całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2026 r., III CZP 8/26

Postanowienie umowy lub wzorca umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej albo denominowanego w walucie obcej, określające sposób wyznaczania kursu waluty na podstawie średniego kursu tej waluty ustalanego przez Narodowy Bank Polski korygowanego o marżę banku, podlega ocenie co do abuzywności (art. 385¹ § 1 k.c.) wyłącznie jako całość.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2026 r., I CSK 3401/25

Postanowienie o przyznaniu wynagrodzenia kuratorowi ustanowionemu dla małoletniego nie kończy postępowania w sprawie, a zatem mieści się w kategorii orzeczeń objętych art. 359 k.p.c.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2026 r., III CZP 45/25

Nie jest uzasadnione ustanowienie kuratora dla uczestnika postępowania nieznanego z miejsca pobytu, jeżeli jest nieprawdopodobne, że – ze względu na wiek – pozostaje on przy życiu (art. 144 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.).

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2026 r., I CSK 2691/24

Użytkowanie wieczyste nie jest prawem własności, lecz nie jest także prawem rzeczowym ograniczonym lub obligacyjnym, których wykonywanie, nawet w przypadku ich nieistnienia, jest posiadaniem zależnym.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2026 r., I CSK 2207/25

Podstawą do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku (art. 998 § 1 k.c.) jest udział spadkowy, o którym mowa w art. 931 § 1 k.c., z uwzględnieniem zakresu podmiotowego wskazanego w art. 992 k.c. Uprawniony do zachowku powołany do dziedziczenia ponosi odpowiedzialność za zapisy zwykłe i polecenia tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej wartość tego udziału spadkowego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., I CSK 1113/26

Artykuł 481 § 1 i 2 k.c. dotyczy wszystkich świadczeń pieniężnych, w tym także wyrażonych w walucie obcej. W przypadku opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego powstaje roszczenie o zapłatę odsetek ustawowych za opóźnienie. W związku z tym w każdym przypadku należy stosować stawkę określoną w art. 481 § 2 k.c., gdyż przepisy nie przewidują odmiennej stawki w odniesieniu do waluty obcej.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., III CZ 92/26

Zakres umocowania pełnomocnika z urzędu, o ile jego obowiązek zastępowania strony nie został przez sąd ograniczony, wyznacza stan prawny obowiązujący w dacie jego ustanowienia.

Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2026 r., III CZP 2/26

Na postanowienie sądu upadłościowego o zabezpieczeniu powództwa syndyka masy upadłości o nakazanie przekazania składników majątkowych do masy upadłości przez ustanowienie zakazu ich zbywania lub obciążania (art. 134 ust. 1b ustawy – Prawo upadłościowe) przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 741 § 1 zdanie 1 i § 2 zdanie 1 k.p.c.).

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2026 r., I CSK 338/26

Przedsiębiorstwo państwowe, które w wyniku uwłaszczenia państwowych osób prawnych nabyło własność urządzeń przesyłowych posadowionych na nieruchomości państwowej i posiadanie służebności umożliwiające korzystanie z tej nieruchomości zgodnie z przeznaczeniem tych urządzeń, jest posiadaczem służebności w dobrej wierze.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2026 r., II CSKP 85/23

Przed wejściem w życie przepisów o służebności przesyłu (tj. przed dniem 3 sierpnia 2008 r.) zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu nie było możliwe.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2026 r., III CZP 6/26

Wartość zryczałtowanej rekompensaty za koszty odzyskiwania należności, o której mowa w art. 10 ust. 1 pkt 1–3 ustawy z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym

opóźnieniom w transakcjach handlowych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1790), dochodzonej obok roszczenia głównego wynikającego z transakcji handlowej, podlega zaliczeniu do wartości przedmiotu sporu.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2026 r., III CZP 34/25

Zrzeczenie się dziedziczenia przez jedno z rodziców spadkodawcy, obejmujące następnych zrzekającego się, nie odnosi skutku względem rodzeństwa spadkodawcy, będącego zstępny zrzekającego się, w odniesieniu do udziału spadkowego, który przypada rodzeństwu spadkodawcy, jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku (art. 932 § 4 k.c.)

Sprawy z zakresu prawa karnego

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 sierpnia 2026 r., IV KK 270/26

Kara ograniczenia wolności określona w art. 20–21 k.w. nie podlega łączeniu z karą ograniczenia wolności przewidzianą w art. 34–35 k.k.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., IV KK 74/26

Określony w art. 69 § 1 k.k. warunek niekaralności obejmuje zarówno skazanie na karę bezwarunkowego pozbawienia wolności, jak i na tę karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., II KK 96/26

Stosownie do treści art. 41 § 1a k.k. sąd orzeka zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio między innymi w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Obowiązku tego nie wyłącza fakt, iż sprawca przestępstwa przeciwko wolności seksualnej uprzednio nie zajmował tego rodzaju stanowiska lub nie wykonywał określonego w tym przepisie zawodu, a także że popełniony przez niego czyn nie pozostawał w związku z funkcjonalnym zakresem prowadzonej przez niego działalności.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2026 r., IV KK 220/26

Kluczowe dla rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej w oparciu o przepis art. 180a k.k. jest ustalenie, czy w dacie czynu decyzja administracyjna miała moc obowiązującą. Występku określonego w art. 180a k.k. może bowiem dopuścić się tylko osoba, wobec której decyzja administracyjna zapadła, i tylko w okresie, na jaki cofnięto tą decyzją uprawnienia do kierowania pojazdami.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2026 r., II KK 213/26

Przestępstwo oszustwa polega zatem na działaniu, którego istotą jest wprowadzenie w błąd innej osoby albo wyzyskanie jej błędu lub niezdolności do należytego pojmowania

przedsiębranego takiego działania sprawcy. Innymi słowy, działanie sprawcy, określone w art. 286 § 1 k.k., jako doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem, sprowadza się do trzech wymienionych w tym przepisie sposobów: wprowadzenie w błąd, wyzyskanie błędu, wyzyskanie niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania. Pierwszy i drugi sposób opiera się na błędzie pokrzywdzonego, którego wyobrażenie o rzeczywistości nie odpowiada faktom w zakresie istotnym dla podjęcia decyzji o określonym rozporządzeniu mieniem. Sprawca albo błąd ten wywołuje, przedstawiając pokrzywdzonemu fałszywy obraz rzeczywistości, albo wykorzystuje fakt, że pokrzywdzony z innego powodu jest już w błędzie. Trzeci sposób popełnienia przestępstwa oszustwa wiąże się ze szczególnymi cechami osoby dokonującej rozporządzenia mieniem. Jej niezdolność do należytego pojmowania przedsiębranego działania może mieć charakter trwały, jak i przejściowy.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., III KK 300/26

Sama nawet udokumentowana okoliczność leczenia psychiatrycznego świadka nie wpływa automatycznie na ocenę wiarygodności jego zeznań, jeśli w toku przesłuchania nie pojawią się rzeczywiste wątpliwości co do jego stanu psychicznego, stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń. Dopiero pojawienie się takich wątpliwości – zgodnie z art. 192 § 2 k.p.k. – warunkuje przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, w celu dostarczenia informacji relewantnych dla rozstrzygnięcia przez sąd kwestii wiarygodności złożonych zeznań.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2026 r., I KK 146/26

Przez pojęcie zaległych alimentów należy rozumieć alimenty płatne za okres objęty zarzutem.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2026 r., IV KK 257/26

Przedmiotem chronionym przez przepis art. 193 § 1 k.k. określanym tradycyjnie mianem „miru domowego” nie jest własność ani zakres uprawnień właściciela. Wymieniony przepis, który nie stanowi instrumentu prawnokarnej ochrony posiadania, nie sankcjonuje też jego naruszeń, lecz specyficzne przypadki wejścia osoby nieuprawnionej do lokalu, pomieszczenia albo ogrodzonego terenu, które godzą w przysługujące człowiekowi prawo do spokojnego zamieszkania, wolnego od zakłóceń przez osoby niepożądane, które rozciąga się także na korzystanie z lokali użytkowych i innych pomieszczeń lub terenu, pozostających w dyspozycji danej osoby.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., IV KK 256/26

„Branie udziału” polegać ma m.in. na wspólnych akcjach przestępczych, ich planowaniu, uzgadnianiu struktury, posługiwaniu się pseudonimami, a także na podejmowaniu czynności mających uniemożliwić wykrycie sprawców, aż po dzielenie łupów pochodzących z przestępstw.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., II KK 172/26

Dopóki rodzicowi przysługuje pełnia władzy rodzicielskiej, nie może być on podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2026 r., IV KK 146/26

Orzeczona na podstawie art. 71 § 1 k.k. kara grzywny jest karą akcesoryjną, a więc zależną od bytu kary pozbawienia wolności orzeczonej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Tym samym nie jest dopuszczalne łączenie takiej kary grzywny z innymi karami grzywny.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., V KK 120/26

Obowiązki określone w art. 71 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii nie mogą zostać orzeczone na etapie postępowania wykonawczego.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2026 r., III KK 26/26

Wydzielenie na terenie wielkopowierzchniowego sklepu miejsca, w którym ustawiono regały z książkami, oraz wygospodarowanie miejsca, w którym klienci sklepu mogli usiąść, nie czyni z tej placówki handlowej biblioteki lub czytelnia, tak samo jak nie zmienia przeznaczenia tego sklepu.

Sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych**Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2026 r., I PSK 447/26**

Odprawa pieniężna, o której stanowi art. 8 ustawy o zwolnieniach grupowych, przysługuje pracownikom, którzy tracą pracę z przyczyn, które ich nie dotyczą, a nie pracownikom, którym pracodawca zmienia warunki pracy lub płacy i proponuje w dobrej wierze dalsze zatrudnienie. Z tego względu po odmowie ich przyjęcia odprawa może być zasądzona tylko wyjątkowo, gdy nowe warunki proponowane w związku z wypowiedzeniem zmieniającym można uznać za zmierzające do rozwiązania stosunku pracy lub obiektywnie nie do przyjęcia. Jeżeli pracownik odrzuca nowe warunki, które obiektywnie są do przyjęcia i nie mają charakteru propozycji pozornej, zmierzającej w istocie do zakończenia stosunku pracy, to oczywiście ma on prawo to uczynić.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I PSK 541/26

Wypowiedzenie jest zwykłym trybem rozwiązania umowy o pracę, który nie wymaga co prawda podania przyczyny doniosłej czy wyjątkowej, niemniej jednak przyczyna rozwiązania stosunku pracy musi być rzeczywista i sformułowana w sposób konkretny. Podanie przyczyny uzasadniającej rozwiązanie umowy o pracę według art. 30 § 4 k.p. powinno być skonkretyzowane. Niedopuszczalne jest zatem użycie ogólnikowego zwrotu bądź powtórzenia wyrażeń ustawowych. „Konkretność przekazu” przyczyny wymaga określenia takich elementów, jak: czas, miejsce, sposób zachowania pracownika, skutek dla pracodawcy itp. Nie oznacza to konieczności opisywania wszystkiego drobiazgowo, ale przyczyna musi być wystarczająco skonkretyzowana.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I USK 1145/26

Dla objęcia ubezpieczeniem społecznym z tytułu wykonywania pracy zasadnicze znaczenie ma nie to, czy umowa o pracę została zawarta, lecz to, czy strony umowy pozostawały

w stosunku pracy (art. 6 ust. 1 pkt 1 i art. 8 ust. 1 u.s.u.s.). O tym, czy strony istotnie w takim stosunku pozostawały i stosunek ten stanowi tytuł ubezpieczeń społecznych, nie decyduje natomiast samo formalne zawarcie umowy o pracę, wypłata wynagrodzenia, przystąpienie do ubezpieczenia i opłacenie składki, wystawienie świadectwa pracy, ale faktyczne i rzeczywiste realizowanie elementów charakterystycznych dla stosunku pracy, a wynikających z art. 22 § 1 k.p.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I USK 932/26

Zawarte w art. 9 ust. 4a u.s.u.s. zastrzeżenie „odsylające” do ust. 2c tego artykułu powoduje, że zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty pozostający równocześnie w stosunku pracy nie będzie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy-zlecenia tylko wówczas, gdy wynagrodzenie uzyskiwane przez niego w ramach stosunku pracy osiągnie kwotę co najmniej równą kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I PSK 530/26

Droga sądowa o ustalenie nieważności zakładowego układu zbiorowego pracy po jego rejestracji jest niedopuszczalna.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., I USK 1059/26

Przyznanie ubezpieczonemu prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy niweczy dalszą wypłatę renty socjalnej, która ma charakter wyjątkowy. Wypracowanie własnego stażu ubezpieczeniowego (bezsporne) otwiera drogę do renty na ogólnych zasadach. Te zaś nie mogą być konwalidowane przez pryzmat potencjalnego późniejszego świadczenia (renty rodzinnej), której przyznanie otwierałoby zbieg prawa do wypłaty świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2026 r., I USK 909/26

Cechami konstytutywnymi pojęcia „współpraca przy prowadzeniu działalności” są łącznie następujące przesłanki: istotny dla działalności gospodarczej ciężar gatunkowy działań osoby współpracującej, które nie mogą mieć charakteru wtórnego; bezpośredni związek tych działań z przedmiotem działalności gospodarczej; systematyczność, stabilność i zorganizowanie oraz znaczący czas (długotrwałość) i częstotliwość podejmowanych prac.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2026 r., I PSK 269/26

Ujawnienie w toku postępowania sądowego w sprawie z odwołania od wypowiedzenia umowy o pracę nowej okoliczności, jaką jest ciąża pracownicy w okresie biegnącego wypowiedzenia, nie stanowi zmiany powodztwa i dlatego nie jest ograniczone terminem z art. 264 § 1 k.p.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2026 r., I PSK 197/26

Przy wykonywaniu zobowiązań umownych, w tym wynikających ze stosunku pracy, znaczenie mogą mieć tylko takie zwyczaje, które zostały ukształtowane w odniesieniu do

określonej kategorii stosunków i są powszechnie znanym oraz aprobowanym sposobem postępowania. W tym samym orzeczeniu podkreślono, że zwyczaj zakładowy może konkretyzować powinności pracownicze, a jego naruszenie może być oceniane jako naruszenie obowiązków pracowniczych, jeżeli zwyczaj ten jest ustalony, znany i aprobowany w danym środowisku pracy.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2026 r., II PZP 3/26

Do wynagrodzenia za pracę sędziego stosuje się art. 63¹ § 2 k.p. również w przypadku, gdy sędzia zmarł po przejściu w stan spoczynku.

Bibliografia

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2026 r., I CSK 1444/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., I CSK 1151/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., I CSK 810/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2026 r., I CSK 545/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2026 r., I CSK 1252/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2026 r., I CSK 1396/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2026 r., I CSK 3817/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2026 r., I PSK 447/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2026 r., I CSK 1590/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 2026 r., III CO 841/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2026 r., III CZ 121/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I PSK 541/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I PSK 530/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I USK 1145/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2026 r., I USK 932/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 658/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., III CZ 49/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 1576/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 lipca 2026 r., I CSK 125/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 3405/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 628/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2026 r., I CSK 3772/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 602/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., III CZ 230/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 263/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 759/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2026 r., I CSK 704/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 3442/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 102/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., I CSK 3494/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., III KK 300/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2026 r., I KK 146/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2026 r., IV KK 257/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2026 r., I CSK 1408/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2026 r., I CSK 1157/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2026 r., I CSK 752/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., II CSKP 1724/22.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., I USK 1059/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., I CSK 3193/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2026 r., I CSK 681/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2026 r., II CSKP 97/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2830/25.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2746/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., I CSK 2479/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., IV KK 256/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2026 r., III CZ 96/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2026 r., I USK 909/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 lipca 2026 r., I CSK 3082/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2026 r., I CSK 2270/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2026 r., I CSK 2816/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2026 r., I CSK 3401/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2026 r., I CSK 2691/24.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2026 r., I PSK 269/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2026 r., I CSK 2207/25.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., I CSK 1113/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., III CZ 92/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2026 r., I PSK 197/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2026 r., I CSK 338/26.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2026 r., II CSKP 85/23.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2026 r., III CZP 13/26.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 lipca 2026 r., III CZP 12/26.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2026 r., III CZP 11/26.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2026 r., III CZP 45/25.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2026 r., III CZP 6/26.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2026 r., II PZP 3/26.
Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2026 r., III CZP 34/25.
Uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2026 r., III CZP 2/26.
Uchwała składu całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2026 r., III CZP 8/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 sierpnia 2026 r., IV KK 270/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., II KK 96/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2026 r., IV KK 74/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 2026 r., II CSKP 59/24.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2026 r., II KK 213/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2026 r., IV KK 220/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2026 r., II KK 172/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2026 r., IV KK 146/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2026 r., V KK 120/26.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2026 r., III KK 26/26.

Kwartalnik „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” jest czasopismem naukowym samorządu radców prawnych. Jego misją jest tworzenie przestrzeni do refleksji naukowej na temat zagadnień prawnych istotnych z perspektywy radców prawnych i ich samorządu zawodowego, jak też platformy upowszechniania wyników badań z zakresu nauk prawnych prowadzonych przez radców prawnych i aplikantów radcowskich. Celem periodyku jest zapewnienie radcom prawnym i aplikantom radcowskim udziału w prowadzonej w nauce dyskusji nad zagadnieniami prawnymi, jak też powszechnego dostępu (*open access*) do aktualnych wyników badań nad kwestiami istotnymi tak teoretycznie, jak i praktycznie z perspektywy wykonywanego przez nich zawodu. Czasopismo jest społecznie zaangażowane i odpowiedzialne – służy pogłębieniu refleksji nad aktualnymi problemami prawnymi kluczowymi dla funkcjonowania państwa i społeczeństwa, w których rozwiązaniu mogą mieć udział radcowie prawni. Publikowane są w nim oryginalne, recenzowane prace naukowe dotyczące zagadnień ze wszystkich gałęzi prawa, w szczególności związane z praktycznymi i doktrynalnymi aspektami wykonywania zawodu radcy prawnego, tradycją świadczenia pomocy prawnej, funkcjonowaniem samorządów zaufania publicznego i statusem ich członków, odpowiedzialnością dyscyplinarną i orzecznictwem w sprawach dyscyplinarnych radców prawnych, a także przeglądy i analizy orzeczeń sądów i trybunałów. W kwartalniku „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” publikowane są w szczególności prace naukowców, radców prawnych i aplikantów radcowskich, a także innych osób, po spełnieniu stawianych dla tych prac wymagań określonych przez kolegium redakcyjne.

Punkty MEiN: 40

- » Redakcja kwartalnika „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” stosuje zasady etyki publikacyjnej, mające na celu przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom publikacyjnym, w szczególności zgodne z wytycznymi Komitetu do spraw Etyki Publikacyjnej (COPE – Committee on Publication Ethics), <https://publicationethics.org>.
- » Kolegium redakcyjne kwartalnika „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” w swojej pracy stale czuwa nad przestrzeganiem przyjętych zasad etycznych i metod pracy naukowej oraz przeciwdziałania praktykom, które nie są zgodne z tymi zasadami.
- » Do druku przyjmowane są wyłącznie prace twórcze i oryginalne. Prace zgłaszane do kwartalnika (opracowania dotyczące tego samego lub zbliżonego zagadnienia i tego samego autora) nie mogą być zgłoszone do publikacji w innym czasopiśmie lub publikacji, pod rygorem odmowy publikacji opracowań danego autora na łamach kwartalnika. W czasopiśmie nie publikuje się prac już wcześniej opublikowanych; wyjątki od tej zasady może dopuścić redaktor naczelny.
- » Kolegium redakcyjne wykrywa i dokumentuje wszelkie przejawy naruszenia zasad etycznych w nauce, w tym przypadki nierzetelności badawczej i naukowej.
- » Publikacji podlegają tylko prace własne autorów. *Ghostwriting* i *guest/honorary authorship* są na łamach kwartalnika „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” niedopuszczalne. Plagiat czy inne naruszenia praw autorskich lub etyki bądź rzetelności badawczej skutkują odmową publikacji opracowań danego autora na łamach kwartalnika oraz zawiadomieniem właściwych podmiotów i organów, w tym przypadku radców prawnych, i odpowiedzialnością dyscyplinarną. W przypadku stwierdzenia wskazanych naruszeń względem tekstu opublikowanego kolegium redakcyjne wycofuje wersję elektroniczną opracowania z otwartego dostępu, jak również publikuje informację o stwierdzonym naruszeniu w najbliższym wydaniu drukowanym.
- » W przypadku finansowania danej publikacji ze źródeł zewnętrznych (np. grantu) autor obowiązany jest podać to źródło.
- » Kwartalnik nie publikuje glos do orzeczeń autorów, którzy brali udział w postępowaniach, w których glosowane orzeczenie zapadło.
- » Prace współautorskie powinny zostać opatrzone wskazaniem procentowym wkładu każdego autora w publikację.
- » Autorzy są obowiązani zachować najwyższe standardy obiektywności, rzetelności i staranności badawczej i metodologicznej, w szczególności biorą odpowiedzialność za treść opracowania swojego autorstwa, w tym aktualność i prawidłowość przywołanych regulacji prawnych, danych statystycznych, orzecznictwa i poglądów doktryny.

- » Fragmenty inspirowane innymi materiałami, w tym artykułami, opracowaniami i orzeczeniami, muszą być opatrzone przez autora odpowiednim przypisem. Przypisy powinny umożliwiać ustalenie źródła i dotarcie do niego. Cytaty powinny być wyraźnie zaznaczone. Wyniki przeprowadzonych badań muszą być weryfikowalne. Źródła internetowe powinny być opatrzone datą dostępu.
- » Powielanie lub parafrazowanie własnych treści wcześniej przez autora opublikowanych jest niedopuszczalne, chyba że na zasadach cytatu opatrzonego przypisem. Nadmierna skala autocytowań może uzasadniać odmowę przyjęcia publikacji.
- » Autor, przekazując opracowanie, zapewnia, że przekazane prawa autorskie do utworu w dacie jego przyjęcia przez redakcję nie będą ograniczone jakimikolwiek prawami osób trzecich, korzystanie z utworu i rozporządzanie nim przez wydawcę nie będzie naruszać dóbr osobistych ani praw osób trzecich.
- » Autorzy zobowiązani są wymienić w bibliografii załącznikowej źródła (publikacje, orzeczenia), które zostały przez nich wykorzystane przy tworzeniu opracowania.
- » Z autorami zawierane są umowy wydawnicze.
- » Do publikacji może zostać skierowane opracowanie naukowe, w szczególności artykuł naukowy lub glosa, wyłącznie w przypadku uzyskania recenzji pozytywnej, jak też pozytywnej oceny ze strony kolegium redakcyjnego, a w przypadku jego ustanowienia – także redaktora tematycznego.
- » Kolegium redakcyjne zastrzega sobie prawo odmowy skierowania do recenzji i przyjęcia do publikacji opracowania, które narusza niniejsze zasady lub nie odpowiada profilowi tematycznemu czasopisma lub jego celom i misji bądź gdy staranność i poziom opracowania (jakość naukowa), w tym rzetelność jego przygotowania, nie odpowiadają poziomowi naukowemu wymaganemu dla publikacji na łamach kwartalnika.
- » Decyzja o przyjęciu do druku i publikacji opracowania zależy od jego wartości naukowej, oryginalności ujęcia problemu, przejrzystości i rzetelności wyводу, zgodności z profilem tematycznym czasopisma oraz od znaczenia prawnego, społecznego, naukowego lub zawodowego danego zagadnienia.
- » Kwestie niemerytoryczne, w tym cechy osobiste autora, nie mają wpływu na decyzję o publikacji lub odmowie publikacji opracowania na łamach kwartalnika (zasada fair play).
- » Na łamach kwartalnika są publikowane uzasadnione sprostowania, erraty, wyjaśnienia lub przeprosiny.
- » Autor powinien niezwłocznie powiadomić kolegium redakcyjne o zauważonych istotnych błędach w swojej publikacji.
- » Informacja o tym, kto recenzował dane opracowanie, nie jest upubliczniana ani udostępniana, w tym autorom.
- » Lista recenzentów współpracujących z czasopismem w danym roku publikowana jest w ostatnim numerze każdego roku oraz na stronie internetowej czasopisma.
- » Informacje o złożonym opracowaniu są udostępniane wyłącznie członkom kolegium redakcyjnego, osobom obsługującym czasopismo, recenzentom i kandydatom na recenzenta oraz wydawcy.
- » Jakiegokolwiek informacje zawarte w propozycji publikacji, która nie została przyjęta do druku na łamach kwartalnika, nie mogą być wykorzystane przez osoby, którym

informacje te w ramach prac kwartalnika zostały udostępnione, chyba że autor wyrazi na to pisemną zgodę.

- » Redakcja nie wyznacza na recenzentów osób, co do których bezstronności, obiektywności lub fachowości mogą zachodzić wątpliwości, w szczególności pozostających z autorem opracowania w zależności zawodowej lub osobistej.
- » Kolegium redakcyjne wyznacza co najmniej jednego recenzenta dla zgłoszonego opracowania spośród osób nieznajdujących się w konflikcie interesu z autorem opracowania.
- » Do recenzowania opracowania wyznaczane są wyłącznie osoby będące w świetle swojego dorobku naukowego specjalistami z zakresu, którego dotyczy recenzowane opracowanie.
- » Recenzent wskazuje, że praca nadaje się do publikacji albo że praca zasługuje na publikację po poprawkach, albo że wymaga dopracowania i ponownej recenzji, albo że praca nie nadaje się do publikacji. Recenzent informuje kolegium redakcyjne o wszelkich podejrzeniach nierzetelności naukowej w związku z recenzowanym tekstem, w szczególności plagiatu.
- » Recenzent jest obowiązany sporządzić recenzję niezwłocznie, nie później niż przed upływem ustalonego terminu. W razie prawdopodobieństwa jakichkolwiek opóźnień powinien uprzedzić o nich kolegium redakcyjne.
- » Akceptowane są tylko recenzje staranne, fachowe, uargumentowane względem każdej uwagi, obiektywne i z jasną konkluzją. Recenzja stanowi ocenę opracowania – niedopuszczalna jest krytyka jej autora. Ewentualne poprawki powinny być wskazywane przez recenzenta w sposób precyzyjny. Recenzja niespełniająca tych standardów podlega zwrotowi do recenzenta w celu poprawy.
- » Gdy jest to zasadne, recenzent może zasugerować wykorzystanie przez autora dodatkowo konkretnych źródeł (np. publikacji), niewspomnianych w przekazanym opracowaniu.
- » Opracowanie jest przekazywane tylko do wiadomości recenzenta. Recenzent jest zobowiązany do poufności – nie jest upoważniony do dalszego udostępniania otrzymanego opracowania.

Warunki przyjęcia tekstu do druku

1. Redakcja przyjmuje oryginalne artykuły naukowe o objętości od 25 000 do 42 000 znaków ze spacjami. Do limitu znaków wliczana jest także bibliografia. Wymagania co do objętości tekstu nie dotyczą polemik, glos, sprawozdań, recenzji, przy czym nie powinny one przekraczać objętości artykułu naukowego.
2. Za publikację artykułu lub glosy na łamach kwartalnika „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” autor otrzymuje wynagrodzenie zgodne z zasadami obowiązującymi w chwili przyjęcia do druku.
3. Tekst powinien mieć wyraźnie zaznaczony podział na rozdziały (1., 2., 3. itd.), podrozdziały (1.1., 1.2., 1.3. itd.), wstęp, podsumowanie oraz przypisy. Fragmenty wewnętrzne tekstu nie powinny być pogrubione.
4. Przesłany tekst powinien być w części merytorycznej wyjustowany.
5. Glosa powinna również posiadać tytuł oraz mieć wyróżnioną zwięzłą tezę głosowanego orzeczenia. W przypadku, gdy tezę wyróżnił sam glosator, powinno zostać to zaznaczone w przypisie. Należy zaznaczyć, czy glosa ma charakter aprobowy, częściowo krytyczny, częściowo aprobowy czy krytyczny.
6. Niedopuszczalne jest złożenie glosy w sprawie, w której autor glosy brał udział.
7. Do artykułu należy dołączyć:
 - a. streszczenie w języku polskim i angielskim, poprzedzone tytułem w języku polskim oraz w języku angielskim – o objętości do 1000 znaków ze spacjami (streszczenie nie powinno zawierać wyrażen w metajęzyku – np. „autor stoi na stanowisku...”, „artykuł opisuje...”),
 - b. słowa kluczowe – od 3 do 7 (w języku polskim i angielskim),
 - c. bibliografię – wykaz literatury w układzie alfabetycznym (przywołaną w przypisach zgłoszonego tekstu),
 - d. podanie źródła finansowania, jeśli niezbędne jest jego zaznaczenie (np. grant, stypendium).
8. Autor powinien podać nr ORCID oraz afiliację (jeżeli istnieje taka możliwość). Autor może także podać adres poczty elektronicznej do kontaktu, który zostanie opublikowany.

Wymogi redakcyjne

Ogólne

1. Czcionka:
 - a. tekst główny – Times New Roman 12 punktów, wyjustowany;
 - b. tekst przypisów – Times New Roman 10 punktów, wyjustowany;
 - c. numery stron – Times New Roman 10 punktów, w prawym dolnym rogu.
2. Zwroty w języku obcym zaznaczyć kursywą.
3. Stosować pełne imiona w całym tekście głównym (w przypisach inicjały); nie należy dodawać spacji między inicjałami.
4. Cytowane fragmenty powinny być umieszczone w cudzysłowie (bez kursywy).

Przypisy

1. Jednolite w całym tekście.
2. Przypis należy stawiać przed kropką kończącą zdanie lub w innym odpowiednim miejscu w zdaniu. Nie należy stawiać przypisu po kropce kończącej zdanie.
3. Przypis należy rozpoczynać zawsze wielką literą. Kropka na końcu każdego przypisu.
4. Jeżeli źródło wskazane w przypisie jest przywoływane pogładowo, wówczas należy poprzedzić przywołanie skrótem „Zob.” Jeśli przywoływane jest porównawczo lub polemicznie, wówczas należy zastosować skrót „Por.” W przypadku wiernego przywołania (cytowania) przypisu nie należy poprzedzać wskazanymi skrótami.
5. W przypadku publikacji obcojęzycznej w alfabecie innym niż łaciński należy podać tytuł transkrybowany na alfabet łaciński, a w nawiasie obok zamieścić tytuł w alfabecie oryginalnym.
6. Przypisy literaturowe:
 - a. MONOGRAFIE: inicjał imienia autora; podwójne inicjały bez spacji (M.J. Nowak); nazwisko; tytuł kursywą (bez cudzysłowu), miejsce i rok wydania; numer strony:

Ł. Kobroń-Gąsiorowska, *Modele ochrony whistleblowera (sygnalisty)*, Warszawa 2022, s. 77.
 - b. ROZDZIAŁ W PRACY ZBIOROWEJ: kolejność elementów jak przy monografiach, [w:] w nawiasie kwadratowym:

E. Gruza, *Instytucje specjalistyczne jako podmiot opiniujący*, [w:] *Oblicza współczesnej kryminalistyki. Księga jubileuszowa profesora Huberta Koleckiego*, red. E. Gruza, Warszawa 2013, s. 100.

L. Staniszevska, *Postępowania administracyjne w sprawie nakładania administracyjnych kar pieniężnych*, [w:] *System Prawa Administracyjnego Procesowego*, t. 4. *Postępowania autonomiczne i szczególne. Postępowania niejurysdykcyjne*, red. A. Matan, Warszawa 2021, s. 773.

- c. SYGNALIZACJA AUTORSTWA W MONOGRAFII WIELOAUTORSKIEJ (KOMENTARZU): kolejność elementów jak przy rozdziale w pracy zbiorowej:
T. Demendecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2019, s. 56.
A. Sypnicki, Art. 7, [w:] *Specustawa mieszkaniowa. Komentarz*, red. A. Jakubowski, Warszawa 2019, s. 121.
- d. CZASOPISMA: nazwa czasopisma w cudzysłowie, następnie rok i oznaczenie numeru/zeszytu/tomu, strona; nie stosujemy skrótów czasopism, np.
W. Radecki, *Koncepcja odpowiedzialności prawnej w ustawie z 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*, „Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka” 2001, nr 3, s. 17.
M. Wilejczyk, *O szkodliwości wysokich kar umownych*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 1, s. 27–32.
G. Heleniak, E. Talma-Pogrzebska, *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 listopada 2020 r. (sygn. akt II GSK 833/20)*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2021, nr 5, s. 172–173.
A. Orzeł, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2014 r., V CSK 45/13*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2015, nr 6, poz. 56, s. 858–865.
- e. POZYCJE (KOMENTARZE, ARTYKUŁY) Z LEXA I LEGALISA: zasady jak powyżej; jeśli nie jest znane miejsce wydania, pomijamy tę pozycję; jeśli nie jesteśmy w stanie podać numeru strony, należy podać możliwie dokładne odesłanie do rozdziału, podrozdziału, punktu, numeru tezy, numeru bocznego, np.:
M. Kuliński, *Prawa autorskie w budownictwie*, [w:] *Bezpieczeństwo umów w procesie budowlanym*, red. M. Kuliński, 2016, Legalis, podrozdział 1.
K. Rokicka-Murszewska, [w:] *Specustawa mieszkaniowa. Komentarz*, red. A. Jakubowski, Warszawa 2019, Legalis, komentarz do art. 2, nb 3.
M. Wałachowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3. *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, 2018, LEX, komentarz do art. 449, pkt 3.
- f. AKTY PRAWNE:
Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499).
Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.).
Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu administracyjnym (Dz.U. poz. 1088).
Uchwała nr XXXVIII/288/22 Rady Gminy Laskowa z dnia 28 czerwca 2022 r. w sprawie: nadania statutu Środowiskowemu Domowi Samopomocy w Ujanowicach (Dz.Urz.Woj.Małop. z 2022 r. poz. 4510).

- g. ORZECZENIA: określenie formy orzeczenia, data, sygnatura (bez stosowania skrótów: „sygn.,” „sygn. akt”), miejsce publikacji; w przypadku uchwał można dodać w nawiasie wskazanie, w jakim składzie uchwała została wydana.

Wyrok TK z dnia 18 maja 2005 r., K 16/04, OTK 2005, seria A, nr 5, poz. 51.

Uchwała (3 sędziów) SN z dnia 28 maja 2021 r., OSNC 2021, nr 11, poz. 72.

Uchwała (pełnego składu) NSA z dnia 26 października 2009 r., I OPS 10/09, ONSAiWSA 2010, nr 1, poz. 1.

Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 22 października 2019 r., II SA/Gl 803/19, LEX nr 2734899.

Wyrok WSA w Bydgoszczy z dnia 12 lutego 2019 r., II SA/Bd 1262/19, CBOSA.

Wyrok ETPC z dnia 29 marca 2011 r. w sprawie Potomska i Potomski przeciwko Polsce, skarga nr 33949/05, LEX nr 784737, z głosem D. Sześciło, „Samorząd Terytorialny” 2011, nr 9, s. 81–83.

Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Wielkopolskiego z dnia 28 lipca 2009 r., WN.I.-6.0912-3/2009, Dz.Urz.Woj.Wlkp. 2009, nr 153, poz. 2647.

- h. ŹRÓDŁA INTERNETOWE: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł artykułu, datę publikacji (jeśli to możliwe do określenia); link (bez hiperłącza), data dostępu, np.

J. Parafianowicz, *Banan w teczce – blichtr u prawników*, 1 sierpnia 2021 r., <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art16892101-joanna-parafianowicz-banan-w-teczce-blichtr-u-prawnikow> [dostęp: 15 lipca 2022 r.].

Ł. Staszewski, *Protesty społeczne po decyzji ws. aborcji. RPO przypomina rządzącym standardy zgromadzeń spontanicznych*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/protesty-po-decyzji-aborcji-rpo-przypomina-rzadzacy-standardy> [dostęp: 15 lipca 2022 r.].

Skracanie przypisów i skróty

1. Stosujemy skróty *ibidem*, *idem*, *eadem*, *passim* (kursywą), np.
 - a. *Ibidem*, s. 373.
 - b. W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2018, *passim*.
2. Nie stosujemy skrótu *op. cit.* Skróty tytułów podawać z wielokropkiem, np.
 - a. Ł. Kobroń-Gąsiorowska, *Modele ochrony...*, s. 36.
3. Stosować skróty ustaw w formacie następującym: k.p.a., k.c., k.p.c., k.k., u.p.z.p., u.p.e.a. itd.
4. Nie należy stosować skrótu „i n.”

Bibliografia

1. Wykaz wykorzystanej literatury umieszczamy na końcu tekstu (bez aktów prawnych, orzecznictwa, innych dokumentów).

2. Każda pozycja zakończona kropką.
3. Nie należy podawać numerów stron.
4. Kolejność – alfabetyczna według nazwiska, np.

Kobroń-Gąsiorowska Ł., *Modele ochrony whistleblowera (sygnalisty)*, Warszawa 2022.

Leoński Z., Szewczyk M., Kruś M., *Prawo zagospodarowania przestrzeni*, Warszawa 2019.

Łaguna Ł., *Status prawny sygnalisty na gruncie dyrektywy 2019/1937*, [w:] *Ochrona sygnalistów. Regulacje dotyczące osób zgłaszających nieprawidłowości*, red. B. Baran, M. Ożóg, Warszawa 2021.

Małysa-Sulińska K., *Dobre sąsiedztwo jako przesłanka wydania decyzji o warunkach zabudowy*, „Casus” 2009, nr 1.

Radca Prawny. Zeszyty Naukowe
Kwartalnik naukowy

Punkty MEiN: 40

<https://kwartalnikradcaprawny.kirp.pl/>
<https://www.ejournals.eu/Radca-Prawny/>

Wydawca

Krajowa Izba Radców Prawnych
ul. Powązkowska 15
01-797 Warszawa
e-mail: radca.prawny@kirp.pl

Redaktor koordynator

Klara Szczęsnowicz

Abstrakty i słowa kluczowe w języku angielskim

Piotr Brodowski

Korekta

Aleksandra Sachanowicz-Wrzal

DTP, layout i projekt okładki

Aleksandra Snitsaruk

Druk

Wiedza i Praktyka

© Copyright by Krajowa Izba Radców Prawnych
Warszawa 2026

ISSN 2392-1943

ISSN 2392-1943

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH